

STRATEGIA ROZWOJU GMINY DOROHUSK

NA LATA 2023-2033

P R O J E K T

OPRACOWANIE
**URZĄD GMINY DOROHUSK/
ESSE AGNIESZKA SMRECZYŃSKA-GĄBKKA**

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE./s. 4

Cz. I. STRESZCZENIE DIAGNOZY GMINY./ s. 8

I. CHARAKTERYSTYKA GMINY./ s. 9

1. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z POŁOŻENIA GEOGRAFICZNEGO, DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA I MOBILNOŚĆ, UKSZTAŁTOWANIE TERENU, OBSZARY CHRONIONE, INFRASTRUKTURA./ s. 9

1.1. Położenie względem większych ośrodków miejskich i dróg szybkiego ruchu oraz przejść granicznych, lotnisk./ s. 10

1.2. Uwarunkowania inwestycyjne./ s. 11

1.3. Ukształtowanie terenu./ s. 11

1.4. Warunki klimatyczne i hydrologiczne. / s. 12

1.5. Fauna i flora./ s. 13

1.6. Rezerваты przyrody./ s. 13

1.7. Pomniki przyrody i ich lokalizacja na terenie gminy Dorohusk. / s. 14

1.8. Specjalne Obszary Ochrony i ważne dla Europy typy siedlisk przyrodniczych (z Zał. I Dyr. Siedliskowej), tym siedliska priorytetowe./ s. 15

2. CHARAKTER GMINY, BOGACTWA NATURALNE, MOŻLIWOŚCI ICH EKSPLOATACJI I WYKORZYSTANIA./ s. 18

2.1. Gmina ma charakter rolniczy./ s. 18

2.2. Atrakcyjność inwestycyjna./ s. 18

2.3. Przejście graniczne w Dorohusku./ s. 18

2.4. Energia słoneczna./ s. 19

2.5. Energia wiatrowa./ s. 20

2.6. Surowce energetyczne. / s. 20

2.7. Surowce mineralne. / s. 20

3. WEWNĘTRZNA I ZEWNĘTRZNA DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA (DROGOWA, ROWEROWA, KOLEJOWA), INFRASTRUKTURA, SZLAKI TURSYSTYCZNE./ s. 21

3.1. Infrastruktura drogowa./ s. 21

3.2. Opis funkcjonujących obiektów/ z oceną stanu technicznego i potrzeb związanych z modernizacją./ s. 31

3.3. Ścieżki przyrodnicze na terenie gminy Dorohusk./ s. 32

3.4. Szlaki piesze./ s. 32

3.5. Szlaki rowerowe./ s. 33

3.6. Szlaki konne./ s. 33

3.7. Szlaki kajakowe./ s. 34

4. UWARUNKOWANIA ROZWOJOWE W UKŁADZIE PRZESTRZENNYM GMINY./ s. 34

4.1. Gmina – powiat chełmski. Granice administracyjne./ s. 34

4.2. Terytorialny podział gminy./ s. 35

4.3. Funkcjonalny podział gminy./ s. 36

4.4. Ład przestrzenny./ s. 37

4.5. Powiązania funkcjonalne z innymi gminami./ s. 39

5. LUDNOŚĆ I PROCESY DEMOGRAFICZNE./ s. 40

5.1. Liczba ludności, migracje i przyrost naturalny./ s. 40

5.2. Liczba ludności, liczba według sołectw/ osiedli./ s. 41

5.3. Liczba ludności kobiety/ mężczyźni./ s. 42

5.4. Struktura ludności./ s. 42

5.5. Ruch naturalny ludności w latach 2014-2020, 2021, 2022 na terenie Gminy./ s. 43

5.6. Migracja ludności gminy./ s. 43

5.7. Atrakcyjność osadnicza, pozwolenia na budowę./ s. 43

5.8. Prognoza demograficzna. / s. 44

6. GOSPODARKA I RYNEK PRACY./ s. 44

6.1. Liczba, wielkość i rodzaj podmiotów gospodarczych./ s. 44

6.2. Dominujące branże gospodarki i poziom lokalnej przedsiębiorczości. / s. 44

7. ROLNICTWO, PRZETWÓRSTWO I PRZEMYSŁ ROLNO-SPOŻYWCZY. / s. 46

7.1. Głównym działem gospodarki na obszarze Gminy jest rolnictwo./ s. 46

7.2. Charakterystyka gleb na terenie./ s. 47

7.3. Liczba gospodarstw rolnych ze spisu rolnego z 2020 r. / s. 47

7.4. Najważniejsze uprawy na terenie gminy./ s. 48

7.5. Gospodarstwa agroturystyczne, koła łowieckie./ s. 48

8. BEZROBOCIE W UJĘCIU OBRAZUJĄCYM RÓŻNE GRUPY FUNKCJONALNE I DYNAMIKA ZMIAN. / s. 49

9. OCHRONA ŚRODOWISKA./ s. 50

9.1. Stan i ochrona środowiska, w tym stopień rozwoju infrastruktury sieciowej i odsetek korzystających z niej mieszkańców./ s. 50

9.2. Energetyka odnawialna, termomodernizacje./ s. 52

9.3. Gospodarka odpadami, selektywna zbiórka odpadów./ s. 52

9.4. Telekomunikacja. / s. 53

10. KULTURA I DZIEDZICTWO KULTUROWE./ s. 54

10.1. Instytucje kultury i ich działalność, dziedzictwo kultury./ s. 54

10.2. Poziom uczestnictwa w kulturze. / s. 58

11. UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE, OBIEKTY ZABYTKOWE, ICH STAN, DOSTĘPNOŚĆ I SPOSÓB WYKORZYSTANIA. / s. 59

12. SPORT. / s. 63

13. TURYSTYKA. / s. 64

13.1. Atrakcyjność turystyczna./ s. 64

13.2. Ruch turystyczny./ s. 65

13.3. Baza noclegowa i gastronomiczna./ s. 66

13.4. „Strategia rozwoju turystyki i współpracy transgranicznej Gmin Leśniowice, Żmudź, Wojstawice, Dorohusk, Gmina Huszcza”. / s. 66

13.5. Projekt „Malowniczy Wschód”. / s. 67

14. PLANOWANIE I ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE. / s. 67

15. BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE./ s. 68

15.1. Ochrona przeciwpożarowa./ s. 69

15.2. Uwarunkowania wynikające z położenia, w tym zagrożenia naturalne./ s. 69

15.3. Bezpieczeństwo publiczne - Komisariat Policji w Dorohusku./ s. 69

16. POLITYKA SPOŁECZNA./ s. 70

17. OCHRONA ZDROWIA. / s. 72

18. SIEĆ OSIEDLEŃCZA I GOSPODARKA MIESZKANIOWA. / s. 73

19. EDUKACJA. / s. 73

19.1. Sieć placówek oświatowych (nazwa, lokalizacja). / s. 74

19.2. Liczba dzieci w przeliczeniu na miejsca w placówkach, współczynnik skolaryzacji, liczba nauczycieli./ s. 74

19.3. Wyniki uzyskane w ogólnopolskich egzaminach 2019 i 2020, 2021, 2022. / s. 75

19.4. Zajęcia pozalekcyjne. / s. 76

19.5. Sukcesy uczniów w Gminie Dorohusk./ s. 76

20. KAPITAŁ SPOŁECZNY./ s. 77

20.1. Organizacje pozarządowe./ s. 77

20.2. Osiągnięcia mieszkańców./ s. 79

20.3. Frekwencja w wyborach./ s. 80

20.4. Współpraca krajowa i międzynarodowa./ s. 80

21. FINANSE SAMORZĄDOWE./ s. 81

21.1. Dochody i wydatki Gminy Dorohusk./ s. 81

21.2. Poziom zadłużenia gminy./ s. 84

21.3. Zdolność inwestycyjna./ s. 84

21.4. Wartość projektów finansowanych ze środków unijnych./ s. 85

21.5. Najważniejsze projekty./ s. 88

21.6. Mienie komunalne./ s. 90

II. WYNIKI BADANIA ANKIETOWEGO. / s. 90

III. WYNIKI ANALIZY SWOT – KONSULTACJE SPOŁECZNE. / s. 99

IV. WYNIKI WIZYTY STUDYJNEJ. / s. 104

V. PLANOWANE DZIAŁANIA INWESTYCYJNE – WYNIK KONSULTACJI. / s. 109

VI. WNIOSKI Z DIAGNOZY. / s. 112

CZ. II. MISJA I WIZJA GMINY / s. 129

CZ. III. CELE, KIERUNKI I PROPOZYCJE DZIAŁAŃ. / s. 140

CZ. IV. MODEL FUNKCJONALNO – PRZESTRZENY / s. 171

CZ. V. STREFA SPECJALNEJ INTERWENCJI określona w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego / s. 217

CZ. VI. STREFA SPECJALNEJ INTERWENCJI GMINY wynikająca z diagnozy oraz opracowań dt.

planowania rewitalizacji gminy / s. 222

CZ. VII. SYSTEM EWALUACJI I MONITOROWANIA / s. 228

CZ. VIII. SYSTEM REALIZACJI STRATEGII / s. 241

CZ. IX. RAMY I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA / s. 250

CZ. X. HARMONOGRAM USPOŁECZNIAENIA PROCESU POWSTAWANIA STRATEGII ROZWOJU GMINY / s. 259

WPROWADZENIE.

Do roku 2022 realizowana była w Gminie Dorohusk „STRATEGIA ROZWOJU LOKALNEGO GMINY DOROHUSK NA LATA 2009 – 2015 z perspektywą do roku 2022”. Ważnym dla opracowania Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk lata 2023-2033 jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju JST i spójności jej celów rozwoju z celami wdrażanymi za pomocą krajowych i regionalnych programów operacyjnych w nowej perspektywie UE.

Przy opracowywaniu aktualizacji strategii rozwoju Gminy Dorohusk, w tym diagnozy gminy wykorzystano metodę ekspercko-partycypacyjną, który pozwala na udział władz i społeczności lokalnej w pracach nad strategią. Metoda ta polega na wykorzystaniu potencjału mieszkańców, pracowników Urzędu Gminy oraz ekspertów zewnętrznych.

W procesie opracowania diagnozy Gminy Dorohusk 2022:

- Zebrano i przeanalizowano dokumenty strategiczne gminy oraz Raporty o stanie gminy.
- Przeanalizowano dokumenty wyższego szczebla w kontekście rozwoju gminy m.in. *Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego 2030, Strategię Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego, Program rozwoju turystyki w województwie lubelskim do 2020 roku z perspektywą do 2030 r.*
- Przeprowadzono ankietyzację na terenie gminy i opracowano zestawienie wyników Ankiety.
- Wykonano I etap diagnostyczny w zakresie określenia warunków rozwoju gminy tj. zestawienie i analiza danych nt. gminy.
- Wykonano II etap diagnostyczny w zakresie określenia warunków rozwoju gminy tj. ocenę potencjałów strategicznych gminy w zakresie: społecznym, gospodarczym, przestrzennym, technicznym i ochronie środowiska - w tym: analizę potencjalnych kierunków rozwoju. Opracowanie stanowiło podstawę do wniosków diagnostycznych.
- Przeprowadzono konsultacje społeczne w dniu 30 września 2022 r. dt. opracowania strategii rozwoju w celu dokonania oceny stanu gminy i możliwości jej rozwoju z mieszkańcami, sołtysami, radnymi. Wykonano warsztat w oparciu o przygotowany „Arkusze Konsultacyjny”, który zawierał narzędzia analizy SWOT.
- W dniu 30 września 2022r. odbyła się wizyta studyjna eksperta opracowującego diagnozę w Gminie Dorohusk, w celu określenia priorytetów rozwoju gminy.
- Opracowano zestawienie danych i analiz.
- Opracowano wnioski z procesu diagnostycznego.
- Przekazano opracowanie Diagnozy Gminy Dorohusk 2022 do Urzędu Gminy Dorohusk.

*Szczegółowy tryb opracowania
Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033,
w tym tryb konsultacji, o których mowa w art. 6 ust. 3 ustawy
z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju*

1. Procedura dotycząca szczegółowego trybu opracowania projektu *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, w tym trybu konsultacji, o których mowa w art. 6 ust. 3 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, powinna uwzględniać wszystkie akty prawne mające wpływ na jej przebieg, w tym ustawę z dnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1057), ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2020 poz. 713 z późn. zm.), ustawę z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (t.j. Dz.U. z 2020 poz. 283 z późn. zm.).
2. Projekt *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* opracowano zgodnie z przepisami art. 10e ust. 2-4 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym oraz Uchwałą Nr XLII/244/2022 Rady Gminy Dorohusk z dnia 15 września 2022 r. w sprawie przystąpienia do opracowania Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023–2033.
3. Na prace związane z przygotowaniem projektu *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* składały się w szczególności:
  - 1) Opracowanie wniosków z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej gminy, przygotowanej na potrzeby strategii;
  - 2) Wypracowanie założeń programowych *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* oraz określenie celów i kierunków działań oraz oczekiwanych rezultatów i wskaźników;
    - 2.1) Wypracowanie założeń funkcjonalno-przestrzennych *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*. Określenie modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy wraz z ustaleniami i rekomendacjami w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie,
    - 2.2) Charakterystyka obszarów strategicznej interwencji zawartych w strategii rozwoju województwa i fakultatywnie określenie obszarów strategicznej interwencji gminy, wraz z zakresem planowanych działań.
4. Wypracowanie założeń wdrożeniowych *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*,
  - 1) Określenie systemu realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, w tym wytycznych do sporządzania dokumentów wykonawczych;
  - 2) Określenie ram finansowych i źródeł finansowania.
5. Opracowanie projektu *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, zgodnego z przepisami, standardem i spójnego z wytycznymi dokumentów nadrzędnych.

6. Przekazanie do konsultacji projektu *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* – dokument podlega konsultacjom w szczególności z: sąsiednimi gminami i ich związkami, lokalnymi partnerami społecznymi i gospodarczymi, mieszkańcami gminy, a także z właściwym dyrektorem regionalnego zarządu gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie:
- 1) Konsultacje będą prowadzone w formie:
    - a) organizacji spotkań otwartych w formule stacjonarnej lub spotkań on-line dla mieszkańców gminy, partnerów społecznych i gospodarczych;
    - b) wyłożenia projektu Strategii do publicznego wglądu w siedzibie Urzędu Gminy Dorohusk wraz formularzem zgłaszania uwag;
    - c) zamieszczenia na stronie internetowej Gminy Dorohusk oraz w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Gminy projektu Strategii wraz z formularzem zgłaszania uwag;
    - d) przekazania do konsultacji projektu Strategii sąsiednim gminom i ich związkom;
    - e) przekazania do konsultacji projektu Strategii Dyrektorowi Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie
  - 2) W czasie trwania konsultacji społecznych projektu Strategii w zależności od formy, uczestnicy mogą:
    - a) wyrażać swoje opinie poprzez udział w badaniu ankietowym, przekazywanie uwag i wniosków do projektu w formie elektronicznej lub papierowej oraz wyrażenie opinii w czasie bezpośrednich spotkań konsultacyjnych;
  - 3) W procesie konsultacji społecznych zostaną wykorzystane opinie, wnioski i uwagi zgłoszone przez interesariuszy w toku opracowania diagnozy społecznej, gospodarczej i przestrzennej;
  - 4) Opinie i uwagi do projektu Strategii uczestnicy konsultacji przekazują Wójtowi Gminy Dorohusk w formie określonej w ogłoszeniu, w terminie nie krótszym niż 35 dni od dnia opublikowania na stronie internetowej gminy ogłoszenia o konsultacjach.
  - 5) W terminie 30 dni od upływu terminu na zgłaszanie opinii i uwag do projektu Strategii, Wójt Gminy Dorohusk przygotowuje sprawozdanie z przebiegu i wyników konsultacji, zawierające w szczególności ustosunkowanie się do zgłoszonych uwag wraz z uzasadnieniem i zamieszcza je na stronie internetowej gminy.
  - 6) Konsultacje są ważne bez względu na ilość osób i podmiotów w nich uczestniczących.
  - 7) Informacje o przebiegu prac nad dokumentem o konsultacjach, terminie i sposobie przekazywania uwag do projektu oraz terminie i miejscu spotkań konsultacyjnych, będą dostępne na stronie internetowej Gminy Dorohusk: <https://dorohusk.com.pl/> oraz w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Gminy Dorohusk: <https://ugdorohusk.e-bip.eu5>. Opiniowanie projektu Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033 – przekazanie projektu strategii zarządowi województwa w celu wydania opinii dotyczącej sposobu uwzględnienia ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie określonych w strategii rozwoju województwa.
7. Przygotowanie *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033* po uwzględnieniu ewentualnych zmian wynikających z przeprowadzonych konsultacji i opinii wydanej przez zarząd województwa.
8. Przeprowadzenie uprzedniej ewaluacji trafności, przewidywanej skuteczności i efektywności realizacji Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033.

9. Przygotowanie projektu *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033* po uwzględnieniu ewentualnych zmian wynikających z przeprowadzonej uprzedniej ewaluacji.
10. Przeprowadzenie lub odstąpienie od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033, przygotowanie i wysłanie wniosku o wydanie opinii w trybie przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko do regionalnego dyrektora ochrony środowiska oraz państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego w sprawie konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania. W przypadku uzgodnienia konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko oraz jej zakresu – sporządzenie prognozy oddziaływania na środowisko projektu *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033*, zawierającej informacje, o których mowa w art. 51 ust. 2 ustawy. W przypadku uzgodnienia możliwości odstąpienia od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033* odstępuje się od czynności wynikających z ustawy. Odstąpienie trzeba upublicznić i nie sporządza się prognozy oddziaływania na środowisko.
11. Przyjęcie *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033* w drodze uchwały.

Cz. I. STRESZCZENIE DIAGNOZY GMINY.

I. CHARAKTERYSTYKA GMINY.

I. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z POŁOŻENIA GEOGRAFICZNEGO, DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA I MOBILNOŚĆ, UKSZTAŁTOWANIE TERENU, OBSZARY CHRONIONE, INFRASTRUKTURA.

Gmina Dorohusk jest gminą wiejską, położoną na wschodnich krańcach województwa lubelskiego w powiecie chełmskim.

Graniczy z gminami:

- Chełm,
- Dubienka,
- Kamień,
- Ruda Huta,
- Żmudź.

Gmina Dorohuski sąsiaduje z Ukrainą.

MAPA NR. 1. POŁOŻENIE GMINY DOROHUSK.

Gmina zajmuje powierzchnię 192, 42 km². Podzielona jest na 25 sołectw obejmujących 33 miejscowości. Siedzibą gminy jest Dorohusk. W skład Gminy Dorohusk wchodzi 25 sołectw.

Gminne jednostki organizacyjne to:

- Ośrodek Pomocy Społecznej w Dorohusku,
- Gminna Biblioteka Publiczna w Dorohusku z Punktami Bibliotecznymi, w Brzeźnie i Świerżach,
- Gminny Ośrodek Kultury i Turystyki w Dorohusku,
- Środowiskowy Dom Samopomocy „Cytrynka” w Dorohusku,
- Zespół Szkolno – Przedszkolny w Dorohusku,
- Szkoła Podstawowa w Świerżach.

1.1. Położenie względem większych ośrodków miejskich i dróg szybkiego ruchu oraz przejść granicznych, lotnisk.

Gmina zajmuje obszar: 19 300 ha, w tym:

- **Udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni gruntów:** 12 780 ha, co stanowi 66,21% powierzchni gminy, z czego na grunty orne przypada: 8 110 ha (42,02%), sady 68 ha (0,35%), łąki i pastwiska razem 4 602 ha (23,84%),
- **Lasy i grunty zalesione zajmują:** 3 453,99 ha, co stanowi 17,90 % pow. gminy,
- **Łączna powierzchnia wód wynosi:** 200 ha (1 % pow. gminy),
- **Powierzchnia nieużytków wynosi:** 2 924 ha (15,15 %),
- **Powierzchnia terenów inwestycyjnych należąca do gminy:** 18,46 ha.

Atrakcyjność inwestycyjna gminy względem największych ośrodków miejskich w kraju, regionie:

- **Odległość od Lublina:** 90 km,
- **Odległość od Warszawy:** 274 km,
- **Odległość od Rzeszowa:** 227 km,
- **Najbliższe przejście graniczne znajduje się na terenie gminy Dorohusk.**

Możliwości komunikacji:

- **z miastem Lublin:** bus Dorohusk-Chełm – czas dojazdu 30 min, a następnie Chełm-Lublin – czas dojazdu 60 min,
- **z miastem Lublin:** połączenia kolejowe Dorohusk- Lublin – czas dojazdu 1 h 24 min,

- **z miastem Warszawa:** bus Dorohusk-Chełm – czas dojazdu 30 min, a następnie Chełm-Warszawa 4h,
- **z miastem Warszawa:** połączenia kolejowe Dorohusk-Chełm 20 min, a następnie Chełm-Warszawa – czas dojazdu 3h,
- **z miastem Rzeszów:** bus Dorohusk-Chełm – czas dojazdu 30 min, a następnie Chełm- Lublin – czas dojazdu 60 min,
- **z miastem Zamość:** bus Dorohusk-Chełm – czas dojazdu 30 min, a następnie Chełm-Zamość 1 h 20 min.

1.2. Uwarunkowania inwestycyjne.

- **Specjalne Strefy Ekonomiczne znajdujące się na terenie gminy:** brak,
- **Specjalne Strefy Ekonomiczne znajdujące się w pobliżu gminy:** Podstrefa Chełm dołączona do Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro – Park w Mielcu. W odległości: 25 km,
- **Drogi ekspresowe przechodzące przez teren gminy:** nr 12.
- **Drogi wojewódzkie przechodzące przez teren gminy:** nr 816.

1.3. Ukształtowanie terenu.

- Gmina położona jest 184 m n.p.m. stanowi ok. 10,23% powierzchni powiatu chełmskiego,
- **Najwyżej położonym punktem na terytorium gminy jest część zachodnia.** Jego wysokość wynosi 184.m n.p.m. **Najniżej położony punkt na terytorium gminy znajduje się w miejscowości północnej części doliny Bugu.** Punkt ten leży na wysokości 167 m p.p.m. (poniżej poziomu morza – jest to depresja),
- **Formy ukształtowania terenu na terenie gminy.** Rzeźba terenu w gminie Dorohusk na ogół mało urozmaicona związana jest głównie z młodoplejstoceniową akumulacją jeziorzyskowo - rzeczną. Ważnym czynnikiem rzeźbotwórczym są procesy fluwialne działające także współcześnie. Na obszarze gminy można wyróżnić następujące typy rzeźby terenu: typ rzeźby przedczwartorzędowej, czwartorzędowej polodowcowej i holoceńskiej. Spadki terenu są przeważnie mniejsze od 5%, natomiast w strefie krawędziowej doliny Bugu przekraczają lokalnie 10%. **Wyróżniającym się elementem rzeźby terenu jest dolina Bugu. Największą szerokość dolina Bugu w gminie osiąga na południe od Dorohuska i dochodzi do 4,5 km.** W dnie doliny znajdują się liczne starorzecza i ostańce meandrowe w postaci wzgórz wyspowych

o wysokościach względnych do 8 m. W dolinie znajduje się terasa nadzalewowa o wys. 8-10 m ponad poziom koryta. W północnej części gminy w okolicy miejscowości Świerże wskutek procesów eolicznych utworzyły się wydmy o wysokościach względnych do około 2m. Na terenie gminy występują również antropogeniczne formy rzeźby terenu, **to liczne wyrobiska po eksploatacji piasku, wykopy i nasypy drogowe i kolejowe przekopy pomiędzy zagłębieniami krasowymi.** Należą tu również wały przeciwpowodziowe w dolinie Bugu i okalające zbiornik wodny Husynne na rzece Udal. **Tereny zalesione gminy obejmują powierzchnię 3 453,99 ha, co stanowi 17,90 % powierzchni gminy.**

- **Stawy obejmują powierzchnię 200 ha, co stanowi 1% powierzchni gminy.**
- **Obszary Natura 2000: Chełmskie Torfowiska Węglanowe (kod obszaru PLB 060002)** obejmujący obszar 6358,4ha położony w woj. lubelskim z tego w gminie Dorohusk – 2958,5ha. Obszar ten obejmuje torfowiska węglanowe z rezerwatami przyrody Brzeźno i Rozkosz; **Dolina środkowego Bugu (kod obszaru PLB060003)** obejmujący obszar 25732,7ha położony w woj. lubelskim z tego w gminie Dorohusk 3572,4ha. W obszarze tym znajduje się cała dolina Bugu w granicach gminy Dorohusk,
- **Tereny użytków rolnych obejmują powierzchnię 13,539 ha, co stanowi 70,4.% powierzchni gminy,**
- **Największa rzeka: Bug** przez gminę przepływa 4,5 km, **inne rzeki: Udal,**
- **Zbiorniki wodne: zalew Husynne o powierzchni 112 ha. Stan zagospodarowania: strzeżone kąpielisko (część granic wyznaczają pomosty).**

1.4. Warunki klimatyczne i hydrologiczne.

- **Pod względem klimatycznym gmina Dorohusk położona jest w lubartowsko-parczewskiej dziedzinie klimatycznej.** Charakteryzuje się ona wysoką średnią roczną wilgotnością względną powietrza (68-70 %), znacznymi wartościami parowania wody w roku (860-900 mm) i jednymi z największych w województwie prędkościami wiatru (średnio 3,0-3,5 m/sek.). Średnia roczna temperatura powietrza wynosi 7,0°C, średnia temperatura najcieplejszego miesiąca – lipca wynosi 18,0°C, a w miesiącu najchłodniejszym osiąga wartość -6,0oC. Amplituda roczna średnich temperatur miesięcznych wynosi 24°C. Okres wegetacyjny ma długość 200-210 dni, lato trwa ponad 110 dni, a zima od 100 do 110 dni. Dość długi okres trwania lata i zimy oraz znaczna amplituda temperatur świadczą o znacznym wpływie kontynentalizmu na klimat omawianego obszaru. Roczna suma opadów atmosferycznych wynosi w gminie Dorohusk 593 mm. Pokrywa śnieżna utrzymuje się przez około 89 dni w ciągu roku. Dominują wiatry z południowego zachodu, a najrzadziej są notowane wiatry z północy. Średnia prędkość wiatru wynosi 4,8 m/sek.

- Na obszarze gminy Dorohusk występuje zróżnicowanie warunków klimatu lokalnego. **Przeważająca część obszaru gminy posiada niekorzystne lub okresowo niekorzystne warunki klimatyczne.** Ze względu na płytko zalegający poziom wód gruntowych są tu niższe temperatury, zwiększona wilgotność powietrza, częste mgły i zamglenia oraz przymrozki. Dobre warunki klimatu lokalnego występują na terenach wyniesionych, we wschodniej części gminy, sąsiadujących z doliną Bugu. Są to tereny dobrze przewietrzane, mające dobre warunki termiczne, solarne i wilgotnościowe.

1.5. Fauna i flora.

- **Obszar gminy Dorohusk wchodzi w skład krainy geograficznej Polesia południowego.** Przeważa tu krajobraz nizinny z rozległymi podmokłymi obszarami łąkowymi. **Występują tu unikalne na kontynencie europejskim obszary torfowisk węglanowych. Ich specyficzną właściwością jest odczyn zasadowy, podczas gdy charakterystycznym dla torfowisk jest odczyn kwaśny.**
- Duże zróżnicowanie warunków glebowych i wilgotnościowych stwarza warunki rozwoju licznym gatunkom roślin i zwierząt. Spośród 550 odnotowanych tu gatunków roślin 43 objęte są ochroną, a 22 wpisane są na listę roślin zagrożonych wyginięciem. Cennymi okazami są: tłustosz zwyczajny, groszek bagienny, jęczyczka syberyjska, wątlak błotny, starzec cienisty, a także gnidosz królewski i kruszczyk kukawka i wiele innych.
- Na terenie gminy występuje około 810 gatunków motyli (m.in. paź królowej, mieniak tęczowiec, modraszek, strzępotek), około 150 gatunków ptaków (m.in. sowa błotna, dubelt, żuraw, kulik wielki, bąk, kobuz, rycyk, cyranka, błotniak stawowy i łąkowy, wodniczka), a także żółw błotny.

1.6. Rezerваты przyrody.

Na obszarach torfowiskowych wyodrębniono dwa rezerваты przyrody – Rezerwat „Brzeźno” oraz Rezerwat „Roskosz”:

- **Rezerwat przyrody torfowiskowy (częściowy) „Brzeźno”** – o powierzchni 165,08 ha utworzony Zarządzeniem MLI PD z dn. 23.01.1973 r. (MP Nr 5 poz. 38). Powierzchnia rezerwatu w granicach gminy Dorohusk wynosi 124,5 ha, a pozostała część położona jest w gminie Chełm. Rezerwat powołano w celu ochrony torfowiska węglanowego wraz z unikalną florą i fauną. Zbiorowiskiem dominującym w rezerwacie jest szuwar kłociowy zajmujący powierzchnię ponad 100 ha. Na lokalnych wzniesieniach wykształciły się niezwykle interesujące zbiorowiska roślin kserotermicznych. W rezerwacie znajduje się 19 gatunków roślin objętych ochroną całkowitą, a oprócz tego 20 gatunków znalazło się

na „Liście roślin zagrożonych w Polsce” w tym 8 gatunków spośród podlegających całkowitej ochronie,

- **Rezerwat przyrody torfowiskowy (częściowy) „Roskosz”** – o powierzchni 472,79 ha utworzony został Zarządzeniem MOŚZNiL z dn. 26.11.1990 r. (MP Nr 48 poz. 366). W gminie Dorohusk znajduje się północna część rezerwatu o powierzchni 339,29 ha. Celem ochrony jest zachowanie unikalnych zbiorowisk flory torfowisk węglanowych i zbiorowisk kserotermicznych a także ostoi rzadkich i chronionych gatunków ptaków. Wśród pięciuset gatunków roślin naczyniowych stwierdzono 25 gatunków prawnie chronionych. W rezerwacie stwierdzono występowanie 54 gatunków motyli dziennych, w tym gatunki rzadkie i chronione.

1.7. Pomniki przyrody i ich lokalizacja na terenie gminy Dorohusk.

- **Grupa trzech dębów szypułkowych – Świerże** – na skraju parku, tuż przy kościele,
- **Jesion wyniosły – Świerże** – na terenie parku podworskiego,
- **Grupa trzech dębów szypułkowych – Świerże** – w rejonie mostku w parku podworskim,
- **Dąb szypułkowy – Świerże** – nieopodal kościoła w parku podworskim,
- **Aleja lipowa – Turka** – na terenie parku podworskiego,
- **Dąb szypułkowy – Wólka Okopska** – na prywatnej posesji przy drodze Chełm - Dorohusk.

Na terenie gminy Dorohusk, ponadto, znajdują się **Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu**. Obowiązującym obecnie aktem prawnym, na podstawie którego funkcjonuje ChOCK jest Rozporządzenie Nr 50 Wojewody Chełmskiego z dnia 26.06.1998 r. w sprawie Chełmskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu (Dz. Urz. Wojew. Chełmskiego Nr 10 z dn. 29.06.1998 r.) ChOCK rozciąga się w zachodniej części gminy Dorohusk i obejmuje rozległe, podmokłe obniżenia, w których występują torfowiska niskie w tym najbardziej charakterystyczne torfowiska węglanowe. Obszar pełni funkcję otuliny ChPK. Na terenie ChOCK znajduje się torfowiskowy rezerwat przyrody „Roskosz” Powierzchnia ChOCK ogółem wynosi 34.000 ha, a w granicach gminy Dorohusk - 4.090 ha. **Chełmski Park Krajobrazowy** funkcjonuje na podstawie Rozporządzenia Nr 17 Wojewody Lubelskiego z dnia 25 marca 2003 r. w sprawie Chełmskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Wojew. Lubelskiego Nr 39 z dn. 3 kwietnia 2003 r.) wraz ze zmianami wprowadzonymi przez Rozporządzenie Nr 78 Wojewody Lubelskiego z dnia 28 listopada 2003 r. (Dz. Urz. Wojew. Lubelskiego Nr 194 z dn. 9 grudnia 2003 r.). Powierzchnia Parku wynosi 16.547 ha, z tego w granicach gminy Dorohusk – 4.099 ha. Na terenie ChPK znajdują się lasy o dużych walorach przyrodniczych i niezwykle rzadki typ torfowisk węglanowych powstałych w bezpośrednim sąsiedztwie wzgórz zbudowanych z kredy piszącej bogatej w węglan wapnia. Bardzo bogata w gatunki jest flora i fauna obszaru ChPK. W Parku

i jego otoczeniu stwierdzono 66 gatunków roślin chronionych, w tym 53 gatunki pod ścisłą ochroną. Niezwykle bogaty jest świat zwierząt. Stwierdzono tutaj gniazdowanie 152 gatunków ptaków. Gnieźdzą się tu w lasach: bociany czarne, żurawie, orlik krzykliwy, muchołówka białoszyjna, liczne dzięcioły, drożdżik. Awifauna torfowisk to: wodniczka, kulik wielki, dubelt, sowa błotna, błotnik stawowy.

W gminie Dorohusk utworzono również użytek ekologiczny - zbiornik retencyjny „Husynne” – o powierzchni 112,31 ha na podstawie Rozporządzenia Wojewody Chełmskiego Nr 30 z dnia 11 grudnia 1992 r. Obecnie użytek ten funkcjonuje zgodnie z Rozporządzeniem Nr 141 Wojewody Lubelskiego z dnia 16.07.2002 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny na terenie województwa lubelskiego i obejmuje powierzchnię 32,769 ha. Użytek ten powołano w celu ochrony stanowisk lęgowych rzadkich gatunków ptaków. W rejonie zbiornika gnieźdzą się, w jedynej w kraju mieszanej kolonii, 4 gatunki rybitw: rzeczna, czarna, białoskrzydła i białowąsa.

1.8. Specjalne Obszary Ochrony.

Na terenie gminy Dorohusk znajdują się następujące obszary zakwalifikowane do Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Do specjalnych obszarów ochrony wyznaczono:

PLH 060032-Poleska Dolina Bugu.

Obszar położony jest w dolinie rzeki Bug, przepływającej przez Polesie Zachodnie, w rejonie miejscowości Skryhiczyn na południu, Husynne, Hnieszów, Stulno oraz Dołhobrody i Jabłeczna w części północnej. Wyznacza granicę państwową pomiędzy Polską i Ukrainą. W ostoi znalazła się lewobrzeżna część doliny. Obszar składa się z 6 części obejmujących najcenniejsze przyrodniczo i wybitnie atrakcyjne krajoznawczo odcinki doliny środkowego Bugu. Rzeka ma tu charakter naturalny, z licznymi meandrami i starorzeczami, rozległymi kompleksami wielogatunkowych, ekstensywnie użytkowanych łąk, wśród których znajdują się łagodne, piaszczyste wzniesienia z murawami ciepłolubnymi, a w obniżeniach terenu - płaty łągów i zarośli wierzbowo-topolowych. Lokalnie, na niewielkich powierzchniach występują bardzo interesujące łąki kalcyfilne ze związku *Calthion*. **Dolina Bugu jest jedną z niewielu zachowanych w stanie nie zmienionym dolin dużych rzek europejskich.** Poleski odcinek obejmuje najcenniejsze zespoły ekstensywnie użytkowanych łąk, z licznymi starorzeczami. Zidentyfikowano tu łącznie 7 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG, które zajmują 70% obszaru. Obszar obejmuje także biotopy wielu gatunków owadów, płazów i drobnych ssaków, występujących tu w bogatych populacjach. Ogółem stwierdzono tu 14 gatunków z Załącznika II Dyrektywy Rady

92/43/EWG, w tym 7 gatunków motyli. Obszar ma też bogatą ornitofaunę. Cała dolina Bugu jest uważana za korytarz ekologiczny o randze europejskiej.

PLH060023 Torfowiska Chełmskie.

Obszar o powierzchni 2124,2 ha obejmuje kompleks trzech torfowisk niskich typu węglanowego, unikatowych w skali Europy rozległych obszarów torfowisk węglanowych z charakterystycznymi zbiorowiskami roślinnymi oraz bogatą florą roślin naczyniowych z wieloma gatunkami rzadkimi. Torfowiska powstały w wyniku akumulacji materiału organicznego i mineralnego w zagłębieniach terenu, które są efektem działalności krasu powierzchniowego. Torfowiska zasilane są wyłącznie przez opady i wody spływające z otaczających wzniesień. Największy udział w procesach torfotwórczych miała tu kłóc wiechowata, gatunek roślin należący do rodziny ciborowatych, która pokrywa ok. 50% powierzchni torfowisk, tworząc tu największe w kraju obszary zwarte występowania. Drugim istotnym elementem krajobrazu torfowisk są suche wysepki i półwyspy z płytko zalegającymi pokładami kredy. Są to śródtorfowiskowe wyniosłości terenu zwane "grądzikami", porośnięte albo leśnymi zbiorowiskami, jak świetlista dąbrowa (prawdopodobnie pierwotnymi dla tego siedliska), albo antropogenicznymi murawami kserotermicznymi. W bezpośrednim sąsiedztwie torfowisk znajdują się stanowiska interesujących gatunków roślin. Większość torfowisk pocięta jest kanałami odwadniającymi, związanymi z siecią oczek wodnych. Siedliska: twarowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki wodne z podwodnymi łąkami ramienic Charetea, starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z Nympheion, Potamion, murawy kserotermiczne z istotnymi stanowiskami storczyków, zmiennowilgotne łąki trzęślicowe, torfowiska nakredowe, górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk, ciepłolubne dąbrowy. Gatunki: płazy i gady: kumak nizinny; bezkręgowce: zalotka większa, przeplatka maturna, modraszek telejus, czerwoczyk nieparek, modraszek nausitous, przeplatka aurinia, szlaczkoń szafraniec, czerwoczyk fioletek; rośliny: starodub łąkowy, jęczyczka syberyjska.

PLH060102 Las Żaliński.

Ostoja położona jest na wysokości 174–178 m n.p.m. Obejmuje 2 enklawy w Lasach Żalińskich (lasy zajmują 63% powierzchni obszaru) wraz z przylegającymi terenami łąkowymi (10% powierzchni) i torfowiskami niskimi (27% powierzchni) z niewielkimi zbiornikami wodnymi pochodzenia krasowego. W obszarze występują 4 gatunki motyli ważnych dla ochrony przyrody Europy. Ostoja jest drugim pod względem liczebności w woj. lubelskim miejscem występowania przeplatki maturny oraz jednym z trzech w kraju, stanowiskiem fiołka bagiennego (ponad 2000 osobników). Obszar wyróżnia się również liczebnością kumaka – płaza z załącznika II Dyrektywy Siedliskowej. W ostoi stwierdzono występowanie 4 typów siedlisk z Zał. I Dyr. Siedliskowej i 20 gatunków zwierząt z Zał. II Dyr. siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej.

Do najpoważniejszych zagrożeń dla przyrody obszaru należą: obniżanie poziomu wód gruntowych (dla kumaka i fiołka bagiennego); zalesianie lub sukcesja naturalna na łąkach i pastwiskach (dla motyli).

Ważne dla Europy typy siedlisk przyrodniczych (z Zał. I Dyr. Siedliskowej), tym siedliska priorytetowe.

PLB060002 – Chełmskie Torfowiska Węglanowe.

Obszar obejmuje kompleks 5 torfowisk niskich typu węglanowego leżących na pograniczu Nizin Poleskich i Wyżyny Lubelskiej. Torfowiska powstały w wyniku akumulacji materiału organicznego i mineralnego w zagłębieniach terenu, tzw. wertebach, będących efektem procesów krasowych. Torfowiska zasilane są wyłącznie przez opady i wody spływające z otaczających wzniesień. Największy udział w procesach torfotwórczych miała tu kłoc wiechowata *Cladium mariscus*, która pokrywa ok. 50% powierzchni torfowisk. Drugim istotnym elementem krajobrazu torfowisk są suche wysepki i półwyspy z płytko zalegającymi pokładami kredy, tworzące śródtorfowiskowe wyniosłości terenu zwane "grądzikami", porośnięte albo leśnymi zbiorowiskami, jak dąbrowa świetlista (prawdopodobnie pierwotnymi dla tego siedliska) albo antropogenicznymi murawami kserotermicznymi. W bezpośrednim sąsiedztwie torfowisk znajdują się stanowiska interesujących gatunków roślin, jak np. pełnik europejski *Trollius europaeus*, starodub łąkowy *Ostericum palustre*, krzyżownica gorzkawa *Polygala amarella*. Większość torfowisk pocięta jest kanałami odwadniającymi, związanymi z siecią oczek wodnych. Występuje co najmniej 21 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 10 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Jest to jedna z najważniejszych ostoi wodniczki *Acrocephalus paludicola* w Polsce (7%-8% krajowej populacji). W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej (C3 i C6) następujących gatunków ptaków: błotniak łąkowy, błotniak stawowy, dubelt (PCK), podróżniczek (PCK), sowa błotna (PCK) wodniczka (PCK), krwawodziób, kszczyk, kulik wielki (PCK), rycyk. Stosunkowo licznie (C7) gniazduje czajka i rybitwa białoskrzydła. Na obszarze występują unikalne w skali kraju zbiorowiska roślinne.

PLB 060003-Dolina Środkowego Bugu.

Obszar stanowi odcinek doliny Bugu między okolicą miejscowości Gołębie, gdzie rzeka, płynąca przez terytorium Ukrainy staje się rzeką graniczną, a Terespolem. Na całym tym odcinku rzeka ma naturalny charakter, z licznymi meandrami i starorzeczami. Koryto jest głęboko wcięte, skarpy osiągają kilka metrów wysokości. Dolina rzeki zajęta jest przez łąki, miejscami niewielkie płaty zdegradowanych lasów nadrzecznych, kępy zarośli wierzbowych i pola uprawne. Występują tu co najmniej 22 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 9 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej (C3 i C6) następujących gatunków

ptaków: błotniak łąkowy, bocian biały, derkacz, dzięcioł białoszyi (PCK), rybitwa Białowąsa (PCK), rybitwa czarna, zimorodek, brodziec piskliwy, krwawodziób, rybitwa białoskrzydła (PCK), rycyk; w stosunkowo wysokim zagęszczeniu występują: bąk (PCK), błotniak stawowy, podróżniczek (PCK) i jarzębatka (C7); występuje >5% krajowej populacji lęgowej brzegówki (C3). Bogata flora roślin naczyniowych, w tym wiele gatunków rzadkich i zagrożonych w Polsce.

2. CHARAKTER GMINY, BOGACTWA NATURALNE, MOŻLIWOŚCI ICH EKSPLOATACJI I WYKORZYSTANIA.

2.1. Gmina ma charakter rolniczy.

Wprawdzie gmina ma charakter rolniczy, ale o bycie jej mieszkańców w znacznej mierze decyduje jej przygraniczne położenie. O charakterze rolnictwa decyduje specyfika użytków rolnych – grunty orne zajmują tylko 58% użytków rolnych a łąki i pastwiska aż 41%. Jednak według wysokości wpłacanych podatków, dominującą bazę przychodów stanowią przedsiębiorstwa.

2.2. Atrakcyjność inwestycyjna.

Ocenę atrakcyjności inwestycyjnej gminy Dorohusk i powiatu chełmskiego można znaleźć w cyklicznych opracowaniach Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Badając atrakcyjność inwestycyjną SGH bierze pod uwagę takie czynniki jak: sytuacja na rynku pracy (w tym dostęp do pracowników wykwalifikowanych), wyposażenie w infrastrukturę techniczną i społeczną, chłonność rynku oraz uwarunkowania przyrodnicze (dające m.in. możliwość rozwoju turystyki). W ostatnim raporcie SGH z listopada 2017 roku gminy powiatu chełmskiego zostały sklasyfikowane w następujących klasach atrakcyjności: B (wysoka): Miasto Rejowiec Fabryczny, D (średnio niska): centralna część powiatu chełmskiego, gminy: Chełm oraz Rejowiec), E (niska): północna część powiatu chełmskiego, gminy: Sawin, Wierzbica, Siedliszcze, Rejowiec Fabryczny oraz centralna, gmina Kamień, F (bardzo niska): południowo-wschodnia część powiatu chełmskiego, gminy: Ruda-Huta, Dorohusk, Żmudź, Dubienka, Białopole, Wojślawice, Leśniowice.

2.3. Przejście graniczne w Dorohusku.

Gmina Dorohusk jest gminą przygraniczną. Wschodnia granica powiatu chełmskiego jest jednocześnie granicą polsko-ukraińską, a tym samym ponad 50 km zewnętrzną granicą Unii Europejskiej. W miejscowości Dorohusk (gmina Dorohusk) zlokalizowane są graniczne przejścia: drogowe oraz kolejowe z Ukrainą. Warunkuje to przebieg przez teren powiatu chełmskiego szlaku tranzytowego o znaczeniu międzynarodowym (Berlin – Warszawa – Kijów), łączący Europę Zachodnią z Ukrainą.

Przejście graniczne Dorohusk-Jagodzin czynne jest przez całą dobę. Dopuszczony jest ruch osób oraz środków transportowych i towarów niezależnie od przynależności państwowej oraz początkowo na podstawie przepustek uproszczony ruch graniczny, następnie zmieniony na mały ruch graniczny. Do przejścia granicznego dochodzą polska droga krajowa nr 12 (w przyszłości droga ekspresowa S12) i ukraińska droga magistralna M07.

Odprawa graniczna na wjazd i wyjazd dokonywana jest na terytorium Polski przez polskie służby graniczne według kolejności: wjazd/wyjazd Straż Graniczna, Służba Celna. Odprawa graniczna dokonywana jest na 16 pasach ruchu.

2.4. Energia słoneczna.

Z punktu widzenia wykorzystania zasobów energii promieniowania słonecznego najistotniejszymi parametrami są: natężenie promieniowania słonecznego oraz nasłonecznienie – wyrażające ilość energii słonecznej padającej na jednostkę powierzchni płaszczyzny w określonym czasie. Dodatkowym parametrem odnoszącym się do warunków pogodowych jest usłonecznienie definiowane jako czas podawany w godzinach, podczas którego na powierzchnię ziemi padają bezpośrednio promienie słoneczne. **Obszar prawie całego woj. lubelskiego jak i gminy Dorohusk znajduje się w bardzo korzystnej strefie, gdzie roczne sumy promieniowania słonecznego kształtują się w przedziale 1050 - 1150 kWh/m².** Rozwój energetyki słonecznej planowany jest na terenie gminy w oparciu o budynki jednorodzinne, bądź w obiektach użyteczności publicznej (kolektory słoneczne). W przypadku lokalizacji dużych inwestycji takich jak elektrownie słoneczne należy liczyć się z ich negatywnym wpływem na środowisko. Według „Programu Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego” (2013) z uwagi na ograniczenie negatywnego wpływu wielkopowierzchniowych instalacji paneli fotowoltaicznych na krajobraz, ich budowa może być jednym z kierunków przeznaczenia i zagospodarowania zrehabilitowanych terenów wyrobisk poeksploatacyjnych surowców mineralnych i terenów składowiska odpadów komunalnych. W rejonie tym w półroczu letnim potencjalna energia użyteczna wynosi 821 kWh/m² jest porównywalna z wybrzeżem (881 kWh/m²), natomiast zimą (260 kWh/m²) porównywalna z górami (280 kWh/m²).

Rejon gminy Dorohusk jest jednym z kilku obszarów we wschodniej Polsce, w których usłonecznienie (czas podczas którego na powierzchnię ziemi padają promienie słoneczne) jest najdłuższy dla wielolecia (1971-2000). W poszczególnych porach roku średnie sumy dziennego

uśłonecznienia przedstawiają się następująco: wiosna (III-V) ~5 godzin, lato (VI-VIII) ~7 godzin, jesień (IX-XI) ~3,5 godziny i zima (XII-II) ~1,5 godziny. Stąd w najbliższej perspektywie gmina Dorohusk planuje rozwój w postaci farmy fotowoltaicznej 0,5 MW, instalacji solarnych/fotowoltaicznych w budynkach użyteczności publicznej i w gospodarstwach indywidualnych.

2.5. Energia wiatrowa.

Według opracowania „Przestrzenne aspekty lokalizacji energetyki wiatrowej w woj. lubelskim” (2011) na terenie gminy brak jest warunków do rozwoju energetyki wiatrowej. Pomimo tego, że prędkość wiatru na wysokości 100 m wynosi 6 - 6,25 m/s (według Atlasu Wietrzności Anemos – Acroenergy), to występują ograniczenia ze względu na: obszary z istotnymi ograniczeniami mogącymi uniemożliwić realizację inwestycji, obszary wykluczone z realizacji energetyki wiatrowej ze względu na uwarunkowania prawne.

2.6. Surowce energetyczne.

Na terenie gminy nie wykorzystuje się obiektów piętrzących dla potrzeb małych elektrowni wodnych (MEW), nie ma też potencjału do ich rozwoju ze względu na uwarunkowania hydrologiczne (małe przepływy rzek) oraz prawne (obszary chronione, głównie Natura 2000, Stan i perspektywy rozwoju hydroenergetyki w województwie lubelskim, 2012). Biomasa jest jednym z najbardziej obiecujących, obecnie łatwo dostępnych i często najtańszym źródłem energii odnawialnej. Do głównych źródeł pozyskiwania biomasy należy: leśnictwo, rolnictwo (produkcja roślinna i zwierzęca) oraz gospodarka komunalna (składowiska odpadów i oczyszczalnie ścieków). Biomasa może być wykorzystana bezpośrednio do spalania lub też służyć jako surowiec do produkcji paliw płynnych i gazowych. Obecnie na terenie gminy nie ma plantacji roślin energetycznych ani instalacji do produkcji biopaliw. Według „Programu Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii dla województwa lubelskiego” (2013) na obszarze gminy występują potencjalne zasoby drewna z lasów oraz słomy.

2.7. Surowce mineralne.

Spośród surowców mineralnych znaczenie gospodarcze w gminie posiadają piaski wykorzystywane jako kruszywa naturalne i surowiec do produkcji cegły wapienno – piaskowej. Według danych dostępnych w Urzędzie Gminy Dorohusk na terenie gminy znajduje się następujące złoża kruszywa naturalnego (piasek): Świerże, Świerże I, Świerże IV, Świerże V, Świerże XIII, Świerże IX, Turka I, Turka II, Dorohusk II, Okopy Kolonia dz. Nr 263, 264. Wydobycie wymaga uzyskania koncesji od Starosty bądź Marszałka.

3. WEWNĘTRZNA I ZEWNĘTRZNA DOSTĘPNOŚĆ KOMUNIKACYJNA (DROGOWA, ROWEROWA, KOLEJOWA), INFRASTRUKTURA, SZLAKI TURSYSTYCZNE.

Lokalny transport zbiorowy obsługuje: Firma Gran-Sped oraz Finezja. W tym zakresie można zdefiniować następujące oceny/ potrzeby: wystarczająca ilość połączeń na trasie Dorohusk-Chełm. Problemy to brak kursów do mniejszych miejscowościami.

3.1 . Infrastruktura drogowa.

Na terenie gminy dostępność komunikacyjną kształtują:

- Drogi krajowe nr: 12 – 17 km – stan techniczny ocenia się jako dobry,
- Drogi wojewódzkie nr: 816 – 20 km – stan techniczny ocenia się jako dostateczny.
- Drogi powiatowe: 50 km – stan techniczny ocenia się jako: dostateczny.

DROGI POWIATOWE			
Nr drogi	Ilość km	Miejscowości od – do	Stan techniczny
1822L	4,5	dr. woj. 812 – Sajczyce – Ruda Huta – Żalin – Świerże	dostateczny
1829L	4,1	Brzeźno – Żalin	zły
1830L	4,0	Ludwinów – Świerże	zły
1831L	5,6	Wólka Okopska – Barbarówka	zły
1842L	1,8	dr. kraj. 12 – Ignatów – Kamień	dobry
1843L	7,5	Srebrzyszcze – Pławanice – Majdan – Skordiów	dostateczny
1844L	8,1	Pławanice – Turka	dostateczny
1845L	11,8	Czerniejów – Skordiów – Turka – Husynne	dostateczny
1848L	0,4	Andrzejów – Klesztów	dostateczny
1849L	2,2	dr. woj. 844 – Klesztów – Roztoka – Kolonia Mościska	zły

- Drogi gminne: 212,10 km.

DROGI GMINNE				
Nr drogi	Ilość km	Miejscowości od – do	Sposób utwardzenia/ powierzchnia	Stan techniczny
104919 L	1,635	Od drogi pow. 1842L do gr. gminy przez w Olenówka	1,545 km asfalt, 0,09 km żużel	b. dobry
104920 L	1,769	Brzeźno (dr. pow. 1829L – kol. Kępa)	1,14 km żużel, 0,629 km gruntowa	umiarkowany

104921 L	1,383	Brzeźno przez wieś (ul. Kościelna)	0,791 km asfalt, 0,592 km gruntowa	asfalt stan dobry, gruntowa umiarkowany
104922 L	0,77	Brzeźno (od drogi kraj. nr 12 do dawnej szkoły, ul. Wschodnia)	0,77 km asfalt	b. dobry
104923 L	0,94	Kępa od dr.pow.nr 1829L przez wieś	0,94 km żużel	umiarkowany
104924 L	1,74	Wólka Okopska (od dr. pow. 1830L Dobryłówka do dr. krajowej nr 12 i od dr. pow. 1831L do dr. krajowej nr 12 przez wieś)	1,44 km asfalt, 0,30 km kostka	b. dobry
104925 L	0,77	Kępa (od dr. pow. 1829L do Kępy Ostrowy)	0,77 km gruntowa	umiarkowany
104926 L	0,503	Świerże – „Piaski” (od dr. pow. 1822 L do dr. woj.nr 816)	0,503 km asfalt	b. dobry
104927 L	1,18	Brzeźno (od dr. pow. 1829L do Kol. Kępa) do cmentarza ul. Różana	1,18 km asfalt	b. dobry
104928 L	0,425	Świerże Mielniki	0,315 km asfalt, 0,11 km żwir	asfalt stan b. dobry, żwir umiarkowany
104929 L	0,900	Ludwinów przez wieś	0,87 km asfalt, 0,03 km gruntowa	dobry
104930 L	0,356	Ludwinów do lasu	0,356 km asfalt	b. dobry
104931 L	0,444	Świerże ul. Kościelna	0,444 km betonowa	dobry
104932 L	1,26	Świerże ul. Polna	1,26 km asfalt	b. dobry
104933 L	0,485	Świerże ul. Poczтовая	0,485 km asfalt	b. dobry
104934 L	0,395	Świerże ul. Cicha	0,395 km asfalt	b. dobry
104935 L	2,03	Okopy (od dr. krajowej nr 12) tzw. okopy Stare	0,467 km asfalt, 1,28 betonowa, 0,283 km gruntowa	dobry
104936 L	2,856	Dorohusk-Osada (ul. Zwycięstwa) – Zalasocze	1,75 km asfalt, 1,106 km gruntowa	asfalt b. dobry, gruntowa umiarkowany
104937 L	0,81	Okopy Kolonia (od dr. krajowej nr 12 do Okop)	0,81 km asfalt	dobry
104938 L	0,685	Dorohusk-Osada ul. Ogrodowa	0,685 asfalt	dobry
104939 L	6,324	Okopy- Zalasocze- Myszkowiec- Turka	1,577 km asfalt, 4,747 gruntowa	asfalt b. dobry, gruntowa umiarkowany

104940 L	0,75	Dorohusk-Osada, ul. Polna	0,25 km kostka brukowa, 0,100 km betonowa, 0,40 km żużel	kostka stan dobry, pozostałe umiarkowany
104941 L	0,200	Dorohusk-Osada ul. 1 Maja	0,200 km asfalt	b. dobry
104942 L	0,413	Dorohusk-Osada ul. Nadrzeczna	0,413 km asfalt	b. dobry
104943 L	0,410	Dorohusk-Osada ul. Kościuszki	0,41 km asfalt	b. dobry
104944 L	0,26	Dorohusk-Osada ul. Graniczna	0,26 asfalt	Średni
104945	0,430	Turka (od dr. pow. nr 1845L do drogi woj. nr 816-przy starej szkole)	0,15 km żużel, 0,28 km gruntowa	Umiarkowany
104946 L	0,495	Dorohusk-Osada ul. Nadbużańska	0,385 km asfalt, 0,11 km kostka granitowa	b. dobry
104947 L	0,842	Husynne (od dr. powiatowej nr 1845 L przez wieś)	0,49 km asfalt, 0,352 km żwir	asfalt b. dobry, żwir umiarkowany
104948 L	3,13	Zanowinie (od dr. wojewódzkiej nr 816 przez wieś)	2,76 km asfalt, 0,37 km gruntowa	asfalt dobry, gruntowa umiarkowany
104949 L	2,55	Ostrów (od dr. pow. nr 1845L w m. Turka do dr. pow. nr 1845 w Michałowce)	2,45 km asfalt, 0,10 km gruntowa	asfalt b. dobry, gruntowa umiarkowany
104950 L	1,667	Dorohusk ul. Legionistów, ul. Wołyńska, ul. Kościelna	1,667 km asfalt	Dobry
104951 L	0,934	Ladeniska (od dr. woj. Nr 816 do dr. woj. Nr 816)	0,618 km asfalt, 0,316 km gruntowa	asfalt b. dobry, gruntowa zły
104952 L	4,205	Dorohusk-Teosin (od dr. woj. Nr 816 do dr. pow. Nr 1831 L)	4,205 km asfalt	b. dobry
104953 L	0,520	Okopy (od dr. kraj. Nr 12 do stacji kolejowej tzw. Derkaczówka)	0,520 żwir	Umiarkowany
105039 L	0,730	Brzeźno ul. Sadowa (od dr. kr. Nr 12 do dr. pow. Nr 1829 L)	0,73 km asfalt	b. dobry
105040 L	0,120	Świerże ul. Szkolna	0,12 km asfalt	b. dobry
112771 L	0,462	Husynne od dr. woj. Nr 816 do Kolemczyc	0,462 km gruntowa	Zły
112772 L	0,560	Kolemczyce dz. nr 1	0,56 km gruntowa	Zły
112773 L	1,150	Kolemczyce dz. nr 115	1,15 km gruntowa	Zły

112774 L	0,660	Kolemczyce dz. nr 59	0,66 km gruntowa	Zły
114119 L	0,170	Świerże ul. Parkowa	0,17 km asfalt	Dobry
114120 L	0,510	Świerże ul. Młyńska	0,51 km asfalt	b. dobry
114121 L	0,190	Świerże ul. Skrajna	0,19 km asfalt	b. dobry
114122 L	0,600	Świerże ul. Ogrodowa	0,60 km asfalt	b. dobry
114123 L	4,21	Świerże ul. Leśna	4,21 żwir	Umiarkowany
114124 L	0,685	Dorohusk-Osada ul. Kwiatowa	0,36 km asfalt, 0,325 km gruntowa	asfalt b. dobry, gruntowa umiarkowany
114125 L	0,400	Dorohusk-Osada ul. Wiosenna	0,40 km asfalt	b. dobry
114126 L	0,168	Dorohusk-Osada ul. Różana	0,168 km asfalt	b. dobry
114127 L	0,112	Dorohusk-Osada ul. Makowa	0,112 żwir	Umiarkowany
114128 L	0,170	Dorohusk-Osada ul. Fiołkowa	0,17 km żwir	Umiarkowany
114129 L	0,30	Dorohusk-Osada ul. Liliowa	0,30 km żwir	Umiarkowany
114130 L	0,170	Dorohusk-Osada ul. Kalinowa	0,17 km żwir	Umiarkowany
114131 L	0,255	Dorohusk-Osada ul. Konwaliowa	0,255 asfalt	b. dobry
114132 L	0,222	Dorohusk-Osada ul. Storczykowa	0,222 żwir	Umiarkowany
114133 L	0,222	Dorohusk-Osada ul. Malinowa	0,222 żwir	Umiarkowany
114134 L	0,472	Dorohusk-Osada ul. Jaśminowa	0,472 gruntowa	Umiarkowany
114135 L	0,040	Dorohusk-Osada od ul. Polnej do dz. nr 1149	0,04 km gruntowa	Zły
114136 L	0,248	Dorohusk-Osada ul. Szkolna	0,248 asfalt	Dobry
114137 L	0,148	Dorohusk-Osada ul. Parkowa	0,148 kostka granitowa	b. dobry

114138 L	0,330	Dorohusk-Osada ul. Kolejowa	0,33 km asfalt	b. dobry
114225 L	0,412	Świerże od drogi gminnej nr 104926 L do dz. nr 949	0,412 km gruntowa	Umiarkowany
114226 L	0,500	Świerże od drogi dz. nr 964 do końca dz. nr 972	0,50 km gruntowa	Zły
114227 L	0,266	Świerże od ul. Jana Pawła II do ul. Piaskowej	0,266 km asfalt	b. dobry
114228 L	0,843	Świerże od dr. woj. 816 do dz. nr 548	0,843 km gruntowa	Zły
114229 L	1,170	Świerże od ul. Ogrodowej do lasu dz. nr 1364	1,17 km gruntowa	Zły
114230 L	0,300	Świerże od dz. nr 2533 do rowu	0,30 km gruntowa	Zły
114231 L	0,960	Dorohusk-Osada ul. Wierzbowa	0,438 km asfalt, 0,522 km gruntowa	asfalt b. dobry, gruntowa zły
114232 L	0,995	Dorohusk od ul. Kościelnej do tzw. Buchty	0,995 km gruntowa	Umiarkowany
114233 L	1,251	Dorohusk od ul. Wołyńskiej do tzw. Buchty	1,251 km gruntowa	Umiarkowany
114234 L	1,130	Dorohusk od ul. Nadbużańskiej do dz. nr 481 (przez Borki)	1,13 km gruntowa	Zły
114235 L	0,182	Dorohusk ul. Boczna	0,182 gruntowa	Zły
114236 L	0,235	Dorohusk ul. Ks. Suszki	0,235 km asfalt	b. dobry
114237 L	0,178	Dorohusk-Osada od ul. Kwiatowej do dz. nr 1148	0,178 gruntowa	Zły
114238 L	0,170	Dorohusk-Osada od ul. Polnej do dz. nr 100/18	0,17 km gruntowa	Zły
114239 L	0,121	Dorohusk-Osada od ul. Zwycięstwa do dz. nr 279/13	0,121 gruntowa	Zły
114240 L	0,179	Dorohusk-Osada od ul. Zwycięstwa do ul. Ogrodowej	0,179 żwir	Umiarkowany
114241 L	0,660	Berdyszcze od dr. kraj. Nr 12 przez wieś	0,660 żwir	Umiarkowany
114242 L	0,391	Berdyszcze dz. nr 224/4	0,391 km gruntowa	Umiarkowany
114243 L	1,671	Okopy Kolonia do dr. kraj. Nr 12 do dr. pow. Nr 1830 L	0,15 km asfalt, 1,521 gruntowa	Umiarkowany

114244 L	1,18	Okopy- Kolonia Świerże, od kr. 12 w kier. pow. 1830L ciąg dalszy dr. nr ew 162/2 w Okopy-Kolonia do dr. pow. 1830L,(dz. nr 162/2, 1842)	1,18 asfalt	b. dobry
114245 L	2,07	Kroczyń, Stefanów- od pow. 1844L do drogi na działce nr 65 stanowiącej własność powiatu chełmskiego (dz. nr 15/1, 14/2, 25)	2,07 asfalt	Dobry
114246 L	2,06	Pogranicze, Puszki, od pow. 1844L do drogi na dz. nr 40/2 w Puszkach stanowiącej własność powiatu chełmskiego (dz. nr 63, 64, 40/1)	2,06 asfalt	Dobry
114247 L	0,913	Świerże od pow. 1830L (Dobryłówka-Zamieście) do woj. 816, (Zamieście przez wieś dz. nr 1756)	0,913 asfalt	b. dobry
114248 L	0,356	Świerże od dr. gminnej 404926L do woj. 816 (dz. nr 968, 13)	0,356 gruntowa	Umiarkowany
114249 L	0,51	Husynne- od pow. 1845L do Spółdzielni Mieszk. „Nasz Dom” w Husynnem (dz. nr 285)	0,51 asfalt	b. dobry
114250 L	0,887	Wólka Okopska od kr. 12 do pow. 1830L (dz. nr 92- k. Kaplicy)	0,887 asfalt	b. dobry
114251 L	2,6	Wólka Okopska-Świerże Kolonia-Rozkosz, od dr. gminnej 104924L do m. Rozkosz (dz. nr 147, 381, 13, 44, 51, 115)	2,6 asfalt	b. dobry
114252 L	0,38	Michałówka-Ostrów od dr. pow. 1845L do gm. 104949L (Ostrów) dz. nr 356, 25)	0,38	b. dobry
114253 L	0,289	Brzeźno od kr. 12 do pow. 1892L (dz. nr 452)- ul. Szkolna	0,289 żwir	Umiarkowany
114254 L	0,262	Brzeźno od gm. 105039L do drogi gminnej 104920L dz. nr 395, ul. Wiśniowa	0,262 asfalt	b. dobry
114255 L	0,711	Brzeźno odcinek od dr. gm. 104922L (Kościelna) do drogi gminnej 104920L (Różana) (dz. nr 188)	0,200 żwir, 0,511 gruntowa	Umiarkowany
114256 L	2,058	Brzeźno od kr. 12 do końca działki nr 815 (dz. nr 504, 815)- ul. Brzozowa	0,75 asfalt, 0,332 żużel, 0,976 gruntowa	asfalt b. dobry, pozostałe umiarkowany
114257 L	2,023	Brzeźno, Olenówka, od dr. na działce 815 (Brzozowa) do dr. pow. 1842L w Olenówce (dz. nr 780, 21)	2,023 gruntowa	Zły
114258 L	0,34	Husynne od dr. woj. 816 do Zalewu „Husynne” (dz. nr 1/3, 1/9) przy plaży	0,34 gruntowa	Umiarkowany
114259 L	0,037	Husynne, od dr. woj. 816 do Zalewu Husynne (dz. nr 1/6)	0,037 gruntowa	Umiarkowany
114260 L	0,096	Husynne, droga we wsi, cały odcinek (dz. nr 81)	0,096 gruntowa	Umiarkowany
114261 L	0,23	Husynne, droga we wsi, cały odcinek (dz. nr 89) przylega do dr. dz. nr 81	0,23 gruntowa	Umiarkowany

114262 L	0,18	Husynne, droga we wsi, cały odcinek (dz. nr 102)	0,18 gruntowa	Umiarkowany
114263	0,383	Husynne, droga we wsi, cały odcinek (dz. nr 115) przylega do dr. dz. nr 96	0,383 gruntowa	Umiarkowany
114264 L	1,808	Husynne, ze wsi do rz. Bug, cały odcinek (dz. nr 196)	1,808 gruntowa	zły, droga przez łąki
114265 L	2,682	Pogranicze, Skordiów, od dr. pow. 1843L do dr. pow. 1845L (dz. nr 29, 55)	2,682 asfalt	b. dobry
115615 L	0,883	Dorohusk- od Teosińskiej do Wierzbowej (dz nr 283	0,883 gruntowa	Zły
115616 L	0,881	Dorohusk- od Teosińskiej do Wierzbowej (dz nr 247	0,881 gruntowa	Zły
115617 L	2,063	Dorohusk-Turka (dz. nr425 Dor. i 350 Turka	2,063 gruntowa	Zły
115618 L	0,915	Dorohusk- od Teosińskiej do dz. nr 397 (dz. nr385, 388, 404)	0,915 gruntowa	Zły
115619 L	2,21	Dorohusk- od „Buchty” przez łąki do wsi Turka (dz. nr755,839,930)	2,21	zły, droga przez łąki
115620 L	1,1	Dorohusk- od Wołyńskiej do lasu wsi Turka (dz. nr 618, 616/1,616/2, 616/3	1,1 gruntowa	zły, droga przez łąki
115621 L	0,122	Dorohusk- od ul. Legionistów do cmentarza (dz. nr 596 do bramy gł)	Żwir	Umiarkowany
115622 L	2,063	Dorohusk od ul. Szkolnej przez tzw. Borki (dz. nr 54,91,74,75,108)	2,063 gruntowa	zły, droga przez łąki
115623 L	1,484	Brzeźno- od dr. kraj. 12-CPN do granicy gminy (dz. nr 115- od dawnej drogi)	1,484 gruntowa	Zły
115624 L	0,42	Olenówka, Brzeźno- od dr. pow. 1842L w Olenówce do gruntów PKP w Brzeźnie (dz. nr 3 Olenówka, 757 Brzeźno)	0,42 gruntowa	Zły
115625 L	1,384	Brzeźno od dr. pow. 1829L w Brzeźnie do wsi Kępa (dz. 151)	1,384 gruntowa	Zły
115626 L	3,484	Brzeźno od pow. 1829L do pow. 1829L w Brzeźnie (dz. nr 153,620)	3,484 gruntowa	Zły
115627 L	1,38	Brzeźno- od pow. 1829L do granicy wsi Kępa (dz. nr 215,169)	1,38 gruntowa	Zły
115628 L	5,34	Kępa od dr. nr dz. 49 w Kępie do wsi Kępa (dz. 131,57,3,17,161)	5,34 gruntowa	Zły
115629 L	0,38	Brzeźno- od pow. 1829L do gm. 104921L (dz. 333)	0,38 gruntowa	Umiarkowany

115630 L	3,43	Turka- od woj. 816 przez Udal do łąk w Turce (dz.178,115,116)	3,43 gruntowa	zły, droga przez łąki
115631 L	1,38	Turka- od dr. nr ew. 178 ponad lasem do rz. Udal (dz. 181)	1,38 gruntowa	zły, droga przez łąki
115632 L	2,26	Turka- od dr. woj. 816 z Turki do dr. nr ew.427 we wsi Ostrów (dz. nr 508,636)	2,26 gruntowa	zły, droga przez łąki
115633 L	1,84	Turka- od dr. pow. 1845L w Turce do zalewu Husynne (dz. nr 449,539,572,561)	1,84 gruntowa	zły, droga przez łąki
115634 L	0,482	Turka- od dr. pow. 1845L do dz. nr 508 (dz. nr 483,843)	0,482 gruntowa	zły, droga przez łąki
115635 L	2,28	Turka- od dr. pow. Barbarówka do wsi Myszkowiec (dz. nr 723,715)	2,28 gruntowa	zły, droga przez łąki
115636 L	0,906	Turka- od dr. nr ew. 427 w Ostrowie do zalewu Husynne (dz. nr 593)	0,906 gruntowa	zły, droga przez łąki
115637 L	1,488	Husynne- dr ze wsi na łąki Husynnym (dz. nr 163,162,275)	1,488 gruntowa	zły, droga przez łąki
115638 L	1,34	Husynne- droga ze wsi na łąki Husynnym (dz. nr 287)	1,34 gruntowa	zły, droga przez łąki
115639 L	1,13	Husynne- od dr. nr ew. 196 na łąki Husynnym (dz. nr 240)	1,13 gruntowa	zły, droga przez łąki
115640 L	0,78	Husynne- od dr. woj. 816 do dr. pow. 1845L (dz. nr 282)	0,78 gruntowa	zły, droga przez pola
115641 L	1,68	Ladeniska- od dr. gm. 104951L do łąk w Ladeniskach (dz. nr 81,57)	1,68 gruntowa	zły, droga przez łąki
115642 L	0,67	Ladeniska- od dr. woj. 816 do lasu (dz. nr 10)	0,67 gruntowa	Umiarkowany
115643 L	1,841	Ladeniska-Zanowinie (od dr. woj. 816 przez las do Zanowinia dz. nr 42 w Ladeniskach, nr 134 w Zanowiniu)	1,841 umiarkowany	Umiarkowany
115644 L	0,523	Ladeniska- od dr. woj. 816 do lasu (dz. nr 288)	0,523 gruntowa	zły, droga przez pola
115645 L	1,013	Ladeniska-od dr. woj.. 816 do lasu (dz. nr 179)	1,013 gruntowa	zły, droga przez pola
115646 L	0,43	Zanowinie- od dr. gminnej 104948L w kierunku zalewu Husynne (dz. nr 23)	0,43 gruntowa	zły, droga przez pola
115647 L	1,116	Zanowinie- od dr. gminnej 104948L w kierunku zalewu Husynne (dz. nr 34)	1,116 gruntowa	zły, droga przez pola
115648 L	1,758	Zanowinie- od dr. gm. 104948L cały odcinek (dz. nr 80)	1,758 gruntowa	zły, droga przez pola

115649 L	2,516	Michałówka- od dr. pow. 1845L do lasu (dz. nr 191,110,113,132)	2,516 gruntowa	zły, droga przez pola
115650 L	0,894	Michałówka- od dr. pow. 1845L do lasu (dz. nr 163)	0,894 gruntowa	zły, droga przez pola
115651 L	2,075	Ostrów, Zanowinie- od dr. gm. 104949L w kierunku wsi Zanowinie (dz. nr 248 Ostrów, 177 i 178 Zanowinie)	2,075 gruntowa	zły, droga przez pola
115652 L	3,02	Ostrów- od dr. gm. 104949L do łąk wsi Ostrów (dz. nr 174,307,378,425)	3,02 gruntowa	zły, droga przez łąki
115653 L	2,10	Ostrów- od dr. nr ew. 428 do dr. nr ew. 427 (dz. nr 267)	2,10 gruntowa	zły, droga przez łąki
115654 L	1,94	Majdan Skordowski- od gruntów wsi Michałówka przez las do gruntów wsi Pogranicze (dz. nr 7)	1,94 gruntowa	zły, droga przez las
115655 L	2,617	Majdan Skordowski- od dr. pow. 1844 L (Barbarówka) przez las do gruntów wsi Pogranicze (dz. nr 22,30,25)	2,617 gruntowa	zły, droga przez las
115656 L	1,469	Kroczyń- od dr. pow. 1844L- cały odcinek (dz. nr 59)	1,469 gruntowa	zły, droga przez pola
115657 L	1,796	Kroczyń- od dr. pow. 1844L cały odcinek (dz. nr 57)	1,796 gruntowa	zły, droga przez pola
115658 L	1,70	Kroczyń- od dr. pow. 1844L cały odcinek (dz. nr 71,93)	1,70 gruntowa	zły, droga przez łąki
115659 L	1,22	Kroczyń- droga przez łąki w Kroczyń (dz. nr 384)	1,22 gruntowa	zły, droga przez łąki
115660 L	1,46	Teosin- od dr. pow. 1831L w Teosinie do dr. pow. 1831 L w Teosinie (dz. nr 93)	1,46 gruntowa	zły, droga przez pola
115661 L	0,64	Teosin- od dr. pow.1831L w Teosinie cały odcinek (dz. nr 125)	0,64 gruntowa	zły, droga przez pola
115662 L	1,382	Teosin- od dr. pow. 1831L w Teosinie cały odcinek (dz. nr 23)	1,382 gruntowa	zły, droga przez pola
115663 L	0,702	Teosin- od dr. pow. 1831L w Teosinie cały odcinek (dz. nr 139)	0,702 gruntowa	zły, droga przez pola
115664 L	1,074	Teosin- od dr. gm. 104952L do łąk wsi Teosin (dz. nr 6)	1,074 gruntowa	zły, droga przez pola
115665 L	1,37	Barbarówka- od dr. pow. 1831L do szosy we wsi Barbarówka (dz. nr 5)	1,37 gruntowa	zły, droga przez pola
115666 L	1,195	Rozkosz- od dr. nr ew. 51 cały odcinek (dz. nr 35)	1,195 gruntowa	zły, droga przez pola
115667 L	2,58	Rozkosz- od dr. nr ew. 51 w kierunku m. Brzeźno (dz. nr 11,4)	0,246 asfalt, 2,334 gruntowa	asfalt b. dobry, gruntowa zły, droga przez pola
115668 L	3,887	Świerże Kolonia- od dr. nr ew. 51 w Rozkoszy do dr. pow. 1831L w Teosinie (dz. nr 21,32,124,125)	3,887 gruntowa	zły, droga przez pola

115669 L	0,807	Wólka Okopska- od dr. kr 12 do lasu (dz. nr 29)	0,807 gruntowa	zły, droga przez pola
115670 L	0,511	Wólka Okopska- od dr. gm. 104924L cały odcinek (dz. nr 242)	0,511 gruntowa	Umiarkowany
115671 L	0,11	Wólka Okopska- od dr. gm. 104924L do PKP (dz. nr 263)	0,11 gruntowa	Umiarkowany
115672 L	0,128	Wólka Okopska- od dr. gm. 104924L do PKP (dz. nr 253)	0,128 gruntowa	Umiarkowany
115673 L	0,257	Wólka Okopska- od dr. gm. 104924L cały odcinek (dz. nr 200)	0,257 gruntowa	Umiarkowany
115674 L	0,34	Wólka Okopska- od dr. gm. 104924L do PKP (dz. nr 167)	0,34 gruntowa	Umiarkowany
115675 L	0,344	Wólka Okopska- od dr. gm. 104924L do dr. kr. 12 (dz. nr 191/2)	0,344 gruntowa	Umiarkowany
115676 L	0,55	Wólka Okopska- od dr. gm. 104924L cały odcinek (dz. nr 305)	0,55 gruntowa	Umiarkowany
115677 L	0,717	Wólka Okopska- od dr. pow. 1831L do granicy Świerże-Kolonia (dz. nr 425)	0,717 gruntowa	zły, droga przez pola
115678 L	2,438	Okopy Kolonia- od dr. gm. 104937L do dr. kr. 12 (dz. nr 400,497,496/2)	2,438 gruntowa	zły, droga przez pola
115679 L	0,382	Okopy- od dr. woj. 816 cały odcinek do gruntów wsi Berdyszczce (dz. nr 645/2)	0,382	zły, droga przez łąki
115680 L	1,134	Okopy- od dr. woj. 816 cały odcinek do gruntów wsi Berdyszczce (dz. nr 622)	1,134 gruntowa	zły, droga przez łąki
115681 L	1,823	Okopy- od dr. gm. 104935L „Okopy Stare” przez łąki wsi Okopy (dz. nr 521,139,126,107,72,500)	1,823 gruntowa	zły, droga przez łąki
115682 L	2,537	Świerże- od dr. woj. 816 do granicy wsi Okopy (dz. nr 1944,2311)	2,537 gruntowa	zły, droga przez łąki
115683 L	2,958	Świerże- od dr. woj. 816 do dr. pow. 1830L (dz. nr 1896,1867, 1873,1843)	2,958 gruntowa	zły, droga przez pola
115684 L	1,966	Świerże- od dr. woj. 816 do rzeki BUG (dz. nr 1972,2037,2063)	1,966 gruntowa	zły, droga przez łąki
115685 L	0,134	Świerże- od dr. woj. 816 do rzeki Bug (dz. nr 384)	0,134 gruntowa	zły, droga przez łąki
115686 L	2,403	Świerże- od dr. woj. 816 do rzeki Bug) dz. nr 1979,2317)	2,403 gruntowa	zły, droga przez łąki
115687 L	2,816	Świerże- od dr. woj. 816 do granicy gminy w kierunku wsi Dobryłów (dz. nr 668,562/2,603)	2,816 gruntowa	zły, droga przez pola
115688 L	2,685	Świerże- od dr. nr ew. 949 do granicy gminy w kierunku wsi Dobryłów (dz. nr 548,850,778)	2,685 gruntowa	zły, droga przez pola

115689 L	0,651	Świerże- od dr. woj. 816 cały odcinek (do cmentarza) (dz. nr 935)	0,651 gruntowa	Umiarkowany
115690 L	0,945	Świerże- od dr. pow. 1822L do dr. gm. 104926L (Piaski) (dz. nr 1114,1104)	0,945 gruntowa	zły, droga przez pola
115691 L	0,768	Świerże- od ul. Polnej 104932L do dz. nr ew. 1114 (115690L) (dz. nr 134,1192, 1157,1128)	0,768 gruntowa	zły, droga przez pola
115692 L	1,584	Świerże- od dr. pow. 1822L (Świerże-Żalin) do lasu (dz. nr 1234)	1,584 gruntowa	zły, droga przez pola
115693 L	0,629	Świerże- od dr. woj. 816 w kier. Kanału Świerżowskiego i ul. Leśnej (dz. nr 287,1418,1433)	0,465 asfalt, 0,164 gruntowa	asfalt b. dobry, gruntowa umiarkowany
115694 L	0,353	Świerże- od dr. pow. 1830 L (Dobryłówka) do lasu (dz. nr 1784)	0,353 gruntowa	zły, droga przez pola
115695 L	0,76	Świerże- przedłużenie ul. Leśnej do gruntów Wspólnoty wsi Świerże (tzw. Popówka) (dz. nr 1428,1628)	0,76 gruntowa	zły, droga przez pola
Bez nr	0,584	Świerże-Kolonia (dz. nr 59, 76)- od wspólnoty gruntowej Okopy do dr o nr dz. 89	0,584 gruntowa	zły, droga przez pola
Bez nr	0,548	Wólka Okopska (dz. nr 458, 476)- od Wspólnoty Gruntowej Okopy do dr. o nr dz. 454	0,548 żwir	Umiarkowany
Bez nr	2,518	Brzeźno (dz. nr 744/2, 743/2, 855)- od dr. kr. 12 do Rozkoszy przez Kol. Brzeźno	2,518 gruntowa	zły, droga przez łąki
Bez nr	0,195	Mościska-Gałęzów, (0,3130 ha) dz. nr 39/3 Ladeniska	0,195 gruntowa	Umiarkowany

- **Przez teren gminy przebiega linia kolejowa nr: 63.** Liczba przystanków: 3, w miejscowości: Brzeźno, Wólka Okopska, Dorohusk. E28 (Nr 7) Warszawa – Piława – Dęblin – Lublin – Rejowiec – Chełm – Dorohusk – gr. państwa (Kijów).
- **Stan chodników ocenia się: dobry.** W tym zakresie planuje się do roku 2030: budowę i modernizację istniejących chodników na terenie gminy Dorohusk.
- **Stan oświetlenia gminy ocenia się: dobry.** W tym zakresie planuje się do roku 2030: Wymianę oświetlenia na ledowe.

3.2. Opis funkcjonujących obiektów/ z oceną stanu technicznego i potrzeb związanych z modernizacją.

- Mosty na rzece Udal w m. Dorohusk, Turka, Ostrów wymagają remontu.
- Przystanki 18 szt. przystanków przy drogach, w następujących miejscowościach: Brzeźno, Wólka Okopska, Dorohusk, Dorohusk-Osada, Teosin, Zanowinie, Ostrów, Puszki, Stefanów, Husynne, Berdyszczce, Rozkosz, Ludwinów, Okopy Kolonia, Okopy i Zalasocze. Nowe przystanki zlokalizowane są w większości miejscowości. Są one w dobrym stanie technicznym z wyjątkiem tych, które były uszkodzone przez wandalii, ale te uszkodzenia są na bieżąco naprawiane. Potrzeby w tym zakresie to zakup kilku przystanków w miejsce nielicznych starych.

3.3. Ścieżki przyrodnicze na terenie gminy Dorohusk.

- **Ścieżka przyrodnicza „Meandry Bugu”** - długość ok. 5 km. Trasa ścieżki rozpoczyna się na skraju parku podworskiego w Hniszowie. Prowadzi przez dolinę Bugu, poprzez mozaikę naturalnych łąk, pastwisk, starorzeczy i kęp drzew. Ścieżkę wyposażono w cztery tablice informacyjne. Atrakcją są punkty widokowe na dolinę i rzekę, które stanowią doskonałe miejsce obserwacji ornitologicznych.
- **Ścieżka przyrodniczo - historyczna „Bolko” w Hniszowie.** Dąb Bolko jest jednym z najstarszych dębów w Polsce. Ma 23 m wysokości, a jego obwód wynosi 8,62 m. Początek ścieżki znajduje się ok. 500 m. od drogi Dorohusk - Włodawa, na północno - zachodnim krańcu wsi. Ścieżka biegnie dalej przez Park podworski w Hniszowie z bogatym i starym drzewostanem (iglicznia trójcierniowa, jesion wyniosły, brzoza brodawkowata dęby). Ścieżka kończy się przy dębie szypułkowym "Bolko" - najpotężniejszym dębem na Lubelszczyźnie. Liczy sobie ok. 400 lat, ma 874 cm obwodu pnia i 28 m. wysokości.

3.4. Szlaki piesze.

- **Szlak Nadbużański (czerwony, dł. 320 km)** – szlak pieszy wiedzie wzdłuż doliny Bugu na granicy państwowej z Białorusią i Ukrainą, wschodnim skrajem Polesia Lubelskiego i Wyżyny Lubelskiej od miejscowości Kózki do Hrubieszowa. Wzdłuż trasy spotykamy cenne obszary przyrodnicze, parki krajobrazowe i rezerваты przyrody oraz szereg interesujących zabytków architektury: kościoł i park podworski w Świerżach, pałac Suchodolskich, Izbę Regionalną i kościół w Dorohusku, oraz pomnikową aleję. Szlak prowadzi przez Uchańkę z Kopcem Kościuszki, Dubienkę z kościołem i cerkwią prawosławną oraz miejscowość Skryhiczyn położoną w Strzeleckim Parku Krajobrazowym. **Przebieg szlaku:** Hanna (powiat włodawski) – Stawki – Różanka – Włodawa – Orchówek – Sobibór – Zbereże – Hniszów (powiat chełmski) – Świerże – Dorohusk – Uchańka – Dubienka -Skryhiczyn – Horodło (powiat hrubieszowski) – Wieniawka – Strzyżów – Hrubieszów.
- **Szlak Bagien i Moczarów (niebieski, dł. 52 km)** – zwany również szlakiem „Chełmskich Torfowisk Węglanowych”, prowadzi z Dorohuska do Chełma. Na szlaku możemy podziwiać unikalne chełmskie torfowiska węglanowe obejmujące rezerваты: „Roskosz”, „Brzeźno” i „Bagna Serebryskie”, zwiedzić pałac, Izbę Regionalną i kościół w Dorohusku, Ośrodek Edukacji Ekologicznej Zespołu Parków Krajobrazowych Polesia w Brzeźnie oraz podziemia kredowe i liczne zabytki w Chełmie. **Przebieg szlaku:** Dorohusk – Turka – Rezerwat „Roskosz” – Brzeźno – Rezerwat torfowiskowy „Brzeźno” – Gotówka – Stańków – Chełm. Jest to szlak pieszy o długości 52 km.

3.5. Szlaki rowerowe.

- **Nadbużański Szlak Rowerowy** (dł. 286 km) – poruszając się szlakiem poznajemy uroki nadbużańskiej przyrody i krajobrazu. Nieuregulowany Bug, czyste powietrze oraz bogactwo flory i fauny stwarzają doskonałe warunki do wypoczynku na łonie natury, z dala od miejskiego zgiełku. **Przebieg szlaku:** Janów Podlaski – Pratulin – Lebiedziew – Kostomłoty – Kodeń – Jabłeczna – Sławatycze – Włodawa – Dorohusk – Dubienka – Gródek – Hrubieszów.
- **Trasa rowerowa „Malowniczy wschód”** łączy 4 gminy: Leśniowice, Żmudź, Wojsławice i Dorohusk. Początek trasy znajduje się w miejscowości Kumów Plebański (Gmina Leśniowice), natomiast koniec w miejscowości Brzeźno (Gmina Dorohusk). Cała trasa liczy około 100 km. Całość trasy została podzielona na dwie zasadnicze części: trasę główną - sieć dróg o różnej nawierzchni łącząca cztery stolice gmin, a jej umowy, wskazany przez samorządowców początek i koniec znajdują się odpowiednio: w Kumowie Plebańskim (gmina Leśniowice) i Brzeźnie (gmina Dorohusk); warianty - różne propozycje odcinkowych rozwiązań rowerowych podróży sugerowanych poprzez atrakcyjność miejsc i obiektów na danym obszarze. Trasa rowerowa wraz z opisem została ujęta w formie graficznej w postaci mapy oraz kompatybilnego z nią przewodnika „Malowniczy Wschód – Rowerem po gminach – Leśniowice, Wojsławice, Żmudź, Dorohusk”. Całość trasy, co najważniejsze, ma charakter całkowicie otwarty i pozwala na zupełnie swobodną inicjatywę każdego rowerzysty. Organizatorzy, układając tak a nie inaczej przebieg trasy mieli na uwadze przede wszystkim turystyczne i historyczne walory tej części Ziemi Chełmskiej. Trasa główna i warianty zostały podzielone na umowne pięć etapów, te z kolei na poszczególne odcinki. Mapa i treść przewodnika zostały tak skonstruowane, że swoboda wyboru wariantu przejazdu jest praktycznie nieograniczona.

3.6. Szlaki konne.

- **Poleski Szlak Konny** - pierwszy na Lubelszczyźnie i jeden z najdłuższych w Polsce, nadaje się również do uprawiania turystyki rowerowej i pieszej. Szlak przebiega przez tereny o urozmaiconej rzeźbie terenu z licznymi kompleksami leśnymi i jeziorami, z unikatową fauną i florą. Pozwala poznać najciekawsze zakątki Poleskiego Parku Narodowego, Chełmskiego, Sobiborskiego i Poleskiego Parku Krajobrazowego oraz liczne rezerваты przyrody (Żółtowie Błota, Jezioro Orchove, Magazyn, Małoziemce, Serniawy, Bachus, Stawska Góra, Bagno Serebryskie, Brzeźno, Roskosz). Niewątpliwym atutem szlaku jest fragment przebiegający wzdłuż rzeki Bug - jedynej dzikiej rzeki nie przekształconej przez człowieka, która stanowi granicę Unii Europejskiej.

3.7. Szlaki kajakowe.¹

- **Dubienka (Starosiele) – Dorohusk, 36 km (Polska).** Dość długi etap szlaku kajakowego na rzece Bug, przeznaczony tylko dla kajakowych orłów ma ponad 36 km długości. Odcinek urozmaicony, dziki i piękny, rzadko wybierany przez kajakarzy. Po drodze minimy wieś Uchańka. W związku z tym zdarzają się całkiem ładne miejsca zachęcające do wyjścia na brzeg w miarę komfortowych warunkach, np. na 121 kilometrze.
- **Dorohusk – Świerże, 16 km (Polska).** To wyjątkowy odcinek ze względu na jedyne na całej długości Bugu miejsce, które może być niebezpieczne i przy jego spływananiu należy zachować szczególną ostrożność. To przepływ pod mostem kolejowym w Dorohusku, pod którym wystają elementy starego mostu w postaci betonowych bloków i stalowych konstrukcji. Przy niskim stanie wody mogą skutecznie zagradzać drogę.
- **Świerże – Wola Uhruska, 26 km (Polska).**

4. UWARUNKOWANIA ROZWOJOWE W UKŁADZIE PRZESTRZENNYM GMINY.

4.1. Gmina – powiat chełmski. Granice administracyjne.

Gmina Dorohusk położona jest na wschodzie województwa lubelskiego i Polski, granicząc przez rzekę Bug z Ukrainą. Gmina położona jest w powiecie chełmskim i oddalona jest o 25 km od powiatowego miasta Chełma. W skład powiatu chełmskiego wchodzi 15 gmin, w tym: 1 miejska, 2 gminy miejsko-wiejskie i 12 gmin wiejskich. Zajmuje obszar 1886,79 km², który zamieszkuje 77 214 tys. osób, średnia gęstość zaludnienia to 40,94 osoby na km². Jednym z największych atutów powiatu chełmskiego jest bezpośrednie sąsiedztwo i bardzo dobre połączenia komunikacyjne z Ukrainą poprzez graniczne przejście drogowe i kolejowe w Dorohusku. Położenie powiatu i posiadana infrastruktura stanowią dogodne warunki do prowadzenia działalności gospodarczej i nawiązywania kontaktów z partnerami gospodarczymi Ukrainy i innych krajów wschodnich. Perspektywą w rozwoju powiatu jest jego otwartość na współpracę z zagranicą. Powiat utrzymuje ścisłe kontakty z rejonem kowelskim, o czym świadczy podpisana w ramach Euroregionu Bug umowa o współpracy. Przez teren powiatu przebiega szlak tranzytowy o znaczeniu międzynarodowym łączący Warszawę z Kijowem poprzez Lublin, Chełm, Łuck, Równe, Żytomierz. Droga ta wraz z przejściem drogowym w Dorohusku została zaliczona do kategorii dróg ekspresowych a także do sieci dróg europejskich. Dzięki prowadzeniu przez samorząd powiatu wielu inwestycji drogowych istnieje dobra łączność drogowa między

¹ <https://www.bugunitesus.eu/pl/szlaki-kajakowe/szlak-bugiem/>

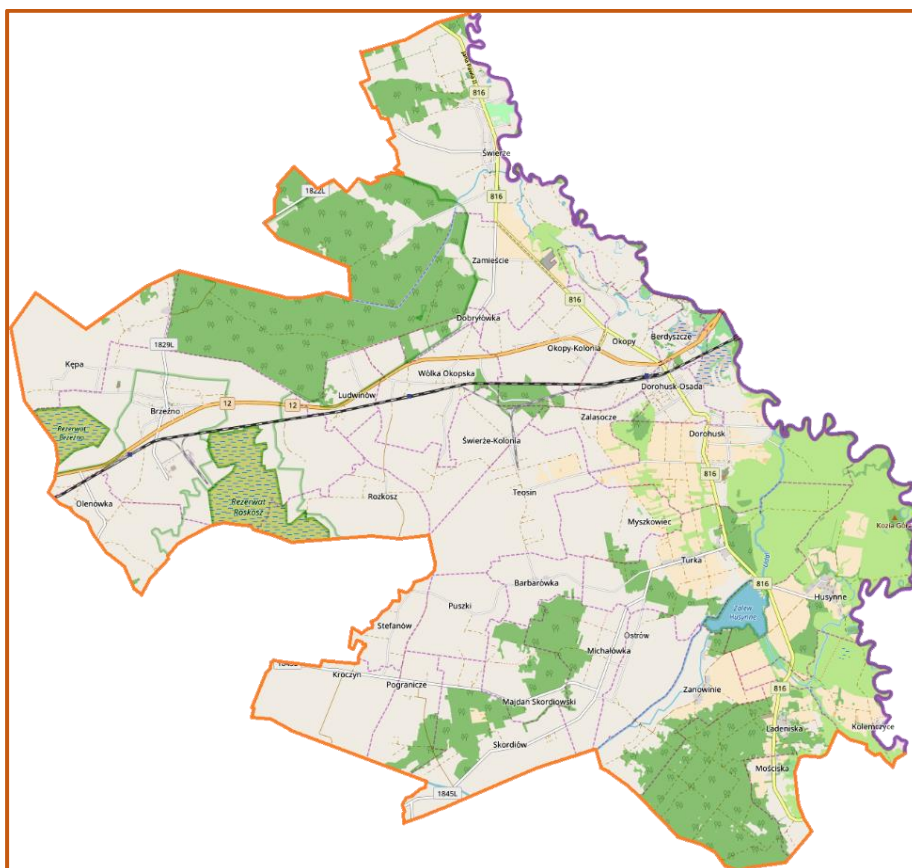
gminami. Powiat chełmski jest regionem o charakterze rolniczym. Gleby uprawne zajmują 92 809 ha.² Gmina graniczy z gminami:

- Dubienka i Żmudź (od południa),
- Kamień i Chełm (od zachodu),
- Ruda-Huta (od północy).
- Od wschodu graniczy z Ukrainą (naturalną granicą jest rzeka Bug).

4.2. Terytorialny podział gminy.

Gmina Dorohusk składa się z 25 sołectw obejmujących 33 miejscowości: Barbarówka, Berdyszczce, Brzeźno, Dobryłówka, Dorohusk, Dorohusk Osada, Husynne, Kępa, Kolemczyce, Kroczyn, Ladeniska, Ludwinów, Majdan Skordziowski, Michałówka, Mościska, Myszkowiec, Olenówka, Okopy, Okopy Kolonia, Ostrów, Pogranicze, Puszki, Rozkosz, Skordiów, Stefanów, Świerże, Świerże Kolonia, Teosin, Turka, Wólka Okopska, Zalasocze, Zanowinie, Zamieście.

MAPA NR. 2. GMINA DOROHUSK.

² <https://powiatchelmski.pl/powiat/o-powiecie/charakterystyka-powiatu/>

4.3. Funkcjonalny podział gminy.

- **Barbarówka:** rolnicza,
- **Berdyszcze:** usługi przestrzenie publicznej (przejście graniczne), mieszkaniowa,
- **Brzeźno:** usługowe, mieszkaniowe, przemysłowe (**strefa aktywności gospodarczej**),
- **Dobryłówka:** rolnicza,
- **Dorohusk:** mieszkaniowa,
- **Dorohusk Osada:** mieszkaniowa,
- **Husynne:** rolnicza turystyczna,
- **Kępa:** rolnicza, turystyczna,
- **Kolemczyce:** rolnicza, turystyczna,
- **Kroczyń:** rolnicza mieszkaniowa,
- **Ladeniska:** rolnicza mieszkaniowa, turystyczna,
- **Ludwinów:** mieszkaniowa, rolna,
- **Majdan Skordziowski:** mieszkaniowa, rolna,
- **Michałówka:** mieszkaniowa, rolna,
- **Mościska:** rolna, mieszkaniowa,
- **Myszkowiec:** rolna,
- **Olenówka:** mieszkaniowa, rolna,
- **Okopy:** mieszkaniowa, rolna, turystyczna,
- **Okopy Kolonia:** mieszkaniowa, rolna,
- **Ostrów:** mieszkaniowo rolna,
- **Pogranicze:** mieszkaniowo rolna,
- **Puszki:** rolna,
- **Rozkosz:** rolno-mieszkaniowa,
- **Skordiów:** rolna,
- **Stefanów:** rolnicza,
- **Świerże:** mieszkaniowa,
- **Świerże Kolonia:** rolna,
- **Teosin:** rolna mieszkaniowa (przemysłowa perspektywa),
- **Turka:** mieszkaniowa, rolna,
- **Wólka Okopska:** mieszkaniowa,
- **Zalasocze:** mieszkaniowa, rolna (przemysłowa perspektywa),

- **Zanowinie:** mieszkaniowo rolna,
- **Zamieście:** mieszkaniowo rolna.

4.4. Ład przestrzenny

Gmina Dorohusk posiada *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*. W roku 2021 dokonano zmiany Studium na mocy uchwały dt. Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Dorohusk, CZĘŚĆ 1 i 2. Problematyka i rozmieszczenie wniesionych zmian dotyczy: Tereny złoży piasku (lokalizacja i parametry techniczne nowych złoży, uwarunkowania programowe, lokalizacyjne, środowiskowo ochronne, komunikacyjne i inne dla nowych złoży, uwarunkowania komunikacji, uwarunkowania dotyczące wpływu odkrytych i udokumentowanych nowych złoży kopalin na krajobraz, uwarunkowania wynikające z rekultywacji gruntów poeksploatacyjnych; Tereny zalesień (obszary leśne, oznaczone symbolem Ls, bez prawa zabudowy, obszary użytkowane rolniczo przeznaczone do zalesień, oznaczone symbolem RLd. R. 5.1.5., ustalenia w zakresie przeznaczenia gruntów do zalesień. R. 6.3.5., lasy. R. 6.4.6., warunki ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych. 7.7.1., główne kierunki zalesień. 8.3.2., warunki bezpieczeństwa pożarowego. R. 10.8.4-5, ustalenia w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną. R. 10.6., ustalenia w zakresie bezpieczeństwa publicznego. R. 10.8., sporządzanie planów w I kolejności: tereny objęte gminnym programem zalesień. R. 13.2.1., obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi. R. 14.2.

W 2021 r. wydano 63 decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Spośród wydanych decyzji, 35 dotyczyło zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, 6 usługowej, 22 – innej. Łączna powierzchnia obszaru, na który wydano decyzje o warunkach zabudowy, to 18,9 ha. Ponadto wydano 9 decyzji o ustaleniu lokalizacji celu publicznego na łączną powierzchnię obszaru – 93 ha.

Do najważniejszych dróg stanowiących również powiązania zewnętrzne LOF-u należą drogi krajowe: nr 12 (E373), Łęknica – Kalisz – Radom – Lublin – Dorohusk. Ze względu na ważną funkcję w ruchu turystycznym ważną rolę odgrywają drogi: 816 – Terespol – Kodeń – Sławatycze – Włodawa – Dorohusk – Horodło – Zosin. Sieć kolejowa województwa lubelskiego jest jedną z najrzadszych w Polsce, dlatego też transport kolejowy odgrywa niewielką rolę w przewozach pasażerskich. Do najważniejszych dróg stanowiących również powiązania zewnętrzne linie kolejowe:

- E28 (Nr 7) Warszawa – Piława – Dęblin – Lublin – Rejowiec – Chełm – Dorohusk – gr. państwa (Kijów).
- LK 63 Linia kolejowa nr 63: Dorohusk - Zawadówka Naftobaza (SZ) Dorohusk - Wólka Okopska - Brzeźno - Chełm Wschodni – Chełm.

Gmina Dorohusk posiada wysokie walory przyrodnicze o znaczeniu międzynarodowym i kierunki zagospodarowania przestrzennego dążą w sposób maksymalny dążyć do ich ochrony oraz wzbogacania różnorodności biologicznej i krajobrazowej. Tereny projektowanych użytków ekologicznych do czasu ich ustanowienia obejmuje się ochroną planistyczną, która polega na **zakazie zmiany użytkowania terenu i stosunków wodnych**. Prawidłowe funkcjonowanie systemu ekologicznego wymaga zachowania i ochrony przed degradacją walorów przyrodniczych rozległych dolin (zwłaszcza Bugu) i obniżeń terenu oraz utrzymania drożności ekologiczno-przestrzennej i walorów przyrodniczych korytarzy ekologicznych.

W celu utrzymania właściwej struktury ekologicznej na obszarze Chełmskiego Parku Krajobrazowego zaleca się w Planie ochrony ChPK (2004): zachowanie odpowiedniej proporcji terenów otwartych, niezabudowanych; zachowanie ciągłości aktywnych biologicznie powiązań ekologicznych pomiędzy rezerwatem przyrody Brzeźno i Roskosz; kształtowanie strefy przejściowej (ekotony), głównie na granicy lasu z innymi ekosystemami, jej szerokość powinna wynosić od 20-50 m, strefa ta powinna się składać z wzajemnie przenikających się fragmentów roślinności zielonej, krzewów, drzew niskich i wysokich drzewostanu, przywracanie naturalności i zwiększanie bogactwa siedlisk (obsadzanie roślinnością brzegów cieków oraz wprowadzanie zadrzewień śródpolnych); zmniejszanie uciążliwości ekologicznej barier infrastruktury technicznej (tworzenie pasów zarośli wzdłuż dróg, linii energetycznych, przepusty drogowe). Dla pełniejszego zabezpieczenia cennych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych należy uporządkować i odrestaurować parki podworskie; niezbędne jest wykonanie szczegółowej inwentaryzacji przyrodniczej zieleni parkowej i określenie sposobu rewaloryzacji parków. Wskazane jest wykorzystanie parków dla celów rekreacyjnych. Należy prowadzić ochronę zachowawczą walorów krajobrazowych poprzez: utrzymanie enklaw niezabudowanej przestrzeni krajobrazowej, nielokalizowanie zabudowy na otwartych terenach rolnych, niesytuowanie obiektów wprowadzających dysharmonię krajobrazu. Szczególną ochroną krajobrazową objąć należy strefę krawędziową doliny Bugu. W celu zachowania naturalnego krajobrazu i panoram widokowych obszar ten należy bezwzględnie chronić przed zmianą konfiguracji terenu i wprowadzaniem wysokiej zabudowy i zieleni wysokiej. Ze względu na duże walory krajobrazowe obszaru gminy wskazane jest opracowanie Studium Kształtowania Krajobrazu.

Objęte ochroną są dna wszystkich dolin rzecznych. Pełnią one ważne funkcje hydrologiczne, klimatyczne (naturalny system wentylacyjny) i ekologiczne. Tereny te powinny pozostać w dotychczasowym użytkowaniu (łąki, pastwiska) jako tereny otwarte. Przyjmuje się następujące zasady gospodarowania: wykluczyć zabudowę kubaturową i urządzenia infrastruktury (poza przypadkami określonymi w miejscowym planie), budowę liniowych urządzeń technicznych przecinających dolinę z zachowaniem jej drożności umożliwiającej migrację flory i fauny (przepusty, słupy), zakaz tworzenia nasypów i przegród (ogrodzeń) prostopadle do osi doliny, przekształcanie gruntów ornych na użytki zielone, retencjonowanie wody przez budowę małych zbiorników wodnych, pasmowe zadrzewienia, zakrzewienia i zadarnienia obrzeży doliny w celu utworzenia biologicznego buforu chroniącego dno doliny i cieków przed sptywami wód zanieczyszczonych z terenów upraw rolnych.

Gmina Dorohusk położona jest na obszarze GZWP nr 407 i w zasięgu projektowanej strefy ochronnej tego zbiornika oraz w części zachodniej na Obszarze Wysokiej Ochrony (OWO). Określone zostały na tym obszarze następujące zakazy: lokalizacji nowych obiektów gromadzenia odpadów bez zapewnienia izolacji podłoża; odprowadzania ścieków niedostatecznie oczyszczonych do wód i gruntu, lokalizacji nowych obiektów szczególnie niebezpiecznych dla jakości wód (fermy z bezściotową hodowlą, zakłady przemysłowe i magazyny zawierające substancje toksyczne, bazy i dalekosiężne rurociągi paliw płynnych, tranzyt substancji niebezpiecznych).

Zlikwidowane powinny być istniejące źródła zanieczyszczenia wód oraz uporządkowanie istniejącego zagospodarowania. Prowadzić należy okresową kontrolę w aspekcie jakości wód podziemnych. Szczególnie pilna jest realizacja sieci kanalizacji sanitarnej i oczyszczalni ścieków we wsiach posiadających wodociągi. W miejscowościach nieposiadających zbiorczej sieci kanalizacyjnej ścieki powinny być odprowadzane do przydomowych oczyszczalni ścieków.

Prowadzona jest zorganizowana gospodarka odpadami na terenie całej gminy. W celu ograniczenia emisji zanieczyszczeń preferować należy ekologiczne nośniki energii (gaz, biomasa, olej, wiatr, energia słoneczna).

Udokumentowane złoża surowców mineralnych podlegają ochronie zgodnie z Ustawą z dnia 27.04.2001 Prawo ochrony środowiska oraz z Ustawą z dnia 04.02.1994 Prawo geologiczne i górnicze (z późniejszymi zmianami). Przed rozpoczęciem eksploatacji złoża należy uzyskać koncesję na wydobycie, a po zakończeniu eksploatacji surowca obowiązuje rekultywacja.

Głównymi działaniami prewencyjnymi zmniejszającymi zagrożenie powodziowe jest: fitomelioracja, mała retencja oraz techniczne zabezpieczenia przeciwpowodziowe (obwałowania, udrażnianie koryt rzecznych, zbiorniki wodne). Ochroną doliny Bugu przed powodzią opiera się w Planie zagospodarowania przestrzennego woj. lubelskiego niemal wyłącznie w oparciu o retencję dolinową i utrzymanie rzeki w niezakłóconym rytmie przepływu. Wymóg bezpieczeństwa ekologicznego realizować należy poprzez zakaz wyznaczania nowych terenów pod zabudowę na obszarach zalewowych, pozostających w zasięgu wody stuletniej i nie chronionych przed powodzią. Do modernizacji przeznaczają się obwałowania w kompleksie Dorohusk-Świerże na długości około 1 km.

4.5. Powiązania funkcjonalne z innymi gminami.

W ramach partnerstwa LGD „Ziemi Chełmskiej” na terenie gminy w okresie 2016-2022 zrealizowano w ramach partnerstwa następujące inwestycje:

- Modernizacja budynku Pałacu Suchodolskich w Dorohusku – Osadzie wraz z otoczeniem 2018 Kwota 788 987,25 zł,
- Modernizacja Parku w miejscowości Dorohusk – Osada poprzez budowę siłowni zewnętrznej 2021 Kwota 43 960,20 zł,
- Współpraca polsko-ukraińska na rzecz rozwoju turystyki oraz zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze objętym marką "Malowniczy Wschód" 2021, Całkowita wartość projektu: 66 055,00 EUR.
- W Wólce Okopskiej, w ramach zadania pn. „Stworzenie aktywnego miejsca wypoczynku poprzez budowę placu zabaw w miejscowości Wólka Okopska gmina Dorohusk” realizowanego przez Stowarzyszenie AKTYWNI SILNIEJSI WAŻNIEJSI, powstał plac zabaw składający się z trzech elementów rekreacyjnych, dwóch ławek, kosza na śmieci oraz regulaminu placu zabaw. W skład elementów rekreacyjnych wchodzi: zestaw zabawowy (wieża z drabinką, ślizg z blachy kwasoodpornej, przepłotnia linowa, drabinka krzyżakowa), huśtawka podwójna z siedziskami gumowymi, karuzela tarczowa z siedziskami. Koszt inwestycji to 17 092,02 zł, z czego dofinansowanie w kwocie 16 668,90 zł przeznaczone zostało na elementy placu zabaw oraz 423,12 zł wyniósł wkład własny – zakup tablicy informacyjnej.

5. LUDNOŚĆ I PROCESY DEMOGRAFICZNE.

5.1. Liczba ludności, migracje i przyrost naturalny. ³

- Zgodnie z ewidencją ludności na dzień 31 grudnia 2021 r. na terenie Gminy Dorohusk zameldowanych na pobyt stały było **6186 osób** (w tym 3163 kobiety i 3023 mężczyzn), zameldowanych na pobyt czasowy 73 osoby. Liczba mieszkańców zmniejszyła się o 133 osoby w stosunku do roku 2020. W Urzędzie Stanu Cywilnego w Dorohusku sporządzono 21 aktów małżeństwa, w tym zawarto 11 ślubów cywilnych, 5 konkordatowych, transkrybowano 4 akty. Ponadto zarejestrowano 12 rozwodów. Odnotowano 108 zgonów (o 9 więcej w stosunku do 2020 roku.).
- W latach 2002-2021 liczba mieszkańców zmalała o **12,8%**. Średni wiek mieszkańców wynosi 41,7 lat i jest porównywalny do średniego wieku mieszkańców województwa lubelskiego oraz porównywalny do średniego wieku mieszkańców całej Polski.
- Gmina Dorohusk ma ujemny przyrost naturalny wynoszący - 57. Odpowiada to przyrostowi naturalnemu -9,06 na 1000 mieszkańców gminy Dorohusk. Według danych z Urzędu Stanu Cywilnego w roku 2021 na terenie gminy urodziło się 59 dzieci (23 dziewczynki i 36 chłopców). Liczba urodzeń była niższa o 14 osób w stosunku do

³ Bank Danych Lokalnych.

2020 r. Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń żywych do liczby zgonów wynosi 0,49 i jest znacznie mniejszy od średniej dla województwa oraz znacznie mniejszy od współczynnika dynamiki demograficznej dla całego kraju.

- W 2021 roku 47,1% zgonów w gminie Dorohusk spowodowanych było chorobami układu krążenia, przyczyną 14,4% zgonów w gminie Dorohusk były nowotwory, a 3,2% zgonów spowodowanych było chorobami układu oddechowego. Na 1000 ludności gminy Dorohusk przypada 17.64 zgonów. Jest to znacznie więcej od wartości średniej dla województwa lubelskiego oraz znacznie więcej od wartości średniej dla kraju.
- W 2021 roku zarejestrowano 57 zameldowań w ruchu wewnętrznym oraz 74 wymeldowań, w wyniku czego saldo migracji wewnętrznych wynosi dla gminy Dorohusk -17.

5.2. Liczba ludności, liczba według sołectw/ osiedli.

ROK	LICZBA LUDOŚCI	GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA
2020, 2021, 2022	6249, 6183, 6139	33, 33, 33
2019	6331	33
2018	6389	33
2017	6457	34
2016	6521	34

Sołectwo/ osiedle	2020, 2021, 2022	2019	2018	2017	2016
Barbarówka	55, 54, 52	55	55	55	56
Berdyszcze, Dorohusk-Osada	935, 931, 921	936	945	948	947
Brzeźno	890, 883, 872	902	917	917	928
Dorohusk	457, 444, 436	463	465	467	474
Ludwinów	115, 109, 110	118	119	113	115
Kępa	27, 29, 27	22	23	29	30
Olenówka	136, 130, 131	136	135	132	134
Rozkosz	106, 101, 98	106	107	112	118
Świerże	703, 707, 704	724	733	745	734
Wólka Okopska	402, 398, 394	413	410	411	420
Zalasocze	60, 59, 58	60	60	63	67

Zamieście, Dobryłówka	154, 156, 155	153	152	154	163
Husynne	233, 236, 235	233	233	228	247
Kolemczyce, Mościska, Ladeniska	95, 95, 95	95	95	99	99
Skordiów	113, 116, 112	120	124	127	130
Stefanów, Puszki	52, 52, 53	48	51	54	53
Teosin, Świerże - Kolonia	115, 112, 108	115	115	120	119
Turka, Myszkowiec	336, 329, 334	340	357	362	371
Okopy	422, 406, 403	433	430	448	455
Ostrów	168, 164, 161	175	171	175	176
Okopy-Kolonia	216, 210, 213	222	226	228	227
Zanowinie	68, 68, 66	69	69	73	72

5.3. Liczba ludności kobiety/ mężczyźni.

ROK	LICZBA LUDNOŚCI	GĘSTOŚĆ ZALUDNIENIA
2020, 2021, 2022	6249, 6183, 6139	33, 33, 33
2019	6331	33
2018	6389	33
2017	6457	34
2016	6521	34

5.4. Struktura ludności.

WIEK	2020, 2021, 2022	2019	2018	2017	2016
Wiek przedprodukcyjny	998, 1060, 1093	952	903	839	782
W tym mężczyźni:	477, 515, 534	453	428	396	366
Wiek produkcyjny	3921, 3886, 3871	3964	4015	4086	4152
W tym mężczyźni:	2049, 2033, 2023	2073	2098	2126	2164
Wiek poprodukcyjny	1333, 1240, 1184	1414	1473	1531	1586
W tym mężczyźni:	515,475,443	550	378	597	624

5.5. Ruch naturalny ludności w latach 2014-2020, 2021, 2022 na terenie Gminy.

ROK	URODZENIA ŻYWE	ZGONY	UBYTEK NATURALNY
2016	49	95	- 46
2017	61	77	-16
2018	67	74	- 7
2019	62	72	- 10
2020, 2021, 2022	46, 59, 32	99, 108, 77	-53,-49,-45

Rozbieżność pomiędzy teoretyczną a faktyczną liczbą ludności, to przede wszystkim emigracja zarobkowa, podstawowe kierunki emigracji zarobkowej, to Niemcy, Holandia, Włochy i Wielka Brytania a także duże miasta w Polsce. Przyczyną emigracji zarobkowej jest brak pracy na terenie gminy w innych gałęziach gospodarki niż rolnictwo. Bardzo ciężko określić skalę tego zjawiska, ale na pewno w większości dotyczy ono osób młodych. Ocena kwalifikacji i możliwości przekwalifikowania się na terenie gminy: na terenie gminy nie ma instytucji dających możliwość nabycia nowych kwalifikacji, taka możliwość istnieje w Chełmie (PUP i firmy szkoleniowe).

5.6. Migracja ludności gminy.

MIGRACJA	2016	2017	2018	2019	2020, 2021, 2022
Zameldowania	106	117	112	140	93, 129, 93
Zameldowania z zagranicy	0	0	0	0	0
Wymeldowania	77	110	108	122	81, 92, 56

5.7. Atrakcyjność osadnicza, pozwolenia na budowę.

W gminie przybywa nowych mieszkań w miejscowościach: Dorohusk, Dorohusk Osada, Brzeźno. Spółdzielnie mieszkaniowe znajdują w miejscowości Husynne, Brzeźno oraz Spółdzielnia Rolnicza w Brzeźnie. Na terenie gminy nie rozwija się działalność deweloperów. Oczekiwanie na pozwolenie na budowę wynosi czasowo w zależności od złożoności sprawy.

5.8. Prognoza demograficzna.

- Jest zainteresowanie na miejsca w żłobkach, szkole do 2030 roku,
- Jest zainteresowanie na miejsca w DPS, ZOL do 2030 roku,
- Jest zainteresowanie. na opiekę paliatywną do 2030 roku.

6. GOSPODARKA I RYNEK PRACY.

6.1. Liczba, wielkość i rodzaj podmiotów gospodarczych.

- Liczba dużych podmiotów gospodarczych: 0,
- Liczba średnich podmiotów gospodarczych: 0,
- Liczba małych i mikro przedsiębiorstw: 104,
- Rodzaje działalności: terminale przeładunkowe, zakład produkujący tekturę i opakowania z tektury, zakład przetwórstwa tworzyw sztucznych, sklepy spożywczo-przemysłowe.
- Najwięksi pracodawcy: Tezet Sp. z o.o. w Brzeźnie Terminal przeładunkowy, Mondi Sp. z o.o. w Brzeźnie - zakład produkujący tekturę i opakowania z tektury, Adriust Przetwórstwo Tworzyw Sztucznych w Brzeźnie, Beta-Prim w Okopach Rozlewnia i terminal gazu, Gorzelnia Sp. z o. o. w Husynnym, Leda Sp. z o. o. w Brzeźnie Producent opakowań foliowych, Biedronka Dyskont spożywczy w Okopach, Tewex Repro Sp. z o. o. w Brzeźnie - producent części do maszyn.

6.2. Dominujące branże gospodarki i poziom lokalnej przedsiębiorczości.

- Widoczna jest mała aktywność gospodarcza mieszkańców gminy.
- Największa aktywność gospodarcza: przemysłowa i budownictwo, handel hurt i detal, rolnictwo.
- W ostatnich pięciu latach zdecydowanie zmniejszyła się liczba przedsiębiorstw.
- Nie przybywa miejsc pracy. Miejsca pracy są słabo płatne (najniższa krajowa).
- Dominujące branże: przemysłowa i budownictwo, handel hurt i detal, rolnictwo,
- Poziom eksportu na terenie gminy: brak danych.
- Poziom innowacyjności podmiotów gospodarczych na terenie gminy: brak informacji.
- Inkubatory przedsiębiorczości: brak
- Organizacje otoczenia biznesu: brak

Liczba: nowych podmiotów oraz liczba podmiotów, która zawiesiła/ zamknęła działalność w 2016 r.

Rodzaju wniosku	Liczba wniosków
Założenie	10
Zmiana	25
Zmiana z zawieszeniem	1
Zmiana ze wznowieniem	1
Zakończenie	21

Liczba: nowych podmiotów oraz liczba podmiotów, która zawiesiła/ zamknęła działalność w 2017 r.

Rodzaju wniosku	Liczba wniosków
Założenie	20
Zmiana	49
Zmiana z zawieszeniem	15
Zmiana ze wznowieniem	4
Zakończenie	12

Liczba: nowych podmiotów oraz liczba podmiotów, która zawiesiła/ zamknęła działalność w 2018 r.

Rodzaju wniosku	Liczba wniosków
Założenie	8
Zmiana	26
Zmiana z zawieszeniem	17
Zmiana ze wznowieniem	15
Zakończenie	12

Liczba: nowych podmiotów oraz liczba podmiotów, która zawiesiła/ zamknęła działalność w 2019 r.

Rodzaju wniosku	Liczba wniosków
Założenie	14
Zmiana	35
Zmiana z zawieszeniem	16
Zmiana ze wznowieniem	8
Zakończenie	7

Liczba: nowych podmiotów oraz liczba podmiotów, która zawiesiła/ zamknęła działalność w 2020 r.

Rodzaju wniosku	Liczba wniosków
Założenie	9
Zmiana	33
Zmiana z zawieszeniem	14
Zmiana z zakończeniem	2
Zakończenie	4

Liczba: nowych podmiotów oraz liczba podmiotów, która zawiesiła/ zamknęła działalność w 2021r.

Rodzaj wniosku	Liczba wniosków
Założenie	12
Zmiana	28
Zmiana z zawieszeniem	10
Zmiana z wznowieniem	7
Zakończenie	10

7. ROLNICTWO, PRZETWÓRSTWO I PRZEMYSŁ ROLNO-SPOŻYWCZY.

7.1. Głównym działem gospodarki na obszarze Gminy jest rolnictwo.

Główną funkcją rozwoju gminy jest rolnictwo. Użytki rolne zajmują 68% powierzchni gminy. Na całym obszarze gminy występuje mozaika gruntów ornych i użytków zielonych. Grunty orne zajmują zaledwie 35% powierzchni gminy. Charakterystyczną cechą omawianego obszaru jest duży udział łąk i pastwisk, które stanowią ponad 32% powierzchni. Znajdują się one w dolinie Bugu i Udalu, a także na terenach rozległych często podmokłych obniżeniach położonych na obszarze całej gminy.

Lasy zajmują 18.4% powierzchni gminy. Największy kompleks leśny – Las Żaliński znajduje się w środkowej części gminy. Duże obszary leśne występują w południowo-wschodniej części gminy oraz w części północnej.

Na terenie gminy nie ma bazy przetwórstwa rolno-spożywczego, w tym szczególnie potrzebnych zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego oraz ubojni zwierząt. Nie ma też jednostek /grup producentów/, które zajmowałyby się przechowywaniem, pakowaniem, jak również sortowaniem, myciem, ważeniem i konfekcjonowaniem płodów rolnych. Duży udział gleb mało

przydatnych do produkcji rolnej stwarza konieczność zmiany sposobu użytkowania gruntów rolnych na inny sposób, szczególnie pod zalesienie, na cele ekologiczne, turystyczne czy pod zabudowę dla celów mieszkaniowych, usługowych lub przemysłowych.

7.2. Charakterystyka gleb na terenie.

Obszar gminy Dorohusk charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem typologicznym i bonitacyjnym gleb związanym z podłożem gruntowym i stosunkami wodnymi. Gleby zostały wytworzone z utworów kredowych i czwartorzędowych. Użytki rolne zajmują 68% powierzchni gminy, w tym grunty orne 35,9%, (16,6%, to gleby w klasie I-III, gleb w klasie IV jest 56,3 %, gleby klasy V i VI, czyli najniższej klasy stanowią 27,1 %). Użytki zielone stanowią w gminie 16,5 %, a użytki zielone 32,1%. Na obszarze gminy przeważają gleby średnio korzystne dla produkcji rolnej. Gleby najlepsze – pszenne dobre i żytnie bardzo dobre występują w mniej lub bardziej zwartych obszarach na terenie całej gminy. Największe zwarte powierzchnie tych gleb znajdują się w części zachodniej (rejon wsi Brzeźno, Olenówki) i w części wschodniej (rejon wsi Świerze, Zamieście, Okopy, Kol. Dorohusk). Są to gleby brunatne, bielice pyłowe lub gliniaste często leżące na wapieniach. W okolicy Brzeźna, Olenówki i Stefanowa zalegają rędziny brunatne. W zachodniej części gminy w rejonie Kol. Brzeźno, Olenówki i Kol. Stefanów występują duże obszary rędzin brunatnych IV kl. zaliczone do 3 kompleksu przydatności rolniczej (wadliwe-zbyt suche). W centralnej części gminy na południowy wschód od Wólki Okopskiej na stosunkowo małych obszarach występują piaszczysto-gliniaste gleby brunatne, bielcowe i czarne ziemie należące do 8 kompleksu przydatności rolniczej (nadmiernie uwilgotnione). Do tego samego kompleksu należą mady pylaste występujące w dolinie Bugu w rejonie wsi Husynne.⁴

7.3. Liczba gospodarstw rolnych ze spisu rolnego z 2020 r.

LP.	GOSPODARSTWA ROLNE	ILOŚĆ	W % DO WSZYSTKICH RAZEM
1.	Ogółem	615	100
2.	do 1 ha włącznie	6	0,98
powyżej 1 ha			
3.	1-5 ha	354	57,56
4.	5-10 ha	126	20,49
5.	10-15 ha	37	6,01
6.	15 ha i więcej	92	14,96

⁴

7.4. Najważniejsze uprawy na terenie gminy.

LP.	UPRAWY DANE Z 2020 R.	DANE W (HA)
1.	Ogółem	3 981,27
2.	zboża razem	3 175,43
3.	zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi	2 561,16
4.	Ziemniaki	28,69
5.	buraki cukrowe	166,86
6.	rzepak i rzepik razem	234,14
7.	warzywa gruntowe	13,91
8.	Ogółem	3 647,97
9.	zboża razem	2 927,46
10.	zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi	2 313,19
11.	Ziemniaki	28,69
12.	buraki cukrowe	141,65
13.	rzepak i rzepik razem	198,99
14.	warzywa gruntowe	13,91

Na terenie gminy są większe gospodarstwa zajmujące się hodowlą bydła mięsnego i mlecznego. Nie ma hodowli trzody chlewnej (skutek choroby świń ASF i związanych z tym ograniczeń) i drobiu. Na terenie gminy są również gospodarstwa produkujące mleko: 4 gospodarstwa. Przeważnie rolnicy prowadzą uprawę kukurydzy, zboża i rzepaku. Ponadto na terenie gminy są również gospodarstwa produkujące miód – 7 gospodarstw. Miód produkowany jest w niewielkich pasiekach posiadających od kilku do kilkunastu uli – liczba pasiek nie przekracza kilkunastu, miód produkowany na własne potrzeby lub sprzedawany jest lokalnie.

Na terenie gminy działalność doradczą w zakresie rozwoju obszarów wiejskich prowadzi Lubelski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Końskowoli Powiatowy Oddział Doradztwa Rolniczego w Chełmie.

Na terenie gminy nie ma podmiotu zajmującego się utrzymaniem urządzeń melioracyjnych. Potrzeby w tym zakresie są bardzo duże z uwagi na zły stan rowów melioracyjnych. Rolnicy nie stosują nawodnień.

Ochrona gleb, w tym stosowanie chemicznych nawozów oraz środków ochrony roślin, stosowania agrotechniki przeciwozyjnej, zadrzewień śródpolnych, działania podejmowane przez rolników, gminę, podmioty działające na terenie gminy; ocena stanu obecnego; potrzeby): brak danych.

Na terenie gminy nie prowadzona jest polityka scalania gruntów. W roku 2020, 2021, 2022 nie scalano gruntów.

7.5. Gospodarstwa agroturystyczne, koła łowieckie.

- Na terenie gminy znajduje się 3 gospodarstwa agroturystyczne w miejscowości Okopy, Okopy Kolonia i Świerże.
- Koła łowieckie na terenie gminy: Koło łowieckie nr 82 „Dubelt” w Chełmie, CHEŁMSKIE TOWARZYSTWO PRAWIDŁOWEGO MYŚLISTWA Koło łowieckie Nr 22 w Chełmie; Koło łowieckie Nr 67 Krogulec w Lublinie; Koło łowieckie Nr 85 Sokół w Chełmie; Koło łowieckie Nr 53 Bażant w Świdniku.

8. BEZROBOCIE W UJĘCIU OBRAZUJĄCYM RÓŻNE GRUPY FUNKCJONALNE I DYNAMIKA ZMIAN.

Liczba osób bezrobotnych z gminy Dorohusk zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Chełmie według stanu na dzień 31.12.2021 r. wyniosła 328 osób. W odniesieniu do stanu sprzed roku odnotowano spadek poziomu bezrobocia o 80 osób. Najwięcej osób bez pracy było z młodszych grup wiekowych tj. od 25 do 34 roku życia (31,4%). Zauważyć należy, że podobnie jak w całym powiecie wśród osób bezrobotnych z terenu gminy przeważają osoby z niższym wykształceniem tj. gimnazjalnymi i poniżej (31,7%). Zarówno Urząd Gminy jak i jednostki podległe w 2021 r. realizowały instrumenty pracy takie jak: staże, roboty publiczne, prace społeczno-użyteczne. Urząd Gminy Dorohusk zatrudniał 13 osób na roboty publiczne i 3 osoby na staż.

Analiza struktury wiekowej osób pozostających bez pracy w gminie Dorohusk

WYSZCZEGÓLNIENIE	WIEK W LATACH						60 LAT I WIĘCEJ
	OGÓŁEM	18-24	25-34	35-44	45-54	55-59	
Gmina Dorohusk	328	30	103	75	70	31	19

Zarejestrowani bezrobotni według poziomu wykształcenia w gminie Dorohusk

WYSZCZEGÓLNIENIE	OGÓŁEM	Z OGÓŁEM WYKSZTAŁCENIA				GIMNAZJALNE I PONIŻEJ
		WYŻSZE	POLICEALNE I ŚREDNIE ZAWODOWE	ŚREDNIE OGÓLNOKSZTAŁCĄCE	ZASADNICZE ZAWODOWE	
Gmina Dorohusk	328	34	75	36	79	104

9. OCHRONA ŚRODOWISKA.

9.1. Stan i ochrona środowiska, w tym stopień rozwoju infrastruktury sieciowej i odsetek korzystających z niej mieszkańców.

Plany ochrony środowiska oraz plany zadań ochronnych dla obszarów objętych prawną formą ochrony przyrody dla gminy Dorohusk, zostały opisane w dokumencie pt. *Program Ochrony Środowiska dla gminy Dorohusk na lata 2015-2018 z perspektywą do 2022 r.* Na terenie gminy obszary prawnie chronione zajmują ponad połowę jej powierzchni. Zaliczamy do nich dwa rezerваты przyrody: „Brzeźno” i „Rozkosz”, Chełmski Park Krajobrazowy i Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu. Wyznaczono także obszary Natura 2000: „Poleska Dolina Bugu”, „Torfowiska Chełmskie” i „Las Żaliński” (dyrektywa siedliskowa) oraz „Chełmskie Torfowiska Węglanowe i „Dolina Środkowego Bugu” (dyrektywa ptasia).

SIEĆ KANALIZACYJNA	
Do roku 2016 r. wybudowano: 14,84 km.	Stan infrastruktury: 1095 osób korzysta z sieci kanalizacji sanitarnej, w tym gospodarstw: 365
Do roku 2021 r. wybudowano: 19,69 km.	Stan infrastruktury: 1203 osoby korzystają z sieci kanalizacji sanitarnej, w tym gospodarstw: 401
Sten techniczny:	Dobry
Potrzeby inwestycyjne gminy do roku 2030:	Budowa sieci kanalizacyjnej w miejscowościach o zwartej zabudowie oraz budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w zabudowie rozproszonej.
Na terenie gminy jest: 526 zbiorników bezodpływowych.	
Na terenie gminy jest: 136 przydomowych oczyszczalni ścieków.	

Zaopatrzenie w wodę pitną na terenie gminy jest zapewnione: 67,73% mieszkańców. Stan infrastruktury na 2022 r. określa się jako dostateczny, wymaga modernizacji i rozbudowy.

WODOCIĄGI

Wodociągi 2016 r.: 45,86 km, długość czynnej sieci rozdzielczej wraz z przyłączami,	2469 osób korzystającej z sieci.
Wodociągi 2017 r.: 45,86 km, długość czynnej sieci rozdzielczej wraz z przyłączami,	2478 osób korzystającej z sieci.
Wodociągi 2018 r.: 59,88 km, długość czynnej sieci rozdzielczej wraz z przyłączami,	2781 osób korzystającej z sieci.
Wodociągi 2019 r.: 88,58 km, długość czynnej sieci rozdzielczej wraz z przyłączami,	3429 osób korzystającej z sieci.
Wodociągi 2020 r.: 89,28 km, długość czynnej sieci rozdzielczej wraz z przyłączami,	3504 osób korzystającej z sieci.
Wodociągi 2021r.: 98,86 km, długość czynnej sieci rozdzielczej wraz z przyłączami,	4008 osób korzystającej z sieci.
Wodociągi 2022 r.: 104,83 km, długość czynnej sieci rozdzielczej wraz z przyłączami,	4188 osób korzystającej z sieci.
Stan infrastruktury: dobry	
Planowane inwestycje: Rozbudowa sieci wodociągowej w miejscowości Brzeźno, Skordiów, Pogranicze, Puszki, Barbarówka.	

OCZYSZCZALNIE ŚCIEKÓW

Liczba oczyszczalni ścieków	2
Stan infrastruktury	Oczyszczalnia ścieków w Dorohusku w złym stanie technicznym. Wymaga przebudowy. Oczyszczalnia ścieków w Rozkoszy w dobrym stanie.
Plany inwestycyjne gminy: Przebudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków w Dorohusku.	

GAZYFIKACJA

Obeenie na terenie gminy nie ma przewodowej instalacji gazowej.

INFRASTRUKTURA ENERGETYCZNA

Energię dostarcza: PGE Dystrybucja S.A.
Stan infrastruktury na terenie gminy: dostateczny
Plany inwestycyjne: modernizacja linii Sn, Nn

9.2. Energetyka odnawialna, termomodernizacje.

Plany w zakresie rozwoju odnawialnych źródeł energii:

- **Montaż paneli fotowoltaicznych i pomp ciepła w budynkach użyteczności publicznej. Montaż paneli fotowoltaicznych na budynkach prywatnych.** W 2019 r. gmina zrealizowała projekt polegający na montażu kolektorów słonecznych, dlatego nie ma dużego zapotrzebowania w tym zakresie. Mieszkańcy wyrażali natomiast bardzo duże zainteresowanie montażem instalacji fotowoltaicznych na swoich budynkach.
- **Gmina Dorohusk wraz z gminą Żmudź oraz Białopole utworzyła spółdzielnię energetyczną.** Spółdzielnia ta dzierżawi działkę, na której można wykonać farmę fotowoltaiczną o mocy 2 MW. Obecnie Urząd Gminy przyjmuje zgłoszenia tych mieszkańców, którzy chcieliby przystąpić do spółdzielni energetycznej.

Obecny stan termomodernizacji:

- Budynek Zespołu Szkolno-Przedszkolnego wraz z halą widowiskowo-sportową – stan dobry,
- Budynek Urzędu Gminy Dorohusk – stan dobry,
- Wiejski Ośrodek Kultury w Wólce Okopskiej – stan dobry,
- Pałac Suchodolskich w Dorohusku – stan dobry.

Potrzeby w zakresie termomodernizacji obiektów publicznych do 2030:

- Budynek Ośrodka Zdrowia i Ośrodka Pomocy Społecznej w Dorohusku – wymaga remontu i termomodernizacji.
- Budynek Szkoły Podstawowej w Świerżach – wymaga termomodernizacji.
- Budynek Świetlicy Wiejskiej w Turce – wymaga termomodernizacji.

9.3. Gospodarka odpadami, selektywna zbiórka odpadów.

Gmina Dorohusk w 2021r. zapewniała odbiór odpadów komunalnych z nieruchomości zamieszkałych na których powstały odpady. Odbiór i zagospodarowanie odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości zamieszkałych realizowany był przez Gminę Dorohusk na podstawie zawartej umowy z przedsiębiorcą wyłonionym w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego w trybie przetargu nieograniczonego. W 2021 r. z terenu Gminy Dorohusk przedsiębiorstwo odbierające odpady odebrało 1248,83 Mg odpadów, w tym 583,16 Mg stanowiły niesegregowane odpady komunalne.

Mieszkańcy Gminy segregują odpady na 5 frakcji:

- metale i tworzywa sztuczne, w tym odpady opakowaniowe wielomateriałowe,

- papier i tekturę,
- szkło,
- bioodpady,
- odpady zmieszane.

Pozostałe odpady między innymi takie jak odpady wielkogabarytowe, odpady niebezpieczne, zużyte opony, odpady budowlane odbierane są w Punkcie Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK) mieszczącego się przy Gminnym Zakładzie Obsługi Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w Dorohusku, Kol. Okopy 49, 22-175 Dorohusk. Gmina organizuje również objazdowe zbiórki zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego.

Mieszkańcy opłatę za odbiór odpadów płacą od każdej osób zamieszkujących gospodarstwo domowe. Od sierpnia 2021 r. w Urzędzie Gminy Dorohusk rozpoczął funkcjonowanie punkt konsultacyjno-informacyjny programu „Czyste powietrze”. Zadaniem punktu jest pomoc mieszkańcom gminy w składaniu wniosków o uzyskanie dofinansowania w ramach programu.

Plany inwestycyjne do roku 2030: modernizacja Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych.

Usuwanie azbestu: 210 811 kg do roku 2022. Plany do roku 2030: 50 000kg. Gmina Dorohusk planuje pozyskać środki finansowe z WFOŚiGW na usunięcie azbestu oraz liczy również na dalszą współpracę z Urzędem Marszałkowskim Województwa Lubelskiego.

9.4. Telekomunikacja.

Praktycznie cały obszar gminy objęty jest zasięgiem czterech największych funkcjonujących w Polsce operatorów sieci komórkowej (T-Mobile, PLUS GSM, Play i Orange). Usługi dostępu do Internetu na terenie gminy są świadczone przez operatorów działających na terenie całego kraju oraz lokalnego operatora świadczącego usługi w zakresie internetu radiowego.

- **Sieci komórkowe:** maszty, stacje przekaźnikowe: Ostrów – 1 maszt sieć T Mobile i Orange, Ostrów – 1 maszt sieci Plus i Aero2, Michałówka – 1 maszt sieci Play, Dorohusk – Osada 1 maszt sieci T Mobile i Orange, Okopy Kolonia 1 maszt sieci Plus i Aero2, Zamieście 1 maszt sieci Play, Brzeźno 1 maszt sieci Play, 1 maszt sieci Orange i T Mobile oraz 1 maszt sieci Plus i Aero2.
- **Dostawcy internetu:** BlueDot – lokalny dostawca (nadajniki w m. Dorohusk-Osada, Świerże i Michałówka) oraz operatorzy krajowi. Na terenie gminy występują odcinki sieci szerokopasmowej.

- **Sieć szerokopasmowa:** Barbarówka, Dorohusk, Dorohusk-Osada, Kroczyn, Ludwinów, Michałówka, Okopy, Okopy-Kolonia, Ostrów, Pogranicze, Puszki, Stefanów, Świerże, Świerże-Kolonia, Teosin Turka, Wólka Okopska i Zalasocze.

10. KULTURA I DZIEDZICTWO KULTUROWE.

10.1. Instytucje kultury i ich działalność, dziedzictwo kultury.

Gminny Ośrodek Kultury i Turystyki w Dorohusku.

Gminny Ośrodek Kultury i Turystyki w Dorohusku prowadzi swoją działalność od 1 kwietnia 1999 r. Zakresem działań instytucji jest wielokierunkowa działalność społeczno-kulturalna oraz turystyczna, rozwijanie i zaspokajanie potrzeb kulturalnych mieszkańców, upowszechnianie, promocja kultury oraz pogłębianie wiedzy na temat historii gminy Dorohusk. Obecnie GOKIT zatrudnia: dyrektora, specjalistę ds. organizacji wydarzeń kulturalnych, pracownika administracyjno – technicznego oraz księgową ¼ etatu. GOKIT w Dorohusku organizuje różnorodne uroczystości i wydarzenia, m.in. Dzień Kobiet, Dożynki, Nadbużańska Noc Świętojańska, Święto Pieczonego Ziemniaka, Muzyczne Zakończenie Lata, Zaduszki Muzyczne. Organizuje wycieczki dla dzieci i dorosłych oraz zajęcia wakacyjne i feryjne dla dzieci, Andrzejki, Bał Karnawałowy, Dzień Babci i Dziadka, Dzień Dziecka, Turniej Piłki Nożnej Oldbojów im. Edwarda Pusiaka, Zawody piłki siatkowej, w sezonie letnim i zimowym teatryki dla dzieci, Bajkowe Spotkania, Mikołajki, Święto Pluszowego Misia, Taneczny Turniej Mikołajkowy. GOKIT w Dorohusku prowadzi zajęcia cykliczne: warsztaty taneczne, kreatywne poniedziałki.

Gminna Biblioteka Publiczna w Dorohusku.

Stan księgozbioru w 2021 roku Gminnej Biblioteki Publicznej w Dorohusku wraz z oddziałem dla dzieci i młodzieży liczył 17493 woluminów. Księgozbiór Punktu bibliotecznego w Brzeźnie liczył 4665 woluminów. W Punkcie bibliotecznym w Świerżach zgromadzono 5357 woluminów. W 2021 roku Gminna Biblioteka Publiczna w Dorohusku wprowadziła do bazy danych w programie MAK+ 13161 woluminów. Na zakup nowości bibliotecznym do Gminnej Biblioteki Publicznej w Dorohusku i wydatkowano kwotę 9000,00 złotych. Z Biblioteki Narodowej GBP w Dorohusku otrzymała 4 845,00 zł. w ramach Programu wieloletniego „Narodowy Program rozwoju Czytelnictwa”. Zakupiono 731 woluminów. Od września 2021 r. Biblioteka kontynuuje projekt „Mała książka – wielki człowiek”

organizowany przez Instytut Książki w ramach którego otrzymano 40 wyprawek dla dzieci w wieku 3-6 lat. W 2021 r. GBP w Dorohusku otrzymała 18 100, 00 zł po pozytywnym rozpatrzeniu wniosku złożonego do Instytutu Książki w ramach projektu „Kraszewski. Komputery dla bibliotek”. W roku 2021 GBP w Dorohusku wraz z punktami bibliotecznymi zarejestrowała ogółem 613 czytelników, z czego 147 czytelników korzystało z punktów bibliotecznych w Świerżach i Brzeźnie. Gminna Biblioteka Publiczna w Dorohusku organizowała, współorganizowała oraz brała udział w wielu wydarzeniach mających na celu propagowanie czytelnictwa wśród dzieci, młodzieży i dorosłych. Część z wydarzeń – z uwagi na sytuację epidemiczną – zorganizowano w formie online. Do ważniejszych wydarzeń zorganizowanych przez GBP w Dorohusku należą: Festiwal Kultury Ludowej w Turce podczas którego można było obejrzeć ekspozycje z Izby Etnograficznej, Spotkanie autorskie z Panią Moniką A. Oleksa podczas którego miała miejsce premiera książki „Nad rzeką wspomnień”, której akcja toczy się na terenie gminy Dorohusk dokładnie w miejscowości Świerże. GBP w Dorohusku zorganizowała 17 wystaw wirtualnych z cyklu „Ludzie z pasją...”. W roku 2021 w GBP w Dorohusku zatrudnionych było 2 pracowników na pełny etat, 1 osoba na ¾ etatu i 1 osoba na ¼ etatu. Wydatki Gminnej Biblioteki Publicznej w Dorohusku na dzień 31.01.2021 r. zamknęły się kwotą 231 336,32 zł.

Zespoły ludowe.

W okresie swojej działalności (od 1999r.) zespół „Ale Babki z Kapelą Męską” wykonał blisko 400 koncertów i przedstawień, w których prezentował utwory polskie, ukraińskie, cygańskie i żydowskie. W związku z tym, że gmina Dorohusk współpracuje od wielu lat w ramach tzw. „wymiany przygranicznej” z gminą Huszcza i rejonem lubomelskim „Ale Babki” wielokrotnie występowały na Ukrainie. Najbardziej cenionymi osiągnięciami zespołu są: II miejsce w XXXIV Ogólnopolskim Przeglądzie Piosenki i Przyśpiewki Ludowej w Przedborzu, woj. łódzkie, czerwiec 2012 r. Liczne I, II i III miejsca w Regionalnych Przeglądach Pieśni i Przyśpiewki Ludowej w Rejowcu Osadzie, czołowe miejsca w Powiatowych Przeglądach Piosenki Strażackiej w Okopach, II miejsce na III Międzypowiatowym Festiwalu Zespołów Śpiewających w Werbkowicach w kat. Zespołów z kapelą ludową, I miejsce w I Międzynarodowym Festiwalu „Łączy nas kultura” w Łopienniku Nadrzecznym w kwietniu 2014 r. i III m-ce na tym festiwalu w lipcu 2015 r., II miejsce podczas XV Jubileuszowego Przeglądu Piosenki Patriotycznej i Żołnierskiej – Teatryn 2015 w Uchaniach, w powiecie hrubieszowskim). **W dniu 10 marca 2006 r. podczas uroczystej sesji Rady Gminy w Dorohusku zespół otrzymał odznakę honorową „Za zasługi dla Euroregionu Bug”.** W dotychczasowej działalności „Ale Babki z Kapelą Męską” godnie reprezentowali Gminę Dorohusk i jej kulturowy dorobek. W dalszej swej działalności zespół zamierza nadal promować tradycje i kulturę naszego regionu. Kierownikiem zespołu jest Pani Krystyna Kawalec.

- **Zespół Cudawianki powstał w 2016 roku. Mimo to, może się pochwalić sporym dorobkiem nagród oraz wyróżnień.** Największe dotychczasowe sukcesy to: udział w koncercie finałowym Międzynarodowego Festiwalu Kolęd i Pastorałek im. ks. Kazimierza Szwarlika w Będzinie, I miejsce w kategorii zespołów z kapelą na IV Międzypowiatowym Festiwalu Zespołów Śpiewaczych w Werbkowicach, II miejsce w kategorii zespołów z akompaniamentem na XVI Festiwalu Kolęd i Szczodrywek we Włodawie, I miejsce w kategorii zespołów na VIII Powiatowym Przeglądzie Kolęd i Pastorałek w Dubience, I miejsce w kategorii kapel na XXIII Regionalnym Przeglądzie Piosenki i Przyśpiewki Ludowej w Rejowcu. Zespół reprezentował Powiat Chełmski podczas Centralnych Targów Rolniczych w Nadarzynie pod Warszawą. Ponadto zespół uświetnia wiele imprez oraz uroczystości na terenie całego Powiatu Chełmskiego, wykonując wiele koncertów charytatywnych. Praca na próbach, jak również występy są dla zespołu wielką przyjemnością i radością. Inspiracją do powstania zespołu była myśl, żeby wykonywać muzykę najbliższą swoim gustom i upodobaniom muzycznym.
- **Sąsiedzi – po raz pierwszy, jeszcze jako „Wesołe Sąsiadki” zespół wystąpił podczas uroczystości 250-lecia nadania prawa miejskiego miejscowości Dorohusk w dniu 9 lipca 2000 roku.** Inicjatorką utworzenia grupy śpiewaczej i jej kierownikiem od początku powstania jest Teresa Czubała z Ostrowa. W ciągu ponad 16 lat istnienia zespół występował ponad 270 razy. Najbardziej cenionymi osiągnięciami są: III miejsca na Przeglądach Piosenki i Przyśpiewki Ludowej w Rejowcu, w latach 2001 i 2012 oraz wyróżnienie w 2006 roku, wyróżnienie podczas Powiatowego Przeglądu Kolęd i Pastorałek w Rudzie Hucie, wyróżnienia na Powiatowych Przeglądach Zespołów Śpiewaczych, Kapel i Solistów w Chełmie. Członkowie zespołu nie tylko doskonalą swoje umiejętności podczas prób, ale zachęcają do aktywnych form spędzania wolnego czasu, angażując się w społeczną działalność na rzecz lokalnego środowiska.
- **Teosinki – Zespół śpiewaczy z Teosina, jeszcze bez nazwy, utworzony został w 1973 roku. Większość tworzących go Pań wywodziła się z miejscowego Koła Gospodyń Wiejskich.** Najbardziej cenionymi osiągnięciami w okresie blisko 50-letniej działalności są m. in. III miejsce na XIX Regionalnym Przeglądzie Zespołów Śpiewaczych „Folklor pomostem do Europy” oraz udział solistki Pani Felicji Matczuk, reprezentującej Powiat Chełmski na XXXIX Ogólnopolskim Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w 2005 roku w Kazimierzu nad Wisłą, zajęcie I miejsca na IX Powiatowym Przeglądzie Widowisk Obrzędowych w listopadzie 2007 roku za widowisko „Co chciałaś to dostałaś”, które w lutym 2008 roku zaprezentowane zostało na XXXIII Międzywojewódzkim Sejmiku Wiejskich Zespołów Teatralnych w Tarnogrodzie. W roku 2011 zespół dotarł aż do finału wojewódzkiego imprezy

w Dęblinie, a piosenka „Czarny baranie” stała się prawdziwą rewelacją tejże edycji. Od chwili powstania zespół uświetnia ważniejsze przedsięwzięcia kulturalne, sportowe, religijne na terenie Gminy Dorohusk, Powiatu Chełmskiego oraz całej Lubelszczyzny. W roku 2007 Starostwo Powiatowe w Chełmie wydało publikację „Przechowane w pamięci” - Nadbużańskie Pieśni Pogranicza, zawierającą m. in. Tradycyjne pieśni i przyspiewki „Teosinek”. Za całokształt osiągnięć, w trakcie obchodów 35-lecia zespołu, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przyznał dwie honorowe odznaki „Zasłużony dla kultury polskiej” - dla zespołu i dla Felicji Matczuk, jego kierowniczkę.

- **Cykady – Folklorystyczna grupa wokalnie-instrumentalna z Wólki Okopskiej, powstała w sierpniu 2000 roku.** Pierwszy, inauguracyjny występ grupy miał miejsce podczas Dożynek Gminnych w Dorohusku. Po „dożynkowej premierze”, gdzie zespół wystąpił bez nazwy, były kolejne występy, w składzie systematycznie uzupełnianym. W dniu 24 lutego 2001 roku po uroczystych chrzcinach nadano mu nazwę „Ludowe Nutki”. Rodzicami chrzestnymi zostali Krystyna Kogut i Stefan Wojtaszuk. Od tego okresu datuje się wspaniały rozdział w działalności grupy, pasmo samych sukcesów, których pozazdrościć mogą zespoły o zdecydowanie dłuższym stażu działalności. Wiele ożywienia do zespołu wniosła, a tym samym ubogaciła jego repertuar Kapela Męska. Bogactwo i różnorodność repertuaru, wielka pasja muzykowania i zaangażowanie wszystkich członków przynoszą grupie duży rozgłos i sympatię wielu słuchaczy. W marcu 2003 roku grupa zmieniła nazwę na „Cykady”, w pewnym stopniu zmienił się też skład zespołu. Przez wiele lat „Cykady” zapraszane są na imprezy i uroczystości do Lubomla i sąsiednich miejscowości, przez co nawiązała się współpraca z zespołem „Lubawa”. Oprócz wspólnych koncertów w Pałacu Kultury i na scenie przed Pałacem w Łucku, odbyło się nagranie w miejscowym studiu telewizyjnym. Zespół ma na swoim koncie wiele sukcesów, m. in. I miejsce na II Festiwalu Piosenki Żołnierskiej i Patriotycznej, II miejsce na Festiwalu Kolęd i Szczodrywek nad Bugiem. Ponadto najbardziej cenionymi osiągnięciami są: wyróżnienie na VIII Wojewódzkim Konkursie Piosenki Partyzanckiej w Aleksandrowie, koncert uświetniający przegląd dorobku kulturalnego rejonu lubomelskiego w Łucku na Ukrainie I miejsce na Festiwalu Pieśni Kresowej w Dubience, udział w I Powiatowym Festiwalu Piosenki Strażackiej w Okopach i VII Międzypowiatowym Przeglądzie Kolęd i Pastoralek w Dubience. Kierownikiem zespołu jest Anatol Obuch.
- **Kapela ludowa „Pogodna Jesień” została utworzona jesienią 2000 roku, a jej założycielem był Mateusz Rekuta, zamieszkały w Brzeźnie Kolonii.** W skład zespołu wchodzi muzyki z gmin Kamień i Dorohusk. Pierwszy inauguracyjny występ miał miejsce w dniu 11 listopada 2000 roku podczas „Dni Seniora” organizowanego przez zespół „Rosa” z Kamienia w Szkole w Strachosławiu. Od tego czasu kapela „Pogodna

Jesień” uświetnia wiele imprez i uroczystości. Już wiosną 2001 roku uczestniczyła m. in. W 5-leciu kapeli „Rudniacy” z Rudy, „Dniu Weterana” w Świerżach oraz „ Dniu Inwalidy” w Okopach. Kapela zapraszana jest na różnego rodzaju występy, koncerty, zarówno na terenie gminy Dorohusk, jak i do sąsiednich gmin. Zapowiadający Zespół na imprezach często żartują, że kapela zagra w „międzynarodowym składzie”, bo oprócz muzyków z gminy Dorohusk i Kamień pojawiają się także przedstawiciele gmin Ruda-Huta, Wierzbica, czy miasta Chełm. Kapela wykonuje swoje utwory instrumentalne, bez wokalistów. Przez blisko 17 lat swojej działalności cieszy się sympatią słuchaczy, którzy uwielbiają szczególnie różnorodne klimaty muzyczne znanych i popularnych przebojów. Obecnie funkcję kierownika pełni Jan Kowalczyk z Dorohuska.

- **Koła Gospodyń Wiejskich.** W gminie funkcjonuje trzynaście Kół Gospodyń Wiejskich, z czego dziewięć zarejestrowanych w Agencji Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa. Wiele z nich ma wieloletnią historię. Koła Gospodyń Wiejskich uczestniczą w konkursach na poziomie gminy, powiatu i województwa. Biorą aktywny udział w Dożynkach i innych uroczystościach gminnych.

Zapotrzebowanie na rozwój kultury:

- Wioski tematyczne: jest potrzeba zorganizowania wiosek tematycznych.
- Planowane wioski tematyczne: Świetlica Wiejska w Turce, Ostrowie i Michałowce.

10.2. Poziom uczestnictwa w kulturze.

Mieszkańcy gminy Dorohusk najchętniej uczestniczą w Nadbużańskiej Nocy Świętojańskiej i Dożynkach, w innych wydarzeniach skierowanych do dorosłych frekwencja jest zazwyczaj niewielka. Dzieci coraz chętniej i aktywniej uczestniczą w wydarzeniach skierowanych do najmłodszej grupy wiekowej.

11. UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE, OBIEKTY ZABYTKOWE, ICH STAN, DOSTĘPNOŚĆ I SPOSÓB WYKORZYSTANIA.

Około roku 1550 w Dorohusku urodził się Paweł Orzechowski – wojski krasnostawski, podczaszy i podkomorzy chełmski, starosta suraski, patron braci polskich. W latach 1867–1954 miejscowość była siedzibą gminy Turka. 23 lipca 1944 roku przez most pontonowy przeprawiły się przez Bug jednostki 1 Armii Wojska Polskiego. W miejscowości działało Państwowe gospodarstwo rolne Dorohusk. W latach 1954–1972 wieś należała i była siedzibą władz gromady Dorohusk. W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa chełmskiego.

Wykaz kart ewidencyjnych architektury i budownictwa

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
Brzeźno	Kapliczka
Dorohusk	Kościół rzymskokatolicki pw. MB i św. Jana Nepomucena
Dorohusk, ul. Niepodległości 18	Dom mieszkalny ob. gminna spółdzielnia
Dorohusk, ul. Niepodległości 39	Dom mieszkalny ob. urząd gminy
Husynne	Dwunastak
Husynne	Kaplica pw. św. Maksymiliana Kolbe
Michałówka	Kapliczka
Mościska	Kapliczka
Myszkowiec	Kapliczka
Okopy Kolonia	Kapliczka przydrożna
Okopy Nowe	Kapliczka
Okopy Stare	Kapliczka
Okopy Stare 148	Dom mieszkalny
Okopy Stare 165	Dom mieszkalny

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
Ostrów	Kapliczka
Świerże	Szkoła
Świerże	Popówka, ob. Szkoła
Świerże	Dom mieszkalny, dom PCK
Świerże	Kordegarda przy bramie do zespołu pałacowo-parkowego
Świerże	Kapliczka
Świerże	Kapliczka
Świerże ul. Jana Pawła II	Figura św. Rocha
Świerże ul. Jana Pawła II	Kaplica grobowa Fajksów
Świerże ul. Jana Pawła II 103	Dom mieszkalny
Świerże ul. Jana Pawła II 105	Dom mieszkalny
Świerże ul. Jana Pawła II 109	Dom mieszkalny
Świerże ul. Jana Pawła II 15	Urząd gminy ob. dom mieszkalny
Świerże ul. Młyńska	Spichlerz / młyn
Świerże ul. Młyńska	Rządcówka
Wólka Okopska	Kapliczka

Wykaz kart parków/ogrodów

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
Husynne	Park podworski
Okopy	Park na terenie dawnego folwarku
Turka (Istrów)	Park na terenie dawnego folwarku

Wykaz kart ewidencyjnych cmentarzy

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
Berdyszcze	Cmentarz unicki – dawniej przycerkiewny
Brzeźno	Cmentarz prawosławny
Brzeźno	Cmentarz rzymskokatolicki
Dobryłówka	Mogiła choleryczna
Dorohusk	Cmentarz rzymskokatolicki
Dorohusk	Cmentarz ewangelicki
Husynne	Cmentarz rzymskokatolicki
Husynne	Cmentarz prawosławny
Kolemczyce	Cmentarz prawosławny
Okopy Stare	Mogiły wojenne
Skordiów Kolonia	Cmentarz ewangelicki
Świerże	Cmentarz prawosławny
Świerże, przy drodze Świerże-Dobryłów	Cmentarz żydowski
Świerże- park zabytkowy	Cmentarz żydowski
Świerże	Cmentarz parafialny rzymskokatolicki, nowy,
Teosin	Cmentarz ewangelicki
Turka	Cmentarz wojenny z I wojny światowej i z 1920 r.

Wykaz kart ewidencyjnych miejsc pamięci narodowej

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
Dorohusk, cmentarz rzymskokatolicki	Mogiła 14 żołnierzy WP z wojny 1920 r.
Dorohusk, cmentarz rzymskokatolicki	Mogiła Jerzego Maksymiuka, funkcjonariusza MO
Dorohusk, cmentarz rzymskokatolicki	Mogiła Tadeusza Burmana Turewicza, legionisty, zm. 1920r

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
Dorohusk, cm. Rzymskokatolicki	Mogiła zbiorowa ofiar II wojny
Dorohusk, cm. Rzymskokatolicki	Mogiła żołnierzy WP z 1939 r.
Dorohusk, skwer w centrum miejscowości	Pomnik ku czci poległych za wyzwolenie Ojczyzny

Wykaz kart ewidencyjnych zabytków ruchomych

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT
Dorohusk	Figura przydrożna „Św. Jan Nepomucen”

Wykaz zabytków archeologicznych, wpisanych do rejestru zabytków województwa lubelskiego

MIEJSCOWOŚĆ	NR REJ. ZAB.	DODATKOWE INFORMACJE
Barbarówka	C/65	Kopiec ziemny

Gmina Dorohusk Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa lubelskiego i do rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego

MIEJSCOWOŚĆ	NR REJ. ZAB	DODATKOWE INFORMACJE
Dorohusk	A/573	Pałac Suchodolskich – w gran. otaczającego terenu, pozostałość parku, dwa nagrobki rodziny Suchodolskich, rzeźba św. Barbary, resztki murów i piwnic po dwóch oficynach.
Dorohusk ul. Niepodległości 73	A/1350	Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Jana Nepomucena , w gran. ścian zewnętrznych, wraz z gruntem pod budynkiem, na działce wskazanej w decyzji.
Świerże	A/233	Zespół dworsko-parkowy.
Świerże	A/219	Cmentarz grzebalny rzymskokatolicki.
Świerże	A/984	Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Apostołów Piotra i Pawła , wraz z otoczeniem w gran. działki wskazanej w dec.
Zamieście	A/183	Zespół dworsko-parkowy: dwór, park i sad wraz z drzewostanem, w gran. działek wskazanych w dec.

Odnowione zabytki/ atrakcje (obecne przeznaczenie, funkcje):

- Pałac Suchodolskich w Dorohusku został wyremontowany w 2018 r. W budynku mieści się Gminny Ośrodek Kultury i Turystyki oraz Gminna Biblioteka Publiczna.
- Potrzeby inwestycyjne w zakresie rewitalizacji społeczno-gospodarczej: brak danych

12. SPORT.

- **Liczba i rodzaj klubów sportowych:** Gminny Klub Sportowy „Granica”, liczba uprawiających sport: 25 zawodników.
- **Infrastruktura sportowo-rekreacyjna i warunki do jej rozwoju.**
- **Na terenie gminy znajduje się wypożyczalnia kajaków firmy „Agrobug” w Świerżach. W skład infrastruktury sportowej w gminie wchodzi:** boisko pełnowymiarowe do piłki nożnej – GKS „Granica” Dorohusk oraz treningowe, boisko „Orlik”, hala widowiskowo-sportowa i siłownia przy ZSP w Dorohusku, pomost przy zbiorniku wodnym Husynne o powierzchni 665 m², boisko piłkarskie w Świerżach, boisko piłkarskie w Turce, boisko piłkarskie w Wólce Okopskiej, boisko piłkarskie w Dorohusku z budynkiem dla zawodników, boisko piłkarskie w Świerżach, **plaża przy akwenu wodnym Husynne**, Siłownie plenerowe znajdują się w Parku w miejscowości Dorohusk- Osada i Świerżach, obie powstały w 2021 r.

Hala widowisko-sportowa w Dorohusku przy budynku Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Dorohusku - pełni funkcję sportową, kulturalną lub oświatową, w zależności od odbywających się w niej spotkań. Sala widowiskowa może pełnić rolę jako sala gimnastyczna, scena teatralna, sala wykładowa bądź sala zabaw. We wszystkich tych przypadkach zapewnione jest pełne zaplecze socjalne oraz spełnione są wymagania ewakuacji, bhp i sanepid. Dodatkowo hala posiada dodatkowe pomieszczenia sportowo – rekreacyjne: salę siłowni z własnym zespołem socjalnym oraz salę do ćwiczeń aerobiku. Hala na poziomie parteru jest w pełni przystosowana do korzystania z niej przez osoby niepełnosprawne. Szatnie, umywalnie, toaleta są dostępne dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim. Dzięki temu osoby niepełnosprawne mogą korzystać z sali sportowej nie tylko jako widzowie, ale także jako zawodnicy. W pobliżu pomieszczeń socjalnych wydzielono również salę do ćwiczeń dla osób niepełnosprawnych, gdzie mogą być prowadzone specjalne zajęcia gimnastyczno-ruchowe dla tych osób. Budowa obiektu została zakończona 2012 roku, obiekt jest w dobrym stanie technicznym. **Wybrane, najważniejsze imprezy sportowe:** Turniej Piłki Nożnej Oldbojów im. Edwarda Pusiaka.

13. TURYSTYKA.

13.1. Atrakcyjność turystyczna.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe, które można wykorzystać w kreowaniu ruchu turystycznego Gminy Dorohusk to: Rzeka Bug, Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu, **w pobliżu rezerwatu torfowiskowego „Brzeźno” – jednego z trzech unikalnych w skali Europy torfowisk położonych w Chełmskim Parku Krajobrazowym.**

Oferta atrakcji turystycznych:

- **Ścieżka przyrodnicza „Meandry Bugu”** - długość ok. 5 km. Trasa ścieżki rozpoczyna się na skraju parku podworskiego w Hniszowie. Prowadzi przez dolinę Bugu, poprzez mozaikę naturalnych łąk, pastwisk, starorzeczy i kęp drzew. Ścieżkę wyposażono w cztery tablice informacyjne. Atrakcją są punkty widokowe na dolinę i rzekę, które stanowią doskonałe miejsce obserwacji ornitologicznych.
- **Ścieżka przyrodniczo - historyczna "Bolko" w Hniszowie.** Dąb Bolko jest jednym z najstarszych dębów w Polsce. Ma 23 m wysokości, a jego obwód wynosi 8,62 m. W sierpniu 2009 roku, jeden z dolnych konarów dębu złamał się i runął na ziemię. Konar ten miał 155 cm obwodu i 12 metrów długość. Jak obliczył opiekujący się drzewami dendrolog, konar liczył 247 lat. Od 30 lat był uszkodzony, od 22 lat był zaatakowany przez pasożytniczy grzyb. Na podstawie wieku konaru, przy założeniu, że nie był on wtórnym odrostem, można precyzyjnie oszacować wiek drzewa - na nieco ponad 300 lat. Zniszczony konar wyrastał na wysokości 6 m. Początek ścieżki znajduje się ok. 500 m. od drogi Dorohusk - Włodawa, na północno - zachodnim krańcu wsi. Ścieżka biegnie dalej przez Park podworski w Hniszowie z bogatym i starym drzewostanem (iglicznia trójcierniowa, jesion wyniosły, brzoza brodawkowata dęby). Ścieżka kończy się przy dębie szypułkowym "Bolko" - najpotężniejszym dębie na Lubelszczyźnie. Liczy sobie ok. 400 lat, ma 874 cm obwodu pnia i 28 m. wysokości.
- **Szlaki piesze: Szlak Nadbużański** (czerwony, dł. 320 km) – szlak pieszy wiedzie wzdłuż doliny Bugu na granicy państwowej z Białorusią i Ukrainą, wschodnim skrajem Polesia Lubelskiego i Wyżyny Lubelskiej od miejscowości Kózki do Hrubieszowa. Wzdłuż trasy spotykamy cenne obszary przyrodnicze, parki krajobrazowe i rezerwaty przyrody oraz szereg interesujących zabytków architektury: kościół i park podworski w Świerżach, pałac Suchodolskich, Izbę Regionalną i kościół w Dorohusku, oraz pomnikową aleję w Turce. Szlak prowadzi przez Uchańkę z Kopcem Kościuszki, Dubienkę z kościołem i cerkwią prawosławną oraz miejscowość Skryhiczyn położoną w Strzeleckim Parku Krajobrazowym. Trasa: Hanna (powiat włodawski) – Stawki – Różanka – Włodawa – Orchówek – Sobibór – Zbereże –

Hniszów (powiat chełmski)– Świerże – Dorohusk – Uchańka – Dubienka -Skrzyczyn – Horodło (powiat hrubieszowski) – Wieniawka – Strzyżów – Hrubieszów. **Szlak Bagien i Moczarów** (niebieski, dł. 52 km) – zwany również szlakiem „Chełmskich Torfowisk Węglanowych”, prowadzi z Dorohuska do Chełma. Na szlaku możemy podziwiać unikalne chełmskie torfowiska węglanowe obejmujące rezerваты: „Roskosz”, „Brzeźno” i „Bagna Serebryskie”, zwiedzić pałac, Izbę Regionalną i kościół w Dorohusku, Ośrodek Edukacji Ekologicznej Zespołu Parków Krajobrazowych Polesia w Brzeźnie, podziemia kredowe i liczne zabytki w Chełmie. Trasa: Dorohusk – Turka – Rezerwat „Roskosz” – Brzeźno – Rezerwat torfowiskowy „Brzeźno” – Gotówka – Stańków – Chełm. Jest to szlak pieszy o długości 52 km.

- **Ścieżki rowerowe. Nadbużański Szlak Rowerowy** (dł. 286 km) – poruszając się szlakiem poznajemy uroki nadbużańskiej przyrody i krajobrazu. Nieuregulowany Bug, czyste powietrze oraz bogactwo flory i fauny stwarzają doskonałe warunki do wypoczynku na łonie natury, z dala od miejskiego zgiełku. Trasa: Janów Podlaski – Pratulin – Lebedziew – Kostomłoty – Kodeń – Jabłeczna – Sławatycze - Włodawa - Dorohusk – Dubienka – Gródek – Hrubieszów.
- **Trasa rowerowa „Malowniczy wschód”.**
- **Poleski Szlak Konny - pierwszy na Lubelszczyźnie i jeden z najdłuższych w Polsce**, nadaje się również do uprawiania turystyki rowerowej i pieszej. Szlak przebiega przez tereny o urozmaiconej rzeźbie terenu z licznymi kompleksami leśnymi i jeziorami, z unikatową fauną i florą. Pozwala poznać najciekawsze zakątki Poleskiego Parku Narodowego, Chełmskiego, Sobiborskiego i Poleskiego Parku Krajobrazowego oraz liczne rezerваты przyrody (Żółwiowe Błota, Jezioro Orchowe, Magazyn, Małoziemce, Serniawy, Bachus, Stawska Góra, Bagno Serebryskie, Brzeźno, Roskosz). Niewątpliwym atutem szlaku jest fragment przebiegający wzdłuż rzeki Bug - jedynej dzikiej rzeki nie przekształconej przez człowieka, która stanowi granicę Unii Europejskiej.
- **Turystyka oparta na dziedzictwie kultury i usługach edukacyjnych:** Ośrodek Edukacyjno-Muzealny w Brzeźnie, aktualna oferta edukacyjna znajduje się na stronie Zespołu Lubelskich Parków Krajobrazowych: www.parki.lubelskie.pl.

13.2. Ruch turystyczny.

Ruch turystyczny uzależniony jest od pory roku, w lecie jest zdecydowanie więcej turystów. Zauważalny wzrost ilości turystów od pandemii Covid-19. Punkty obsługi turystycznej: Pałac Suchodolskich w Dorohusku.

13.3. Baza noclegowa i gastronomiczna.

Baza noclegowa: Hotel GKS „Granica” Dorohusk, „RANCZO” Piotr Wasilewicz Okopy-Kolonia 32, 22-175 Dorohusk, „Nadbużańska Przystań” Kamil Szymański ul. Młyńska 33, 22-175 Świerze, „Nadbużański Raj” Stanisław Maksymiuk Okopy 156, 22-175 Dorohusk, „Zajazd u Marka” Marek Maseńko Dobryłówka 9, 22-175 Dorohusk. **Baza gastronomiczna:** „Zajazd u Marka” Marek Maseńko Dobryłówka 9, 22-175 Dorohusk, „Dobra Micha” ul. Kolejowa 22-175 Dorohusk, „Nadbużański Raj” Stanisław Maksymiuk Okopy 156, 22-175 Dorohusk.

13.4. „Strategia rozwoju turystyki i współpracy transgranicznej Gmin Leśniowice, Żmudź, Wojsławice, Dorohusk, Gmina Huszcza”.

Struktura „Strategii rozwoju turystyki i współpracy transgranicznej Gmin Leśniowice, Żmudź, Wojsławice, Dorohusk, Gmina Huszcza” obejmuje siedem części. Na wstępie opisane są cele, zakres i metoda opracowania dokumentu oraz obecne trendy w turystyce światowej i polskiej. Następnie znajdują się w niej podstawowe informacje ogólne o każdym z partnerów. Część drugą stanowi diagnoza stanu obecnego, w której przedstawiono analizę uwarunkowań biorąc pod uwagę aspekty przyrodniczo-krajobrazowe, walory historyczno-kulturowe oraz podstawowe elementy tworzące infrastrukturę turystyczną w poszczególnych gminach. Zwrócono tutaj uwagę, na problemy rozwoju turystyki transgranicznej oraz przedstawiono Analizę SWOT, która podsumowuje diagnozę potencjału turystycznego poszczególnych gmin. Identyfikuje także mocne i słabe strony w kontekście możliwości rozwoju turystyki, jak również szanse i zagrożenia, które mają lub mogą mieć wpływ na rynek turystyczny. **Celem utworzenia strategii rozwoju turystyki i współpracy transgranicznej było wskazanie nowych możliwości wzrostu znaczenia partnerów, którzy będą ją realizować, wynikającego z rozwoju turystyki oraz ponadlokalnej i transgranicznej współpracy w tym zakresie.**

Wizję dla Strategii rozwoju turystyki i współpracy transgranicznej Gmin Leśniowice, Żmudź, Wojsławice, Dorohusk, Gmina Huszcza określono w następujący sposób: *Region o osobliwych i unikalnych walorach przyrodniczych, kultywujący tradycje tożsame z początkami jego państwowości. Ośrodek turystyczny, w którym historia zaciera wszelkie granice, a każdy gość może odnaleźć głęboką integrację z naturą.* Wizja została sformułowana w taki sposób, by podkreślić, iż gminy prowadzące wspólną politykę rozwoju w zakresie turystyki i współpracy transgranicznej, obszar objęty strategią traktują w tym zakresie w sposób jednolity i jednorodny pomimo istniejących faktycznych granic.

Diagnoza stanu obecnego, analiza SWOT, efekty pracy w gminnych zespołach oraz wyniki konsultacji społecznych wskazały, iż uzasadnione jest wyznaczenie następujących priorytetów:

- Priorytet 1. Intensyfikacja działań gmin w zakresie współpracy turystycznej, transgranicznej i gospodarczej.
- Priorytet 2. Rozbudowa oferty turystycznej poszczególnych gmin i łączenie ofert we wspólne produkty turystyczne.
- Priorytet 3. Wypromowanie i upowszechnienie produktów turystycznych gmin w Polsce i na Ukrainie.

13.5. Projekt „Malowniczy Wschód”.

Gmina realizowała projekt w ramach współpracy polsko-ukraińskiej na rozwoju turystyki oraz zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze objętym marką „Malowniczy Wschód”. Projekt realizowany był przy pomocy finansowej Unii Europejskiej w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Białoruś-Ukraina 2014-2020, w partnerstwie LGD „Ziemi Chełmskiej” oraz gmin: Białopole, Dorohusk, Kamień, Leśniowice, Wojsławice i Żmudź oraz ukraińskiej gminy Rivne. W ramach projektu wykonano realizację 8 transgranicznych wydarzeń kulturalnych, w tym warsztatów rękodzielniczych i kulinarnych, festiwali kulturowych, turnieju aktywności oraz 2-dniowego transgranicznego rajdu rowerowego nad Jezioro Huszczańskie. W wyniku realizacji projektu zostanie ponadto przygotowana publikacja promująca dziedzictwo kulturowe i historyczne regionu, wyznaczone zostaną trasy turystyczne i rowerowe, a także opracowany został strategiczny dokument promocji oraz zachowania kultury lokalnej i lokalnego dziedzictwa historycznego. Okres realizacji projektu: 01.12.2019-30.09.2020. Całkowita wartość projektu: 66 055,00 EUR, w tym kwota dofinansowania 59 449,50 EUR.

14. PLANOWANIE I ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE.

Obecnym aktem prawnym regulującym planowanie i zagospodarowanie przestrzenne gminy jest: STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY DOROHUSK – z wniesionymi zmianami w roku 2021 r. CZĘŚĆ 1. STUDIUM UWARUNKOWAŃ ORAZ CZĘŚĆ 2 KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA. Na terenie gminą są również 4 miejscowe plany:

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uchwała nr XXIV/119/2016),
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uchwała XXXIX/154/2009),
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uchwała XXXIX/153/2009),
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uchwała XLV/247/2001).

15. BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE.

15.1. Ochrona przeciwpożarowa.

Na terenie Gminy Dorohusk w roku 2021 funkcjonowało 7 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych pełniących podstawową rolę w ratownictwie lokalnym. OSP Ostrów działało w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym. Ochotnicze straże pożarne realizują zadania z zakresu zapobiegania i gaszenia pożarów w ramach systemu ratowniczo-gaśniczego. Coraz powszechniejsze stają się działania związane z innymi rodzajami ratownictwa, w tym przede wszystkim ratownictwa technicznego lub podczas zdarzeń na drogach. W roku 2021 na terenie gminy miało miejsce 112 działań ratowniczych podejmowanych przez OSP z terenu Gminy Dorohusk. W roku 2021 samorząd Gminy Dorohusk na ochronę przeciwpożarową wydatkował 479 908,01zł. Wsparcie z budżetu Gminy do środków pozyskanych z dotacji MSWiA oraz KSRG otrzymały w roku 2021 r. Ochotnicza Straż Pożarna w Dorohusku – 3 000 zł na zakup aparatów ochrony dróg oddechowych oraz wentylatora oddymiającego oraz Ochotnicza Straż Pożarna w Ostrowie – 2 000 zł na zakup ubrań specjalnych. Pozostałe wydatki w zakresie utrzymania gotowości bojowej ochotniczych straży pożarnych oraz modernizacji remiz ponoszono z budżetu gminy. Blisko 80 tys. zł kosztowała wymiana poszycia dachowego na remizo-świetlicy w Okopach. Prace trwały od września do listopada 2021r. W Dorohusku - Osadzie zakończono kolejny etap budowy garażu OSP wraz z zapleczem socjalnym w kwocie ponad 252 tys. zł. Ocieplono poddasze, wykonano tynki maszynowe, przyłączy i instalację centralnego ogrzewania oraz instalacje wodno-kanalizacyjne. Wcześniej, strażacy OSP Dorohusk posiadający uprawnienia budowlane, wykonali samodzielnie przyłączy oraz wewnętrzną instalację elektryczną budynku. W remizie OSP Ostrów odmalowano garaże, a w jednym z nich wykonano również nową posadzkę.

Zestawienie zbiorcze wyjazdów jednostek OSP z Gminy Dorohusk w latach 2016- 2021.

LP.	NAZWA JEDNOSTKI	POŻARY	MIEJSCOWE ZAGROŻENIA	ALARMY FAŁSZYWE
1	OSP Ostrów	93	83	3
2	OSP Husynne	2	2	0
3	OSP Okopy	95	27	1
4	OSP Świerże	15	3	0
5	OSP Wólka Okopska	64	22	0
6	OSP Barbarówka	5	2	0

7	OSP Dorohusk	55	65	2
8	OSP Zanowinie	0	0	0

15.2. Uwarunkowania wynikające z położenia, w tym zagrożenia naturalne.

Ze względu na obecność na terenie gminy rzeki Bug istnieje zagrożenie pojawiania się powodzi.

15.3. Bezpieczeństwo publiczne - Komisariat Policji w Dorohusku.

Według danych przekazanych przez Komisariat Policji w Dorohusku w okresie od 1 stycznia 2021 r. do 31 grudnia 2021 r. na terenie gminy Dorohusk doszło do popełnienia ogółem 130 przestępstw (spadek o 31 przestępstw w stosunku do roku 2020). Policjanci w ramach działań prewencyjnych przeprowadzili 35 spotkań z dziećmi, młodzieżą i rodzicami. W trakcie spotkań poruszano problemy zagrożeń związanych z uzależnieniami od alkoholu i narkotyków, przestrzegano młodzież przed skutkami łamania prawa, przestępczością internetową, a także przekazywano informacje na temat bezpiecznego zachowania oraz jak należy postępować, aby nie stać się ofiarą przestępstwa. Dla najmłodszych dedykowano realizację programów profilaktycznych „Bezpieczny Pierwszak” i „Jestem Bezpieczny” w ramach których uświadamiano dzieciom zasady bezpiecznego poruszania się po drodze, rodzaje zagrożeń wynikających z kontaktu z osobą obcą, sposobu zachowania się w trakcie ataku agresywnego psa, sposobu zachowania się w szkole i poza nią, a także przekazania dzieciom wiedzy dotyczącej reakcji na agresję rówieśniczą oraz wiedzę na temat odpowiedzialności karnej za popełnianie czynów karalnych. Komisariat Policji w Dorohusku na bieżąco prowadził kontrole osób objętych kwarantanną lub izolacją.

W 2021 r. w ramach procedury „Niebieskiej Karty” sporządzono 11 formularzy (50 w 2020r.). Przeprowadzono 8 postępowań dotyczących przemocy w rodzinie oraz na terenie gminy Dorohusk policjanci przeprowadzili 1737 interwencji (wzrost o 737 w stosunku do roku 2020). Znaczny wzrost interwencji spowodowany był panującą pandemią oraz co się z tym wiązało zwiększoną ilością postępowań mandatowych. Gmina Dorohusk aktywnie współpracowała z Komisariatem Policji w realizacji różnych przedsięwzięć ukierunkowanych na polepszenie bezpieczeństwa mieszkańców gminy.

16. POLITYKA SPOŁECZNA.

Pomocą społeczną na terenie gminy zajmuje się Ośrodek Pomocy Społecznej w Dorohusku.

Infrastruktura społeczna/socjalna na terenie gminy:

- Środowiskowy Dom Samopomocy „Cytrynka” w Dorohusku - jednostka organizacyjna pomocy społecznej prowadzonej przez Gminę Dorohusk,
- Placówki dziennego pobytu osób starszych: brak,
- Warsztaty Terapii Zajęciowej: brak,
- Domy Seniora: brak,
- Kluby Seniora: brak,
- DPS, ZOL: brak,
- Spółdzielnia Socjalna: brak.

Środowiskowy Dom Samopomocy „Cytrynka” w Dorohusku jest jednostką organizacyjną pomocy społecznej prowadzoną przez Gminę Dorohusk. Dom jest placówką przeznaczoną dla osób dorosłych z zaburzeniami psychicznymi typu A, B, C oraz osób będących uczestnikami typu A, B i C z niepełnosprawnościami sprzężonymi. Ośrodek wsparcia dziennego posiada 25 miejsc statutowych. Celem Środowiskowego Domu Samopomocy „Cytrynka” w Dorohusku jest osiągnięcie przez osoby przewlekle psychicznie chore i niepełnosprawne intelektualnie, w tym z niepełnosprawnościami sprzężonymi, umiejętności jak najbardziej samodzielnego pełnienia ról życiowych i społecznych. Każda z grup korzystających ze Środowiskowego Domu Samopomocy „Cytrynka” potrzebuje innych form pomocy środowiskowej, leczenia i metod terapii. Uczestnicy z niepełnosprawnością sprzężoną, to osoby o znacznie zwiększonych, w stosunku do innych uczestników ŚDS potrzebach, zwłaszcza w zakresie zapewnienia opieki, bezpieczeństwa i zindywidualizowanego podejścia do każdego uczestnika z tej grupy. Ważnym elementem w pracy Domu jest integracja ww. osób ze społecznością lokalną poprzez ich społeczną aktywizację. Wdrażanie innowacyjnych założeń następować będzie w oparciu o wyznaczone formy i metody pracy dostosowane do indywidualnych potrzeb i możliwości uczestników, kierując się zasadą ich dobra, poszanowania godności i prawa do samostanowienia. ŚDS „Cytrynka” w ramach bieżącej pracy terapeutycznej realizuje działania wynikające z rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie środowiskowych domów samopomocy zapewniają uczestnikom następujące formy wsparcia:

- Trening funkcjonowania w codziennym życiu, w tym: trening dbałości o wygląd zewnętrzny i nauki higieny, trening kulinarny, umiejętności praktycznych, budżetowy.

- Trening umiejętności interpersonalnych i rozwiązywania problemów, w tym: kształtowanie pozytywnych relacji uczestnika z osobami bliskimi, sąsiadami, z innymi osobami w czasie zakupów, w środkach komunikacji publicznej, w urzędach i instytucjach kultury.
- Trening umiejętności spędzania czasu wolnego, w tym: rozwijania zainteresowań literaturą, audycjami radiowymi, telewizyjnymi, Internetem.
- Trening umiejętności komunikacyjnych, w tym z wykorzystaniem alternatywnych i wspomagających sposobów porozumiewania się, w przypadku osób z problemami w komunikacji werbalnej.
- Poradnictwo specjalistyczne.
- Pomoc w załatwianiu spraw urzędowych.
- Niezbędną opiekę, w szczególności dla uczestników ze niepełnosprawnością sprzężoną (dbałość o bezpieczne i higieniczne warunki pobytu uczestników na zajęciach oraz w trakcie dowozu).
- Terapię ruchową, w tym: zajęcia sportowe, turystykę i rekreację, (głównie w ramach codziennych zajęć w pracowni rehabilitacyjnej, również wyjęcia poza ośrodki oraz wyjazdy do innych placówek).
- Pomoc w korzystaniu ze świadczeń zdrowotnych.
- Wyżywienie w postaci posiłku przygotowywanego w ramach treningu kulinarnego.
- Terapię zajęciową przygotowującą do dalszego samorozwoju i możliwości uczestnictwa w warsztatach terapii zajęciowej lub podjęcia zatrudnienia.

Planowane do realizacji w przyszłych latach działania dotyczą: uczestników Domu typu A, B, C oraz osób będących uczestnikami typu A, B i C z niepełnosprawnościami sprzężonymi. Ich poziom dostosowany będzie do poziomu funkcjonowania poszczególnych uczestników.

Ułatwienia urbanistyczne. W remontowanych budynkach w miarę możliwości technicznych zostały zastosowane ułatwienia urbanistyczne dla osób niepełnosprawnych, np. podjazdy dla osób niepełnosprawnych, winda. W przyszłości w planowanych do remontu budynkach również zostaną zastosowane wszelkiego rodzaju ułatwienia dla osób niepełnosprawnych.

Sposoby realizacji pomocy przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Dorohusku

ZAKRES POMOCY	2016	2017	2018	2019	2020	2021
• zakresu świadczeń udzielanych na podstawie ustawy o pomocy społecznej – liczba rodzin,	354	309	260	234	228	219
• z zakresu świadczeń udzielanych na podstawie ustawy o świadczeniach rodzinnych – liczba rodzin	635	681	658	584	528	445

• z zakresu świadczeń udzielanych na podstawie ustawy o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (500+) – liczba dzieci.	782	1009	929	637	617	644
• z zakresu świadczeń udzielanych na podstawie ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów – liczba rodzin.	51	47	49	46	35	33
• z zakresu świadczeń udzielonych na podstawie ustawy w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu "Dobry start" – liczba dzieci.	0	0	712	703	669	0

Gmina dostarczała mieszkańcom posiłki (minimum jeden gorący posiłek dziennie). Liczba posiłków obejmowała w roku 2021 – 4 osób (spadek korzystających w stosunku do poprzednich lat). W tym zakup posiłków dla dzieci i młodzieży w czasie nauki w szkole w roku 2021 – 139 osób (spadek korzystających w stosunku do poprzednich lat). Gmina przeznaczyła na ten cel w roku 2021 – 13.605,64 zł.

Gmina przeznaczyła na zasiłki rodzinne w roku 2021 – 2.437.967,75 zł (nieznaczny spadek w stosunku do lat ubiegłych).

Budżet Ośrodka Pomocy Społecznej w Dorohusku

WYKONANIE BUDŻETU ZA ROK:	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Zadania zlecone	6.273.794,95	7.122.853,38	6.984.580,13	7.735.410,19	8.504.965,33	8.331.664,67
Zadania własne	2.056.467,67	1.856.225,64	1.742.071,30	1.800.484,37	1.598.846,48	1.556.686,49
Ogółem:	8.330.262,62	8.979.079,02	8.726.651,43	9.535.894,56	10.103.811,81	9.888.351,16

17. OCHRONA ZDROWIA.

Służba zdrowia działająca na terenie gminy Dorohusk zabezpiecza potrzeby mieszkańców jedynie w zakresie podstawowej opieki medycznej. Na terenie gminy zlokalizowana jest praktyka lekarza rodzinnego w Brzeźnie oraz Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej

w Dorohusku. Po poradę lekarza specjalisty, mieszkańcy gminy Dorohusk, muszą udać się poza jej teren, najczęściej do Chełma. Najbliższym szpitalem dostępnym również dla mieszkańców gminy jest Samodzielny Publiczny Wojewódzki Szpital Specjalistyczny w Chełmie – 26 km od Dorohuska. Czas dojazdu zespołów ratownictwa medycznego na terenie gminy: W Dorohusku – Osadzie znajduje się Stacja Ratownictwa Medycznego w Chełmie Podstacja w Dorohusku. Ratownicy medyczni w krótkim czasie przyjeżdżają do pacjenta i udzielają pierwszej pomocy.

18. SIEĆ OSIEDLEŃCZA I GOSPODARKA MIESZKANIOWA.

Zdecydowaną większość budynków na terenie Gminy Dorohusk stanowi zabudowa jednorodzinna zagrodowa. Sieć osiedleńcza w gminie jest siecią miejscowości o układach liniowych, tzw. ulicznych. Pod względem typologii osadnictwa przeważają wsie tzw. ulicówki charakteryzujące się zwartą zabudową mieszkaniową po obu stronach. Dominuje budownictwo charakterystyczne dla osadnictwa wiejskiego pod względem formy i funkcji, tj. budynek mieszkalny jednorodzinny z towarzyszącą zabudową związaną z działalnością gospodarczą mieszkańców. W gminie Dorohusk większość mieszkań stanowi własność prywatną osób fizycznych. Patrząc na dane GUS z ostatnich 10 lat, widoczny jest wzrost liczby mieszkań na terenie Gminy.

W 2021 r. zasób mieszkaniowy gminy obejmował następujące mieszkania i lokale socjalne:

- Dorohusk – Osada, ul. Szkolna o łącznej powierzchni 74 m²,
- Dorohusk-Osada, ul. Parkowa, 2 lokale po 36 m²,
- Świerże o łącznej powierzchni 87,46 m²,
- Ostrów o łącznej powierzchni 53 m².

19. EDUKACJA.

19.1. Sieć placówek oświatowych (nazwa, lokalizacja).

Na terenie Gminy Dorohusk funkcjonują następujące placówki oświatowe: **Zespół Szkolno-Przedszkolny w Dorohusku**, który powstał z dniem 1 września 2020 r. z połączenia Szkoły Podstawowej im. kpt. Kazimierza Filipowicza „Korda” w Dorohusku i Przedszkola Samorządowego w Dorohusku, **Szkoła Podstawowa im. Jana Szatkowskiego ps. „Kowal” w Świerżach**, dla obu szkół organem prowadzącym jest Gmina Dorohusk. **Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki w Brzeźnie** (decyzją Rady Gminy Dorohusk placówka w 2015 r. została zlikwidowana i przekazana ETD Investment Sp. z o.o.) oraz **Specjalny Ośrodek Szkolno - Wychowawczy w Dorohusku**. Obecnie w Ośrodku funkcjonuje:

- wczesne wspomaganie rozwoju dziecka,

- przedszkole specjalne,
- 8-letnia szkoła podstawowa specjalna,
- 3-letnia szkoła specjalna przysposabiająca do pracy,
- oddziały rewalidacyjno-wychowawcze,
- grupy wychowawcze.

Organem prowadzącym dla placówki jest powiat chełmski. Gmina Dorohusk aktywnie pozyskuje środki pozabudżetowe na wpieranie placówek oświatowych. W roku 2021 otrzymała 116 400 zł w ramach rządowego programu „Laboratoria Przyszłości”. Celem inicjatywy było wsparcie wszystkich szkół podstawowych w budowaniu wśród uczniów kompetencji przyszłości z tzw. kierunków STEAM (nauka, technologia, inżynieria, sztuka oraz matematyka). Wsparcie finansowe zostało przeznaczone na zakup wyposażenia dla Szkoły Podstawowej im. Kazimierza Filipowicza „Korda” w Dorohusku – 86 400,00 zł, Szkoły Podstawowej im. ppłk. Jana Szatowskiego ps. „Kowal” w Świerżach – 30 000,00 zł – zgodnie z założeniami Programu. Dzięki inicjatywie, szkoły otrzymały m.in.: drukarki 3D z akcesoriami, mikrokontrolery z czujnikami i innymi akcesoriami, sprzęt do nagrań dla nauki prezentacji swoich osiągnięć (kamery, mikrofony, oświetlenie etc.), stacje lutownicze. Środki finansowe przekazane zostały w formie wsparcia finansowego na podstawie art. 65 ust. 28 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych. Gmina Dorohusk otrzymała również dofinansowanie w formie dotacji celowej z budżetu państwa w wysokości 80 000 zł, zaś 20 000 zł zapewniła z własnego budżetu na zadanie w ramach modułu 3 wieloletniego rządowego programu „Posiłek w szkole i w domu” dotyczącego wspierania w latach 2019-2023 organów prowadzących publiczne szkoły podstawowe w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki przez organizację stołówek i miejsc spożywania posiłków. Szkoła Podstawowa im. kpt. Kazimierza Filipowicza „Korda” w Dorohusku wchodząca w skład Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Dorohusku wydatkowała pozyskane środki na doposażenie i poprawę standardu funkcjonującej stołówki szkolnej, zapewnienie uczniom dostępu do wysokiej jakości posiłków oraz zdrowego żywienia. Specjalistyczny sprzęt gastronomiczny, meble oraz niezbędny asortyment służy do przygotowania i wydawania posiłków. Doposażenie kuchni w zakresie urządzeń gastronomicznych zdecydowanie wpłynęło na polepszenie standardu przygotowania posiłków i jednocześnie ułatwiło i usprawniło pracę personelu.

19.2. Liczba dzieci w przeliczeniu na miejsca w placówkach, współczynnik skolaryzacji, liczba nauczycieli.

W roku szkolnym 2020/2021 do Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Dorohusku uczęszczało 396 uczniów, zaś do Szkoły Podstawowej w Świerżach 107 uczniów, natomiast w roku szkolnym

2021/2022 do Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Dorohusku uczęszcza 328 uczniów, zaś do Szkoły Podstawowej w Świerżach 90 uczniów.

SZKOŁY	ZESPÓŁ SZKOLNO – PRZEDSZKOLNY W DOROHUSKU	SZKOŁA PODSTAWOWA W ŚWIERŻACH
Rok szkolny: 2021/2022		
Liczba uczniów ogółem, w tym:	328	90
Liczba dzieci w oddziałach przedszkolnych:	108	17
Liczba oddziałów, w tym:	18	10
Liczba oddziałów przedszkolnych:	5	1
Liczba nauczycieli dydaktycznych w etatach przeliczeniowych (wraz z nauczycielami w oddziałach przedszkolnych), w tym:	39	13
Liczba nauczycieli stażystów w etatach:	1	1
Liczba nauczycieli kontraktowych w etatach:	0	0
Liczba nauczycieli mianowanych w etatach:	5	4
Liczba nauczycieli dyplomowanych w etatach:	33	8

19.3. Wyniki uzyskane w ogólnopolskich egzaminach 2019 i 2020, 2021, 2022.

WYNIKI SPRAWDZIANÓW ZEWNĘTRZNYCH W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH Z TERENU GMINY DOROHUSKU (KL 8) W % NA TLE POWIATU I REGIONU

Rok szkolny	J. polski	powiat	Region	Matematyka	Powiat	region	J. angielski	powiat	region
2022	58	57	61	49	48	56	54	54	64
2021	63	60	61	43	40	47	59	54	64
2020	56	59	60	43	42	46	43	45	52
2019	67	61	64	35	38	38	45	38	49

19.4. Zajęcia pozalekcyjne.

W Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Dorohusku w latach 2019-2022 odbywały się następujące zajęcia pozalekcyjne:

- koło zainteresowań z języka niemieckiego dla uczniów kl. 8,
- zajęcia rozwijające kreatywność,
- gry i zabawy ruchowe,
- koło geograficzne,
- koło zainteresowań z edukacji polonistycznej,
- koło historyczne,
- koło matematyczne,
- koło plastyczno-techniczne „Każde dziecko to potrafi”,
- koło języka angielskiego.

W Szkole Podstawowej w Świerżach były prowadzone następujące zajęcia pozalekcyjne:

- Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze z elementami pracy korekcyjno-kompensacyjnej w klasie I, II, III,
- Zajęcia rozwijające w kl. I, II, III,
- Zajęcia wspomagające kl. IV, V, VI, VII, VIII,
- SKS dla uczniów klas I, II, III, VI, VII, VIII.

19.5. Sukcesy uczniów w Gminie Dorohusk.

Uczniowie Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Dorohusku zdobyli podium w następujących konkursach: Diecezjalny Konkurs Wiedzy Biblijnej, Festiwal Piosenki Angielskiej, Wojewódzki Konkurs Literacko – Plastyczny „Ja i mój autorytet” – 100-lecie Niepodległości, Turniej piłki nożnej, Powiatowy Przegląd Widowisk Kolędniczych, Kolęd i Pastorałek, Wojewódzkie Mistrzostwa szachowe, Powiatowy Konkurs Czytelniczy „Odyseusz i inni”, Ogólnopolski Konkurs Gramatyczny, Powiatowy Konkurs Piosenki Przyrodniczej „Tobie Ziemi śpiewam”, Powiatowy Konkurs literacko-plastyczny o Janie Pawle II „Przez Maryję do świętości” – św. Stanisław Kostka, Archidiecezjalny Konkurs na temat „Kościół ubogacający świat”, Zawody strzeleckie o puchar Marszałka Województwa Lubelskiego, Wojewódzki Konkurs Plastyczny pt. „Mój Anioł”, Konkurs plastyczny „Mała pszczoła wiele zdoła”, Konkurs wiedzy z okazji Światowego Tygodnia Mokradeł „W Krainie Bagien i Mokradeł”, Igrzyska dzieci w piłce ręcznej – chłopcy, Igrzyska dzieci w piłce ręcznej – dziewczęta, Powiatowe zawody Strzeleckie o Puchar Starosty Chełmskiego „Zimowa dziesiątka”, „Jan Paweł II na tle wielkich wydarzeń historycznych”, Ogólnopolski Konkurs Plastyczny dla dzieci „Bezpiecznie na wsi – od 30 lat z KRUS wypadkom zapobiegamy”, „Cztery razy Wy” konkurs charytatywny, Konkurs Przedmiotowy z Języka Niemieckiego, Konkurs „Mam tę Moc”, Wojewódzkie zawody strzeleckie szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Uczniowie Szkoły Podstawowej w Świerżach zajęli podium w następujących konkursach:

Powiatowy konkurs Piosenki Przyrodniczej „Tobie Ziemi śpiewam”; Ogólnopolski Konkurs Plastyczny "Moda na oszczędzanie; Wojewódzki konkurs „Kwitnąca wiosną pisanka wielkanocna”. **Mieszkańcy podczas konsultacji zwracali uwagę na niewystarczającą ofertę zajęć pozalekcyjnych (języki obce, programowanie).**

20. KAPITAŁ SPOŁECZNY.

Organem stanowiącym i kontrolnym w gminie jest Rada Gminy. Do jej kompetencji należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, są to m. in. takie sprawy jak: uchwalanie statutu gminy, budżetu gminy, miejscowych planów i studium zagospodarowania przestrzennego, podejmowanie uchwał w sprawach podatków i opłat lokalnych oraz podejmowania innych uchwał pozostających w gestii rady. Rada Gminy Dorohusk liczy 15 radnych. Przy radzie działają następujące komisje: Komisja Rewizyjna, Komisja Rozwoju Gospodarczego i Budżetu, Komisja Oświaty, Kultury, Zdrowia i Przestrzegania Prawa, Komisja Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska, Komisja Skarg, Wniosków i Petycji powołana od nowej kadencji. **Organem wykonawczym gminy jest Wójt Gminy, który kieruje bieżącymi sprawami gminy oraz reprezentuje ją na zewnątrz. Jest zwierzchnikiem pracowników Urzędu Gminy oraz kierowników jednostek organizacyjnych.**

20.1. Organizacje pozarządowe.

Na terenie gminy Dorohusk funkcjonują następujące organizacje pozarządowe:

- **Stowarzyszenie Kobiet „Niebieska zebra”** ul. Niepodległości 49, 22-175 Dorohusk. Celem stowarzyszenia jest podnoszenie wszechstronnej edukacji i rozwoju społeczności lokalnej, aktywizowanie mieszkańców do działań na rzecz rozwoju środowiska wiejskiego, dbałość o zachowanie kultury materialnej i niematerialnej regionu, aktywizacja środowiska lokalnego, integracja wokół działań na rzecz dzieci i młodzieży.
- **Stowarzyszenie na rzecz Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Dorohusku „Pomocna dłoń”,** ul. Graniczna 1, 22-175 Dorohusk. Celem stowarzyszenia jest działalność społecznie użyteczna w sferze zadań publicznych między innymi w zakresie: 1) pomocy społecznej, w tym pomocy uczniom niepełnosprawnym i rodzinom oraz osobom w trudnej sytuacji życiowej; 2) działalności dobroczynnej i charytatywnej; 3) wspomaganie rozwoju nauki, edukacji, oświaty i wychowania oraz rehabilitacji osób niepełnosprawnych; 4) krajoznawstwa oraz wypoczynku dzieci i młodzieży; 5) kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji; 6) upowszechnianie kultury fizycznej i sportu; 7) porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym; 8) wspomaganie rozwoju wspólnot i społeczności lokalnych; 9) działań na rzecz

integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpracy między społecznościami; 10) promocja i organizacja wolontariatu; 11) wspieranie rozwoju edukacji, bazy naukowej i rehabilitacyjnej Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w dorohusku; 12) organizacja różnych form rehabilitacji dla osób upośledzonych umysłowo z terenu powiatu chełmskiego.

- **Uczniowski Klub Sportowy „KIKS”** ul. Niepodległości 49, 22-175 Dorohusk. Celem klubu jest popularyzacja kultury fizycznej i sportu wśród młodzieży szkolnej.
- **Gminny Klub Sportowy „GRANICA”** ul. Szkolna 6, 22-175 Dorohusk. Celem klubu jest popularyzacja kultury fizycznej i sportu.
- **Stowarzyszenie CLIPEUS ARMA** Okopy 29, 22-175 Dorohusk. Jest organizacją, która jako pierwsza tego typu w regionie popularyzuje kulturę fizyczną wśród młodzieży głównymi celami są krzewienie kultury fizycznej, zdrowego trybu życia, wychowywanie przez sport, a w szczególności popularyzację systemu samoobrony wśród dzieci, młodzieży i dorosłych. Podejmowanie działań dla zapewnienia rozwoju psychofizycznego, wychowania, doskonalenia uzdolnień i sprawności, zachowania zdrowia człowieka, a w szczególności dzieci i młodzieży oraz krzewienie wiedzy i utrwalania zwyczajów w tym zakresie, prowadzenie działalności profilaktyki alkoholowo-narkotykowej.
- **Stowarzyszenie Aktywni Silniejsi Ważniejsi** ul. Niepodległości 25, 22-175 Dorohusk. Działalność na rzecz dzieci i młodzieży, osób dorosłych, osób niepełnosprawnych, zagrożonych wykluczeniem społecznym, seniorów; Pomoc społeczna, w tym pomoc rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywanie szans tych rodzin i osób; Działalność na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym; Organizacja różnych form terapii i rehabilitacji osób niepełnosprawnych, zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym bezdomnym, bezrobotnym, uzależnionym z terenu powiatu chełmskiego; Promocja zatrudnienia i aktywizacji zawodowej oraz pozostających bez pracy i zagrożonych wykluczeniem społecznym; Działalność na rzecz osób w wieku emerytalnym; Podnoszenie wszechstronnej edukacji, poziomu zawodowego i kulturalnego osób niepełnosprawnych, zagrożonych wykluczeniem społecznym; Działalność na rzecz wypoczynku dzieci i młodzieży, osób niepełnosprawnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym; Upowszechnianie kultury fizycznej, sportu i rekreacji; Działalność na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpraca między społecznościami; Promocja i organizacja wolontariatu; Przeciwdziałanie uzależnieniom i patologiom społecznym; Promocja ekonomii społecznej; Współpraca z państwowymi, samorządowymi organizacjami kościelnymi, fundacjami, stowarzyszeniami i innymi placówkami oraz osobami fizycznymi w celu realizacji zadań statutowych; Wzajemna pomoc i integracja członków stowarzyszenia.
- **Stowarzyszenie Miłośników Świerż i Ziemi Świerżowskiej, Świerże** ul. Młyńska 7, 22-175 Dorohusk. Celem stowarzyszenia jest realizacja zadań w następującym zakresie: pomocy społecznej, w tym pomocy rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywania szans tych rodzin i osób, działalności charytatywnej, podtrzymywania

tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej, ochrony i promocji zdrowia, działania na rzecz osób niepełnosprawnych, działalności wspomagającej rozwój wspólnot i społeczności lokalnych, nauki, edukacji, oświaty i wychowania, krajoznawstwa oraz wypoczynku dzieci i młodzieży, kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i tradycji, upowszechniania kultury fizycznej i sportu, ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego, porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym, upowszechniania i ochrony wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działań wspomagających rozwój demokracji, pomocy ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen w kraju i za granicą, działań na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpracy między społeczeństwami, promocji i organizacji-wolontariatu, działalności wspomagającej technicznie, szkoleniowo, informacyjnie lub finansowo organizacje pozarządowe we wspomnianym wyżej zakresie.

- **Koła Gospodyń Wiejskich:** Koło Gospodyń Wiejskich w Barbarówce, Koło Gospodyń Wiejskich w Wólce Okopskiej, Koło Gospodyń Wiejskich w Brzeźnie, Koło Gospodyń Wiejskich w Michałowce, Koło Gospodyń Wiejskich w Dorohusku, Koło Gospodyń Wiejskich w Ostrowie, Koło Gospodyń Wiejskich w Turce, Koło Gospodyń Wiejskich w Świerżach, Koło Gospodyń Wiejskich w Okopach, Koło Gospodyń Wiejskich w Okopach Kolonii, Koło Gospodyń Wiejskich w Zanowiniu, Koło Gospodyń Wiejskich w Teosinie. Koła Gospodyń Wiejskich reprezentują interesy i działa na rzecz poprawy sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich oraz ich rodzin, a także wspierają wszechstronny rozwój terenów wiejskich.
- **Ochotnicze Straże Pożarne:** Ochotnicza Straż Pożarna w Barbarówce, Ochotnicza Straż Pożarna w Dorohusku, Ochotnicza Straż Pożarna w Husynnem, Ochotnicza Straż Pożarna w Okopach, Ochotnicza Straż Pożarna w Ostrowie, Ochotnicza Straż Pożarna w Wólce Okopskiej, Ochotnicza Straż Pożarna w Świerżach. Celami działalności OSP, są m.in. prowadzenie działalności mającej na celu zapobieganie pożarom oraz współdziałanie w tym zakresie z Państwową Strażą Pożarną, organami samorządowymi i innymi podmiotami, udział w akcjach ratowniczych przeprowadzanych w czasie pożarów i zagrożeń ekologicznych związanych z ochroną środowiska oraz innych klęsk i zdarzeń.

20.2. Osiągnięcia mieszkańców.

Z miejscowości Dorohusk pochodzi urodzony w lipcu 1998 roku Michał Soczyński bokser, na jego koncie znalazły się następujące osiągnięcia Mistrz Polski Seniorów w 2018 r. Młodzieżowy Mistrz Polski 2018 r, brał udział w Mistrzostwach Unii Europejskiej oraz Europy. Z gminy Dorohusk pochodzi Mateusz Kubiak urodzony w czerwcu 2004 roku. Sportowiec uprawia trójbój siłowy – martwy ciąg jest Mistrzem Polski, Mistrzem Europy oraz zajął I miejsce w Mistrzostwach Świata.

20.3. Frekwencja w wyborach.

LP.	RODZAJ WYBORÓW	FREKWENCJA W GMINIE
1.	Wybory prezydenckie w 2015 r.	45,12%
2.	Wybory parlamentarne w 2015 r.	40,41%
3.	Wybory samorządowe w 2018 r.	49,63%
4.	Wyboru do Parlamentu Europejskiego w 2019 r.	38,34%
5.	Wybory parlamentarne w 2019 r.	51,28%
6.	Wybory prezydenckie w 2020 r.	60,91%

20.4. Współpraca krajowa i międzynarodowa.

Gmina Dorohusk wspólnie z samorządami: Gminą Żmudź, Gminą Białopole, Gminą Leśniowice, Gminą Kamień, Gminą Dubienka, Gminą Wojstławice, Gminą Horodło należy do Lokalnej Grupy Działania Ziemi Chełmskiej w ramach której pozyskiwane są środki na realizację różnych przedsięwzięć. Gmina aktywnie współpracuje z Nadbużańskim Oddziałem Straży Granicznej, Komisariatem Policji w Dorohusku, Specjalnym Ośrodkiem Szkolno – Wychowawczym, Polskim Związkiem Wędkarskim poprzez organizowanie szeregu różnego rodzaju wspólnych działań na rzecz społeczności lokalnej oraz w ramach wzajemnej pomocy. Na terenie Gminy Dorohusk działa wiele organizacji pozarządowych. Należą do nich w szczególności: OSP, GKS „Granica”, Stowarzyszenie Miłośników Świerż i Ziemi Świerżowskiej, Stowarzyszenie Niebieska Zebra, Stowarzyszenie Clipeus Arma, Stowarzyszenie Aktywni – Silniejsi – Ważniejsi, Stowarzyszenie Pomocna Dłoń, Koła Gospodyń Wiejskich, Zespoły Śpiewacze. Wymienione podmioty są wspierane przez gminę i angażują się w różne wydarzenia, jakie mają miejsce na terenie gminy. Gmina realizuje współpracę międzynarodową z gminą Huszcza, Rivne z Ukrainy. Współpraca polega na wymianie doświadczeń w zakresie kultury, turystyki, rozwoju gminy poprzez udział w różnych uroczystościach, imprezach, realizacji projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych.

21. FINANSE SAMORZĄDOWE.

21.1. Dochody i wydatki Gminy Dorohusk.

DOCHODY BUDŻETU GMINY DOROHUSK					
Lp.	Symbol działu	Nazwa działu	2016	2021	Plan na 30.09.2022
1	010	Rolnictwo i łowiectwo	563 039,00	1 550 020,56	947 821,57
2	600	Transport i łączność	10 000,00	254 661,23	3 634 347,23
3	630	Turystyka	1 722,00		
4	700	Gospodarka mieszkaniowa	400 442,86	2 043 491,83	578 500,00
5	710	Działalność usługowa	19 513,90	12 524,37	12 000,00
6	720	Informatyka			189 630,00
7	750	Administracja publiczna	121 017,11	131 738,88	107 180,17
8	751	Urzędy naczelných organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	6 732,66	1 344,00	1 320,00
9	752	Obrona narodowa		431,85	
10	754	Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa			939 375,23
11	756	Dochody od osób prawnych, od osób fizycznych i od innych jednostek nieposiadających osobowości prawnej oraz wydatki związane z ich poborem	6 372 039,33	8 423 238,75	8 151 734,09
12	758	Różne rozliczenia	7 950 814,31	15 665 450,40	10 598 837,05
13	801	Oświata i wychowanie	285 759,40	526 087,85	363 093,00
14	851	Ochrona zdrowia		126 441,50	100,00

15	852	Pomoc społeczna	8 244 743,63	1 396 547,03	2 345 464,96
16	853	Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej			4 648 956,00
17	854	Edukacyjna opieka wychowawcza	207 107,26	103 147,50	86 620,00
18	855	Rodzina		8 374 462,15	5 030 906,90
19	900	Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	596 826,55	777 563,29	852 295,08
20	921	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego		7 529,00	
21	926	Kultura fizyczna i sport		27 971,00	
RAZEM			24 779 758,01	39 422 651,19	38 488 181,28

WYDATKI BUDŻETU GMINY DOROHUSK

Lp.	Symbol działu	Nazwa działu	2016	2021	Plan na 30.09.2022
1	010	Rolnictwo i łowiectwo	563 039,00	2 911 405,23	5 153 899,57
2	400	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę	0,00	253 397,61	272 000,00
3	600	Transport i łączność	10 000,00	5 088 727,34	6 185 471,50
4	630	Turystyka	1 722,00	21 358,01	
5	700	Gospodarka mieszkaniowa	400 442,86	53 465,89	152 000,00
6	710	Działalność usługowa	19 513,90	29 924,80	79 000,00
7	720	Informatyka			189 630,00
8	750	Administracja publiczna	121 017,11	2 568 937,21	3 120 696,91
9	751	Urzędy naczelnych organów władzy państwowej, kontroli i ochrony prawa oraz sądownictwa	6 732,66	1 344,00	1 320,00
10	752	Obrona narodowa		431,85	

11	754	Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa	6 302 427,49	479 908,01	1 836 275,23
12	757	Obsługa długu publicznego		36 086,12	104 000,00
13	758	Różne rozliczenia	7 950 814,31	5 191,76	74 951,82
14	801	Oświata i wychowanie	285 759,40	8 813 121,73	10 140 992,18
15	851	Ochrona zdrowia		181 939,28	146 155,09
16	852	Pomoc społeczna	8 244 743,63	2 241 340,69	3 230 985,00
17	853	Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej			4 648 956,00
18	854	Edukacyjna opieka wychowawcza	207 107,26	269 535,65	121 370,00
19	855	Rodzina		8 360 494,47	5 029 906,90
20	900	Gospodarka komunalna i ochrona środowiska	596 826,55	1 879 750,01	1 869 395,08
21	921	Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego		617 035,61	709 000,00
22	926	Kultura fizyczna i sport		156 251,04	249 200,00
RAZEM			24 710 146,17	33 969 646,31	43 315 205,28

Znaczne wydatki gmina ponosi na koszty związane z oświatą. W 2021 r. wyniosły 8 534 048,35zł. Subwencja oświatowa przekazana na oświatę wyniosła 5 255 841,00 zł. Poniesione w 2021 r. wydatki oświatowe w wysokości 8 534 048,35 zł stanowią 37,19% realizacji wydatków własnych budżetu gminy. Wyraźnie zauważa się, że z roku na rok wzrastają koszty ponoszone z dochodów własnych gminy.

Wydatki ponoszone na oświatę w latach 2017- 2021

ROK	WYSOKOŚĆ SUBWENCJI	WYDATKI PONOSZONE PRZEZ GMINĘ Z DOCHODÓW WŁASNYCH	RAZEM
2021	5 255 841,00 zł	3 278 207,35 zł	8 534 048,35 zł
2020	5 228 197, 00 zł	2 645 191,20 zł	7 873 388,20 zł
2019	5 244 478, 00 zł	1 933 099,61 zł	7 157 577,61 zł
2018	4 902 987,00 zł	1 897 924, 89 zł	6 800 911, 89 zł
2017	4 771 583,00 zł	1 384 862, 26 zł	6 156 445,26 zł

21.2. Poziom zadłużenia gminy.

Zadłużenie gminy na koniec 2021 roku wyniosło 3 216 112,35 zł z czego kwota 2 000 000, zł to zobowiązania długoterminowe, natomiast 1 216 112,035 zł, to zobowiązania krótkoterminowe. Na dzień 31.12.2021 r. Gmina Dorohusk nie posiadała zobowiązań wymagalnych.

ROK	KWOTA ZADŁUŻENIA	%
2016	5 420 246,00	21,87
2017	4 400 000,00	16,64
2018	4 900 000,00	16,51
2019	4 600 000,00	13,36
2020	3 300 000,00	10,32
2021	2 000 000,00	5,07
2022	700 000,00	1,82

21.3. Zdolność inwestycyjna.

ROK	DOCHODY BIEŻĄCE	WYDATKI BIEŻĄCE	RÓŻNICA
2016	24 251 034,00	21 045 876,14	3 205 157,86
2017	25 307 830,42	21 754 730,88	3 553 099,54
2018	26 421 222,26	22 793 729,84	3 627 492,42
2019	28 522 575,83	24 157 812,04	4 364 763,79
2020	30 417 972,49	25 312 122,45	5 105 850,04
2021	31 658 140,11	26 783 378,18	4 874 761,93
2022	34 070 875,05	32 310 596,78	1 760 278,27

ROK	DOCHODY BIEŻĄCE	DOCHODY MAJĄTKOWE	DOCHODY OGÓŁEM
2016	24 251 034,00	528 724,01	24 779 758,01
2017	25 307 830,42	1 142 313,51	26 450 143,93
2018	26 421 222,26	3 249 781,56	29 671 003,82
2019	28 522 575,83	5 915 525,84	34 438 101,67
2020	30 417 972,49	1 573 560,41	31 991 532,90
2021	31 658 140,11	7 764 511,08	39 422 651,19
2022	34 070 875,05	4 417 306,23	38 488 181,28

ROK	WYDATKI BIEŻĄCE	WYDATKI MAJĄTKOWE	WYDATKI OGÓŁEM
2016	21 045 876,14	2 697 786,27	23 743 662,41
2017	21 754 730,88	2 671 535,85	24 426 266,73
2018	22 793 729,84	8 284 084,33	31 077 814,17
2019	24 157 812,04	10 224 969,20	34 382 781,24
2020	25 312 122,45	2 479 199,48	27 791 321,93
2021	26 783 378,18	7 186 268,13	33 969 646,31
2022	32 310 596,78	11 004 608,50	43 315 205,28

21.4. Wartość projektów finansowanych ze środków unijnych.

2016

- „Rozbudowa sieci wodno – kanalizacyjnej na terenie Gminy Dorohusk”.

2017

- „Budowa infrastruktury wodno - kanalizacyjnej na terenie gminy Dorohusk - etap I”, w ramach którego została wybudowana sieć wodociągowa w miejscowościach Dorohusk, Dorohusk-Osada i Turka. Całkowita wartość projektu 911 096,45 zł.
- Projekt zrealizowany przez Szkołę Podstawową w Dorohusku pn.: „Sensoryczna ekspedycja”. Wartość projektu zrealizowana w 2017 r. 33 606,04 zł.

- „Modernizacja Przedszkola Samorządowego w Dorohusku”. Całkowita wartość projektu 450 245,50 zł.
- Budowy sieci wodociągowej wraz z przyłączami w miejscowości Okopy. Całkowita wartość projektu 77 558,78 zł.
- Projekt zrealizowany przez Szkołę Podstawową w Dorohusku „Smart gimnazjum”. Wartość projektu zrealizowana w 2017 r. 52 171,08 zł.

2018

- „Budowa infrastruktury wodno – kanalizacyjnej na terenie gminy Dorohusk - etap I”. Całkowita wartość projektu 2 291 615,47 zł.
- „Gmina bliżej obywateli – rozwój e-usług gminy Dorohusk”. Całkowita wartość projektu 279 707,19 zł.
- Projekt zrealizowany przez Szkołę Podstawową w Dorohusku pn.: „Sensoryczna ekspedycja”. Wartość projektu zrealizowana w 2018 r. 91 744,58 zł.
- Projekt zrealizowany przez Szkołę Podstawową w Dorohusku „Smart gimnazjum”. Wartość projektu zrealizowana w 2018 r. 81 270,48 zł.
- „Modernizacja obiektu dziedzictwa kulturowego – zabytkowego Pałacu Suchodolskich w Dorohusku wraz z otoczeniem”. Całkowita wartość projektu 3 989 512,10 zł.

2019

- „Budowa infrastruktury wodno - kanalizacyjnej na terenie gminy Dorohusk - etap II”. Całkowita wartość projektu 5 045 455,73 zł.
- „Ekologiczne partnerstwo - kompleksowy zakup i instalacja urządzeń służących pozyskaniu OZE w Gminie Dorohusk”. Całkowita wartość projektu 3 506 127,74 zł.

2020

- „Współpraca polsko-ukraińska na rzecz rozwoju turystyki oraz zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze objętym marką Malowniczy Wschód”. Wartość projektu zrealizowana w 2020 r. Całkowita wartość projektu 1 503,00 zł.
- „Zdalna szkoła w Gminie Dorohusk” oraz „Zdalna szkoła+ w Gminie Dorohusk”. Całkowita wartość projektu 132 146,90 zł.

2021

- „Rozbudowa sieci wodno-kanalizacyjnej na terenie gminy Dorohusk - Etap III – sieć wodociągowa rozdzielcza w miejscowości Michałówka”. Całkowita wartość projektu 945 299,36 zł.
- „Współpraca polsko-ukraińska na rzecz rozwoju turystyki oraz zachowania dziedzictwa kulturowego na obszarze objętym marką Malowniczy Wschód”. Wartość projektu zrealizowana w 2021 r. 21 358,01 zł.
- „Modernizacja Parku w miejscowości Dorohusk-Osada poprzez budowę siłowni zewnętrznej”. Całkowita wartość projektu 44 439,90 zł.

21.5. Najważniejsze projekty.

2018

- W 2018 r. na terenie Gminy Dorohusk przebudowano 8 dróg o łącznej długości 2,494 km (8.587,50 m²). Przebudowano drogi w miejscowościach: Olenówka, Pogranicze, Husynne, Świerże (ul. Cicha), Świerże (ul. Nadbużna), Zanowinie, ul. Nadbużańska i ul. Parkowa w Dorohusku (0,259 km). Koszt przebudowy wyniósł 837 709,93 zł.
- 2 projekty dofinansowywane przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej Lublinie pn. „Edukacja ekologiczna prowadzona w Szkole Podstawowej w Dorohusku” (na kwotę 11 500,47 zł). W ramach realizowanych projektów zakupiono materiały dydaktyczne, wyposażono sale lekcyjne oraz przeprowadzono dodatkowe zajęcia, zorganizowano wycieczki edukacyjne. Do Szkoły Podstawowej w Dorohusku z Rządowego Programu „Aktywna tablica” zakupiono monitor interaktywny z tablicą interaktywną i projektorem ultrakrótko ogniskowym.

2019

- W 2019 r. przebudowano drogę nr 114138L w miejscowości Dorohusk – Osada (ul. Kolejowa). Inwestycja została w wykonana w ramach dofinansowania z Samorządowego Funduszu Dróg Lokalnych. Wartość zadania wyniosła 817 209,81 zł.

2020

- Przebudowa dróg:
ul. Wiosenna w Dorohusku-Osadle - 405 m o szer. 5m
ul. Piaskowa w Świerżach – 530 m o szer. 4 m
droga gminna nr 104919 L w Olenówce – 514 m o szer. 4 m
droga gminna nr 104927 L w Brzeźnie – 110 m o szer. 4m
droga gminna nr 114247 L w Zamieściu – 600 m o szer. 4 m
droga gminna nr 114265 L w Skordiowie – 600 m o szer. 4m
droga gminna nr 114244 L w Okopach – Kolonii – 500 m o szer. 4 m chodnik przy ul. Kościelnej w Dorohusku – Osadle – 487 m. łączny koszt przebudowy w/w ulic, dróg i chodnika wyniósł 1 696 501,43 zł. Droga w Zamieściu oraz część kosztów przebudowy drogi w Okopach zostały sfinansowane ze środków, które gmina otrzymała w ramach Rządowego Programu Inwestycji Lokalnych.

2021

- Przebudowa dróg na terenie gm. Dorohusk:
droga gminna nr 104935 L w m. Okopy- 467m, koszt 457 192,88 zł
droga gminna nr 104924 L w m. Wólka Okopska – 241 m, koszt 214 055,06 zł

droga gminna nr 1147126 L w m. Dorohusk – Osada, ul. Różana – 173 m, koszt 225 378,44 zł

droga gminna nr 104932 L w m. Świerże ul. Polna- 696 m, koszt 521 932,33 zł

droga gminna nr 104932 L w m. Świerże ul. Parkowa - 211 m, koszt 208 323,93 zł

droga gminna nr 115667 L w m. Rozkosz – 246 m, koszt 132 026,60 zł

łączy koszt przebudowy w/w ulic, dróg wraz z nadzorem inwestorskim wyniósł 1 776 387,16 zł

- Przebudowa drogi gminnej nr 104939 L w miejscowości Myszkowiec droga nr 104939 L w miejscowości Myszkowiec – 990m, koszt przebudowy wraz z nadzorem inwestorskim wyniósł 300 309,71 zł

W okresie kwiecień - wrzesień 2021 r. istniejącą sieć wodociągową rozbudowano o kolejny odcinek w miejscowości Husynne. W ramach inwestycji wykonano sieć o długości ponad 1,5 km oraz 38 szt. przyłączy. Całkowity koszt inwestycji wyniósł 408 343,67 zł. Inwestycja została częściowo dofinansowana ze środków Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych w wysokości 30 592,23 zł.

W okresie kwiecień – grudzień 2021 r. w miejscowości Ostrów wykonano sieć wodociągową o długości 2,79 km z 59 przyłączami indywidualnymi. Na nowo powstałym odcinku zamontowano również 15 hydrantów przeciwpożarowych. Całkowita wartość inwestycji i dofinansowania z Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych wyniosła 495 557,64 zł.

W okresie październik – grudzień 2021 r. zakończono inwestycję w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, pn. „Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków na terenie Gminy Dorohusk”. Całkowita wartość projektu, w ramach którego wykonano 9 szt. przydomowych oczyszczalni ścieków, wyniosła 198 052,25 zł. Dofinansowanie w wysokości 73 850,13 zł pochodziło z Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych.

21.6. Mienie komunalne.

Powierzchnia gruntów komunalnych w gminie Dorohusk wynosiła na dzień 31.12.2021 r. - 734,8989 ha z czego:

- 334,7895 ha zajmowały nieruchomości,
- 107,85 ha zbiornik retencyjny Husynne,
- 2,58 ha doprowadzalnik Zanowinie,
- 334,7895 ha drogi gminne.

Wartość księgowa nieruchomości w tym gruntów oraz oddanych w użytkowanie wieczyste na dzień 31.12.2021 r. wynosiła 3 902 466,13 zł.

W skład gruntów własnych Gminy wchodzi:

- nieruchomości zabudowane budynkami kulturalnymi tj. Wiejskie Domy Kultury w miejscowościach: Olenówka, Brzeźno, Wólka Okopska, Teosin, Kroczyń, Turka, Michałówka oraz Pałac Suchodolskich w Dorohusku - Osadzie,
- nieruchomości zabudowane budynkami użyteczności publicznej: (remizy Ochotniczych Straży Pożarnych w miejscowościach: Wólka Okopska, Świerże, Husynne, Barbarówka, Ostrów, Zanowinie, budynek administracyjny Urzędu Gminy, Szkoła Podstawowa w Brzeźnie, Ośrodek Zdrowia w Dorohusku - Osadzie, budynek, w którym siedzibę ma GKS Granica w Dorohusku - Osadzie),
- oddane w trwałą zarząd budynki: Środowiskowy Dom Samopomocy „Cytrynka” w Dorohusku – Osadzie, budynek Przedszkola oraz Szkoły Podstawowej w Dorohusku
- nieruchomości zabudowane budynkami mieszkalnymi, nieruchomość zabudowana po zlikwidowanej szkole w Świerżach,
- tereny przewidziane pod budownictwo i usługi,
- grunty wykorzystywane na cele rolne,
- parki, tereny zieleni, boiska, itp.

Na mocy decyzji Wojewody Gmina Dorohusk nabyła 11,1914 ha gruntów na kwotę 178 624,00 zł. Ponadto nabyto nieodpłatnie w formie darowizny działkę nr 240/2 w Brzeźnie o pow. 0,2335 ha za kwotę 16 150,00 zł. W roku 2021 zawarto 3 transakcje notarialne na sprzedaż nieruchomości na łączną kwotę 2 323 414,97 zł.

Sprzedaż nieruchomości w 2021 r.

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER DZIAŁKI	POW.	WARTOŚĆ	SPRZEDAŻ	PRZETARGI (DATA)
1.	Świerże - Kolonia	132 133 (niezab.)	0,88 ha	85 937,00 zł (wartość inw. 3520,00 zł)	A.N. Nr 3991/2021 z 15.04.2021 r.	pierwszy przetarg nieograniczony z dnia 23 lutego 2021r.
2.	Świerże – Kolonia	131/2 (niezab.)	13,20 ha	1 364 917,47zł (wartość inw. 22 449,00 zł)	A.N. Nr 3991/2021 z 15.04.2021 r.	pierwszy przetarg nieograniczony z dnia 23 lutego 2021r
3.	Zalasocze	1/12 1/21 (niezab.)	7,55 ha	780 373,50 zł (wartość inw. 30 200,00 zł)	A.N. Nr 3991/2021 z 15.04.2021 r.	pierwszy przetarg nieograniczony z dnia 23 lutego 2021r

4.	Okopy	94 (niezab.)	0,30 ha	15 078,00 zł (wartość inw. 310,00 zł)	A.N. Nr 4543/2021 z 20.05.2021r.	drugi przetarg nieograniczony z dnia 5 marca 2021r
5.	Mościska	9 (zab.)	0,45 ha	77 100 ,00 zł (wartość inw. 11 212,00 zł)	AN. Nr 7480/2021 z 02.07.2021r.	drugi przetarg nieograniczony z dnia 17 maja 2021r.

W 2021 roku wydzierżawiono z mienia komunalnego gminy Dorohusk grunty o powierzchni 221,267 ha z przeznaczeniem pod uprawy rolne dla 139 rolników.

II. WYNIKI BADANIA ANKIETOWEGO.

Wyniki odpowiedzi pytanie nr. 1. Proszę ocenić warunki życia / działalności w Gminie oraz możliwości jej rozwoju.

Respondenci oceniając warunki życia i możliwości prowadzenie działalności gospodarczej w gminie, a także perspektywy rozwoju Gminy Dorohusk najwyżej ocenili: stan środowiska naturalnego, walory krajobrazowe. Należy zwrócić uwagę, że w analizując dokumenty strategiczne ościennych gmin i całego województwa lubelskiego, zasoby środowiska naturalnego i walory krajobrazowe są najwyżej wskazywanymi potencjałami rozwojowymi. Niestety w ślad za posiadanymi zasobami, nie zauważa się zagospodarowania gospodarczego tych zasobów. W związku z czym, nie obserwuje się podnoszenia dochodów własnych gminy z powodów fizycznego posiadania ww. zasobów.

Ocenę dobrą, przekraczającą 50% wskazań w grupie respondentów otrzymały następujące warunki życia i możliwości prowadzenie działalności gospodarczej w gminie, a także perspektywy rozwoju Gminy Dorohusk:

- zagospodarowanie przestrzeni publicznych (w tym: place, parki),
- stan i jakość dróg gminnych,
- dostęp do infrastruktury komunalnej (wodociągi),
- stan techniczny sieci wodociągowej,
- dostępność i jakość edukacji przedszkolnej,
- dostępność i jakość szkolnictwa na poziomie podstawowym.

Analizując wyniki ankiet, można sformułować wniosek, że mieszkańcy gminy dobrze oceniają warunki życia związane z poprawą stanu przestrzeni publicznych, dróg gminnych, infrastruktury komunalnej. Ważnym zasobem gminy, ocenianym na poziomie dobrym jest również dostępność i jakość edukacji przedszkolnej oraz szkolnictwa na poziomie podstawowym. Poprawa warunków lokalizacyjnych, komfortu życia mieszkańców jest istotnym atutem gminy, który należy wykorzystać w realizacji planów rozwojowych.

Grupa respondentów oceniła również na dobrym poziomie: dostęp do instytucji, placówek usługowych, dostęp do infrastruktury komunalnej (kanalizacja), bezpieczeństwo publiczne jakością rządzenia oraz funkcjonowanie administracji publicznej w gminie. Niemniej jednak w tych obszarach wskazania nie przekraczają 50% grupy badanej. Należy zwrócić uwagę, że te obszary wymagają jeszcze doskonalenia i zaangażowania nakładów (pracy, finansowych, organizacyjnych).

Ocenę średnią, przekraczającą 50% wskazań w grupie respondentów otrzymały następujące warunki życia i możliwości prowadzenia działalności gospodarczej w gminie, a także perspektywy rozwoju Gminy Dorohusk:

- aktywność środowisk lokalnych,
- warunki dla rozwoju przedsiębiorczości,
- poziom wykształcenia mieszkańców,
- dostępność i jakość opieki społecznej,
- atrakcje turystyczne,
- atrakcyjność gminy dla turystów,
- dostępność terenów przeznaczonych pod inwestycje,
- rozwój rolnictwa i branży rolno-spożywczej,
- rozwój innowacji w przedsiębiorstwach.

W tej grupie wskazań ważnymi zasobami, które mają szansę na poprawę i powinny skupić uwagę proponowanych rozwiązań rozwojowych są obszary, które w ocenie ankietowanych otrzymały wartości powyżej 60%: poziom wykształcenia mieszkańców, dostępność terenów przeznaczonych pod inwestycje, atrakcyjność gminy dla turystów. Grupa tych uwarunkowań stanowi istotne zaplecze rozwoju gospodarczego gminy, dlatego należy zaplanować działania, które przyczynią się do rozwoju zasobów: kapitału ludzkiego, inwestycji (prywatnych, publicznych, publiczno-prywatnych) oraz oferty turystycznej (wraz zapleczem).

Grupa respondentów oceniła również na średnim poziomie: dostęp do infrastruktury sportu i rekreacji, ciekawego spędzenia czasu, dostęp do infrastruktury kultury i rozrywki, poziom oferty i wydarzeń kulturalnych, stan i jakość dróg powiatowych oraz wojewódzkich; stan techniczny przejścia granicznego i infrastruktury towarzyszącej; stan techniczny infrastruktury kanalizacyjnej, dostępność transportu publicznego, dostęp do internetu, dostęp do usług publicznych świadczonych przez internet, pomoc w eksportowaniu towarów i usług. W tej grupie wskazań należy jednak zwrócić uwagę na towarzyszące wskazania, że poziom tych

warunków może ulegać pogorszeniu, ponieważ część respondentów wskazała w ocenach ocenę złego poziomu.

Szczególną uwagę w projektowaniu rozwiązań rozwojowych zwrócić należy na poprawę:

- stanu i jakości dróg powiatowych, wojewódzkich,
- dostępność transportu publicznego,
- poziom oferty i wydarzeń kulturalnych,
- rozwój rolnictwa i branży rolno-spożywczej,
- dostęp do internetu/ do usług publicznych świadczonych przez internet,
- pomoc w eksportowaniu towarów i usług.

Na chwilę obecną wymienione pięć obszarów ma w badaniach ocenę średnią, ale powyżej 25% respondentów już ocenia ten obszar na poziomie złym, stąd można prognozować, że bez zaangażowania, pracy, inwestycji, w przyszłości nastąpi pogłębienie deficytów i ww. obszary mogą obniżyć znacząco postrzeganie komfortu życia i inwestowania w Gminie Dorohusk.

Gmina Dorohusk podobnie jak inne gminy zagrożone trwałą marginalizacją społeczno-gospodarczą musi zmobilizować całą społeczność do rozwoju zgodnie z zasadami Smart Villages. W perspektywie roku 2030 społeczność mieszkająca w gminie musi nauczyć się wykorzystywać nowoczesne technologie w celu poprawy jakości i poziomu życia oraz zrównoważonego rozwoju. Gmina Dorohusk musi dążyć do tego, aby zamieszkująca ją społeczność współpracowała ze sobą i wspólnie decydowała o swoim rozwoju.

Podejście Smart Villages bazuje na połączeniu nowoczesnych narzędzi i technologii dla polepszenia jakości życia oraz podniesienia standardu usług publicznych dla obywateli – i co ważne – przy lepszym wykorzystaniu zasobów oraz mniejszym wpływie na środowisko. Smart Villages, czyli podejście inteligentnej wsi, nie polega na wdrożeniu rozwiązania uniwersalnego – oparta jest na potrzebach i potencjale danego obszaru. Ma ona bardzo istotne znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich, zarówno ze względu na nowe możliwości tworzenia miejsc pracy, jak i z punktu widzenia jakości życia na wsi. Promowanie inteligentnych wsi i oferowanie im wsparcia jest istotnym elementem programowania funduszy unijnych w następnych latach.⁵

Ocenę na poziomie - zła, przekraczającą 50% wskazań w grupie respondentów otrzymały następujące warunki życia i możliwości prowadzenie działalności gospodarczej w gminie, a także perspektywy rozwoju Gminy Dorohusk:

- rynek pracy (możliwość zatrudnienia się, oferty pracy na terenie gminy);
- dostępność do bazy noclegowej,
- współpraca biznesu oraz rolników z uczelniami, centrami transferu wiedzy (49,20%).

Należy zwrócić uwagę, że ww. warunki mają bezpośrednie przełożenie na ocenę poziomu rozwoju kluczowych kompetencji rozwojowych takich jak: praca, wiedza (innowacyjność), wykorzystanie zasobów będących atutem gminy (walory przyrodnicze, turystyczne).

⁵ Za: <https://ksow.pl/idee/smart-villages>

Identyfikowane w badaniu deficyty stanowią poważną barierę w planowaniu różnych rozwiązań inwestycyjnych. Stąd można prognozować, że w zakresie minimalizacji zidentyfikowanych ograniczeń, Gmina Dorohusk powinna podjąć współpracę z partnerami (JST, instytucjami otoczenia biznesu, uczelniami, przedsiębiorcami), aby skutecznie móc wpływać na likwidowanie zagrożenia trwałą marginalizacją społeczno-gospodarczą.

Grupa respondentów oceniła również na złym poziomie: dostępność i jakość szkolnictwa na poziomie średnim, dostępność do bazy gastronomicznej, oferta mieszkaniowa (budownictwo jedno i wielorodzinne), współpraca przygraniczna (handel, usługi). Wymienione warunki ocenione krytycznie przez respondentów wskazują na konieczność podjęcia działań w obszarze poprawy transportu do dużych ośrodków edukacyjnych (szkoły średnie). Deficytowym jest również obszar usług i handlu przygranicznego. Wojna na Ukrainie wpływa na ograniczenia rozwojowe. Jednak chcąc zbudować rynek pracy, należy wykorzystać różne możliwości finansowania inwestycji w celu zwiększenia bazy gastronomicznej, rozwoju oferty mieszkaniowej oraz współpracy przygranicznej.

Wyniki odpowiedzi pytanie nr. 2. Proszę ocenić, jakie główne problemy społeczne występują na terenie Gminy.

Respondenci wskazali główne problemy społeczne, które występują na terenie Gminy. Do kluczowych (powyżej 60% wskazań) należą:

- brak atrakcyjnych miejsc pracy,
- utrata poczucia bezpieczeństwa z powodu wojny na Ukrainie,
- niedostatek działań w związku z wysoką inflacją.

Analizując wyniki badania trzeba podkreślić, że problemy społeczne, które najbardziej niepokoją mieszkańców gminy wiążą się z bezpieczeństwem – zamieszkania, życia oraz bezpieczeństwem ekonomicznym. Podobne wyniki badań społecznych obserwuje się obecnie w skali całego województwa. Stąd w dużej mierze należy uwzględnić marko uwarunkowania i ograniczony wpływ JST na minimalizację zagrożeń. Niemniej jednak władze lokalne powinny podejmować inicjatywy poprawiające warunki bezpieczeństwa (obrony cywilnej) oraz bezpieczeństwa ekonomicznego (wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, rozwój inwestycji publicznych i prywatnych), rozsądne wsparcie socjalne (organizacja robót publicznych).

Wskazane przez respondentów wysokie zagrożenie problemami społecznymi takimi jak:

- bezrobocie,
- alkoholizm,
- wyludnianie się gminy.

jest w dużej mierze pochodną nawarstwiających się, niekorzystnych zmian z okresu przemian ustrojowych i pogłębiającej się przepaści gospodarczej pomiędzy przemysłowymi obszarami w Polsce, a obszarami rolniczymi. Należy skupić się na intensywnej polityce antyalkoholowej

w gminie. Ponadto poprawa infrastruktury transportowej, rozwój przejścia granicznego (budowa terminala przeładunkowego, budowa rynku usług (transportowych, noclegowych, gastronomicznych, handlu, oferty turystycznej (w tym kulturalnej) powinna stanowić kierunek rozwoju gminy. Do problemów o średnim poziomie zagrożenia problem, respondenci zaliczyli przede wszystkim:

- wzrost liczby osób niepełnosprawnych i chorych,
- przemoc w rodzinie,
- wzrost liczby osób starszych,
- brak wykwalifikowanych pracowników.

Niekorzystne trendy demograficzne i emigracyjne stanowią dla gminy poważny problem. Respondenci wskazując średniego zagrożenia przekazują informację, że ww. obszary mogą się pogłębić, a wynikające z nich deficyty przełożą się na sytuację społeczną i ekonomiczną gminy. Uwarunkowania takie jak: bieda będzie ostatecznie skutkiem inflacji i braku miejsc pracy.

Dlatego do kluczowych działań, które należy przewidzieć w planowaniu strategicznym jest przeciwdziałanie negatywnym trendom oraz zapewnienie odpowiedniej infrastruktury i usług (ochrona zdrowia, leczenie, hospicjum) dla grupy mieszkańców, która będzie wyraźnie rosła. Grupa respondentów oceniła jako niski poziom zagrożenia problemy takie jak: przestępczość, przestępczość młodocianych, narkomania, co dobrze rokuje postrzeganiu komfortu życia w gminie.

Wyniki odpowiedzi na pytanie nr. 3. Proszę ocenić warunki życia / działalności w Gminie oraz możliwości jej rozwoju.

W grupie priorytetów rozwojowych gminy znalazły się zarówno przedsięwzięcia istotne **w strefie funkcjonalno-przestrzennej/ technicznej:**

- budowa nowych i modernizacja istniejących dróg oraz ciągów pieszo-rowerowych,
- poprawa estetyki i zagospodarowanie przestrzeni publicznych (miejsc spotkań).

Równocześnie do priorytetów rozwojowych respondenci wskazali działania **w obszarze społecznym:**

- zwiększenie dostępności do programów mających na celu zmniejszenie bezrobocia i patologii,
- rozbudowa miejsc przeznaczonych dla osób starszych i chorych (opieka, rehabilitacja),
- poprawa dostępu do opieki zdrowotnej.

Do priorytetów do gospodarczych respondenci zaliczyli również przedsięwzięcia **w strefie ochrony środowiska naturalnego:**

- promocja i wsparcie wykorzystania odnawialnych źródeł energii (np. fotowoltaiki).

Istotnym wskazaniem dla rozwoju Gminy Dorohusk są priorytety, które respondenci zdecydowanie uważają za przedsięwzięcia priorytetowe **w obszarze gospodarki**:

- sprowadzenie do gminy dużego inwestora w branży rolno-spożywczej, przetwórczej,
- rozwój turystyki, w tym infrastruktury oraz bazy noclegowej i gastronomicznej.

Do grupy przedsięwzięć rozwojowych, które otrzymały największą liczbę wskazań respondentów należą również umieszczone w poniższej tabeli działania.

PRIORYTETY	
1.	Udogodnienia dla przedsiębiorców (w tym: ulgi, przygotowane tereny pod inwestycje).
2.	Sprowadzenie do gminy dużego inwestora w branży turystycznej.
3.	Sprowadzenie do gminy dużego inwestora w logistyce (magazyny, chłodnie).
4.	Rozbudowa przejścia granicznego w Dorohusku wraz z infrastrukturą towarzyszącą.
5.	Budowa i modernizacja obiektów sportu i rekreacji.
6.	Budowa i modernizacja obiektów kultury i rozrywki.
7.	Rozwój systemu segregacji odpadów w celu obniżenia cen.
8.	Rozwój transportu publicznego.
9.	Dostęp do nowych mieszkań (budownictwo mieszkaniowe).

Wyniki odpowiedzi na pytanie nr. 4. Proszę wymienić 3 najważniejsze inwestycje / przedsięwzięcia, które Pani/Pana zdaniem powinny być priorytetowo realizowane na terenie Gminy.

Respondenci udzielający odpowiedzi na pytanie dotyczące najważniejszych inwestycji, które należy uwzględnić w planie rozwoju gminy wskazali zarówno inwestycje infrastrukturalne jak i te o charakterze społecznym oraz gospodarczym.

Do inwestycji o charakterze infrastrukturalnym/ funkcjonalno-przestrzennym należą:

- Budowa ścieżki rowerowej – droga Dorohusk – Świerże.
- Budowa ścieżki rowerowej Dorohusk – zalew Husynne – Dubienka.
- Przebudowa drogi do kościoła w Świerżach. Przebudowa dróg w Dorohusku.
- Przebudowa drogi wojewódzkiej 816 Świerże - Hniszów.
- Przebudowa drogi powiatowej Turka- Czerniejów oraz budowa chodnika.
- Modernizacja zalewu Husynne.
- Budowa buforowego parkingu dla ciężarówek.
- Zagospodarowanie terenu wokół Pałacu Suchodolskich w Dorohusku.
- Budowa placu targowego.

Do inwestycji o charakterze społecznym/technicznym należą:

- Remont Świątyni Wiejskiej w Świerżach.
- Remont Remizy w Świerżach.
- Organizacja miejsca dla młodzieży w Świerżach.
- Remont Świątyni Wiejskiej w Turce.
- Dostosowanie budynków użyteczności publicznej dla osób niepełnosprawnych.
- Wyższy poziom wydarzeń kulturalnych.
- Nowy oddział banku w Dorohusku.
- Rozwój komunikacji publicznej.
- Budowa żłobka.
- Basen w Dorohusku.
- Boisko do koszykówki w Świerżach.
- Remont Kościoła Parafialnego w Dorohusku.

Do inwestycji o charakterze gospodarczym:

- Dostęp do lokali gastronomicznych (kawiarenka).
- Nowe zakłady produkcyjne.
- Terminale przeładunkowe.
- Domki letniskowe, nawierzchnia asfaltowa, modernizacja pola namiotowego.

Do inwestycji o charakterze ochrona środowiska należą:

- Rozbudowa sieci wodociągowej.
- Modernizacja oczyszczalni ścieków w Dorohusku.
- Energetyka odnawialna.
- Zasadzenie drzew obok Pałacu Suchodolskich i wzdłuż ulic.

Wyniki odpowiedzi na pytanie nr. 5. Proszę wymienić 3 obiekty (m.in. budynki) / obszary, na terenie gminy, które Pani/Pana zdaniem w pierwszej kolejności wymagają rewitalizacji (odnowienia, modernizacji, nadania nowych funkcji) lub zaprojektowania i wybudowania.

Respondenci udzielający odpowiedzi na pytanie dotyczące najważniejszych inwestycji, które w pierwszej kolejności wymagają rewitalizacji (odnowienia, modernizacji, nadania nowych funkcji) lub zaprojektowania i wybudowania należą:

- Obiekty służące aktywności kulturalnej/ religijnej/ rekreacyjnej w gminie typu: Świątynia Wiejska w Świerżach, Kościół w Świerżach, Park Podworski w Świerżach, Remiza w Świerżach, Kaplica w Husynnem.
- Obiekty służące edukacji: budynek szkoły, boisko szkolne,
- Obiekty mogące realizować funkcje społeczne, gospodarcze, turystyczne typu: Dworek w Zamieściu, Wartownia Podworska w Świerżach, Budynek po byłej szkole w Świerżach

- obecnie siedziba Stowarzyszenia Świerż i Ziemi Świerżowskiej, Park przy pałacu w Dorohusku, Budynek po pawilonie handlowym w Dorohusku- Osadzie.

Do obiektów, których budowę należy przewidzieć w planowaniu rozwoju Gminy Dorohusk, respondenci wskazali:

- Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w Świerżach
- Park w Świerżach.
- Oczyszczalnia ścieków.
- Skatepark.
- Budowa placu do nauki jazdy na rowerze.
- Budowa bieżni do skoku w dal.
- Budowa boiska do piłki plażowej i do piłki nożnej plażowej w Dorohusku - Osadzie (przy boisku).
- Centrum kultury z salą widowiskową i miejscem prób dla różnych grup.
- Obiekty/ atrakcje turystyczne.

Wyniki odpowiedzi na pytanie nr. 6. Kluczowe elementy, z których Gmina może być dumna (proszę wymienić maksymalnie 3), a nad które są jej słabymi stronami.

Respondenci do największych atutów gminy zaliczyli:

- Malownicze położenie w pobliżu granicznej rzeki; dobry stan dróg gminnych, czystość i porządek, dostęp do edukacji i kultury (Szkoła Podstawowa w Świerżach, Stowarzyszenie Miłośników Świerż i Ziemi Świerżowskiej), Pałac Suchodolskich w Dorohusku, Zespół Szkolno-Przedszkolny w Dorohusku, Park rekreacyjny w Dorohusku, szybka reakcja na remont dróg, organizowanie imprez przez gminę, GKS "Granica", siłownie plenerowe, wysoka jakość kształcenia dzieci w szkołach, przejście graniczne drogowe i kolejowe, Rezerwat przyrody - Rozkosz i Brzeźno, ścieżki dydaktyczne, walory przyrodnicze (Rzeka Bug), rozwój sieci wodociągowej, wyremontowane drogi, zadbane budynki oświaty, tereny inwestycyjne, poprawa estetyki otoczenia Zespołu pałacowo-Parkowego w Dorohusku, sieć kanalizacyjna, świątówód, GOKiT, Gminna Biblioteka Publiczna, Środowiskowy Dom Samopomocy "Cytrynka" w Dorohusku, twórcy ludowi, KGW.

Respondenci do największych deficytów, słabych stron gminy zaliczyli:

- Komunikacja publiczna na trasie Chełm-Świerże-Dorohusk jest niewystarczająca liczba kursów, stan techniczny dworku w Zamieściu, Parku w Świerżach, Szkoły w Świerżach. Brak miejsc spotkań dla dzieci i młodzieży, wsparcia dla OSP Świerże. Mało imprez kulturalnych. Zły stan dróg powiatowych i wojewódzkich. Brak komunikacji kolejowej umożliwiającej pracę w innych miastach regionu. Mało zajęć dodatkowych dla dzieci (sport, rozrywka, wycieczki, obozy, kolonie). Nieatrakcyjny, nisko płatny rynek pracy. Brak reakcji służb na utrudniony dojazd do przejścia granicznego. Obserwowane

bezrobocie. Brak jedności w społeczeństwie gminy. Brak miejsca spotkań (restauracja). Brak parkingu buforowego dla samochodów ciężarowych. Uciążliwość związana z przejściem granicznym. Mało rozwinięte place zabaw. Słaba opieka medyczna, brak lekarzy specjalistów. Brak ścieżek rowerowych. Brak klubu fitness (siłownia). Brak bazy noclegowej.

Wyniki odpowiedzi na pytanie nr. 7. Proszę ocenić poniższe stwierdzenia dotyczące Gminy.

Respondenci wskazali, że **najwyżej oceniane komponenty w wizerunku gminy to:**

- Gmina położona jest w atrakcyjnym miejscu regionu.
- To gmina, z którą jestem silnie związany/a.
- To gmina, w której można czuć się bezpiecznie

Respondenci wskazali, że w ich ocenie na poziomie średnim należy ocenić gminę w kategoriach:

- Miejsce atrakcyjne do wypoczynku.
- Poziom atrakcyjności w stosunku do sąsiadujących gminy.
- To gmina, z nowoczesnym centrum wymiany handlowej i przejściem granicznym.

Respondenci wskazali, że w ich ocenie nisko, a nawet bardzo nisko należy ocenić, takie cech gminy jak:

- Miejsce do pracy (w kategoriach atrakcyjności rynku pracy).

Wyniki odpowiedzi na pytanie nr. 8. Proszę zaznaczyć jedną odpowiedź z czym chciał(a)by Pani/Pan aby utożsamiano Gminę w roku 2030?

Respondenci w 52% uznali, że chcieliby, aby docelowo gmina była kojarzona z gminą przedsiębiorczą, atrakcyjną dla inwestorów i tworzącą nowe miejsca pracy.

27% respondentów chciałoby, aby Gmina Dorohusk była kojarzona z gminą atrakcyjną dla turystów.

III. WYNIKI ANALIZY SWOT – KONSULTACJE SPOŁECZNE.

STREFA SPOŁECZNA

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Malownicze położenie w pobliżu granicznej rzeki, • Przejście graniczne (przejście drogowe i kolejowe, miejsca pracy), • Twórcy ludowi (rękodzieło świąteczne, rzeźbiarstwo, wikliniarstwo, hafciarstwo, malarstwo), • W dobrym stanie obiekty służące edukacji, zajęciom sportowym (szkoła, hala sportowa, orlik, obiekty GKS Granica), • Oferta sportowa (GKS „Granica”, siłownie plenerowe, • Oferta kulturalna (organizacja przedsięwzięć kulturalnych) GOKiT, Gminna Biblioteka Publiczna, • Działalność Stowarzyszenia Miłośników Świerz i Ziemi Świerżowskiej, • Działalność Kół Gospodyń Wiejskich, • Działalność OSP, • Działalność Kół Wędkarskich, • Środowiskowy Dom Samopomocy "Cytrynka" w Dorohusku, • Wydarzenie „Nadbużański Zlot Zabytkowych Aut i Motocykli”. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak miejsc pracy (bezrobocie, emigracja zarobkowa), • Rynek pracy nieatrakcyjny dla młodych, wykształconych ludzi, • Starzenie się społeczeństwa, • Wzrost liczby osób niepełnosprawnych, niedołączonych, • Budynek (ośrodek zdrowia, opieka socjalna, świetlice wiejskie) niedostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, • Brak komunikacji (niektóre miejscowości odcięte; brak połączeń), • Niewystarczający dostęp do specjalistycznej opieki medycznej, • Niewystarczający obiekt do prowadzenia przedszkola, • Brak nowoczesnego obiektu do celów działalności kulturalnej (Pałac ze względu na status zabytku nie spełnia określonych potrzeb), • Brak monitoringu w szkole, • Ograniczona oferta zajęć pozalekcyjnych dla uczniów, • Brak organizacji oferujących dodatkowe zajęcia edukacyjne dla uczniów, • Niesprzętowanie policji, straży granicznej, • Niski poziom przedsiębiorczości, • Ograniczenia związane z pasem nadgranicznym (w rozwoju turystyki, handlu).

Szanse

- Modernizacja przejścia granicznego,
- Budowa atrakcji turystycznej, pełniącej równocześnie funkcje kulturalne, edukacyjne.

Zagrożenia

- Wysokie koszty życia,
- Niewystarczające dochody samorządu w stosunku do potrzeb,
- Wojna na Ukrainie i jej skutki.

STREFA GOSPODARCZA

Mocne strony

- Infrastruktura drogowa i kolejowa powiązana z infrastrukturą przejścia granicznego,
- Punkty odpraw, składów celnych, rampy przeładunkowe,
- Wydzielone i uzbrojone tereny inwestycyjne oraz potencjalne tereny inwestycyjne,
- Specjalizacja w prowadzeniu gospodarstw
- Korzystanie z dopłat i rozwój dużych gospodarstw rolnych,
- Przedsiębiorstwa (tworzące rynek pracy i bazę przychodów własnych gminy),
- „Strefa gospodarcza” w Brzeźnie,
- Funkcjonujące gospodarstwa agroturystyczne.

Słabe strony

- Brak bazy hotelowej,
- Brak bazy gastronomicznej,
- Nieaktywne, niszczące sklepy GS,
- Deficyt inwestycji poprawiających rozwój gospodarczy,
- Wojna doprowadziła do załamania handlu przygranicznego,
- Niekorzystne warunki do prowadzenia działalności gospodarczej (z powodu trwającej Wojny na Ukrainie),
- Brak infrastruktury kajakowej,
- Niedostateczna ilość ścieżek rowerowych,
- Brak atrakcyjnej infrastruktury, towarzyszącej wokół zalewu (np. muszli koncertowej, restauracji, parku linowego).

Szanse

- Rozwój „strefy gospodarczej” w Brzeźnie,
- Rozwój logistyki, w tym budowa terminala,
- Rozwój przedsiębiorczości i powstawanie nowych miejsc pracy,
- Rozwój infrastruktury drogowej,
- Rozwój infrastruktury turystycznej,
- Poprawa dostępności służby zdrowia,
- Poprawa warunków opieki nad dziećmi (żłobek, przedszkole),
- Wykorzystanie pustostanów do tworzenia infrastruktury kulturalno-turystycznej (wioski tematyczne).

Zagrożenia

- Wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej
- Wysokie koszty energii
- Niewystarczające dochody przedsiębiorstw, utrata płynności finansowej
- Wojna na Ukrainie i jej skutki
- Nieprzewidywalne prawo i polityka fiskalna państwa

STREFA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Położenie przy głównych szlakach komunikacyjnych (DK nr 12 Poznań – Kijów, DW nr 816 Terespol-Zosin), • Położenie przy linii kolejowej (Gdynia-Odessa – łącząca Morze Bałtyckie z Morzem Czarnym), • Funkcjonujące, jedno z większych w kraju przejście graniczne drogowe i kolejowe w miejscowości Berdyszczce, • Dobry stan dróg gminnych, • Zasoby turystyczne: Dolina Bugu i tereny nadbużańskie, zalew w Husynne, • Park i Pałac Suchodolskich w Dorohusku, • Współpraca w partnerstwie „Malowniczy Wschód”, LGD Ziemi Chełmskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zły stan dróg gminnych i wojewódzkich, • Wiele przystanków jest w złym stanie (w związku z brakiem regularnej komunikacji), • Brak parkingów w miejscach kluczowych dla mieszkańców, • Utrudnienia w wykorzystaniu potencjału rzeki Bug (pas przygraniczny, Wojna na Ukrainie), • Brak „serca gminy” tj. miejsca, które stanowiłoby centrum rozwoju relacji społecznych.
Szanse	
<ul style="list-style-type: none"> • Budowa obiektu realizującego funkcje rozwoju kapitału społecznego oraz centrum edukacyjno-turystycznego udostępniającego rzekę Bug i przyrodę nadbużańską w nowoczesny sposób, • Poprawa atrakcyjności i nadanie nowych funkcji obiektom/ miejscom atrakcyjnych turystycznie, • Ponadlokalna współpraca gospodarcza, • Promocja oferty gminy, • Utworzenie Centrum Innowacji Społecznych, • Modernizacja dróg, • Budowa chodników, • Budowa ścieżek rowerowych i wiat rowerowych, • Tworzenie wiosek tematycznych i szlaku wiosek tematycznych, • Budowa infrastruktury do turystyki konnej i kajakowej, • Modernizacja przystanków autobusowych, • Budowa parkingów przy szkole, przychodni. 	
Zagrożenia	
<ul style="list-style-type: none"> • Wysokie koszty inwestycji, • Ograniczone zewnętrzne źródła współfinansowania inwestycji, • Niewystarczające dochody gminy, przedsiębiorstw, mieszkańców, • Wojna na Ukrainie i jej skutki, • Nieprzewidywalne prawo i polityka fiskalna państwa. 	

STREFA TECHNICZNA – OCHRONA ŚRODOWISKA

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Walory przyrodnicze m.in. Dolina Bugu, tereny nadbużańskie, zalew Husynne, rezerваты torfowisk węglanowych „Brzeźno”, „Roskosz” (fragmenty Chełmskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu), • Unikalna flora i fauna (Lasy Żalińskie, rzeczka Udał, Kanał Świerżowski), • Parki podworskie w Świerżach, Zamieściu, Turce, Husynnem i Dorohusku, • Aleja lipowa w Turce, • Aleja grabowa w Świerżach, • Zbiornik retencyjny Husynne (ważna ostoja ptactwa), • Sieć wodociągowa, • Przydomowe oczyszczalnie ścieków, • Remont Kościoła (obiekt zabytkowy), • Wprowadzona w gminie segregacja odpadów. 	<ul style="list-style-type: none"> • Stopień skanalizowania gminy i stan kanalizacji, • Niewystarczające inwestycje w odnawialne źródła energii, • Zły stan niektórych świetlic wiejskich, • Większość budynków została objętych termomodernizacją, • Deficyty w oznaczeniu miejsc ważnych dla ruchu turystycznego, • Słabo rozwinięta retencja, • Wywóz śmieci do lasu, • Nieodpowiedni stan studni głębinowych, • Brak Internetu i zasięgu w kilku miejscowościach/ miejscach na terenie gminy, • Jeszcze obecny azbest w pokryciach dachowych.
Szanse	
<ul style="list-style-type: none"> • Rozwój fotowoltaiki, pomp ciepła, • Budowa kanalizacji, przydomowych oczyszczalni ścieków, • Modernizacja świetlic wiejskich i rozwój oferty dla mieszkańców, • Uzupełnienie oznaczenia miejsc ważnych dla ruchu turystycznego, • Budowa systemu retencjonowania wody, • Rozwój sieci internetowej, • Rozwój dostępu do sieci komórkowych, • Wymiana azbestowych pokryć dachowych. 	
Zagrożenia	
<ul style="list-style-type: none"> • Wysokie koszty inwestycji, • Ograniczone zewnętrzne źródła współfinansowania inwestycji, • Niewystarczające dochody gminy, przedsiębiorstw, mieszkańców, • Wojna na Ukrainie i jej skutki, • Nieprzewidywalne prawo i polityka fiskalna państwa. 	

PRIORYTETY ROZWOJOWE

1. Nowy obiekt dostosowany do funkcji: kulturalnych, turystyki opartej na kulturze/ochronie środowiska/ edukacji z gastronomią, miejscami noclegowymi.
2. Termomodernizacja świetlic wiejskich i dostosowanie ich do potrzeb mieszkańców/ turystów.
3. Poprawa komunikacji (organizacja komunikacji dla osób wykluczonych komunikacyjnie).
4. Rozwój przedsiębiorczości (tworzenie warunków do powstawania nowych działalności gospodarczych).
5. Utworzenie „serca gminy” (miejsca budującego relacje pomiędzy mieszkańcami).
6. Poprawa sieci internetowej i łączności sieci komórkowych.
7. Modernizacja dróg i chodników.
8. Budowa ścieżek rowerowych, szlaków turystycznych z infrastrukturą towarzyszącą.
9. Budowa infrastruktury wokół zalewu (poprawa atrakcyjności turystycznej zalewu).
10. Założenie monitoringu w szkole.
11. Rozwój sieci kanalizacyjnej/ budowa przydomowych oczyszczalni ścieków.
12. Tworzenie warunków do rozwoju strefy gospodarczej w Brzeźnie oraz budowy terminala.

IV. WYNIKI WIZYTY STUDYJNEJ.

Wizyta studyjna odbyła się w dniu: 30 września 2022r.

1. **Brak Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego.**
  - a. Częściowo jest opracowany.
  - b. Sukcesywnie uzupełniany (rekomenduje się opracowanie na wszystkich strefach, w których mogą pojawić się inwestycje publiczne i prywatne).

2. **Ośrodek Edukacyjno-Muzealny w Brzeźnie (atrakcja turystyczna).**
  - a. Brak współpracy.
  - b. Organizowane wydarzenia przez Ośrodek są komunikowane na stronie gminy.
  - c. Ośrodek realizuje wspólne działania ze szkołami z terenu gminy Dorohusk oraz z jednostkami organizacyjnymi gminy.
  - d. Właścicielem ośrodka jest Urząd Marszałkowski. Nie ma planów rozbudowy.

3. **Pałac Suchodolskich w Dorohusku** (Gminny Ośrodek Kultury i Turystyki w Dorohusku pełni funkcję czasowego punktu recepcyjnego dla Uchodźców z Ukrainy).
  - a. Gmina nie planuje budowy nowego obiektu pod działalność Gminny Ośrodek Kultury i Turystyki.
  - b. Przy odpowiednich założeniach i szerszej współpracy z partnerami, Pałac Suchodolskich w Dorohusku mógłby pełnić funkcję np. Nadbużańskiego Centrum Konferencyjno-Kulturalnego (sale konferencyjne, warsztatowe, restauracja). Możliwa jest współpraca z gminami z Ukrainy, aby sfinansować takie dostosowanie obiektu z Programu Polska-Ukraina.

4. **Rzeka Bug i jej przyroda.**
  - a. Gmina jest gotowa do współpracy z gminami z LGD w celu stworzenia sieciowego produktu turystycznego związanego z nadgraniczną przyrodą i turystyką.
  - b. Prezentowana podczas konsultacji społecznych wizja nowoczesnego Muzeum Rzeki Bug zainteresowała mieszkańców gminy. Przykład: Karlovac Freshwater Aquarium and River Museum.⁶

5. **Zaplecze do realizacji funkcji społecznych, opiekuńczych, socjalnych:** Środowiskowy Dom Samopomocy „Cytrynka” w Dorohusku, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Dorohusku.

⁶ Źródło: <https://www.archdaily.com/799671/karlovac-freshwater-aquarium-and-river-museum-3lhd>

- a. Gmina nie planuje rozbudowy zaplecza do realizacji funkcji społecznych, opiekuńczych, socjalnych.
- b. Gmina ma świadomość potrzeb społecznych m.in. utworzenia/ budowy hospicjum.
- c. Gmina nie planuje budowy placówki służby zdrowia, ale podejmie działania na rzecz poprawy stanu POZ i dostępności usług dla mieszkańców.

6. Zespół dworsko-parkowy w Zamieściu.

- a. Kiedyś mieścił się tutaj ośrodek zdrowia, obecnie budynek nie jest użytkowany.
- b. Właścicielem obiektu jest Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego.
- c. Obiekt nadaje się pod zagospodarowanie w celu przygotowania do pełnienia funkcji kulturalno-kawiarnianych. Przykład: Kino Końkret.⁷

7. Świetlice do modernizacji: Turka, Michałówka, Ostrów.

- a. Gmina planuje modernizację świetlic wiejskich.
- b. Niektóre świetlice mogą zostać dostosowane do funkcji letnich schronisk młodzieżowych, dla rowerzystów (prysznic, toalety, dostęp do kuchni) m.in. Turka i Michałówka.
- c. Niektóre świetlice mogą stanowić bazę dla wiosek tematycznych opartych na kulturze ludowej i twórcach ludowych m.in. Ostrów i Michałówka.⁸

8. Usuwanie azbestu.

- a. Działania usuwania azbestu wymagają kontynuacji.

9. Nieczynne sklepy przy drogach (kiedyś należały do sieci GS).

- a. Gmina może podjąć współpracę z obecnymi właścicielami sklepów GS, aby utworzyć z ich udziałem szlak dla turystów (punkty do zbierania pieczętek, zakupu pamiątek i prostej gastronomi „jak w Żabce” – kawa, hot dog, zapiekanka, kanapka, napoje.

10. Tereny inwestycyjne (Okopy; przy linii kolejowej).

- a. Gmina posiada obecnie zagospodarowane tereny inwestycyjne oraz tereny do sprzedaży.
- b. W gminie można wyodrębnić Strefę Aktywności Gospodarczej.

11. Zalew w Husynne (pomosty, niewielka plaża).

- a. Istnieje możliwość współpracy z prywatnymi właścicielami w celu uruchomienia przy obiekcie: restauracji, parku linowego, zaplecza sanitarnego.
- b. Gmina rozważy budowę boiska do piłki plażowej, mini golfa.

⁷ Źródło: <https://www.lutowiska.pl/kino-studyjne-konkret>

⁸ Źródło: <https://kujawsko-pomorskie.pl/biuro-prasowe/informacje-prasowe/36017-wioski-tematyczne-polecaja-sie-na-wakacyjne-wypad>

12. Zaplecze sportowo-rekreacyjne – obiekt GKS „Granica”.

- a. Zgłaszane są potrzeby modernizacji obiektów w zakresie: rozbudowa budynku, zaplecza sanitarnego, wykonanie nawodnienia boiska, trybun, budowa boiska bocznego.

13. Stara hala handlowa do rozbiórki (właściciel prywatny).**14. Strefa gospodarcza w Brzeźnie.**

- a. W miarę możliwości realizowana jest poprawa infrastruktury drogowo-chodnikowo-oświetleniowej.
- b. Gmina ma jeszcze wolne tereny inwestycyjne w Brzeźnie.

15. Grunty należące do wspólnot wiejskich.

- a. Gmina chce współpracować w celu pozyskania od wspólnot wiejskich ważnych terenów inwestycyjnych i terenów pod infrastrukturę komunikacyjną.

16. Szkoła kilka lat nieużytkowana w miejscowości Wólka Okopska (sprzedana prywatnemu właścicielowi).

- a. Nieruchomość zabudowana budynkiem piętrowym po byłej Szkole Podstawowej Wólka Okopska o pow. użytkowej 892,35 m² oraz budynkiem gospodarczym o pow. użytkowej 47,52 m² oznaczona nr działki 75 o pow. 2,04 ha położona w obrębie ewidencyjnym Wólka Okopska.
- b. Działka o kształcie regularnym, położona ok. 100 m od drogi krajowej Chełm – Dorohusk ujawniona jest w K.W. Nr LU1C/00040579/3, nie obciążona hipoteką i wolna od obciążeń i zobowiązań.
- c. Dla tej działki Gmina Dorohusk nie posiada planu miejscowego. W obowiązującym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dorohusk zatwierdzonym uchwałą nr XXIX/149/2012 z dnia 30 października 2012 r. nieruchomość położona jest w obszarach przewidzianych pod zabudowę usługową.

17. W dobrym stanie Świetlica, Wiejski Ośrodek Kultury w Wólce Okopskiej.

- a. Budynek jest zlokalizowany na działkach nr ewid. 275/3 i 275/5, w miejscowości Wólka Okopska, w gminie Dorohusk.
- b. Budynek Wiejskiego Ośrodka Kultury w Wólce Okopskiej jest budynkiem parterowym o rzucie prostokąta. W 2014 r. budynek przeszedł generalny remont. Przebudowa Wiejskiego Ośrodka Kultury w Wólce Okopskiej miała na celu zmodernizowania budynku m.in. (docieplenie przegród zewnętrznych, doprowadzenie wody oraz odprowadzenie ścieków) oraz dostosowanie go do potrzeb osób niepełnosprawnych.
- c. Budynek jest bardzo dobrą bazą do utworzenia centrum wioski tematycznej.

18. Klub sportowy Granica w Dorohusku.

- a. Klub został założony 23 kwietnia 1968 r. Na początku występował pod nazwą Kolejarz Dorohusk.
- b. Oprócz piłki nożnej rozwijane jest na terenie gminy również strzelectwo.
- c. Zawody sportowe, wędkarskie, OSP cieszą się dużym zainteresowaniem. Gmina chciałaby wprowadzić zawody szermiercze chcemy wprowadzić.
- d. W obiektach szkoły i GKS „Granica” może być realizowana oferta zajęć pozalekcyjnych dla dzieci: takich jak zajęcia: taneczne, sportowe, plastyczne.

19. Kolejki tirów do granicy w Dorohusku.

- a. Gmina szuka rozwiązań dla tego problemu i nie ukrywa, że sytuacja jest dość uciążliwa.
- b. Kluczowa dla rozwoju gminy jest rozbudowa przejścia granicznego, zwiększenie przepustowości, wprowadzenie ruchu pieszych oraz budowa terminali przeładunkowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą.

20. Uciążliwy dla rozwoju turystyki jest brak gastronomii i miejsc noclegowych.

- a. Na terenie gminy działają dwie firmy cateringowe.
- b. Niestety funkcjonujące w przeszłości miejsca noclegowe nie są aktualnie dostępne.
- c. Kluczową kwestią jest rozwiązanie tego problemu, jeżeli gmina chce korzystać z możliwości rozwoju gospodarczego w branży turystycznej.

21. Ośrodek Pomocy Społecznej w Dorohusku.

- a. Istotną potrzebą jest dostosowania budynku do potrzeb osób niepełnosprawnych tj. założenie windy.

22. Stan cyfryzacji w gminie.

- a. Na chwilę obecną w niewielkim stopniu realizowana jest w gminie idea smart villages, w celu poprawy jakości życia, polepszenia standardu usług publicznych i lepszego wykorzystania zasobów lokalnych.
- b. Szkoły posiadają dość spore zaplecze sprzętowe i są przygotowane do e-edukacji.

23. Pałac Suchodolskich w Dorohusku.

- a. Muszla koncertowa przy Pałacu Suchodolskich w Dorohusku.

24. Walory przyrodnicze rzeki Bug.

- a. W planowaniu przestrzennym gminy Dorohusk przyjąć należy zasadę zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. Zasada ta polega na prowadzeniu racjonalnej gospodarki zasobami środowiska i utrzymaniu równowagi przyrodniczej. Głównymi czynnikami środowiska warunkującymi

dalszy rozwój społeczno-gospodarczy gminy są: walory przyrodnicze i krajobrazowe, średniej jakości gleby i duży udział użytków zielonych, przejście graniczne z Ukrainą.

- b. Gmina posiada bardzo duże walory przyrodnicze i krajobrazowe. Formy zagospodarowania turystycznego powinny zapewnić utrzymanie równowagi w systemie ekologicznym. Preferowaną formą turystyki w gminie powinna być turystyka oparta na walorach przyrodniczych i kulturalnych (muzea, wioski tematyczne) oraz agroturystyka polegająca na organizowaniu wypoczynku w zagrodach wiejskich. Preferencje dla rozwoju agroturystyki powinny odbywać się poprzez ulgi podatkowe oraz niskoprocentowe kredyty na budowę i remonty.
- c. Umożliwić należy przekształcanie zabudowy zagrodowej (między innymi opuszczone siedliska) na domy letniskowe, obiekty rekreacyjne i usługowe dla turystów, lokalizację zabudowy letniskowej jako uzupełnienie ciągu wsi.
- d. Ze względu na walory przyrodnicze o randze europejskiej rozwinąć należy turystykę przyrodniczą i zorganizować promocję tych walorów na europejskich rynkach turystycznych. Turystyka przyrodnicza ma bardzo duże znaczenie poznawcze i edukacyjne i powinna być prowadzona pod nadzorem Ośrodka Dydaktyczno-Muzealnego Zarządu Chełmskich Parków Krajobrazowych w Brzeźnie. Rozwijać należy również turystykę kwalifikowaną w oparciu o sieć szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych i konnych).⁹

25. Infrastruktura wokół przejścia granicznego.

- a. Ważnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego gminy jest przygraniczne położenie i przejście graniczne z Ukrainą wraz z drogą międzynarodową nr S 12 Chełm-Dorohusk i linią kolejową.
- b. Gmina powinna wykorzystać swoją kluczową przewagę rozwojową w stosunku do wielu innych JST tj. posiadanie na swoim terenie zarówno drogi S 12, drogi wojewódzkiej oraz **linii kolejowej nr 7 Warszawa Wschodnia – Dorohusk** (Kolej Nadwiślańska, Droga Żelazna Nadwiślańska) – linia kolejowa o długości 267,471 km, łącząca Warszawę z Dorohuskim i **linii kolejowej nr 63 – szerokotorowa linia kolejowa łącząca przejście graniczne Dorohusk – Jagodin z boczną szlakową Naftobaza**.
- c. Położenie przy przejściu granicznym pretenduje gminę do rozwoju gospodarczego opartego na inwestycjach typu: terminale przeładunkowe, zakłady przetwórcze, ośrodki szkoleniowe, turystyka oparta na walorach kulturowych i przyrodniczych.

⁹ Propozycje były już rekomendowane gminie w innych dokumentach m.in. *Ekofizjografia Gminy Dorohusk*, inż. Gabriela Bałka, dr Lidia Michalak.

V. PLANOWANE DZIAŁANIA INWESTYCYJNE – WYNIK KONSULTACJI.

Planowanie inwestycji, to zakres działań mających na celu projektowanie pożądanego obrazu przyszłości oraz sposobów jego najefektywniejszego osiągnięcia. Do jego kluczowych obszarów dla JST należy zaliczyć działalność inwestycyjną oraz finansową, w tym szczególnym zagadnieniem jest zadłużenie. Plan finansowy wytycza bowiem jednostkom samorządu terytorialnego możliwości wydatkowania przyznanych środków przy jednoczesnym zdefiniowaniu źródeł finansowania tworzących sferę dochodową jednostki sektora finansów publicznych. Stanowi więc bazę zasobową dla realizowanych w kolejnych okresach zadań, które zostały zapisane w planach inwestycyjnych. Można wnioskować, że najważniejszymi dokumentami planowania w samorządach gminnych, które określają ich średniookresową politykę, są: wieloletnia prognoza finansowa, wieloletni program inwestycyjny, strategia zarządzania długiem JST.¹⁰

Jednostki samorządu terytorialnego mogą finansować inwestycje, wykorzystując uzyskiwane dochody budżetowe, w szczególności dochody własne, lub też pozyskiwać środki w postaci przychodów, na przykład kredyty, pożyczki, środki z emisji obligacji. Należy jednak mieć na uwadze, iż w dobie permanentnego kryzysu finansowego w ramach finansowania długoterminowych projektów inwestycyjnych mogą pojawić się problemy związane z uzyskiwaniem zwrotnych środków finansowych ze względu na wzrost ryzyka finansowego. Zatem odnosząc się do zdolności inwestycyjnych gminy oraz oceny możliwości finansowania przez nią inwestycji, potrzebna jest analiza sytuacji ekonomiczno-finansowej gminy Dorohusk, w zakresie:

1. nadwyżki operacyjnej (dodatnia różnica między dochodami bieżącymi a wydatkami bieżącymi) lub deficytu operacyjnego (wynik ujemny między dochodami bieżącymi a wydatkami bieżącymi stanowi deficyt operacyjny). Kategoria nadwyżki operacyjnej/deficytu operacyjnego prezentujące wynik operacyjny JST i ma istotne znaczenie w ocenie zdolności inwestycyjnej, poznawcze, ilustruje bowiem sytuację finansową. W przypadku występowania dodatniego wyniku operacyjnego samorząd posiada zdolność do realizacji projektów inwestycyjnych, ich finansowania lub też

¹⁰ Annales Universitatis Mariae Curie - Skłodowska Lublin – Polonia vol. XLIX, 4 Sectio H 2015, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Ekonomiczny, Wojciech Grzegorz Misterek.

dokonania spłaty wcześniej zaciągniętych zobowiązań.¹¹ Dla prowadzenia inwestycji ważna jest analiza, jak kształtuje się w ostatnich 5 latach wzrost/spadek zadłużenia w celu sfinansowania wydatków bieżących. Utrzymujący się wzrost w konsekwencji może doprowadzić do konieczności ponownego zadłużania się w celu spłaty wcześniejszych zobowiązań.

W procesie konsultacji wygenerowano potrzeby inwestycyjne gminy i wskazano najważniejsze inwestycje:

1. **Rozbudowa sieci wodociągowej** na terenie gminy Dorohusk.
2. **Poprawa stanu dróg** gminnych i powiatowych przebiegających przez teren gminy Dorohusk.
3. **Przebudowa / termomodernizacja świetlic wiejskich** wraz z infrastrukturą towarzyszącą.
4. **Przebudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków** w Dorohusku.
5. **Zagospodarowanie terenu wokół Pałacu Suchodolskich w Dorohusku.**
6. **Budowa i wymiana oświetlenia ulicznego** na terenie miejscowości z gminy Dorohusk.
7. **Budowa ścieżki rowerowej** – droga Dorohusk – Świerże oraz Dorohusk – zalew Husynne – Dubienka.
8. **Budowa skateparku** w Dorohusku.
9. **Utworzenie centrum opiekuńczo-mieszkalnego** lub innej formy wsparcia całodobowego dla osób starszych i niepełnosprawnych.
10. **Gazyfikacja gminy Dorohusk.**
11. **Zaprojektowanie i oznaczenie szlaków**, pieszych, ścieżek edukacyjnych, szlaków turystycznych na terenie gminy.
12. **Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków** dla mieszkańców.
13. **Zielona energia dla mieszkańców** (kolektory słoneczne, pompy ciepła, kotły na biomasę lub zagazowujące drewno, fotowoltaika).
14. **Zielona energia w budynkach użyteczności publicznej** (wymiana oświetlenia na energooszczędne, montaż paneli fotowoltaicznych, pomp ciepła).
15. **Budowa farm fotowoltaicznych.**
16. **Utworzenie wioski tematycznej** na terenie gminy Dorohusk.

¹¹ <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/dochody-jednostek-samorządu-terytorialnego-17062567>

17. Budowa placu targowego.
18. Budowa obiektu z zapleczem sportowo – hotelarskim.
19. Utworzenie żłobka na terenie gminy Dorohusk.
20. Budowa buforowego parkingu dla samochodów ciężarowych.
21. Budowa placu do nauki jazdy na rowerze.
22. Budowa bieżni do skoku w dal.
23. Budowa boiska do piłki plażowej i do piłki nożnej plażowej w Dorohusku – Osadzie (przy boisku).
24. Rewitalizacja Parku Podworskiego w Świerżach.
25. Stworzenie terenów inwestycyjnych na terenie Gminy Dorohusk z wykorzystaniem infrastruktury kolejowej i drogowej (firmy logistyczne, przeładunkowe, wolnoładowe Obszary Celne, obiekty magazynowe, składowe, silosy, zbiorniki).
26. Modernizacja Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych.

VI. WNIOSKI Z DIAGNOZY.

ATRYBUTY ROZWOJOWE.

Model zrównoważonego rozwoju.

Z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju gospodarczego Województwa Lubelskiego, a w tym Gminy Dorohusk, w nowym modelu rozwoju należy uwzględnić integrację trzech kluczowych obszarów: ekonomicznego – uwzględniającego wzrost gospodarczy, który zapewni wystarczającą ilość dóbr i usług; ekologicznego – obejmującego ochronę zasobów naturalnych przed zniszczeniem i skażeniem, poprawę stanu środowiska czy też opracowywanie rozwiązań ograniczających zużycie zasobów naturalnych; społecznego – dotyczącego poprawy jakości życia ludności, zaspokajania podstawowych potrzeb, np. dostępu do wody, opieki zdrowotnej czy edukacji.

Współpraca samorząd – biznes – nauka – mieszkańcy.

Kluczową kwestią dla rozwoju Gminy Dorohusk w latach 2023-2033 będzie współpraca samorząd – biznes – nauka - mieszkańcy. Płaszczyzna współpracy w regionie z punktu widzenia samorządu terytorialnego i przedsiębiorców oraz środowiska uczelni wyższych, to konieczna zmiana paradygmatu rozwojowego, który wspiera indywidualizm przy równoczesnym partnerstwie społeczno-gospodarczym grupy interesariuszy. Gmina Dorohusk wspólnie z samorządami: Gminą Żmudź, Gminą Białopole, Gminą Leśniowice, Gminą Kamień, Gminą Dubienka, Gminą Wojślawice, Gminą Horodło należy do Lokalnej Grupy Działania Ziemi Chełmskiej w ramach której pozyskiwane są środki na realizację różnych przedsięwzięć. Gmina realizuje współpracę międzynarodową z gminą Huszcza, Rivne z Ukrainy. Współpraca polega na wymianie doświadczeń w zakresie kultury, turystyki, rozwoju gminy poprzez udział w różnych uroczystościach, imprezach, realizacji projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych.

Endogeniczne potencjały Gminy Dorohusk.

Endogeniczne potencjały Gminy Dorohusk m. in. rolnictwo, walory przyrodnicze, warunki klimatyczne, dziedzictwo kulturowe sprzyjają dynamizowaniu działań zmierzających do uruchomienia na tym terenie przetwórstwa i przemysłu rolno-spożywczego, budowa zbiorników retencyjnych, OZE oraz licznych atrakcji turystycznych, kulturowych.

Przygraniczne położenie. Przejście graniczne Polska-Ukraina w Dorohusku.

Gmina Dorohusk jest gminą przygraniczną. Wschodnia granica powiatu chełmskiego jest jednocześnie granicą polsko-ukraińską, a tym samym ponad 50 km zewnętrzną granicą Unii Europejskiej. W miejscowości Dorohusk (gmina Dorohusk) zlokalizowane są graniczne przejścia: drogowe oraz kolejowe z Ukrainą.

Położenie przy głównych szlakach transportowych (drogowo-kolejowych).

Kluczową infrastrukturę gminy tworzy droga krajowa przechodząca przez teren gminy: nr 12 (wkrótce w całości droga ekspresowa) oraz droga wojewódzka: nr 816. Przez teren gminy przebiega linia kolejowa nr: 63. Liczba przystanków: 3, w miejscowości: Brzeźno, Wólka Okopska, Dorohusk. Warunkuje to przebieg przez teren powiatu chełmskiego szlaku tranzytowego o znaczeniu międzynarodowym (Berlin – Warszawa – Kijów), łączący Europę Zachodnią z Ukrainą. Kluczowe dla rozwoju gminy jest jej położenie przy istotnych szlakach komunikacyjnych drogowych i kolejowych oraz lokalizacja na terenie gminy przejścia granicznego z Ukrainą. Inwestycje m.in. w terminale przeładunkowe, nowe przetwornice, zakłady produkcyjne umożliwią realne zyski przedsiębiorcom, dla których Gmina Dorohusk powinna stworzyć odpowiednie warunki rozwoju. Pozyskanie inwestorów, to gwarancja rozwoju gminy i podniesienia jakości życia mieszkańców, dlatego też Samorząd nie może oszczędzać na obsłudze inwestorów i narzędziach komunikacji z potencjalnymi inwestorami. Przejście graniczne Dorohusk-Jagodzin czynne jest przez całą dobę. Dopuszczony jest ruch osób oraz środków transportowych i towarów niezależnie od przynależności państwowej oraz początkowo na podstawie przepustek uproszczony ruch graniczny, następnie zmieniony na mały ruch graniczny.

Unikalne walory przyrodnicze, tereny cenne przyrodniczo.

Wyróżniającym się elementem rzeźby terenu gminy jest dolina Bugu. Największą szerokość dolina osiąga na południe od Dorohuska i dochodzi do 4,5 km. Największa rzeka Bug przez gminę przepływa na długości 4,5 km (inne rzeki: Udal). Poza tym w gminie znajduje się zalew Husynne o powierzchni 112 ha, zagospodarowany na strzeżone kąpielisko (część granic wyznaczają pomosty). Na terenie gminy obszary prawnie chronione zajmują ponad połowę jej powierzchni. Zaliczamy do nich dwa rezerваты przyrody: „Brzeźno” i „Rozkosz”, Chełmski Park Krajobrazowy i Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu. Wyznaczono także obszary Natura 2000: „Poleska Dolina Bugu”, „Torfowiska Chełmskie” i „Las Żaliński” (dyrektywa siedliskowa) oraz „Chełmskie Torfowiska Węglanowe i „Dolina Środkowego Bugu” (dyrektywa ptasia).

Gospodarka, rozwój przedsiębiorstw.

Liczba małych i mikro przedsiębiorstw: 104. Rodzaje działalności: terminale przeładunkowe, zakład produkujący tekturę i opakowania z tektury, zakład przetwórstwa tworzyw sztucznych, sklepy spożywczo-przemysłowe. Najwięksi pracodawcy: Tezet Sp. z o.o. w Brzeźnie Terminal przeładunkowy, Mondi Sp. z o.o. w Brzeźnie - zakład produkujący tekturę i opakowania z tektury, Adriust Przetwórstwo Tworzyw Sztucznych w Brzeźnie, Beta-Prim w Okopach Rozlewnia i terminal gazu, Gorzelnia Sp. z o. o. w Husynnym, Leda Sp. z o. o. w Brzeźnie Producent opakowań foliowych, Biedronka Dyskont spożywczy w Okopach, Tewex Repro Sp. z o. o. w Brzeźnie - producent części do maszyn.

Rolnictwo.

Główną działalnością na terenie gminy jest rolnictwo. Działają większe gospodarstwa zajmujące się hodowlą bydła mięsnego i mlecznego oraz mniejsze (o zróżnicowanej produkcji). Na terenie gminy znajduje się 3 gospodarstwa agroturystyczne w miejscowości Okopy, Okopy Kolonia i Świerże oraz 4 Koła łowieckie.

Cyfryzacja.

Usługi dostępu do Internetu na terenie gminy są świadczone przez operatorów działających na terenie całego kraju oraz lokalnego operatora świadczącego usługi w zakresie internetu radiowego. Ważny jest rozwój usług z wykorzystaniem narzędzi cyfrowych.

Turystyka – kontynuacja inicjatywy „Malowniczy Wschód”.

Dla rozwoju turystyki na obszarze gminy i wykorzystania walorów przyrodniczych rzeki Bug, torfowisk, kluczowe jest kontynuowanie współpracy w ramach inicjatywy „Malowniczy Wschód” oraz w LGD Ziemi Chełmskiej i Euroregion Bug. Na terenie gminy znajdują się: ścieżka przyrodniczo - historyczna „Bolko” w Hnieszowie (Dąb Bolko), Szlak Nadbużański (czerwony, dł. 320 km), Szlak Bagien i Moczarów (niebieski, dł. 52 km), Nadbużański Szlak Rowerowy (dł. 286 km). Trasa rowerowa „Malowniczy wschód”, Poleski Szlak Konny – pierwszy na Lubelszczyźnie i jeden z najdłuższych w Polsce, nadaje się również do uprawiania turystyki rowerowej i pieszej, Szlaki kajakowe: Dubienka (Starosiele) – Dorohusk, 36 km (Polska), Dorohusk – Świerże, 16 km (Polska), Świerże – Wola Uhruska, 26 km (Polska). Walory przyrodniczo-krajobrazowe, które można wykorzystać w kreowaniu ruchu turystycznego Gminy Dorohusk to: Rzeka Bug, Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu, w pobliżu rezerwatu torfowiskowego „Brzeźno” – jednego z trzech unikalnych w skali Europy torfowisk położonych w Chełmskim Parku Krajobrazowym. Turystyka oparta na dziedzictwie kultury i usługach edukacyjnych: Ośrodek Edukacyjno-Muzealny w Brzeźnie oraz sieci wiosek tematycznych.

Warunki dla rozwoju energetyki odnawialnej.

Obszar prawie całego woj. lubelskiego jak i gminy Dorohusk znajduje się w bardzo korzystnej strefie, gdzie roczne sumy promieniowania słonecznego kształtują się w przedziale 1050 - 1150 kWh/m². Rozwój energetyki słonecznej planowany jest na terenie gminy w oparciu o budynki jednorodzinne, bądź w obiektach użyteczności publicznej (kolektory słoneczne). W przypadku lokalizacji dużych inwestycji takich jak elektrownie słoneczne należy liczyć się z ich negatywnym wpływem na środowisko. Gmina Dorohusk wraz z gminą Żmudź oraz Białopole utworzyła spółdzielnię energetyczną. Spółdzielnia ta dzierżawi działkę, na której można wykonać farmę fotowoltaiczną o mocy 2 MW. Obecnie Urząd Gminy przyjmuje zgłoszenia tych mieszkańców, którzy chcieliby przystąpić do spółdzielni energetycznej.

Ochrona środowiska naturalnego.

Potrzeby w zakresie termomodernizacji obiektów publicznych do 2030: Budynek Ośrodka Zdrowia i Ośrodka Pomocy Społecznej w Dorohusku – wymaga remontu i termomodernizacji, Budynek Szkoły Podstawowej w Świerżach – wymaga termomodernizacji, Budynek Świetlicy Wiejskiej w Turce – wymaga termomodernizacji. Gmina Dorohusk w 2021r. zapewniała odbiór odpadów komunalnych z nieruchomości zamieszkałych na których powstały odpady. Odbiór i zagospodarowanie odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości zamieszkałych realizowany był przez Gminę Dorohusk na podstawie zawartej umowy z przedsiębiorcą wyłonionym w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego w trybie przetargu nieograniczonego. Plany inwestycyjne do roku 2030: modernizacja Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych. Gmina Dorohusk planuje pozyskać środki finansowe z WFOŚiGW na kontynuowanie usuwania azbestu oraz liczy również na dalszą współpracę z Urzędem Marszałkowskim Województwa Lubelskiego.

Surowce mineralne.

Spśród surowców mineralnych znaczenie gospodarcze w gminie posiadają piaski wykorzystywane jako kruszywa naturalne i surowiec do produkcji cegły wapienno – piaskowej. Według danych dostępnych w Urzędzie Gminy Dorohusk na terenie gminy znajduje się następujące złoża kruszywa naturalnego (piasek): Świerże, Świerże I, Świerże IV, Świerże V, Świerże XIII, Świerże IX, Turka I, Turka II, Dorohusk II, Okopy Kolonia dz. Nr 263, 264. Wydobycie wymaga uzyskania koncesji od Starosty bądź Marszałka.

Uwarunkowania mieszkaniowe.

W gminie przybywa nowych mieszkań w miejscowościach: Dorohusk, Dorohusk Osada, Brzeźno. Spółdzielnie mieszkaniowe znajdują w miejscowości Husynne, Brzeźno oraz Spółdzielnia Rolnicza w Brzeźnie. Na terenie gminy nie rozwija się działalność deweloperów. Oczekiwanie na pozwolenie na budowę wynosi czasowo w zależności od złożoności sprawy. Jest

zainteresowanie na miejsca w żłobkach, szkole, na miejsca w DPS, ZOL, na opiekę paliatywną do 2030 roku. Zdecydowaną większość budynków na terenie Gminy Dorohusk stanowi zabudowa jednorodzinna zagrodowa. Sieć osiedleńcza w gminie jest siecią miejscowości o układach liniowych, tzw. ulicznych.

Kultura i sport.

Prężnie działające instytucje kultury i ich działalność, dziedzictwo kultury: Gminny Ośrodek Kultury i Turystyki w Dorohusku, Gminna Biblioteka Publiczna w Dorohusku, Zespoły ludowe. Aktywność sportowa animowana przez Gminny Klub Sportowy „Granica”. Na terenie gminy znajduje się wypożyczalnia kajaków firmy „Agrobug” w Świerżach. W skład infrastruktury sportowej w gminie wchodzi: boisko pełnowymiarowe do piłki nożnej – GKS „Granica” Dorohusk oraz treningowe, boisko „Orlik”, hala widowiskowo-sportowa i siłownia przy ZSP w Dorohusku, pomost przy zbiorniku wodnym Husynne o powierzchni 665 m², boisko piłkarskie w Świerżach, boisko piłkarskie w Turce, boisko piłkarskie w Wólce Okopskiej, boisko piłkarskie w Dorohusku z budynkiem dla zawodników, boisko piłkarskie w Świerżach, plaża przy akwenu wodnym Husynne, Siłowni plenerowe znajdują się w Parku w miejscowości Dorohusk- Osada i Świerżach, obie powstały w 2021 r.

Edukacja.

Na terenie Gminy Dorohusk funkcjonują placówki oświatowe: Zespół Szkolno-Przedszkolny w Dorohusku, który powstał z dniem 1 września 2020 r. z połączenia Szkoły Podstawowej im. kpt. Kazimierza Filipowicza „Korda” w Dorohusku i Przedszkola Samorządowego w Dorohusku, Szkoła Podstawowa im. Jana Szatkowskiego ps. „Kowal” w Świerżach, dla obu szkół organem prowadzącym jest Gmina Dorohusk. Szkoła Podstawowa im. Tadeusza Kościuszki w Brzeźnie (decyzją Rady Gminy Dorohusk placówka w 2015 r. została zlikwidowana i przekazana ETD Investment Sp. z o.o.) oraz Specjalny Ośrodek Szkolno -Wychowawczy w Dorohusku.

Kapitał społeczny, aktywność organizacji pozarządowych.

Na terenie gminy Dorohusk funkcjonują następujące organizacje pozarządowe: Stowarzyszenie Kobiet „Niebieska zebra”, Stowarzyszenie na rzecz Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Dorohusku „Pomocna dłoń”, Uczniowski Klub Sportowy „KIKS”, Gminny Klub Sportowy „GRANICA”, Stowarzyszenie Clipeus Arma, Stowarzyszenie Aktywni Silniejsi Ważniejsi, Stowarzyszenie Miłośników Świerż i Ziemi Świerżowskiej, Koła Gospodyń Wiejskich, Ochotnicze Straże Pożarne.

Bezpieczeństwo.

Na terenie Gminy Dorohusk funkcjonuje 7 jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych pełniących podstawową rolę w ratownictwie lokalnym. OSP Ostrów działa w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym. Ochotnicze straże pożarne realizują zadania z zakresu zapobiegania i gaszenia pożarów w ramach systemu ratowniczo-gaśniczego. Coraz powszechniejsze stają się działania związane z innymi rodzajami ratownictwa, w tym przede wszystkim ratownictwa technicznego lub podczas zdarzeń na drogach. Według danych przekazanych przez Komisariat Policji w Dorohusku spada ilość przestępstw w stosunku do lat ubiegłych).

Pomoc społeczna.

Pomocą społeczną na terenie gminy zajmuje się Ośrodek Pomocy Społecznej w Dorohusku. Infrastruktura społeczna/socjalna na terenie gminy: Środowiskowy Dom Samopomocy „Cytrynka” w Dorohusku – jednostka organizacyjna pomocy społecznej prowadzonej przez Gminę Dorohusk.

Komfort życia mieszkańców.

Analizując wyniki ankiet, można sformułować wniosek, że mieszkańcy gminy dobrze oceniają warunki życia związane z poprawą stanu przestrzeni publicznych, dróg gminnych, infrastruktury komunalnej. Ważnym zasobem gminy, ocenianym na poziomie dobrym jest również dostępność i jakość edukacji przedszkolnej oraz szkolnictwa na poziomie podstawowym. Poprawa warunków lokalizacyjnych, komfortu życia mieszkańców jest istotnym atutem gminy, który należy wykorzystać w realizacji planów rozwojowych. W badaniach ankietowych mieszkańcy ocenili również na dobrym poziomie: dostęp do instytucji, placówek usługowych, dostęp do infrastruktury komunalnej (kanalizacja), bezpieczeństwo publiczne jakość rządzenia oraz funkcjonowanie administracji publicznej w gminie. Niemniej jednak w tych obszarach wskazania nie przekraczają 50% grupy badanej. Należy zwrócić uwagę, że te obszary wymagają jeszcze doskonalenia i zaangażowania nakładów (pracy, finansowych, organizacyjnych).

Największe atuty gminy według mieszkańców.

W czasie procesu diagnostycznego (ankietyzacja, konsultacje) mieszkańcy do największych atutów gminy zaliczyli: malownicze położenie w pobliżu granicznej rzeki Bug; dobry stan dróg gminnych, czystość i porządek, dostęp do edukacji i kultury (Szkoła Podstawowa w Świerzach, Stowarzyszenie Miłośników Świerz i Ziemi Świerżowskiej), Pałac Suchodolskich w Dorohusku, Zespół Szkolno-Przedszkolny w Dorohusku, Park rekreacyjny w Dorohusku, szybka reakcja na remont dróg, organizowanie imprez przez gminę, GKS "Granica", siłownia plenerowa, wysoka jakość kształcenia dzieci w szkołach, przejście graniczne drogowe i kolejowe, Rezerwat przyrody - Rozkosz i Brzeźno, ścieżki dydaktyczne, walory przyrodnicze (Rzeka Bug), rozwój sieci wodociągowej, wyremontowane drogi, zadbane budynki oświaty, tereny inwestycyjne,

poprawa estetyki otoczenia Zespołu pałacowo-Parkowego w Dorohusku, sieć kanalizacyjna, świątłowód, GOKiT, Gminna Biblioteka Publiczna, Środowiskowy Dom Samopomocy "Cytrynka" w Dorohusku, twórcy ludowi, KGW. Respondenci wskazali, że najwyżej oceniane komponenty w wizerunku gminy to: gmina położona jest w atrakcyjnym miejscu regionu, z którą jestem silnie związany/a, w której można czuć się bezpiecznie. Respondenci w 52% uznali, że chcieliby, aby docelowo gmina była kojarzona z gminą przedsiębiorczą, atrakcyjną dla inwestorów i tworzącą nowe miejsca pracy, a 27% respondentów chciałoby, aby Gmina Dorohusk była kojarzona z gminą atrakcyjną dla turystów.

WYZWANIA ROZWOJOWE.

Zagrożenie ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Barierą ograniczającą rozwój nowoczesnego społeczeństwa w regionie lubelskim, a także w Gminie Dorohusk jest najwyższy w kraju wskaźnik zagrożenia ubóstwem oraz zjawisko wykluczenia społecznego¹². W tym również kontekście warto, uwzględniając bariery rozwojowe Województwa Lubelskiego, poszukiwać rozwiązań minimalizujących identyfikowane ograniczenia rozwojowe Gminy. Zmieniające się uwarunkowania rozwojowe powodują, że wyzwania, z którymi mierzy się polityka regionalna ulegają ewolucji. Globalizacja, cyfryzacja, pandemia koronawirusa, wojna na Ukrainie, zmiany demograficzne i klimatyczne, niedobór zasobów, urbanizacja to globalne mega trendy, które będą w najbliższych latach kształtować społeczeństwa i gospodarki.

Megatrendy.

Planując rozwój społeczno-gospodarczy trzeba pamiętać, że czynnikiem o największym znaczeniu przesądającym o efektach podejmowanych działań, będzie kondycja lokalnego rynku pracy. W przypadku wyspecjalizowanych usług, kluczowy jest dostęp do wysokiej klasy specjalistów z danej dziedziny (absolwentów i studentów odpowiednich kierunków studiów). Z kolei w przypadku firm produkcyjnych i zapleczy montażowych bardziej istotna będzie ogólna sytuacja gospodarcza gminy tj. relatywnie niskie koszty pracy czy liczba bezrobotnych gotowych do podjęcia zatrudnienia. To tylko niektóre czynniki mogące w największym stopniu zdecydować o wyborze lokalizacji inwestycji w latach objętych niniejszą Strategią, stąd poziom edukacji i dostęp do interesujących kierunków kształcenia powinien być jednym z najważniejszych działań, w które zaangażuje się lokalny samorząd i biznes.¹³ W przypadku inwestorów istotny jest dogodny dojazd do klientów, ale także pracowników do miejsca pracy.¹⁴ Tworząc nowe plany rozwojowe Gminy należy pamiętać, że pracodawcy coraz większą uwagę przykładają do warunków (komfortu) życia w danej gminie, zwłaszcza jeżeli inwestycja wymaga relokacji

¹² Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020.

¹³ Za źródłem: <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/public-sector/articles/atrakcyjnosci-inwestycyjna-inwestor.html>

¹⁴ Jw.

pracowników firmy z innych miast lub nawet z zagranicy. Wówczas gminę ocenia się również przez pryzmat atrakcyjności dla mieszkańców oraz jakości życia. Liczy się jakość przestrzeni, łatwość poruszania się po gminie, jakość środowiska naturalnego, architektura i uporządkowanie przestrzeni publicznej, obecność miejsc rekreacji i wypoczynku, terenów zielonych, ale też pozytywny wizerunek miasta. Klimat gminy jest istotny również dla pracowników, którzy przy wyborze zatrudnienia koncentrują się już nie tylko na wynagrodzeniu, możliwości rozwoju oraz prestiżu, ale również na innych aspektach związanych z miejscem pracy w tym: dostęp do służby zdrowia, żłobków, szkół, rozrywki.¹⁵

Infrastruktura drogowo-kolejowa: krajowa, wojewódzka, powiatowa, przygraniczna, gminna.

Stan dróg gminnych i chodników ocenia się: dobry. W tym zakresie planuje się do roku 2030: budowę i modernizację dróg i chodników na terenie gminy Dorohusk. Stan oświetlenia gminy ocenia się: dobry. W tym zakresie planuje się do roku 2030: Wymianę oświetlenia na ledowe. Stan dróg powiatowych ocenia się jako zły i wymagający modernizacji. Mosty na rzece Udal w m. Dorohusk, Turka, Ostrów wymagają remontu. Modernizacji wymaga infrastruktura drogowa powiatowa, wojewódzka, krajowa oraz modernizacja/ rozbudowa przejścia granicznego w Dorohusku, budowa parkingów z infrastrukturą towarzyszącą, terminali przeładunkowych wraz z poprawą infrastruktury kolejkowej (towarowej i pasażerskiej).

Demografia. Proces wyludniania się.

Rozbieżność pomiędzy teoretyczną a faktyczną liczbą ludności gminy powodowane są emigracją zarobkową. Podstawowe kierunki emigracji zarobkowej, to Niemcy, Holandia, Włochy i Wielka Brytania, a także duże miasta w Polsce. Przyczyną emigracji zarobkowej jest brak atrakcyjnych, dobrze płatnych miejsc pracy na terenie gminy. Bardzo ciężko określić skalę tego zjawiska, ale na pewno w większości dotyczy ono osób młodych. Ocena kwalifikacji i możliwości przekwalifikowania się na terenie gminy: na terenie gminy nie ma instytucji dających możliwość nabycia nowych kwalifikacji, taka możliwość istnieje w Chełmie (PUP i firmy szkoleniowe). Zgodnie z ewidencją ludności na terenie Gminy Dorohusk zameldowanych na pobyt stały jest 6186 osób. W latach 2002-2021 liczba mieszkańców zmalała o 12,8%. Gmina Dorohusk ma ujemny przyrost naturalny wynoszący - 57. W 2021 roku zarejestrowano 57 zameldowań w ruchu wewnętrznym oraz 74 wymeldowań, w wyniku czego saldo migracji wewnętrznych wynosi dla gminy Dorohusk - 17.

Rynek pracy i poziom przedsiębiorczości.

Widoczna jest mała aktywność gospodarcza mieszkańców gminy. Największa aktywność gospodarcza: przemysłowa i budownictwo, handel hurt i detal, rolnictwo. W ostatnich pięciu

¹⁵ Jw.

latach zdecydowanie zmniejszyła się liczba przedsiębiorstw. Nie przybywa miejsc pracy. Miejsca pracy są słabo płatne (najniższa krajowa). Liczba osób bezrobotnych z gminy Dorohusk zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Chełmie według stanu na dzień 31.12.2021 r. wyniosła 328 osób. W odniesieniu do stanu sprzed roku odnotowano spadek poziomu bezrobocia o 80 osób. Najwięcej osób bez pracy było z młodszych grup wiekowych tj. od 25 do 34 roku życia (31,4%). Zauważyć należy, że podobnie jak w całym powiecie wśród osób bezrobotnych z terenu gminy przeważają osoby z niższym wykształceniem tj. gimnazjalnymi i poniżej (31,7%). Zarówno Urząd Gminy jak i jednostki podległe w 2021 r. realizowały instrumenty pracy takie jak: staże, roboty publiczne, prace społeczno-użyteczne. Urząd Gminy Dorohusk zatrudnił 13 osób na roboty publiczne i 3 osoby na staż.

Przetwórstwo rolno-spożywcze.

Na terenie gminy nie ma bazy przetwórstwa rolno-spożywczego, w tym szczególnie potrzebnych zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego oraz ubojni zwierząt. Nie ma też jednostek /grup producentów/, które zajmowałyby się przechowywaniem, pakowaniem, jak również sortowaniem, myciem, ważeniem i konfekcjonowaniem produktów rolnych. Duży udział gleb mało przydatnych do produkcji rolnej stwarza konieczność zmiany sposobu użytkowania gruntów rolnych na inny sposób, szczególnie pod zalesienie, na cele ekologiczne, turystyczne czy pod zabudowę dla celów mieszkaniowych, usługowych lub przemysłowych.

Infrastruktura turystyczna.

Brakuje atrakcji turystycznych wyróżniających gminę na tle regionu, Polski. Niewystarczająca baza noclegowa i gastronomiczna oraz brak atrakcyjnych miejsc dla turystów krajowych i zagranicznych „pod dachem”, dostępnych zarówno w porze wiosenno-letniej, jak i jesienno-zimowej, osłabiają znacząco konkurencyjność gminy.

Zagospodarowanie przestrzenne.

Brak miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Gminy znacząco wpływa na jej atrakcyjność inwestycyjną. Dla inwestorów czas rozpoczęcia inwestycji stanowi kluczowy element wyboru miejsca pod inwestycje. Do planowania rozwoju gminy należy uwzględnić możliwości rozkładu stref aktywności w przestrzeni gminy, zgodnie z zasadami ładu przestrzennego takich jak m.in. strefa rozwoju rolnictwa, strefa aktywności gospodarczej, strefa rozwoju turystyki i ochrony walorów przyrodniczo-krajobrazowych, strefa budownictwa mieszkaniowego, strefa ekonomii społecznej, dla seniorów i osób niepełnosprawnych, strefa dziedzictwa kultury, strefa rozwoju kapitału społecznego, strefa edukacji i sportu, strefa handlu, strefa infrastruktury, strefa ochrony środowiska naturalnego, strefa zbiorników wodnych, strefa usług publicznych. Ze względu na obecność na terenie gminy rzeki Bug istnieje zagrożenie pojawiania się powodzi, które należy wziąć pod uwagę.

Ochrona zdrowia.

Służba zdrowia działająca na terenie gminy Dorohusk zabezpiecza potrzeby mieszkańców jedynie w zakresie podstawowej opieki medycznej. Na terenie gminy zlokalizowana jest praktyka lekarza rodzinnego w Brzeźnie oraz Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Dorohusku. Po poradę lekarza specjalisty, mieszkańcy gminy Dorohusk, muszą udać się poza jej teren, najczęściej do Chełma. Rozwiązanie tego problemu może być możliwe tylko poprzez rozwój telemedycyny i mobilnych placówek ochrony zdrowia.

Koszty oświaty.

Mieszkańcy podczas konsultacji zwracali uwagę na niewystarczającą ofertę zajęć pozalekcyjnych (języki obce, programowanie). Gmina ponosi znaczne wydatki związane z oświatą. W 2021 r. wyniosły 8 534 048,35 zł. Subwencja oświatowa przekazana na oświatę wyniosła 5 255 841,00 zł. Poniesione w 2021 r. wydatki oświatowe w wysokości 8 534 048,35 zł stanowią 37,19% realizacji wydatków własnych budżetu gminy. Wyraźnie zauważa się, że z roku na rok wzrastają koszty ponoszone z dochodów własnych gminy. Równocześnie obserwowane trendy wskazują, że liczba dzieci maleje i należy racjonalnie zaplanować rozwój edukacji w gminie, stawiając na jakość oferty edukacyjnej, a nie ilość dostępnych placówek. Dla podniesienia komfortu życia młodych małżeństw ważny jest dostęp do usług opieki nad dziećmi w żłobku oraz rozwój oferty zajęć pozalekcyjnych.

Wpływy do budżetu.

Zadłużenie gminy na koniec 2021 roku wyniosło 3 216 112,35 zł z czego kwota 2000 000, zł to zobowiązania długoterminowe, natomiast 1 216 112,035 zł, to zobowiązania krótkoterminowe. Na dzień 31.12.2021 r. Gmina Dorohusk nie posiadała zobowiązań wymagalnych. Powierzchnia gruntów komunalnych w gminie Dorohusk wynosiła na dzień 31.12.2021 r. - 734,8989 ha z czego: 334,7895 ha zajmowały nieruchomości, 107,85 ha zbiornik retencyjny Husynne, 2,58 ha doprowadzalnik Zanowinie, 334,7895 ha drogi gminne. Wartość księgową nieruchomości w tym gruntów oraz oddanych w użytkowanie wieczyste na dzień 31.12.2021 r. wynosiła 3 902 466,13 zł. Na mocy decyzji Wojewody Gmina Dorohusk nabyła 11,1914 ha gruntów na kwotę 178 624,00 zł. Ponadto nabyto nieodpłatnie w formie darowizny działkę nr 240/2 w Brzeźnie o pow. 0,2335 ha za kwotę 16 150,00 zł. W roku 2021 zawarto 3 transakcje notarialne na sprzedaż nieruchomości na łączną kwotę 2 323 414,97 zł.

Niewykorzystywanie walorów przyrodniczych.

Mieszkańcy podczas prac konsultacyjnych oceniając warunki życia i możliwości prowadzenie działalności gospodarczej w gminie, a także perspektywy rozwoju Gminy Dorohusk najwyżej

ocenili: stan środowiska naturalnego, walory krajobrazowe. Należy zwrócić uwagę, że w analizując dokumenty strategiczne ościennych gmin i całego województwa lubelskiego, zasoby środowiska naturalnego i walory krajobrazowe są najwyżej wskazywanymi potencjałami rozwojowymi. Niestety w ślad za posiadanymi zasobami, nie zauważa się zagospodarowania gospodarczego tych zasobów. W związku z czym, nie obserwuje się podnoszenia dochodów własnych gminy z powodów fizycznego posiadania ww. zasobów.

Dostęp do zasobów.

W grupie wskazań ważnymi zasobami, które mają szansę na poprawę i powinny skupić uwagę proponowanych rozwiązań rozwojowych są obszary, które w ocenie ankietowanych otrzymały wartości powyżej 60%: poziom wykształcenia mieszkańców, dostępność terenów przeznaczonych pod inwestycje, atrakcyjność gminy dla turystów. Grupa tych uwarunkowań stanowi istotne zaplecze rozwoju gospodarczego gminy, dlatego należy zaplanować działania, które przyczynią się do rozwoju zasobów: kapitału ludzkiego, inwestycji (prywatnych, publicznych, publiczno-prywatnych) oraz oferty turystycznej (wraz zapleczem).

Infrastruktura i oferta kulturalna, rekreacyjno-sportowa.

Mieszkańcy w trakcie procesu diagnostycznego ocenili na średnim poziomie: dostęp do infrastruktury rekreacyjno-sportowej, ciekawego spędzenia czasu, dostęp do infrastruktury kultury i rozrywki, poziom oferty i wydarzeń kulturalnych. Zasadniczym celem funkcjonowania instytucji kultury, sportu nie jest generowanie zysków finansowych ani stymulowanie rozwoju gospodarczego (przejawiającego się np. we wzroście liczby przedsiębiorstw czy wzroście jakości ich usług). Mogą one przy okazji swej zasadniczej działalności, wpływać na gospodarkę. Wpływ zrealizowanych inwestycji na gospodarkę może mieć charakter pośredni i bezpośredni, natychmiastowy i odroczony, krótko i długoterminowy. W opinii nieco ponad połowy badanych mieszkańców (50,7%) i odbiorców oferty instytucji kultury (54,2%) korzyści gospodarcze płynące z realizacji inwestycji w ich miejscowości są dostrzegalne. Wśród innych rodzajów korzyści (wizerunkowe edukacyjne, społeczne, turystyczne) korzyści gospodarcze wymieniane są jednak na ostatnim miejscu. Działalność instytucji kultury, w określonych warunkach (do których, w świetle wyników badania należy m.in. umiejscowienie danej instytucji, w tym jej powiązanie z wartościami istotnymi w danej społeczności) może towarzyszyć, a nawet stymulować rozwój działalności przedsiębiorstw branży kreatywnej.

Infrastruktura drogowa i techniczna.

Mieszkańcy w trakcie procesu diagnostycznego ocenili poziomie wymagającym interwencji: stan i jakość dróg powiatowych oraz wojewódzkich; stan techniczny przejścia granicznego i infrastruktury towarzyszącej; stan techniczny infrastruktury kanalizacyjnej, dostępność transportu publicznego, dostęp do internetu, dostęp do usług publicznych świadczonych przez

internet, pomoc w eksportowaniu towarów i usług. W tej grupie wskazań należy jednak zwrócić uwagę na towarzyszące wskazania, że poziom tych warunków może ulegać pogorszeniu. Szczególną uwagę w projektowaniu rozwiązań rozwojowych zwrócić należy na poprawę: stanu i jakości dróg gminnych, powiatowych, wojewódzkich, dostępność transportu publicznego, dostęp do internetu/ do usług publicznych świadczonych przez internet, pomoc w eksportowaniu towarów i usług.

Zagrożenie trwałą marginalizacją społeczno-gospodarczą.

Gmina Dorohusk podobnie jak inne gminy zagrożone trwałą marginalizacją społeczno-gospodarczą musi zmobilizować całą społeczność do rozwoju zgodnie z zasadami Smart Villages. W perspektywie roku 2030 społeczność mieszkająca w gminie musi nauczyć się wykorzystywać nowoczesne technologie w celu poprawy jakości i poziomu życia oraz zrównoważonego rozwoju. Gmina Dorohusk musi dążyć do tego, aby zamieszkująca ją społeczność współpracowała ze sobą i wspólnie decydowała o swoim rozwoju. Ocenę na poziomie: zła, przekraczającą 50% wskazań w grupie respondentów otrzymały następujące warunki życia i możliwości prowadzenie działalności gospodarczej w gminie, a także perspektywy rozwoju Gminy Dorohusk:

- rynek pracy (możliwość zatrudnienia się, oferty pracy na terenie gminy);
- dostępność do bazy noclegowej,
- współpraca biznesu oraz rolników z uczelniami, centrami transferu wiedzy (49,20%).

Należy zwrócić uwagę, że ww. warunki mają bezpośrednie przełożenie na ocenę poziomu rozwoju kluczowych kompetencji rozwojowych takich jak: praca, wiedza (innowacyjność), wykorzystanie zasobów będących atutem gminy (walory przyrodnicze, turystyczne). Identyfikowane w badaniu deficyty stanowią poważną barierę w planowaniu różnych rozwiązań inwestycyjnych. Stąd można prognozować, że w zakresie minimalizacji zidentyfikowanych ograniczeń, Gmina Dorohusk powinna podjąć współpracę z partnerami (JST, instytucjami otoczenia biznesu, uczelniami, przedsiębiorcami), aby skutecznie móc wpływać na likwidowanie zagrożenia trwałą marginalizacją społeczno-gospodarczą.

Grupa respondentów oceniła również na złym poziomie: dostępność i jakość szkolnictwa na poziomie średnim, dostępność do bazy gastronomicznej, oferta mieszkaniowa (budownictwo jedno i wielorodzinne), współpraca przygraniczna (handel, usługi). Wymienione warunki ocenione krytycznie przez respondentów wskazują na konieczność podjęcia działań w obszarze poprawy transportu do dużych ośrodków edukacyjnych (szkoły średnie). Deficytowym jest również obszar usług i handlu przygranicznego. Wojna na Ukrainie wpływa na ograniczenia rozwojowe. Jednak chcąc zbudować rynek pracy, należy wykorzystać różne możliwości finansowania inwestycji w celu zwiększenia bazy gastronomicznej, rozwoju oferty mieszkaniowej oraz współpracy przygranicznej.

Problemy społeczne.

Mieszkańcy wskazali główne problemy społeczne, które występują na terenie Gminy. Do kluczowych (powyżej 60% wskazań) należą:

- brak atrakcyjnych miejsc pracy,
- utrata poczucia bezpieczeństwa z powodu wojny na Ukrainie,
- niedostatek działań w związku z wysoką inflacją.

Analizując wyniki badania trzeba podkreślić, że problemy społeczne, które najbardziej niepokoją mieszkańców gminy wiążą się z bezpieczeństwem – zamieszkania, życia oraz bezpieczeństwem ekonomicznym. Podobne wyniki badań społecznych obserwuje się obecnie w skali całego województwa. Stąd w dużej mierze należy uwzględnić marko uwarunkowania i ograniczony wpływ JST na minimalizację zagrożeń. Niemniej jednak władze lokalne powinny podejmować inicjatywy poprawiające warunki bezpieczeństwa (obrony cywilnej) oraz bezpieczeństwa ekonomicznego (wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, rozwój inwestycji publicznych i prywatnych), rozsądne wsparcie socjalne (organizacja robót publicznych).

Wskazane przez respondentów wysokie zagrożenie problemami społecznymi takimi jak:

- bezrobocie,
- alkoholizm,
- wyludnianie się gminy.

jest w dużej mierze pochodną nawarstwiających się, niekorzystnych zmian z okresu przemian ustrojowych i pogłębiającej się przepaści gospodarczej pomiędzy przemysłowymi obszarami w Polsce, a obszarami rolniczymi. Należy skupić się na intensywnej polityce antyalkoholowej w gminie. Ponadto poprawa infrastruktury transportowej, rozwój przejścia granicznego (budowa terminala przeładunkowego, budowa rynku usług (transportowych, noclegowych, gastronomicznych, handlu, oferty turystycznej (w tym kulturalnej) powinna stanowić kierunek rozwoju gminy. Do problemów o średnim poziomie zagrożenia problem, respondenci zaliczyli przede wszystkim:

- wzrost liczby osób niepełnosprawnych i chorych,
- przemoc w rodzinie,
- wzrost liczby osób starszych,
- brak wykwalifikowanych pracowników.

Niekorzystne trendy demograficzne i emigracyjne stanowią dla gminy poważny problem. Respondenci wskazując średniego zagrożenia przekazują informację, że ww. obszary mogą się pogłębić, a wynikające z nich deficyty przełożą się na sytuację społeczną i ekonomiczną gminy. Uwarunkowania takie jak: bieda będzie ostatecznie skutkiem inflacji i braku miejsc pracy. Dlatego do kluczowych działań, które należy przewidzieć w planowaniu strategicznym jest przeciwdziałanie negatywnym trendom oraz zapewnienie odpowiedniej infrastruktury i usług (ochrona zdrowia, leczenie, hospicjum) dla grupy mieszkańców, która będzie wyraźnie rosła.

W grupie priorytetów rozwojowych gminy znalazły się zarówno przedsięwzięcia istotne w strefie funkcjonalno-przestrzennej/ technicznej:

- budowa nowych i modernizacja istniejących dróg oraz ciągów pieszo-rowerowych,
- poprawa estetyki i zagospodarowanie przestrzeni publicznych (miejsc spotkań).

Równocześnie do priorytetów rozwojowych respondenci wskazali działania w obszarze społecznym:

- zwiększenie dostępności do programów mających na celu zmniejszenie bezrobocia i patologii,
- rozbudowa miejsc przeznaczonych dla osób starszych i chorych (opieka, rehabilitacja),
- poprawa dostępu do opieki zdrowotnej.

Do priorytetów do gospodarczych respondenci zaliczyli również przedsięwzięcia w strefie ochrony środowiska naturalnego:

- promocja i wsparcie wykorzystania odnawialnych źródeł energii (np. fotowoltaiki).

Istotnym wskazaniem dla rozwoju Gminy Dorohusk są priorytety, które respondenci zdecydowanie uważają za przedsięwzięcia priorytetowe w obszarze gospodarki:

- sprowadzenie do gminy dużego inwestora w branży rolno-spożywczej, przetwórczej,
- rozwój turystyki, w tym infrastruktury oraz bazy noclegowej i gastronomicznej.

Respondenci udzielający odpowiedzi na pytanie dotyczące najważniejszych inwestycji, które należy uwzględnić w planie rozwoju gminy wskazali zarówno inwestycje infrastrukturalne jak i te o charakterze społecznym oraz gospodarczym.

Do inwestycji o charakterze infrastrukturalnym/ funkcjonalno-przestrzennym wskazano:

- Budowa ścieżki rowerowej – droga Dorohusk – Świerże.
- Budowa ścieżki rowerowej Dorohusk – zalew Husynne – Dubienka.
- Przebudowa drogi w do kościoła w Świerżach. Przebudowa dróg w Dorohusku.
- Przebudowa drogi wojewódzkiej 816 Świerże - Hniszów.
- Przebudowa drogi powiatowej Turka- Czerniejów oraz budowa chodnika.
- Modernizacja zalewu Husynne.
- Budowa buforowego parkingu dla ciężarówek.
- Zagospodarowanie terenu wokół Pałacu Suchodolskich w Dorohusku.
- Budowa placu targowego.

Do inwestycji o charakterze społecznym/technicznym wskazano:

- Remont Świetlicy Wiejskiej w Świerżach.
- Remont Remizy w Świerżach.
- Organizacja miejsca dla młodzieży w Świerżach.
- Remont Świetlicy Wiejskiej w Turce.
- Dostosowanie budynków użyteczności publicznej dla osób niepełnosprawnych.

- Wyższy poziom wydarzeń kulturalnych.
- Nowy oddział banku w Dorohusku.
- Rozwój komunikacji publicznej.
- Budowa żłobka.
- Boisko do koszykówki w Świerżach.
- Remont Kościoła Parafialnego w Dorohusku.

Do inwestycji o charakterze gospodarczym wskazano:

- Dostęp do lokali gastronomicznych (kawiarenka).
- Nowe zakłady produkcyjne.
- Terminale przeładunkowe.
- Domki letniskowe, nawierzchnia asfaltowa, modernizacja pola namiotowego.

Do inwestycji o charakterze ochrona środowiska wskazano:

- Rozbudowa sieci wodociągowej.
- Modernizacja oczyszczalni ścieków w Dorohusku.
- Energetyka odnawialna.
- Zasadzenie drzew obok Pałacu Suchodolskich i wzdłuż ulic.

Odnowa zabytków. Rewitalizacja.

Respondenci udzielający odpowiedzi na pytanie dotyczące najważniejszych inwestycji, które w pierwszej kolejności wymagają rewitalizacji (odnowienia, modernizacji, nadania nowych funkcji) lub zaprojektowania i wybudowania należą:

- Obiekty służące aktywności kulturalnej/ religijnej/ rekreacyjnej w gminie typu: Świetlica Wiejska w Świerżach, Kościół w Świerżach, Park Podworski w Świerżach, Remiza w Świerżach, Kaplica w Husynnem.
- Obiekty służące edukacji: budynek szkoły, boisko szkolne,
- Obiekty mogące realizować funkcje społeczne, gospodarcze, turystyczne typu: Dworek w Zamieściu, Strużówka Podworska w Świerżach, Budynek po byłej szkole w Świerżach - obecnie siedziba Stowarzyszenia Świerż i Ziemi Świerżowskiej, Park przy pałacu w Dorohusku, Budynek po pawilonie handlowym w Dorohusku- Osadzie.

Do obiektów, których budowę należy przewidzieć w planowaniu rozwoju Gminy Dorohusk, respondenci wskazali:

- Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków w Świerżach
- Park w Świerżach.
- Oczyszczalnia ścieków.
- Skatepark.
- Budowa placu do nauki jazdy na rowerze.

- Budowa bieżni do skoku w dal.
- Budowa boiska do piłki plażowej i do piłki nożnej plażowej w Dorohusku - Osadzie (przy boisku).
- Centrum kultury z salą widowiskową i miejscem prób dla różnych grup.

Słabe strony gminy wskazane przez mieszkańców.

Podczas procesu diagnostycznego oraz konsultacji respondenci do największych deficytów, słabych stron gminy zaliczyli: komunikację publiczną na trasie Chełm-Świerże-Dorohusk (niewystarczająca liczba kursów), stan techniczny i brak wykorzystania dworku w Zamieściu na potrzeby gminy, stan organizacji/techniczny: Parku w Świerżach, Szkoły w Świerżach. Mieszkańcy podkreślili brak miejsc spotkań dla dzieci i młodzieży, brak wsparcia dla OSP Świerże, mało imprez kulturalnych, zły stan dróg powiatowych i wojewódzkich, brak komunikacji kolejowej, mało zajęć dodatkowych dla dzieci (sport, rozrywka, wycieczki, obozy, kolonie), mało miejsc pracy, brak reakcji służb na utrudniony dojazd do przejścia granicznego, bezrobocie, brak jedności w głosie społeczeństwa, brak miejsca spotkań (restauracja), brak parkingu buforowego dla samochodów ciężarowych, uciążliwość związana z przejściem granicznym, mało rozwinięte place zabaw, niewystarczająca opieka medyczna, brak lekarzy specjalistów, brak ścieżek rowerowych, brak bazy noclegowej.

Respondenci wskazali, że w ich ocenie na poziomie średnim należy ocenić gminę w kategoriach:

- Miejsce atrakcyjne do wypoczynku.
- Poziom atrakcyjności w stosunku do sąsiadujących gminy.
- To gmina, z nowoczesnym centrum wymiany handlowej i przejściem granicznym.

Respondenci wskazali, że w ich ocenie nisko, a nawet bardzo nisko należy ocenić, takie cechy gminy jak:

- Miejsce do pracy (w kategoriach atrakcyjności rynku pracy).

Priorytety rozwojowe wskazane przez mieszkańców.

- Nowy obiekt dostosowany do funkcji: kulturalnych, turystyki opartej na kulturze/ochronie środowiska/ edukacji z gastronomią, miejscami noclegowymi.
- Termomodernizacja świetlic wiejskich i dostosowanie ich do potrzeb mieszkańców/ turystów.
- Poprawa komunikacji (organizacja komunikacji dla osób wykluczonych komunikacyjnie).
- Rozwój przedsiębiorczości (tworzenie warunków do powstawania nowych działalności gospodarczych).
- Utworzenie „serca gminy” (miejsca budującego relacje pomiędzy mieszkańcami).
- Poprawa sieci internetowej i łączności sieci komórkowych.

- Modernizacja dróg i chodników.
- Budowa ścieżek rowerowych, szlaków turystycznych z infrastrukturą towarzyszącą.
- Budowa infrastruktury wokół zalewu (poprawa atrakcyjności turystycznej zalewu).
- Założenie monitoringu na terenie ZSP w Dorohusku.
- Rozwój sieci kanalizacyjnej/ budowa przydomowych oczyszczalni ścieków.
- Tworzenie warunków do rozwoju strefy gospodarczej w Brzeźnie oraz budowy terminala.
- Ze względu na charakter OSI krajowych stanowiących obszary występowania negatywnych procesów rozwojowych, w ramach wdrażania *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030* (SRWL 2030), wskazuje się je jako obszary priorytetowe, na których przewidziane jest zastosowanie terytorialnych instrumentów wsparcia zorientowanych na wykorzystanie zasobów i potencjałów poszczególnych części województwa. Gmina Dorohusk znajduje się na OSI Polesie. Priorytet Rozwoju OSI Polesie: społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego oraz terenów nadbużańskich. W procesie konsultacji wygenerowano potrzeby inwestycyjne gminy i wskazano najważniejsze inwestycje.

Cz. II.

MISJA I WIZJA GMINY.

Przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce spowodowały, że obszary wiejskie stanęły wobec nowych trudności i wyzwań. W związku z transformacją ustrojową i przystąpieniem Polski do Wspólnot Europejskich pojawiły się problemy dotyczące w głównej mierze kwestii zatrudnienia i źródeł utrzymania mieszkańców. Gminy województwa lubelskiego położone w sąsiedztwie granicy państwowej charakteryzuje duże zróżnicowanie struktury przestrzennej i dynamiki rozwoju gospodarczego. Rozwój koncentruje się przede wszystkim na tych terenach, które położone są w pobliżu przejść granicznych. W przypadku regionów przygranicznych ważną rolę odgrywają granice państwowe, które jednostronnie je „domykają”, oddziałując na ich rozwój gospodarczy i społeczny. Atrybutami regionu przygranicznego są:

- położenie geograficzne,
- charakter granicy państwowej,
- różnice w poziomie rozwoju oraz sposobie funkcjonowania gospodarki regionów sąsiadujących,
- dystans instytucjonalny,
- różnice w stanie zagospodarowania,
- uwarunkowania społeczno-kulturowe [Miszczyk, 2013, s. 60].

Gminy położone w strefie przygranicznej przy zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski stanowią 8,6% ogółu gmin w kraju. W województwie lubelskim 16 gmin leży we wspólnej strefie przygranicznej, tj. przy granicy polsko-białoruskiej i polsko-ukraińskiej. Pomimo wielu trudności obserwowany jest rozwój tych obszarów. Aktywizacji sprzyjają przebiegające przez badany obszar drogi o znaczeniu międzynarodowym.

Mocną stroną wschodnich gmin województwa lubelskiego jest położenie geopolityczne (na wewnętrznej granicy Unii Europejskiej, granica Unia Europejska - Ukraina bądź Białoruś). Wykorzystanie tego atutu może skutkować rozwojem bazy usługowej i ruchu przygranicznego. Ponadto czyste środowisko, wysokiej lub średniej jakości gleby stwarzają możliwości do produkcji zdrowej i ekologicznej żywności. Z kolei występowanie obszarów o cennych walorach przyrodniczych i kulturowych, wolne tereny do zagospodarowania i brak uciążliwego przemysłu skutkować mogą rozwojem turystyki.¹⁶

Jakość życia mieszkańców uzależniona jest obecnie od wysokości dochodów uzyskiwanych głównie z rolnictwa, które pomimo niekorzystnych warunków ekonomicznych jest jednym z głównych źródeł utrzymania mieszkańców gmin pogranicza. Szansą dla uruchomienia długookresowych procesów rozwojowych jest pozyskiwanie dodatkowych nakładów finansowych ze środków Unii Europejskiej oraz wzbogacenie dominującej funkcji rolniczej o funkcje turystyczne i usługowe. Dopiero w ostatnich latach rozpoczęto bardziej intensywne i skuteczne próby uzyskania środków na inwestycje z funduszy europejskich. Podejmowane wcześniej, nieliczne próby z reguły kończyły się niepowodzeniem.

¹⁶ Wesołowska M., Rozwój wybranych gmin przygranicznych województwa lubelskiego w świetle badań ankietowych i dokumentów strategicznych. Problemy Ekologii Krajobrazu, T. XXVI. 87-97, 2000.

DETERMINANTY ROZWOJU GMINY DOROHUSK – GMINY PRZYGRANICZNEJ.

Ostatnie ćwierćwiecze na polskich pograniczach to okres bardzo dynamicznych przemian. Zmieniał się istotnie charakter granic, a decyzje polityczne ukształtowały nowe relacje graniczących stron. Kluczowym okazało się rozszerzenie UE oraz nowa rola granic, usankcjonowana traktatem z Schengen. Równoległe, w wymiarze militarnym, postępował proces demontażu Układu Warszawskiego oraz rozszerzenie na wschód NATO. Dokonywały się istotne zmiany państwowości wśród sąsiadów Polski: o ile w 1990 roku Polska graniczyła z trzema krajami, to obecnie mamy 7 sąsiednich państw. Tłem tego wszystkiego są dynamicznie zmieniające się okoliczności geopolityczne, choćby wojna Ukrainie, problemy z praworządnością na Białorusi, a także napięcie stosunków politycznych i gospodarczych z Rosją. Dodatkowym wyzwaniem jest problem zróżnicowania poziomu rozwoju gospodarczego Polski: wschodnie pogranicze reprezentuje niższy poziom rozwoju.¹⁷

Kwestię pograniczy dostrzega także *Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030*, wymieniając te obszary w gronie problemowych, wymagających wprowadzenia nowych funkcji. Zakłada się w zakresie współpracy transgranicznej opracowanie strategii rozwoju poszczególnych pograniczy na poziomie makroregionalnym, a na granicach wewnątrzrajowych tworzenie transgranicznych obszarów funkcjonalnych. W konsekwencji pojawił się adekwatny zapis w projekcie rozporządzenia w sprawie szczegółowych warunków określania obszarów funkcjonalnych i ich granic.¹⁸

Reasumując, instytucjonalne podstawy rozwoju obszarów przygranicznych opierają się na kilku elementach. Bez wątplenia główną rolę odgrywa samorząd terytorialny. Istnieje też szereg międzynarodowych regulacji ogólnych, tworzących podstawy do budowania relacji transgranicznych, na które jednak potrzebna jest zgoda administracji państwowej. Specyficznym podmiotem są euroregiony, które materializują potrzebę współpracy transgranicznej. Niebagatelną rolę z punktu widzenia pograniczy odgrywa Europejska Polityka Sąsiedztwa, a także programy finansujące współpracę na pograniczach. Wzmocnienie rozwoju lokalnego stanowią także programy unijne, takie jak LEADER.¹⁹

Rozwój lokalny warunkują zarówno współcześnie kształtujące się potencjały wewnętrzne i determinanty zewnętrzne, ale także historyczne uwarunkowania. Przerwanie zamknięcia na ścieżce i wytworzenie nowej trajektorii rozwoju wymaga zwykle zaangażowania czynników, zarówno „twardych”, jak i „miękkich”.

W przypadku regionów peryferyjnych, z uwagi na słabość ich wewnętrznych cech gospodarczych i społecznych, szczególnie trudno jest zainicjować procesy akumulacji kapitału, wiedzy i innowacji, a także akumulacji kapitału społecznego i instytucjonalnego (współdziałanie miejscowych liderów społecznych, przedsiębiorców oraz instytucji związanych z rozwojem lokalnym). Pomimo tego, uznaje się, że należy także w tym przypadku odnosić się do wewnętrznego potencjału rozwojowego gminy Dorohusk i budować strategię rozwoju odnoszącą się właśnie do pobudzania wewnętrznych procesów rozwojowych, bazującą na występujących na danym obszarze zasobach, pamiętając, że lokalizacja stanowi czynnik zewnętrzny rozwoju danej jednostki terytorialnej.

¹⁷ Sitek S., Uwarunkowania rozwoju lokalnego na obszarach przygranicznych. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016.

¹⁸ Jw.

¹⁹ Jw.

Potencjały gminy Dorohusk powinny być wykorzystywane w rozwoju dodatkowych specjalności wytwórczych gminy, rozwoju jej wielofunkcyjności i lepszej adaptacji do nowych warunków społeczno-gospodarczych wynikających z transformacji gospodarczej i wyzwań wzrostu konkurencyjności. Konieczna jest aktywizacja innych funkcji i czynników, których znaczenie zmalało na przestrzeni lat, w tym aktywizacja kapitału społecznego. Pełniejsze wykorzystanie potencjału gminy powinno się opierać w większym stopniu na partycypacji lokalnej społeczności.

Rozwój gminy jest złożonym procesem i zależy od bardzo wielu czynników, dlatego projektując wizję i misję gminy Dorohusk oraz strategiczny obszar i kierunki rozwoju zwrócono uwagę na następującej czynniki:

- przygraniczne położenie gminy,
- zagrożenie trwałą marginalizacją społeczno-ekonomiczną,
- kompetencje samorządu gminnego oraz jego możliwości finansowe,
- uwarunkowania zewnętrzne zidentyfikowane jako szanse i zagrożenia w diagnozie gminy,
- uwarunkowania wewnętrzne zidentyfikowane jako mocne i słabe strony w diagnozie gminy,
- możliwości współpracy na rzecz rozwoju ponadlokalnego,
- instrumenty i programy finansowe, dostępne dla gmin w ramach środków unijnych oraz budżetu państwa,
- obowiązujące dokumenty strategiczne na poziomie krajowym, regionalnym i gminnym.

Uwzględniając powyższe uwarunkowania w Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033 wyróżniono następujące kluczowe elementy:

- wizja to pożądaný obraz Gminy Dorohusk w 2033 roku, do którego będzie zmierzać,
- misja stanowi narzędzie do osiągnięcia celów i w efekcie wizję Gminy Dorohusk,
- strefy wskazane w modelu funkcjonalno-przestrzennym i działania strategiczne, to najważniejsze obszary, w których wsparcie jest konieczne dla przyspieszenia rozwoju gminy cele operacyjne stanowią uszczegółowienie obszarów strategicznych, kierunki działań są grupami konkretnych przedsięwzięć realizujących założony cel operacyjny.

MISJA

Misja określa wartości jakimi będzie kierowała się społeczność lokalna w celu zrealizowania zaprojektowanej wizji rozwoju, ukierunkowuje również na działania, które trzeba podjąć, aby misja się powiodła, a wizja stała się rzeczywistością. Realizatorem misji jest cała społeczność lokalna gminy, w tym przedstawiciele władzy i urzędnicy, pracownicy placówek i instytucji gminnych, członkowie organizacji pozarządowych, przedsiębiorcy, inwestorzy i mieszkańcy.

MISJA

MISJĄ GMINY DOROHUSK JEST STWORZENIE JAK NAJLEPSZYCH WARUNKÓW DO ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, ROLNICTWA I TURYSTYKI Z WYKORZYSTANIEM LOKALNYCH ZASOBÓW, A TAKŻE ZACHOWANIE I OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PRZYRODNICZEGO ORAZ POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW I ZACHĘCENIE DO OSIEDLANIA SIĘ W GMINIE NOWYCH OSÓB.

WIZJA

Gmina Dorohusk ma duże szanse na rozwój gospodarczy w oparciu o logistykę (przejście graniczne, terminal przeładunkowy, sektor usług dla biznesu) oraz turystykę (walory przyrodnicze i kulturowe, produkty ponadlokalne np. szlaki turystyczne, rowerowe, konne, piesze, ofertę etno muzeów, atrakcje kreowane i realizowane poprzez współpracę ponadlokalną w inicjatywie „Malowniczy Wschód”, LGD Ziemi Chełmskiej, Euroregion Bug, a także poprzez efektywne i wyspecjalizowane rolnictwo. Wykorzystanie tych wewnętrznych potencjałów, przy pomocy środków zewnętrznych, przyczyni się do przyspieszenia procesu wzrostu lokalnej gospodarki i poprawy życia mieszkańców. Głównym kluczem do zmiany sytuacji na terenie gminy jest skoncentrowanie się na lepszym wykorzystaniu lokalnych zasobów na cele gospodarki i turystyki.

WAŻNE ZASADY ROZWOJOWE, KTÓRE BĘDĄ KREOWAĆ DZIAŁANIA PODEJMOWANE PRZEZ GMINĘ DOROHUSK DO 2033 ROKU TO:

1. Respektowanie zasad ładu przestrzennego.

Ład przestrzenny to główny cel zagospodarowania przestrzennego na wszystkich poziomach planowania: krajowym, regionalnym, lokalnym i funkcjonalnym. W zagospodarowaniu przestrzennym ład przestrzenny oznacza uporządkowanie i harmonię pomiędzy różnymi elementami składowymi przestrzeni i funkcjami struktury przestrzennej, stanowiąc kryterium oceny jakości zmian zagospodarowania w odniesieniu do sprawności procesów społeczno-gospodarczych i jakości życia.²⁰

2. Troska o zdrowie i dobrobyt mieszkańców.

Zapewnienie wszystkim ludziom w każdym wieku zdrowego życia oraz promowanie dobrobytu to wynikające z Agendy 2030 globalne zobowiązanie ujęte w trzecim z Celów Zrównoważonego Rozwoju. Prawo do życia w zdrowym środowisku to integralna część Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Zdrowie i dobrobyt to priorytety Polaków na drodze do zrównoważonego rozwoju.

²⁰ Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

3. Ochrona i odpowiednie wykorzystanie kapitału ekologicznego.

Kapitał naturalny tworzą „odnawialne i nieodnawialne zasoby naturalne oraz procesy ekologiczne rządzące ich występowaniem i wykorzystaniem”. Zasoby przyrodnicze, jak cenne surowce naturalne czy atrakcyjne dla turystyki tereny przynoszą gminie i jej mieszkańcom dochód. Inne natomiast mogą generować zysk w przyszłości, wówczas, gdy zacznie wzrastać na nie popyt. Gmina opracowuje i będzie realizować plan działań na rzecz ochrony środowiska. Opracowany program ekorozwoju może mieć charakter pomocniczy lub decyzyjny. Program obejmuje aspekty gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Szczególną rolę odgrywać będzie pomoc w tworzeniu ekologicznych gospodarstw rolnych.

4. Rozwój endogenicznych potencjałów.

Gmina jest obszarem rolniczym i nadal będzie rozwijać te funkcje realizując zasady produkcji zgodne z ochroną środowiska. Również bogactwo walorów naturalnych gminy tworzy jej specyfikę, a jednocześnie stanowi stale niewykorzystany w pełni potencjał. Przy dochowaniu należytej troski o ich ochronę mogą one być przedmiotem pełniejszego zagospodarowania przestrzenno – funkcjonalnego, w szczególności pod kątem kreowania produktów turystycznych. W dużej mierze determinują one rodzaje i formy turystyki, które mogą być rozwijane w gminie stanowiąc podstawową atrakcję dla odwiedzających województwo turystów. Woda jest jednym z najważniejszych zasobów użytkowanych środowiska przyrodniczego, odgrywającym znaczną rolę w kształtowaniu atrakcyjności turystycznej gminy.

5. Inwestowanie w odnawialne źródła energii.

Trwały zrównoważony rozwój uwzględnia korelację parametrów środowiskowych, społecznych i ekonomicznych w granicach tolerancji natury i pozostawienia przyszłym pokoleniom stanu środowiska w obecnej formie, jak nie lepszej. Poszanowanie ochrony zasobów środowiskowych wraz z wizją zielonej gminy staje się obecnie zagadnieniem niezwykle aktualnym. Wszystkie związane z nim działania zmiernają bowiem do poprawy komfortu życia i zdrowotności mieszkańców gminy.

6. Rozwój edukacji.

Im mniej nierówności w społeczeństwie, tym ludziom żyje się lepiej. Jednym ze sposobów zmniejszania nierówności wynikających z niewystarczającego kapitału społecznego jest powszechna edukacja. Powinna ona rozpoczynać się jak najwcześniej i jak najdłużej obejmować wszystkie dzieci bez podziału na specjalizacje/kierunki. Ważna jest także współpraca szkoły z otoczeniem – instytucjami, organizacjami i oczywiście rodziny uczniów. Właściwa komunikacja, wspólne wydarzenia i akcje – to wszystko usprawnia efekt edukacyjny i sprawia, że szkoła stanowi ważne ogniwo społeczne. Należy również w gminie podjąć inicjatywy dt. edukacji osób dorosłych. Ten typ edukacji jest twórczą siłą, która dynamizuje swoją dynamiką procesy społecznego życia, i czerpiąc z nich własne treści i cele oddaje wyniki pracy, służy także zaspokajaniu zbiorowych oraz

indywidualnych edukacyjnych potrzeb, podnosi zawodową i ogólną kulturę społeczeństw, a także ułatwia zmiany warunków życia człowieka.

7. Wielofunkcyjny rozwój gospodarczy.

Problem rozwijania pozarolniczych funkcji gospodarki obszarów wiejskich oraz potrzeba zachowania szerokiego wachlarza ich funkcji społecznych staje się dziś kluczowy z punktu widzenia potrzeby zapewnienia ludności wiejskiej poprawy standardu życia. Model wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich jest jedną z podstawowych kategorii polityki względem rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. Podstawowe działalności społeczno – gospodarcze realizowane na obszarach wiejskich, takie jak rolnictwo, leśnictwo, rybactwo, agroturystyka - spełniają ważne funkcje przyrodnicze i kulturowe. W związku z powyższym dążenie do trwałego rozwoju obszarów wiejskich powinno być oparte na rozwijaniu ich różnorodności, zarówno poprzez wzbogacanie struktury ich funkcji społeczno - gospodarczych, jaki poprzez kształtowanie i ochronę krajobrazu kulturowego i naturalnego.

8. Wdrożenie smart villages (inteligentna wieś).²¹

Podejście Smart Villages bazuje na połączeniu nowoczesnych narzędzi i technologii dla polepszenia jakości życia oraz podniesienia standardu usług publicznych dla obywateli, przy lepszym wykorzystaniu zasobów oraz mniejszym wpływie na środowisko. Smart Villages ma istotne znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich, zarówno ze względu na nowe możliwości tworzenia miejsc pracy, jak i z punktu widzenia jakości życia na wsi. Promowanie inteligentnych wsi i oferowanie im wsparcia jest istotnym elementem programowania funduszy unijnych w następnych latach.

9. Rozwój przemysłu czasu wolnego (turystyki, agroturystyki, terenów i atrakcji wiosek tematycznych, wiosek artystycznych).

Wieś przestaje być ciekawym miejscem, traci swój charakter, swoją dotychczasową tożsamość. Dotyczy to w głównej mierze wsi leżących z dala od miast i dobrych dróg, pozbawionych wyraźnych atrakcji turystycznych. Mieszkańcy takich wsi mówią przeważnie: tu nie ma nic ciekawego, tu nie ma perspektyw. Bardziej niż pieniędzy potrzeba dzisiaj nowych pomysłów na miejsce wsi w gospodarce gminy, powiatu, regionu i następującej po rolnictwie i przemyśle erze gospodarki wiedzy, doznań i twórczości. Gmina Dorohusk posiada predyspozycje do utworzenia wiosek tematycznych (m.in. wioska artystyczna, etnoland – Turka, Ostrów i Michałówka).

10. Współpraca ponadlokalna i międzynarodowa – tworzenie produktów, usług, marki.

²¹ <https://ksow.pl/idee/smart-villages>

Współpraca ponadlokalna i międzynarodowa samorządów i społeczności lokalnych od wielu dziesięcioleci postrzegana jest jako ważny czynnik ułatwiający rozwój. Gmina opracuje Strategię Rozwoju Ponadlokalnego z innymi gminami LGD Ziemi Chełmskiej.

Równocześnie świadomość marginalizacji społeczno-gospodarczej i pogłębiających się problemów związanych z niekorzystną demografią oraz nieatrakcyjnym rynkiem pracy są ważnym przesłaniem, które zaznaczone są w planowaniu rozwoju gminy.

Najwięcej wskazań w przeprowadzonej diagnozie, uzyskała wizja gminy przedsiębiorczej, atrakcyjnej dla inwestorów i tworzącej atrakcyjne miejsca pracy..

WIZJA

WIZJA W 2033: DOROHUSK BĘDZIE WYRÓŻNIAJĄCĄ SIĘ POZIOMEM ROZWOJU GOSPODARCZEGO GMINĄ PRZYGRANICZNĄ. GMINĄ Z WIĘKSZĄ ILOŚCIĄ ATRAKCYJNYCH MIEJSC PRACY, GMINĄ Z NOWOCZESNĄ INFRASTRUKTURĄ I ZURBANIZOWANIEM, GMINĄ ATRAKCYJNĄ DLA MIESZKAŃCÓW, MOGĄCYCH REALIZOWAĆ SWOJE ASPIRACJE, GMINĄ SPRZYJAJĄCĄ ROZWOJOWI PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, PRZYJAZNĄ DLA INWESTORÓW ZAINTERESOWANYCH LOKOWANIEM TU SWOICH INWESTYCJI, GMINĄ ATRAKCYJNĄ TURYSTYCZNIE, GMINĄ ROZWIJAJĄCĄ EFEKTYWNE I WYSPECJALIZOWANE ROLNICTWO, GMINĄ W PEŁNI SKANALIZOWANĄ I ZWODOCIAĞOWANĄ, KORZYSTAJĄCĄ Z OZE I INTERNETU. GMINĄ ZGAZYFIKOWANĄ, GMINĄ REALIZUJĄCĄ W PEŁNI IDEE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU I SMART VILLAGES ORAZ ŁADU PRZESTRZENNEGO. TROSKA O OCHRONĘ ŚRODOWISKA NATURALNEGO STANOWI KRWIOBIEG WSZYSTKICH PODEJMOWANYCH DZIAŁAŃ ROZWOJOWYCH GMINY. W 2033 ROKU BĘDZIE TO NOWOCZESNA JEDNOSTKA SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO, ATRAKCYJNA TURYSTYCZNIE, PRZYJAZNA INWESTOROM, O WYSOKIM POZIOMIE ROZWOJU INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ I SPOŁECZNEJ, CHRONIĄCA ZASOBY PRZYRODNICZE I KULTUROWE.

Istotnym obszarem rozwojowym będzie budowa marki gminy, świadome kształtowanie jej wizerunku, poprzez:

1. Rozbudowę przejścia granicznego z infrastrukturą towarzyszącą,
2. Modernizację infrastruktury drogowej i kolejowej, budowę parkingów, poprawa dostępności transportowej, komunikacyjnej,
3. Budowę terminala przeładunkowego,
4. Budowę oferty dla inwestorów (dalszy rozwój logistyki, przemysłu przyjaznego środowisku, usług),
5. Tworzenie warunków do powstawania atrakcyjnych miejsc pracy, wsparcie rozwoju przedsiębiorczości,
6. Rozwój rolnictwa, rolnictwa efektywnego i wyspecjalizowanego,
7. Budowa konkurencyjnej oferty edukacyjno-kulturalno-sportowej,
8. Intensywny rozwój infrastruktury turystycznej (również w skali ponadlokalnej),
9. Wyróżniającą się, zintegrowaną i dostosowaną do współczesnych potrzeb ofertę turystyczną.

GMINA WYKORZYSTA ATRYBUTY ROZWOJOWE.

- Model zrównoważonego rozwoju.
- Przygraniczne położenie.
- Przejście graniczne Polska-Ukraina w Dorohusku.
- Unikalne walory przyrodnicze, tereny cenne przyrodniczo.
- Współpraca samorząd – biznes – nauka – mieszkańcy.
- Endogeniczne potencjały Gminy Dorohusk
- Gospodarka, rozwój przedsiębiorstw.
- Rolnictwo.
- Cyfryzacja.
- Turystyka – kontynuacja inicjatywy „Malowniczy Wschód”.
- Warunki dla rozwoju energetyki odnawialnej.
- Ochrona środowiska naturalnego.
- Surowce mineralne.
- Uwarunkowania mieszkaniowe.
- Kultura i sport.
- Edukacja.
- Kapitał społeczny, aktywność organizacji pozarządowych.
- Bezpieczeństwo.
- Pomoc społeczna.
- Komfort życia mieszkańców.

GMINA ZORGANIZUJE STRUKTURY/ WARUNKI REALIZACJI WYZWAŃ ROZWOJOWYCH:

- Ograniczenie zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym.
- Wykorzystanie mega trendów w kształtowaniu ładu przestrzennego.
- Modernizacja i budowy infrastruktury drogowo-kolejowej: krajowa, wojewódzka, powiatowa, przygraniczna, gminna.
- Ograniczenie niekorzystnych zmian demograficznych, procesów wyludniania się.
- Kreowanie atrakcyjnego rynku pracy i poziomu przedsiębiorczości.
- Wsparcie rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego.
- Budowa infrastruktury dla mieszkańców (żłóbek, place zabaw itp.)
- Budowa i modernizacja infrastruktury turystycznej.
- Opracowanie Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego.
- Rozwój usług ochrony zdrowia.
- Obniżenie koszty oświaty.
- Wzrost wpływów do budżetu.
- Efektywne wykorzystywanie walorów przyrodniczych.
- Zapewnienie dostępu do zasobów.
- Rozwój infrastruktury i oferty kulturalnej, rekreacyjno-sportowej.
- Modernizacja, budowa infrastruktury drogowej i technicznej.
- Ograniczenie zagrożenia trwałą marginalizacją społeczno-gospodarczą.
- Rozwiązywanie problemów społecznych.
- Odnowa zabytków.
- Rewitalizacja.
- Priorytety rozwojowe wskazane przez mieszkańców.

OBSZARY SKŁADOWE WIZJI ROZWOJU GMINY:

- Wizja gminy przedsiębiorczej, atrakcyjnej dla inwestorów i tworzącej atrakcyjne miejsca pracy, to również pokłosie kryzysu wywołanego pandemią Covid-19 i wojny na Ukrainie. Piętrzące się problemy społeczne, ekonomiczne, gospodarcze, powodują potrzebę adaptacji do nowych warunków. Obecna sytuacja, nieplanowana oraz znacznie utrudniająca zarządzanie gminą, stanowi wyzwanie, z którym najszybciej można sobie poradzić poprzez integrację zasobów, współpracę, innowacje i internacjonalizację.
- Wizja gminy Dorohusk w perspektywie roku 2033, rozumiana jest jako postrzegany i jednocześnie pożądaný przez zarząd gminy, mieszkańców, lokalnych liderów, przedsiębiorców – obraz, wizerunek wypracowany przez kolejne lata. **Docelowo gmina ma być przestrzenią respektującą zasady ładu przestrzennego, znaną w Polsce i Europie z troski o stan środowiska naturalnego, rozwój energetyki OZE.**
- Gmina ma być gminą przygraniczną, która wyróżnia się poziomem rozwoju gospodarczego, gminą z większą ilością atrakcyjnych miejsc pracy, gminą z nowoczesną infrastrukturą i zurbanizowaniem,

- Podjęte działania na rzecz poprawy warunków lokalizacyjnych, infrastruktury komunalnej, oferty kulturalno-edukacyjno-sportowej, mają znacząco podnieść atrakcyjność gminy dla mieszkańców, mogących realizować swoje aspiracje,
- Dorohusk ma być gminą sprzyjającą rozwojowi przedsiębiorczości, przyjazną dla inwestorów zainteresowanych lokowaniem tu swoich inwestycji, dlatego zarządzający gminą podejmą szereg inicjatyw na rzecz poprawy warunków istotnych z punktu widzenia inwestorów, w tym działań związanych z rozwojem infrastruktury, oferty czasu wolnego, oferty edukacyjnej (rozwój kapitału ludzkiego),
- **Analogicznie do innych gmin inicjatywy „Malowniczy Wschód”, Dorohusk chce być gminą atrakcyjną turystycznie**, gminą rozwijającą efektywne i wyspecjalizowane rolnictwo, gminą w pełni skanalizowaną i zwodociągowaną, korzystającą z OZE i internetu. Gminą zgasyfikowaną, gminą realizującą w pełni idee zrównoważonego rozwoju i koncepcję *smart villages*.
- Istotnymi działaniami na rzecz opracowania **Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego** respektującego zasady ładu przestrzennego, gmina będzie przygotowana na podejmowanie ważnych inwestycji i współpracę z inwestorami.
- **Gmina Dorohusk obejmie szczególną troską ochronę środowiska naturalnego**, które stanowi krwioobiegi wszystkich podejmowanych działań rozwojowych gminy.
- **W deklaracji wizji gminy zwraca uwagę chęć konkurowania z najlepszymi europejskimi miejscowościami i stworzenie takiej oferty/ szlaku wiosek tematycznych**, która pozwoli na skuteczne zaistnienie na międzynarodowym rynku usług turystycznych, rekreacyjnych oraz edukacyjnych. Działania gminy w obszarze edukacji ekologicznej i rozwoju przemysłu drzewnego, powinny być wspierane przez Nadleśnictwo Chełm.
- **Wizja gminy wskazuje na ogromną wagę i bogactwo tradycji, dziedzictwa kulturowego**, które z jednej strony powinno być pielęgnowane i rozwijane, a z drugiej służyć także budowaniu atrakcyjnej oferty gospodarczej dla gości odwiedzających gminę i stanowić dodatkową zachętę do spędzania tu wolnego czasu.
- **Warto także zwrócić uwagę na docenienie zaangażowania szeroko rozumianego społeczeństwa obywatelskiego** w budowanie nowej wizji rozwoju gminy. Szerokie otwarcie się na pobudzenie aktywności społeczno-gospodarczej mieszkańców i zachęcanie ich do włączania się w procesy rozwojowe może być jednym z kluczy do sukcesu gminy w najbliższym dziesięcioleciu. Rozwój infrastruktury transportowej i komunikacji ograniczy trwałą marginalizację oraz peryferyzację gminy.
- **W 2033 roku będzie to nowoczesna jednostka samorządu terytorialnego, atrakcyjna turystycznie, przyjazna inwestorom, o wysokim poziomie rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej, chroniąca zasoby przyrodnicze i kulturowe.**

Cz. III.

CELE, KIERUNKI I PROPOZYCJE DZIAŁAŃ.

CEL STRATEGICZNY

CELEM STRATEGICZNYM ROZWOJU GMINY DOROHUSK DO ROKU 2033 JEST TRWAŁA POPRAWA KOMFORTU ŻYCIA MIESZKAŃCÓW PRZY MINIMALIZACJI ROZWARSTWIENIA EKONOMICZNEGO, SPOŁECZNEGO, TERYTORIALNEGO ORAZ WZROST KONKURENCYJNOŚCI PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH I POPRAWA WARUNKÓW DO INWESTOWANIA.

ISTOTNYM OBSZAREM REALIZACJI CELU STRATEGICZNEGO BĘDZIE SPOŁECZNO-GOSPODARCZE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO I KULTUROWEGO TERENÓW NADBUŻAŃSKICH I WSPÓŁPRACA W OSI POLESIE.

Kluczowymi składowymi celu strategicznego są:

- zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej,
- wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej,
- kształtowanie strategicznych zasobów rolnych, poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych, poprawa gospodarki wodnej na obszarach wiejskich,
- rozwój przedsiębiorczości w zakresie przetwórstwa żywności,
- promocja produktów żywnościowych,
- wzmacnianie powiązań funkcjonalnych i zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej,
- wielofunkcyjny rozwój wiejskich ośrodków gminnych,
- ochrona walorów środowiska,
- poprawa gospodarki wodnej na obszarach wiejskich,
- poprawa jakości wód,
- innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych i rozwój usług wolnego czasu,
- rozwijanie kapitału ludzkiego,
- promowanie przedsięwzięć na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej na terenie gminy.

I. KIERUNEK ROZWOJU GMINY WZMOCNIENIE WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ I MIĘDZYREGIONALNEJ POPRZEC ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ.

Cel strategiczny 1. Zrównoważony Rozwój Systemów Infrastruktury Technicznej.

CEL OPERACYJNY I.1. ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **I.1.1.** Poprawa regionalnych i międzyregionalnych powiązań komunikacyjnych z uwzględnieniem drogi ekspresowej S12 i linii kolejowych.

Cel strategiczny 2. Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej.

CEL OPERACYJNY I.2. WZMOCNIENIE WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ I MIĘDZYREGIONALNEJ.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **I.2.1.** Wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz realizacji inwestycji sprzyjających pogłębianiu kontaktów międzyregionalnych.
- **I.2.2.** Wspieranie działań na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej.

II. KIERUNEK ROZWOJU GMINY KSZTAŁTOWANIE STRATEGICZNYCH ZASOBÓW ROLNYCH.

Cel strategiczny 3. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych;

Cel strategiczny 4. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych;

Cel strategiczny 5. Poprawa gospodarki wodnej na obszarach wiejskich.

CEL OPERACYJNY II.1. POPRAWA KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARSTW ROLNYCH I ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONEGO ROLNICTWA.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **II.1.1.** Wsparcie ekologicznych rozwiązań tj. zrównoważony i zintegrowany rozwój infrastruktury oczyszczania ścieków i sieci wodociągowej.
- **II.1.2.** Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych.
- **II.1.3.** Organizacja przestrzenna rolnictwa indywidualnego, gospodarstw rolnych (scalanie gruntów).
- **II.1.4.** Rozwój rolniczego handlu detalicznego na terenie gminy.

Cel strategiczny 6. Rozwój przedsiębiorczości w zakresie przetwórstwa żywności.

CEL OPERACYJNY II.2. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI WYKORZYSTUJĄCEJ SUROWCE ROLNE.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **II.2.1.** Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego i inwestycji w przemyśle rolno-spożywczym przyjaznym środowisku naturalnemu.
- **II.2.2.** Zrównoważony i zintegrowany rozwój infrastruktury oraz obiektów przechowalniczych.

Cel strategiczny 7. Promocja produktów żywnościowych.

CEL OPERACYJNY II.3. BUDOWA MARKI TRADYCYJNYCH I LOKALNYCH PRODUKTÓW ŻYWNOŚCIOWYCH.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **II.3.1.** Wsparcie tworzenia marki produktów żywnościowych tj. oferty tradycyjnych i lokalnych produktów żywnościowych oraz narzędzi ich promocji.
- **II.3.2.** Wykreowanie marki produktów żywnościowych pochodzących z gminy.

III. KIERUNEK ROZWOJU GMINY: ZRÓWNOWAŻONY I ZINTEGROWANY ROZWÓJ INFRASTRUKTURY UWZGLĘDNIAJĄCY ZASADY ŁADU PRZESTRZENNEGO ORAZ KAPITAŁ EKOLOGICZNY GMINY.

Cel strategiczny 8. Wzmacnianie powiązań funkcjonalnych i zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej.

CEL OPERACYJNY III.1. WZMACNIANIE POWIĄZAŃ FUNKCJONALNYCH I ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **III.1.1.** Rozwijanie usług cyfrowych oraz udostępnianie ich dla mieszkańców, przedsiębiorców i turystów (smart villages).
- **III.1.2.** Usprawnienie systemu racjonalnej gospodarki odpadami.

Cel strategiczny 9. Wielofunkcyjny rozwój wiejskich ośrodków gminnych.

CEL OPERACYJNY III.2. WIELOFUNKCYJNY I ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SPÓJNY Z TRENDAMI SPOŁECZNYMI I OCHRONĄ ŚRODOWISKA NATURALNEGO.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **III.2.1.** Rozwój przedsiębiorczości poprzez tworzenie i utrzymanie miejsc pracy oraz dywersyfikację dochodów mieszkańców.
- **III.2.2.** Rozwój usług i lokalnej infrastruktury komunalnej.
- **III.2.3.** Wspieranie usług publicznych służących rozwijaniu działalności kulturalnej, wzmacnianiu poczucia tożsamości lokalnej.
- **III.2.4.** Organizacja terenów inwestycyjnych i strefy usługowo-przemysłowej (strefy aktywności gospodarczej).
- **III.2.5.** Rozwój infrastruktury transportowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą.
- **III.2.6.** Rozwój infrastruktury alternatywnego transportu przyjaznego środowisku naturalnemu.

- **III.2.7.** Wspieranie lokalnych społeczności w działaniach na rzecz ich otoczenia.
- **III.2.8.** Wyprowadzanie ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów.
- **III.2.9.** Rozwój form współpracy na obszarach wiejskich w wymiarze produkcyjnym, usługowym, społecznym.

IV. KIERUNEK ROZWOJU GMINY: OCHRONA WALORÓW ŚRODOWISKA NATURALNEGO.

Cel strategiczny 10. Ochrona walorów środowiska.

Cel strategiczny 11. Poprawa gospodarki wodnej na obszarach wiejskich.

Cel strategiczny 12. Poprawa jakości wód.

CEL OPERACYJNY IV.1. OCHRONA WALORÓW ŚRODOWISKA NATURALNEGO.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **IV.1.1.** Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu, zwiększenie małej retencji i renaturalizacji rzek.
- **IV.1.2.** Ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności.
- **IV.1.3.** Wspieranie działań i rozwiązań na rzecz zwiększenia efektywności budynków i infrastruktury publicznej.
- **IV.1.4.** Kontynuowanie działań na rzecz usuwania wyrobów zawierających azbest.
- **IV.1.5.** modernizacja Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych.

V. KIERUNEK ROZWOJU GMINY: INNOWACYJNY ROZWÓJ GOSPODARCZY WYKORZYSTUJĄCY ENDOGENICZNE POTENCJAŁY GMINY.

Cel strategiczny 13. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych i rozwój usług wolnego czasu.

CEL OPERACYJNY V.1. INNOWACYJNE WYKORZYSTANIE WALORÓW PRZYRODNICZO-KULTUROWYCH I ROZWÓJ USŁUG WOLNEGO CZASU.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **V.1.1.** Wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej, w tym łączącej funkcje edukacyjne, kulturowe i rekreacyjne odpowiadającej na nowe trendy w turystyce.
- **V.1.2.** Rozwijanie oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne.
- **V.1.3.** Zrównoważony rozwój infrastruktury sprzyjającej propagowaniu różnych form turystyki.
- **V.1.4.** Rozwój zintegrowanej i innowacyjnej przedsiębiorczości bazującej na lokalnej tradycji i dziedzictwie kulturowym oraz usługach edukacyjnych.
- **V.1.5.** Organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej.
- **V.1.6.** Ochrona, rozwój i promowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury.

- **V.1.7.** Rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej.
- **V.1.8.** Rozwój materialnej bazy turystycznej.

VI. KIERUNEK ROZWOJU GMINY: ROZWIJANIE KAPITAŁU SPOŁECZNEGO.

Cel strategiczny 14. Rozwijanie kapitału ludzkiego.

CEL OPERACYJNY VI.1. ROZWIJANIE ZASOBÓW LUDZKICH.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **VI.1.1.** Wsparcie procesów uczenia się i podnoszenia kwalifikacji mieszkańców gminy.
- **VI.1.2.** Wprowadzanie nowych technologii informacyjno – komunikacyjnych oraz współpraca z pracodawcami w procesie profilowania kształcenia na terenie gminy.
- **VI.1.3.** Unowocześniania bazy dydaktycznej i sportowej na terenie gminy.
- **VI.1.4.** Popularyzacja profilaktyki zdrowotnej i zdrowego trybu życia.

Cel strategiczny 15. Promowanie przedsięwzięć na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej na terenie gminy.

CEL OPERACYJNY VI.2. PROMOWANIE PRZEDSIĘWZIĘĆ NA RZECZ AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I ZAWODOWEJ NA TERENIE GMINY.

KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI:

- **VI.2.1.** Promowanie przedsięwzięć na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej.
- **VI.2.2.** Prowadzenie polityki prorodzinnej na terenie gminy.
- **VI.2.3.** Rozwój relacji społecznych i innowacji społecznych.
- **VI.2.4.** Profilaktyka uzależnień oraz rozwiązywanie problemów społecznych.
- **VI.2.5.** Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej na terenie gminy.
- **VI.2.6.** Rozwój usług społecznych z zakresu opieki i aktywizacji osób starszych.

**I. KIERUNEK ROZWOJU GMINY
WZMOCNIENIE WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ I MIĘDZYREGIONALNEJ
POPRAZ ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ.**

SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 1. Zrównoważony Rozwój Systemów Infrastruktury Technicznej.		
CEL SRWL: 2.1.	CEL OPERACYJNY I.1. ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SYSTEMÓW INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ.		
KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
2.1. Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej. Poprawa regionalnych i międzyregionalnych powiązań komunikacyjnych z uwzględnieniem szkieletowego układu dróg ekspresowych (S19, S17 i S12)	I.1.1. Poprawa regionalnych i międzyregionalnych powiązań komunikacyjnych z uwzględnieniem drogi ekspresowej S12 i linii kolejowych.	I.1.1.1. Wsparcie działań na rzecz modernizacji linii kolejowej nr 7 relacji Warszawa – Lublin – Dorohusk. I.1.1.2. Wsparcie działań na rzecz przebudowy kolejowego przejścia granicznego Dorohusk – Jagodzin. I.1.1.3. Wsparcie działań na rzecz budowy terminala kolejowo-drogowego Dorohusk – Okopy. I.1.1.4. Wsparcie działań na rzecz rozbudowy drogi nr 816 na odcinku Włodawa–Dorohusk wraz z infrastrukturą dla transportu tranzytowego (parkingi). I.1.1.5. Przebudowa drogi powiatowej Turka- Czerniejów oraz budowa chodnika.	FUNKCJONALNO -PRZESTRZENNA GOSPODARCZA
SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 2. Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej.		
CEL SRWL: 4.4.	CEL OPERACYJNY I.2. WZMOCNIENIE WSPÓŁPRACY TRANSGRANICZNEJ I MIĘDZYREGIONALNEJ.		

KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
4.4. Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej. Wspieranie działań na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej.	I.2.1. Wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz realizacji inwestycji sprzyjających pogłębianiu kontaktów międzyregionalnych.	I.2.1.1. Rozbudowa przejścia granicznego oraz dostosowania go do obsługi ruchu turystycznego. I.2.1.2. Budowa buforowego parkingu dla samochodów ciężarowych poprawiająca dostępność do przejścia granicznego. I.2.1.3. Budowa infrastruktury turystycznej do obsługi transgranicznego ruchu turystycznego.	FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA GOSPODARCZA
	I.2.2. Wspieranie działań na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej	I.2.2.1. Ochrona zasobów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego na obszarze gmin Dorohusk. I.2.2.2. Rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej. I.2.2.3. Promocja zasobów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego gminy. I.2.2.4. Współpraca z JST w ramach OSI Polesie na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej.	OCHRONA ŚRODOWISKA SPOŁECZNA
II. KIERUNEK ROZWOJU GMINY KSZTAŁTOWANIE STRATEGICZNYCH ZASOBÓW ROLNYCH.			
SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 3. Kształtowanie strategicznych zasobów rolnych; Cel strategiczny 4. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych; Cel strategiczny 5. Poprawa gospodarki wodnej na obszarach wiejskich.		
CEL SRWL:	CEL OPERACYJNY II.1. POPRAWA KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARSTW ROLNYCH I ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONEGO ROLNICTWA.		

1.1.; 2.3.; 2.4.; 3.4.			
KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
Ochrona gleb poprzez promowanie innowacyjnych, bardziej ekologicznych sposobów nawożenia oraz rozwój infrastruktury oczyszczania ścieków na obszarach wiejskich	II.1.1. Wsparcie ekologicznych rozwiązań tj. zrównoważony i zintegrowany rozwój infrastruktury oczyszczania ścieków.	<p>II.1.1.1. Realizacja projektów zielonej i cyrkularnej gospodarki promujących ekologiczne sposoby nawożenia upraw oraz ich przechowywania, sortowania i przechowywania.</p> <p>II.1.1.2. Wsparcie organizacyjno-doradcze budowy przydomowych oczyszczalni ścieków (pomoc przy pozyskaniu dofinansowania).</p> <p>II.1.1.3. Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków przy obiektach użyteczności publicznej.</p> <p>II.1.1.4. Zaprojektowania i realizacja sieci kanalizacji sanitarnej.</p> <p>II.1.1.5. Przebudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków w Dorohusku.</p> <p>II.1.1.6. Modernizacja/ Rozbudowa sieci wodociągowej na terenie gminy Dorohusk w miejscowości Brzeźno, Barbarówka, Pogranicze, Puszki i Skordiów, Kępa, Kroczyń, Ladeniska, Mościska, Majdan Skordioński i Zanowinie.</p> <p>II.1.1.7. Budowa nowych przyłączy do sieci wodociągowej i kanalizacyjnej.</p>	OCHRONA ŚRODOWISKA
Zwiększenie wykorzystania OZE	II.1.2. Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych.	II.1.2.1. Wsparcie kompleksowej modernizacji energetycznej budynków mieszkalnych wraz z instalacją urządzeń OZE oraz wymianą/modernizacją źródeł ciepła (kolektory słoneczne, pompy ciepła, kotły na biomasę lub zagazowujące drewno), a także instalacją systemów	OCHRONA ŚRODOWISKA

		zarządzania energią oraz promowaniem energooszczędności (panele fotowoltaiczne). II.1.2.2. Zaprojektowanie, konsultacje i budowa farm fotowoltaicznych na terenie gminy. II.1.2.3. Rozwój OZE w oparciu o społeczność energetyczną. II.1.2.4. Wsparcie kompleksowej modernizacji energetycznej budynków użyteczności publicznej (wymiana oświetlenia na energooszczędne, montaż paneli fotowoltaicznych, pomp ciepła).	
Poprawa struktury wielkościowej i organizacyjnej gospodarstw rolnych	II.1.3. Organizacja przestrzenna rolnictwa indywidualnego, gospodarstw rolnych (scalanie gruntów).	II.1.3.1. Współpraca z ARiMR w zakresie kampanii informacyjnej, organizacyjnej oraz wsparcie merytoryczne w zakresie zmian struktury wielkościowej i organizacyjnych gospodarstw rolnych. II.1.3.2. Planowanie ładu przestrzennego poprzez wdrożenie zrównoważonego planowania przestrzennego uwzględniającego społeczne i ekonomiczne funkcje rolnictwa na terenie gminy (aktualizacja dokumentów strategicznych). II.1.3.3. Przygotowanie i przeprowadzenie scaleń gruntów. II.1.3.4. Przygotowanie i przeprowadzenie działań dt. terenów należących do wspólnot gruntowych.	FUNKcjONALNO - PRZESTRZENNA
Rozwój rolniczego handlu detalicznego	II.1.4. Rozwój rolniczego handlu detalicznego na terenie gminy.	II.1.4.1. Zaprojektowanie i budowa targowiska do handlu bezpośredniego dla producentów rolnych i przetwórców umożliwiającej rozwój rolniczego handlu detalicznego (sprzedaż tradycyjna oraz e-platforma).	GOSPODARKA

SR WL, SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 6: Rozwój przedsiębiorczości w zakresie przetwórstwa żywności.		
SR WL 1.2.; 1.3.	CEL OPERACYJNY II.2. ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI WYKORZYSTUJĄCEJ SUROWCE ROLNE.		
KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
Rozwój przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego	II.2.1. Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw przetwórstwa rolno-spożywczego i inwestycji w przemyśle rolno-spożywczym przyjaznych środowisku naturalnemu.	II.2.1.1. Tworzenie odpowiednich warunków inwestycyjnych dla inwestorów z branży przetwórstwa rolno-spożywczego m.in. ulgi, obsługa informacyjna, pomoc w zakupie gruntów, wysoki poziom edukacji. II.2.1.2. Promocja gospodarcza gminy (szczególnie poprzez SoMe, blogi tematyczne, videoblogi, udział w targach i konferencjach). II.2.1.3. Program wsparcia organizacyjno-prawnego sieciowania gospodarstw, producentów i przedsiębiorców we współpracy z LODR i KOWR (pomoc w zakładaniu grup producenckich, spółdzielni, klastrów). II.2.1.4. Utworzenie lokalnej e-bazy rolników, producentów rolno-spożywczych i przetwórców. II.2.1.5. Systematyczna i kompleksowa współpraca z LODR i KOWR, ARiMR w ramach kierunkowego wsparcia nowatorskich rozwiązań organizacyjnych na potrzeby współpracy podmiotów branży rolno-spożywczej i przetwórstwa rolno-spożywczego oraz rozwoju eksportu.	GOSPODARKA

Rozwój infrastruktury i obiektów przechowalniczych	II.2.2. Zrównoważony i zintegrowany rozwój infrastruktury oraz obiektów przechowalniczych.	II.2.2.1. Wykonanie dokumentacji i uzbrojenie terenów inwestycyjnych wyznaczonych w Miejscowym Planie Zagospodarowania, w tym budowa dróg dojazdowych i pozostałych mediów. II.2.2.2. Promocja terenów inwestycyjnych na portalach: https://magazyny.pl/ oraz https://e-logistyka.pl/ II.2.2.3. Organizacja doradztwa i przygotowania niezbędnych dokumentów do rozwoju infrastruktury obiektów przechowalniczych.	GOSPODARKA
SR WL, SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 7: Promocja produktów żywnościowych		
SR WL 1.4.; 2.3.; 3.4.	CEL OPERACYJNY II.3. BUDOWA MARKI TRADYCYJNYCH I LOKALNYCH PRODUKTÓW ŻYWNOŚCIOWYCH.		
KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
Działania na rzecz tworzenia oferty i promowania produktów tradycyjnych i regionalnych	II.3.1. Wsparcie tworzenia marki produktów żywnościowych tj. oferty tradycyjnych i lokalnych produktów żywnościowych oraz narzędzi ich promocji.	II.3.1.1. Wsparcie organizacyjne z LGD współpracy rolników i producentów rolnych w celu uruchomienia na szeroką skalę produkcji zdrowej, ekologicznej żywności. II.3.1.2. Promocja lokalnych, tradycyjnych produktów żywnościowych (organizacja kiermaszów, warsztatów kulinarnych, degustacji, materiałów promocyjnych). II.3.1.3. Wsparcie rozwoju ekonomii społecznej i solidarnościowej na poziomie gminy we współpracy ze stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi, pozarządowymi w celu produkcji i promocji produktów lokalnych.	SPOŁECZNA

Wykreowanie lubelskiej marki produktów żywnościowych	II.3.2. Wykreowanie marki produktów żywnościowych pochodzących z gminy.	II.3.2.1. Opracowanie marki lokalnych produktów i tradycyjnych. II.3.2.2. Organizacja przestrzeni i wydarzeń promujących markę lokalnych i tradycyjnych produktów żywnościowych.	GOSPODARKA
III. KIERUNEK ROZWOJU GMINY: ZRÓWNOWAŻONY I ZINTEGROWANY ROZWÓJ INFRASTRUKTURY UWZGLĘDNIAJĄCY ZASADY ŁADU PRZESTRZENNEGO ORAZ KAPITAŁ EKOLOGICZNY GMINY.			
SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 8. Wzmacnianie powiązań funkcjonalnych i zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej. Cel strategiczny 7: Ochrona i różnicowanie krajobrazu wiejskiego.		
SR WL 2.1.; 2.4.;3.4.	CEL OPERACYJNY III.1. WZMACNIANIE POWIĄZAŃ FUNKCJONALNYCH I ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ.		
KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/INTERWENCJI	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej. Ochrona walorów środowiska.	III.1.1. Rozwijanie usług cyfrowych oraz udostępnianie ich dla mieszkańców, przedsiębiorców i turystów (smart villages).	III.1.1.1. Cyfryzacja Urzędu Gminy Dorohusk oraz wsparcie rozwoju kompetencji cyfrowych pracowników instytucji sektora publicznego. III.1.1.2. Rozwój infrastruktury informatycznej jednostek, wsparcie systemów elektronicznego zarządzania dokumentacją, rejestrów publicznych, rozwoju aplikacji i systemów bazodanowych, budowa platformy usług publicznych Gminy Dorohusk. III.1.1.3. Rozwój infrastruktury informacji przestrzennej.	TECHNICZNA SPOŁECZNA

		<p>III.1.1.4. Wykorzystanie nowoczesnych narzędzi i technologii dla polepszenia jakości życia oraz podniesienia standardu usług publicznych dla obywateli, przy lepszym wykorzystaniu zasobów oraz mniejszym wpływie na środowisko.</p> <p>III.1.1.5. Promowanie inteligentnych wsi i oferowanie im wsparcia jest istotnym elementem programowania funduszy unijnych w następnych latach.</p>	
	<p>III.1.2. Usprawnienie systemu racjonalnej gospodarki odpadami.</p>	<p>III.1.2.1. Zakup pojemników do segregacji odpadów dla wszystkich gospodarstw na terenie gminy (odejście od systemu workowego).</p> <p>III.1.2.2. Budowa instalacji/ zakładu unieszkodliwienia/ segregacji odpadów komunalnych.</p>	TECHNICZNA
SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 9: Wielofunkcyjny rozwój wiejskich ośrodków gminnych.		
SR WL 2.3.; 2.4; 3.4.	<p>CEL OPERACYJNY III.2. WIELOFUNKCYJNY I ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ SPÓJNY Z TRENDAMI SPOŁECZNYMI I OCHRONĄ ŚRODOWISKA NATURALNEGO.</p>		
KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/INTERWENCJI	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
Wspieranie rozwoju lokalnej przedsiębiorczości	<p>III.2.1. Rozwój przedsiębiorczości poprzez tworzenie i utrzymanie miejsc pracy oraz dywersyfikację dochodów mieszkańców.</p>	<p>III.2.1.1. Opracowanie Ponadlokalnej Strategii Rozwoju wspólnie z innymi JST.</p> <p>III.2.1.2. Powołanie Gminnej Rady Przedsiębiorczości/ Rozwoju Gospodarczego.</p> <p>III.2.1.3. Kreowanie lokalnych inicjatyw oraz programów</p>	SPOŁECZNA

		<p>poprawiających atrakcyjność inwestycyjną oraz rozwój przedsiębiorczości we współpracy z instytucjami otoczenia biznesu oraz instytucjami finansowymi.</p> <p>III.2.1.4. Rozwój systemu partycypacji społecznej, konsultowanie i uwzględnienie w systemie planowania przestrzennego działań realizujących cele wynikające z ponad gminnego podejścia funkcjonalnego i potrzeb przedsiębiorców.</p> <p>III.2.1.5. Współpraca z przedsiębiorcami w zakresie pomocy organizacyjno-prawnej w zakresie zarządzania zmianą i niwelowania skutków kryzysu gospodarczego.</p> <p>III.2.1.6. Utworzenie Centrum Innowacji Społecznych.</p> <p>III.2.1.7. Wsparcie utworzenia spółki lokalnych producentów branży rolno-spożywczej.</p>	GOSPODARKA
Ochrona walorów środowiska	III.2.2. Rozwój usług i lokalnej infrastruktury komunalnej.	<p>III.2.2.1. Opracowanie planu gazyfikacji gminy i realizacja inwestycji sieci gazociągowej we współpracy z dostawcami.</p> <p>III.2.2.2. Modernizacja sieci wodociągowej na terenie gminy.</p> <p>III.2.2.3. Przebudowa oczyszczalni ścieków w miejscowości Dorohusk.</p> <p>III.2.2.4. Montaż lamp solarnych (w miejscowościach, gdzie budowa sieci oświetleniowych jest nieuzasadniona ekonomicznie).</p> <p>III.2.2.5. Budowa energooszczędnego oświetlenia ulicznego w Dorohusku.</p>	TECHNICZNA
Odnowa wsi/ Obszary zagrożone trwałą marginalizacją.	III.2.3. Wspieranie usług publicznych służących rozwijaniu działalności kulturalnej, wzmocnieniu poczucia tożsamości lokalnej.	III.2.3.1. Kształtowanie przestrzeni publicznej na terenie Gminy Dorohusk oraz zagospodarowanie i renowacja centrów wsi.	SPOŁECZNA

		<p>III.2.3.2. Zagospodarowanie Parku Podworskiego w Świerżach.</p> <p>III.2.3.3. Zagospodarowanie terenu wokół Pałacu Suchodolskich w Dorohusku.</p>	
Organizacja terenów inwestycyjnych	III.2.4. Organizacja terenów inwestycyjnych i strefy usługowo-przemysłowej (strefy aktywności gospodarczej).	<p>III.2.4.1. Utworzenie nowych terenów inwestycyjnych zgodnie z opracowanym Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego. Organizacja oferty inwestycyjnej.</p> <p>III.2.4.2. Opracowanie dokumentacji i uzbrojenie terenów inwestycyjnych na terenie gminy:</p> <p>III.2.4.2.a. Teren inwestycyjny w Brzeźnie położony przy drogi krajowej nr 12 oraz przy torach kolejowych - symbole działek z MPZP - 4U. Powierzchnia: ok. 8 ha, Własność: Gmina Dorohusk oraz prywatne grunty.</p> <p>III.2.4.2.b. Teren inwestycyjny w Zalasoczu położony na południu od drogi krajowej oraz torów kolejowych - symbole działek z MPZP - 1.P ÷ 5.P, 1.P/KK ÷ 4.P/KK, 3.KK. R ÷ 4.KK. R. Powierzchnia: ok. 25 ha. Własność: Gmina Dorohusk oraz prywatne grunty.</p> <p>III.2.4.2.c. Teren inwestycyjny w Okopach położony na południu od drogi krajowej oraz przy torach kolejowych - symbole działek z MPZP - 1.P, 1.P/U ÷ 5.P/U, 1.KK ÷ 2.KK. Powierzchnia: ok. 22 ha. Własność: Gmina Dorohusk oraz prywatne grunty,</p> <p>III.2.4.3. Promocja terenów inwestycyjnych wspólnie z partnerskimi JST oraz przedsiębiorstwami i instytucjami otoczenia biznesu.</p>	FUNKcjONALNO-PRZESTRZENNA
Rozwój lokalnych układów drogowych zapewniających dostęp	III.2.5. Rozwój infrastruktury transportowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą.	III.2.5.1. Modernizacja/przebudowa dróg gminnych z infrastrukturą towarzyszącą na terenie całej gminy. Zgodnie z wykazem pod tabelą.	FUNKcjONALNO

do miejsc koncentracji podstawowych usług, a także infrastruktury sprzyjającej elektromobilności.		<p>III.2.5.2. Modernizacja/przebudowa dróg powiatowych we współpracy z Powiatem Chełmskim. Zgodnie z wykazem pod tabelą.</p> <p>III.2.5.3. Budowa/ przebudowa dróg i chodników, w tym budowa/ rozbudowa i przebudowa energooszczędnego oświetlenia ulicznego.</p> <p>III.2.5.4. Modernizacja (przebudowa) dróg dojazdowych do gruntów rolnych.</p> <p>III.2.5.5. Zakup przystanków autobusowych w miejscach starych.</p> <p>III.2.5.6. Przygotowanie i aktualizacja Planów Zrównoważonej Mobilności Gminy opracowywanych i wdrażanych przez odpowiednie organy gmin lub umocowane do tego formy współdziałania jednostek samorządu terytorialnego.</p> <p>III.2.5.7. Zaprojektowanie i budowa stacji doładowania pojazdów na paliwo wodorowe.</p> <p>III.2.5.8. Zaprojektowanie i budowa stacji doładowania elektrycznych pojazdów.</p>	-PRZESTRZENNA
Ochrona zasobów środowiska i klimatu. Efektywne wykorzystanie energii.	III.2.6. Rozwój infrastruktury alternatywnego transportu przyjaznego środowisku naturalnemu.	<p>III.2.6.1. Opracowanie dokumentacji oraz budowa ścieżek/ szlaków rowerowych wraz z budową oświetlenia drogi rowerowej oraz wykonaniem stałej organizacji ruchu dla poprawy bezpieczeństwa.</p> <p>III.2.6.2. Opracowanie dokumentacji oraz budowa ścieżki rowerowej – droga Dorohusk – Świerże oraz Dorohusk – zalew Husynne –Dubienka.</p> <p>III.2.6.3. Utworzenie leśnych szlaków spacerowych.</p>	OCHRONA ŚRODOWISKA
Wspieranie lokalnych społeczności	III.2.7. Wspieranie lokalnych społeczności w działaniach na rzecz ich otoczenia.	III.2.7.1. Organizacja wspólnych projektów/ przedsięwzięć rozwijających ofertę kulturalną gminy	

w działaniach na rzecz ich otoczenia.		przez Gminne Centrum Kultury, stowarzyszenia, KGW, OSP. III.2.7.2. Zachowanie otwartych przestrzeni o wybitnych walorach krajobrazu. III.2.7.3. Uzupelnienie wyposażenia w urzadzenia uslugowe i tworzenie centrów uslugowych wsi w zespolach osadniczych.	SPOŁECZNA
Rewitalizacja. Wyprowadzanie ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów.	III.2.8. Wyprowadzanie ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów.	III.2.8.1. Opracowanie Gminnego Programu Rewitalizacji. III.2.8.2. Rewitalizacja społeczna i kulturowa obszarów gminy wskazanych w Gminnym Programie Rewitalizacji. III.2.8.3. Rewitalizacja Parku Podworskiego w Świerżach	SPOŁECZNA
Rozwój form współpracy na obszarach wiejskich w wymiarze produkcyjnym, uslugowym, społecznym.	III.2.9. Rozwój form współpracy na obszarach wiejskich w wymiarze produkcyjnym, uslugowym, społecznym.	III.2.9.1. Opracowanie Strategii Rozwoju LGD Ziemi Chełmskiej wspólnie z innymi JST obejmującej rozwój infrastruktury, przedsiębiorczości, kapitału społecznego, uporządkowania przestrzennego, umiejętności samostanowienia. II.2.9.2. Rozwój inicjatywy „Malowniczy Wschód”. II.2.9.3. Powołanie spółki z innymi JST w celu budowy mieszkań socjalnych. II.2.9.4. Zaprojektowanie i budowa mieszkań socjalnych.	SPOŁECZNA
IV. KIERUNEK ROZWOJU GMINY: OCHRONA WALORÓW ŚRODOWISKA NATURALNEGO.			
SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 10: Ochrona walorów środowiska. Cel strategiczny 11: Poprawa gospodarki wodnej na obszarach wiejskich, Cel strategiczny 12: Poprawa jakości wód.		
SR WL 2.4;	CEL OPERACYJNY IV.1. OCHRONA WALORÓW ŚRODOWISKA NATURALNEGO.		

KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/INTERWENCJI	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
Ochrona walorów środowiska., Poprawa gospodarki wodnej na obszarach wiejskich, Poprawa jakości wód.	IV.1.1. Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu, zwiększenie małej retencji i renaturalizacji rzek.	<p>IV.1.1.1. Wspieranie inwestycji w zakresie małej retencji wodnej, w szczególności w naturalnych ekosystemach, na obszarach cennych przyrodniczo oraz ekosystemach przekształconych wykorzystywanych na potrzeby produkcji rolnej.</p> <p>IV.1.1.2. Budowa i modernizacja infrastruktury niezbędnej do ujmowania, uzdatniania, magazynowania i dystrybucji wody do spożycia w sytuacji zmniejszenia dostępnej ilości wody lub obniżenia jakości wody, będących skutkiem suszy lub w sytuacji, gdy infrastruktura jest niewydolna w warunkach fal upałów lub suszy.</p> <p>IV.1.1.3. Realizacja systemów nawodnień w Gminie Dorohusk.</p> <p>IV.1.1.4. Podjęcie działań przeciwoerozyjnych (zalesienia, śródpolne pasy zadrzewieniowe itp.).</p>	OCHRONA ŚRODOWISKA
	IV.1.2. Ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności.	<p>IV.1.2.1. Monitoring siedlisk przyrodniczych i gatunków roślin, grzybów, zwierząt jako element projektu ochrony bioróżnorodności.</p> <p>IV.1.2.2. Promocja dobrych praktyk w zakresie ładu przestrzennego i estetyki miejsc publicznych.</p> <p>IV.1.2.3. Rozwój infrastruktury związanej z właściwym ukierunkowaniem ruchu turystycznego na obszarach cennych przyrodniczo służącej ograniczeniu antropopresji i degradacji środowiska.</p>	OCHRONA ŚRODOWISKA

		<p>IV.1.2.4. Opracowanie / aktualizacja dokumentów planistycznych dla form ochrony przyrody.</p> <p>IV.1.2.5. Utrzymanie zbiorników wodnych przeznaczonych dla wędkarzy.</p>	
	<p>IV.1.3. Wspieranie działań i rozwiązań na rzecz zwiększenia efektywności budynków i infrastruktury publicznej.</p>	<p>IV.1.3.1. Budowa/ remont i dostosowanie obiektów pod organizację mieszkań socjalnych.</p> <p>IV.1.3.2. Kompleksowa modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej wraz z instalacją urządzeń OZE oraz wymianą/modernizacją źródeł ciepła a także instalacją systemów zarządzania energią oraz promowaniem energooszczędności.</p> <p>IV.1.3.3. Termomodernizacja i poprawa efektywności energetycznej i dostosowanie do potrzeb mieszkańców remiz OSP.</p> <p>IV.1.3.4. Termomodernizacja i poprawa efektywności energetycznej i dostosowanie do potrzeb mieszkańców świetlic wiejskich wraz z ich infrastrukturą towarzyszącą.</p> <p>IV.1.3.5. Wsparcie zakładania instalacji OZE na budynkach mieszkaniowych oraz budynkach użyteczności publicznych.</p>	OCHRONA ŚRODOWISKA
	<p>IV.1.4. Kontynuowanie działań na rzecz usuwania wyrobów zawierających azbest.</p>	<p>IV.1.4. Kontynuowanie działań na rzecz usuwania wyrobów zawierających azbest.</p>	OCHRONA ŚRODOWISKA
	<p>IV.1.5. Modernizacja Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych.</p>	<p>IV.1.5. Modernizacja Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych.</p>	OCHRONA ŚRODOWISKA

V. KIERUNEK ROZWOJU GMINY:
 INNOWACYJNY ROZWÓJ GOSPODARCTWA WYKORZYSTUJĄCY ENDOGENICZNE POTENCJAŁY GMINY.

SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 13: Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych i rozwój usług wolnego czasu.		
SR WL 3.4.; 4.2	CEL OPERACYJNY V.1. INNOWACYJNE WYKORZYSTANIE WALORÓW PRZYRODNICZO-KULTUROWYCH I ROZWÓJ USŁUG WOLNEGO CZASU.		
KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
Kreowanie punktowych produktów turystycznych wykorzystujących nowe trendy w turystyce, łączących funkcje edukacyjne, kulturowe i rekreacyjne.	V.1.1. Wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej, w tym łączącej funkcje edukacyjne, kulturowe i rekreacyjne odpowiadającej na nowe trendy w turystyce.	V.1.1.1. Tworzenie warunków do rozwoju atrakcji turystycznych m.in. opracowanie w zakresie zintegrowanego i zrównoważonego zarządzania ładem przestrzennym. V.1.1.2. Innowacyjna i aktywna promocja gminy – we współpracy z partnerami publicznymi i prywatnymi m. in. gospodarstw agroturystycznych i ich oferty. V.1.1.3. Utworzenie atrakcji turystycznych typu wioski tematyczne i szlak wiosek tematycznych. V.1.1.4. Utworzenie innowacyjnego produktu turystycznego w ramach inicjatywy „Malowniczy Wschód” oraz sieci wiosek tematycznych łączących funkcje edukacyjne, rekreacyjne, prozdrowotne. V.1.1.5. Utworzenie szlaku turystycznego (pieszego, rowerowego, konnego) wykorzystującego i promującego walory przyrodnicze gminy.	SPOŁECZNA GOSPODARCZA

		<p>V.1.1.6. Współpraca z innymi JST w ramach budowy i zarządzania zintegrowanym produktem turystycznym OSI Polesie.</p> <p>V.1.1.7. Uwzględnienie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego obszarów pod budowę obiektów noclegowych typu: hotele, pensjonaty, kempingi, domy wycieczkowe, schroniska młodzieżowe.</p> <p>V.1.1.8. Tworzenie warunków i zachęt do prowadzenia działalności w zakresie gastronomii: zakłady gastronomiczne, punkty gastronomiczne, restauracje, bary, cukiernie.</p> <p>V.1.1.9 Tworzenie warunków i zachęt do budowy bazy towarzyszącej, umożliwiającej korzystanie z walorów przyrodniczych: kładek widokowych, parków linowych, ogrodów botanicznych/zielarskich, SPA, sklepy z pamiątkami, wypożyczalnie rowerów.</p> <p>V.1.1.10. Promocja oferty turystycznej gminy.</p> <p>V.1.1.11. Wykonie tablic informacyjno-promocyjnych i oznakowanie miejsc cennych przyrodniczo oraz dziedzictwa kulturowego.</p> <p>V.1.1.12. Podjęcie współpracy na OSI Polesie z przedsiębiorcami, JST oraz rolnikami w budowaniu i promocji usług wolnego czasu (w zakresie kultury, usług związanych z aktywną rekreacją, odnową biologiczną, turystyką zdrowotną, gastronomią, rozrywką, e-usługami).</p> <p>V.1.1.13. Organizacja pomocy w zakładaniu fundacji lub stowarzyszeń pozyskującej środki na rozwój kultury w gminie.</p>	GOSPODARCZA
--	--	--	-------------

		V.1.1.14. Dostosowanie przestrzeni publicznej, architektury, transportu i produktów do wymagań wszystkich obywateli.	
Rozwijanie oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (np. wydarzenia historyczne, tradycje, obiekty kultury, walory środowiskowe).	V.1.2. Rozwijanie oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne.	V.1.2.1. Promocja działalności kół gospodyń wiejskich, ochotniczych straży pożarnych oraz twórców ludowych. V.1.2.2. Organizacja, cyklicznego wydarzenia „Festiwal Malowniczy Wschód” (we współpracy z <i>Polską Organizacją Turystyczną</i> oraz innymi JST, Uczelniami). V.1.2.3. Organizacja imprez i wydarzeń kulturalnych wykorzystujących niematerialne oraz materialne dziedzictwo kulturowe, wiedzę, doświadczenie i zdolności lokalnych rzemieślników, twórców ludowych. V.1.2.4. Organizacja turniejów i zawodów sportowych dla dzieci i młodzieży.	SPOŁECZNA
Rozwój infrastruktury sprzyjającej propagowaniu różnych form turystyki aktywnej	V.1.3. Zrównoważony rozwój infrastruktury sprzyjającej propagowaniu różnych form turystyki.	V.1.3.1. Opracowanie dokumentacji oraz budowa szlaków pieszych z infrastrukturą otaczającą (parkingi, lunety, siedziska, grillowiska, mała gastronomia itp.) V.1.3.2. Przygotowanie nowych tras dla turystyki rowerowej, konnej na terenie gminy we współpracy z <i>Lubelską Regionalną Organizacją Turystyczną</i> oraz <i>Ligą Ochrony Przyrody</i> oraz innymi gminami OSI Polesie. V.1.3.3. Przygotowanie nowych tras dla turystyki motocyklowej na terenie gminy we współpracy z OSI Polesie.	GOSPODARCZA
Wspieranie przedsiębiorczości bazującej na lokalnej tradycji i dziedzictwie	V.1.4. Rozwój zintegrowanej i innowacyjnej przedsiębiorczości bazującej na lokalnej tradycji i dziedzictwie kulturowym oraz usługach edukacyjnych.	V.1.4.1. Inicjowanie i wspieranie współpracy sieciowej przedsiębiorców i instytucji z branży turystycznej w ramach OSI Polesie, bazującej na lokalnej tradycji i dziedzictwie kulturowym (np. rękodzieło) i usługach edukacyjnych.	

kulturowym (np. rękodzieło) i usługach edukacyjnych		<p>V.1.4.2. Wykreowanie i budowa produktu turystycznego (wokół tradycji kulinarnych, walorów przyrodniczych, dziedzictwa kultury, we współpracy partnerów inicjatywy „Malowniczy Wschód”, w tym opracowanie koncepcji rozwoju produktu turystycznego wspólnie z innymi JST (partnerami gminy).</p> <p>V.1.4.3. Prowadzenie działań promocyjnych zachęcających turystów do korzystania z pakietu usług oferowanych w ramach rozwijanego produktu turystycznego – szczególnie z wykorzystaniem przestrzeni internetu.</p> <p>V.1.4.4. Opracowanie regulacji prawnych w zakresie dbałości o estetykę krajobrazu na terenie gminy.</p> <p>V.1.4.5. Wspieranie działalności gospodarczej związanej z dziedzictwem kultury poprzez: ulgi, granty, pożyczki, zwolnienia podatkowe.</p> <p>V.1.4.6. Założenie podmiotów ekonomii społecznej (mogą to być spółdzielnia socjalna, spółka non-profit, zakład aktywności zawodowej – ZAZ, centrum integracji społecznej – CIS) – samodzielnie lub z inną JST oraz organizacjami pozarządowymi.</p>	<p>SPOŁECZNA</p> <p>GOSPODARCZA</p>
	V.1.5. Organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej.	V.1.5.1. Opracowanie koncepcji, projektu, dokumentacji i organizacja punktów usług oraz obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej.	GOSPODARCZA
	V.1.6. Ochrona, rozwój i promowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury.	V.1.6.1. Dostosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia funkcji związanych z kulturą poprzez prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, modernizację obiektów dziedzictwa	SPOŁECZNA

		<p>kulturowego wraz z ich otoczeniem na terenie Gminy Dorohusk.</p> <p>V.1.6.2. Rozwijanie aktywności społecznej m.in. poprzez tworzenie /adaptację /dostosowanie budynków i przestrzeni do realizacji oferty kulturalno-edukacyjnej, rozwój innowacji społecznych.</p> <p>V.1.6.3. Zakup wyposażenia niezbędnego do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym możliwość zapewnienia niezbędnych warunków funkcjonowania instytucji i twórców kultury.</p> <p>V.1.6.4. Rozwój i promocja ochrony dziedzictwa kultury.</p>	
Rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej	V.1.7. Rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej.	<p>V.1.7.1. Tworzenie warunków do rozwoju atrakcji agroturystycznych m.in. uwzględnienie lokalizacji nowych atrakcji turystycznych w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego.</p> <p>V.1.7.2. Wsparcie w zakładaniu gospodarstw agroturystycznych i pozyskania środków na ich rozwój.</p> <p>V.1.7.3. Tworzenie warunków do powstawania stadnin koni (współpraca z Uniwersytetem Przyrodniczym w Lublinie).</p> <p>V.1.7.4. Opracowanie Ponadlokalnej Strategii Marki Turystycznej „Malowniczy Wschód” (we współpracy z innymi JST).</p> <p>V.1.7.5. Innowacyjna i aktywna promocja gminy (we współpracy z partnerami publicznymi i prywatnymi).</p>	GOSPODARCZA
	V.1.8. Rozwój materialnej bazy turystycznej.	<p>V.1.8.1. Udostępnianie lasów w zakresie nie kolidującym z wymaganiami gospodarki leśnej dla turystyki i wypoczynku, objęcie ochroną lasów według projektów rezerwatów (we współpracy z Nadleśnictwem Chełm).</p>	GOSPODARCZA

		<p>V.1.8.2. Zaprojektowanie i utworzenie infrastruktury wiosek tematycznych na terenie gminy.</p> <p>V.1.8.3. Współpraca w ramach inicjatywy „Malowniczy Wschód” i realizacja projektów rozwijającą ofertę turystyczną gminy.</p> <p>V.1.8.4. Zaprojektowanie i utworzenie <i>Szlaku Wiosek Tematycznych</i> (promocja materialnego i niematerialnego dziedzictwa kultury, tradycji i rzemiosła.</p> <p>V.1.8.5. Tworzenie warunków do zakładania miejsc noclegowych typu pole namiotowe/ domki letniskowe, kemping na terenie gminy.</p> <p>V.1.8.6. Tworzenie warunków do budowy miejsc małej gastronomii.</p> <p>V.1.8.7. Zaprojektowanie i budowa wieży widokowej wraz z infrastrukturą towarzyszącą.</p> <p>V.1.8.8. Organizacja, cyklicznego wydarzenia tj. Festiwalu „Smaki i Kultura Malowniczego Wschodu”.</p> <p>V.1.8.9. Zaprojektowanie i oznaczenie szlaków pieszych, konnych, ścieżek edukacyjnych, szlaków turystycznych na terenie gminy.</p> <p>V.1.8.10. Zaprojektowanie i budowa obiektu z zapleczem sportowo – hotelarskim.</p>	
--	--	--	--

VI. KIERUNEK ROZWOJU GMINY: ROZWIJANIE KAPITAŁU SPOŁECZNEGO.			
SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 14: Rozwijanie kapitału ludzkiego.		
SR WL 4.1.; 4.3.	CEL OPERACYJNY VI.1. ROZWIJANIE ZASOBÓW LUDZKICH.		
KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJI	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
Wspieranie działań na rzecz uczenia się przez całe życie, służących poprawie umiejętności i zmianom kwalifikacji.	VI.1.1. Wsparcie procesów uczenia się i podnoszenia kwalifikacji mieszkańców gminy.	VI.1.1.1. Promowanie zintegrowanych kwalifikacji. ²² VI.1.1.2. Rozwijanie współpracy i więzi partnerskich z pracodawcami i związkami zawodowymi pod kątem kształcenia w miejscu pracy; zachęcanie różnego rodzaju placówek do działania w ramach systemu edukacji oraz stymulowanie współpracy między nimi w zakresie wdrażania rozwiązań sprzyjającym zmianom kwalifikacji mieszkańców gminy. VI.1.1.3. Promowanie nauki języków obcych, informatyki, języków programowania na terenie gminy w różnych grupach wiekowych.	SPOŁECZNA

²² <https://www.kwalifikacje.gov.pl/>

		<p>VI.1.1.4. Pomocnicze i zajęcia wyrównawcze oraz zapewnia pomoc dzieciom najbardziej narażonym na niepowodzenia, zapewnianie opieki psychologicznej).</p> <p>VI.1.1.5. Aktywizacja społeczna i zawodowa osób bezrobotnych.</p>	
<p>Rozwijanie szkolnictwa zawodowego, w tym w zakresie współpracy szkół i placówek oświatowych z otoczeniem społeczno – gospodarczym, podnoszenia kompetencji nauczycieli, unowocześniania bazy dydaktycznej</p>	<p>VI.1.2. Wprowadzanie nowych technologii informacyjno – komunikacyjnych oraz współpraca z pracodawcami w procesie profilowania kształcenia na terenie gminy.</p>	<p>VI.1.2.1. Wsparcie i promocja innowacyjnych profili, zajęć dodatkowych związanych z wykorzystaniem nowych technologii w szkole.</p> <p>VI.1.2.2. Rozwój i unowocześnienie bazy dydaktycznej.</p> <p>VI.1.2.3. Wprowadzanie nowych form i metod nauczania oraz nowych materiałów dydaktycznych w celu zachęcania uczniów do większej aktywności oraz przygotowania ich do samodzielnego podejmowania decyzji w sprawie własnego kształcenia i do uczestnictwa w życiu społecznym.</p>	SPOŁECZNA
	<p>VI.1.3. Unowocześniania bazy dydaktycznej i sportowej na terenie gminy.</p>	<p>VI.1.3.1. Zaprojektowanie i budowa placu do nauki jazdy na rowerze.</p> <p>VI.1.3.2. Zaprojektowanie i budowa bieżni do skoku w dal.</p> <p>VI.1.3.3. Zaprojektowanie i budowa boiska do piłki plażowej oraz do piłki nożnej plażowej w Dorohusku – Osadzie (przy boisku).</p> <p>VI.1.3.4. Zaprojektowanie i budowa skateparku w Dorohusku.</p>	SPOŁECZNA
<p>Popularyzacja profilaktyki zdrowotnej i zdrowego trybu życia, w tym intensyfikacja</p>	<p>VI.1.4. Popularyzacja profilaktyki zdrowotnej i zdrowego trybu życia.</p>	<p>VI.1.4.1. Popularyzacja profilaktyki zdrowotnej we współpracy z przedszkolami, szkołami i organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie gminy.</p>	SPOŁECZNA

działań na rzecz rozwoju kultury fizycznej i sportu		<p>VI.1.4.2. Organizacja programów i rozwiązań społecznych promujących zdrowy tryb życia we współpracy z klubami sportowymi, OSP oraz szkołami (wdrożenie procesu planowanych zmian do toku działania już istniejących organizacji).</p> <p>VI.1.4.3. Wsparcie działań na rzecz rozwoju kultury fizycznej i sportu (programów szkolenia sportowego, zakupu sprzętu sportowego, pokrycie kosztów organizowania zawodów sportowych lub uczestnictwa w tych zawodach, pokrycie kosztów korzystania z obiektów sportowych dla celów szkolenia sportowego, sfinansowanie stypendiów sportowych).</p>	
SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	Cel strategiczny 15: Promowanie przedsięwzięć na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej na terenie gminy.		
SR WL 4.1., 4.3.	CEL OPERACYJNY VI.2. PROMOWANIE PRZEDSIĘWZIĘĆ NA RZECZ AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I ZAWODOWEJ NA TERENIE GMINY.		
KIERUNEK DZIAŁAŃ SR WL, SOR, KSRR, SZRWRiR	KIERUNKI DZIAŁAŃ/ INTERWENCJE	DZIAŁANIA NA TERENIE GMINY	STREFA
Promowanie przedsięwzięć na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej, w szczególności dla osób z	VI.2.1. Promowanie przedsięwzięć na rzecz aktywizacji społecznej i zawodowej.	<p>VI.2.1.1. Współorganizacja przedsięwzięć pomagających w aktywizacji zawodowej osób starszych i niepełnosprawnych na terenie gminy.</p> <p>VI.2.1.2. Organizacja usług rehabilitacyjnych (zatrudnienie specjalisty lub współpraca z placówką/zakładem, który będzie świadczył na miejscu takie usługi dla mieszkańców).</p>	SPOŁECZNA

niepełnosprawnościami oraz osób starszych		<p>VI.2.1.3. Współpraca z innymi JST oraz Starostwem Powiatowym w celu utworzenia <i>Mobilnej Agencji Osób Niepełnosprawnych</i> obsługującej powiat chełmski.</p> <p>VI.2.1.4. Zapewnienie osobom niepełnosprawnym dostępności do budynków będących w zasobie gminy.</p>	
Stwarzanie warunków umożliwiających godzenie obowiązków zawodowych z rodzinnymi.	VI.2.2. Prowadzenie polityki prorodzinnej na terenie gminy.	<p>VI.2.2.1. Tworzenie warunków do realizacji projektów z zakresu nowoczesnego budownictwa jedno i wielorodzinnego z infrastrukturą usługową (kompleksowo wyposażone w punkty usługowe, powierzchnie handlowe i rekreacyjne, m.in. w PPP).</p> <p>VI.2.2.2. Zaprojektowanie i budowa żłobka w Dorohusku.</p>	SPOŁECZNA
Kształtowanie i wzmacnianie postaw obywatelskich, prospołecznych (np. wolontariat), innowacyjnych, w tym rozwój innowacji społecznych.	VI.2.3. Rozwój relacji społecznych i innowacji społecznych.	<p>VI.2.3.1. Promowanie różnych form pomocy sąsiedzkiej, wolontariatu, dobroczynności i pomocy charytatywnej na terenie gminy Dorohusk.</p> <p>IV.2.3.2. Promocja działań zwiększających przedsiębiorczość oraz różne formy samozatrudnienia.</p> <p>IV.2.3.3. Organizacja działań mających na celu kształcenie ustawiczne dla mobilności osób dorosłych na rynku pracy we współpracy z Powiatowym Urzędem Pracy w Chełmie.</p>	SPOŁECZNA
Profilaktyka uzależnień oraz przeciwdziałanie agresji i przemocy wśród dzieci oraz młodzieży.	VI.2.4. Profilaktyka uzależnień oraz rozwiązywanie problemów społecznych.	<p>VI.2.4.1. Prowadzenie działań profilaktycznych w zakresie rozwiązywania problemów uzależnień, przeciwdziałanie agresji i przemocy wśród dzieci i młodzieży.</p> <p>VI.2.4.2. Rozwijanie edukacji publicznej i działań w profilaktyce uzależnień na terenie gminy we współpracy z GOPS, szkołami, organizacjami pozarządowymi.</p>	SPOŁECZNA

Wspieranie sektora ekonomii społecznej	VI.2.5. Rozwój ekonomii społecznej i solidarnej na terenie gminy.	VI.2.5.1. Rozwój ekonomii solidarnej, aktywizacja zawodowa i integracja społeczna, w tym reintegracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.	SPOŁECZNA
	VI.2.6. Rozwój usług społecznych z zakresu opieki i aktywizacji osób starszych.	VI.2.6.1. Usługi doradcze dla seniorów. VI.2.6.2. Usługi edukacyjne dla osób dorosłych oraz osób starszych. VI.2.6.3. Utworzenie centrum opiekuńczo-mieszkalnego lub innej formy wsparcia całodobowego dla osób starszych i niepełnosprawnych.	SPOŁECZNA

III.2.5.1. Poprawa stanu dróg gminnych i powiatowych przebiegających przez teren gminy Dorohusk, w następujących miejscowościach: Barbarówka, Berdyszcze, Brzeźno, Dobryłówka, Dorohusk, Dorohusk Osada, Husynne, Kępa, Kolemczyce, Kroczyń, Ladeniska, Ludwinów, Majdan Skordowski, Michałówka, Mościska, Myszkowiec, Olenówka, Okopy, Okopy Kolonia, Ostrów, Pogranicze, Puszki, Rozkosz, Skordiów, Stefanów, Świerże, Świerże Kolonia, Teosin, Turka, Wólka Okopska, Zalasocze, Zanowinie, Zamieście.

Cz. IV.

MODEL FUNKCJONALNO – PRZESTRZENY.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju była impulsem do zintensyfikowania prac nad reformą systemu zarządzania rozwojem Polski. Reforma objęła zarówno aspekty zarządzania w sferze społeczno-gospodarczej, jak i zarządzanie przestrzenią. Jej rezultatem ma być konsolidacja systemu zarządzania rozwojem i stopniowe wprowadzanie systemu zintegrowanego planowania rozwoju na każdym poziomie zarządzania – krajowym, wojewódzkim i lokalnym²³.

Model funkcjonalno-przestrzenny ma być ramą dla prowadzenia procesów rozwojowych w Gminie Dorohusk przez różnych interesariuszy rozwoju: rząd, władze samorządowe, potencjalnych inwestorów, właścicieli nieruchomości (a także organy nimi zarządzające i gospodarujące), innych zainteresowanych lub włączonych partnerów. **Na bazie modelu będzie można w kolejnym kroku rozmieścić strategiczne inwestycje. Ujęcie przestrzenne interwencji planowanych w sferze gospodarczej i społecznej ma priorytetowe znaczenie dla rozwoju Gminy Dorohusk.**

Przestrzeń stanowi kluczowy zasób. To w niej przebiegają lub na nią oddziałują wszystkie procesy społeczne, gospodarcze, przyrodnicze. Z jednej strony stanowi więc uwarunkowanie rozwoju, z drugiej zaś podlega licznym zmianom, które wynikają z prowadzonych działań. Sprzężenie zwrotne tj. oddziaływanie na przestrzeń, kształtowanie jej w sposób planowy lub mimowolny, wpływa na warunki życia i gospodarowania oraz warunkuje życie przyszłych pokoleń. Dlatego przestrzeń Gminy Dorohusk powinna być traktowana nie tylko jako oczywiste uwarunkowanie dla rozwoju sfery społecznej i gospodarczej, ale jako kluczowa wartość publiczna. **Jest ona podstawą do formułowania celów rozwojowych z uwzględnieniem interesu publicznego, w tym ładu przestrzennego.**

Model funkcjonalno-przestrzenny Gminy Dorohusk wiąże zagadnienia społeczno-gospodarcze z przestrzennymi. *Strategia Rozwoju Gminy Dorohusk* w sposób świadomy programuje i kształtuje relacje między celami długookresowymi (interes publiczny wobec przestrzeni i środowiska) i celami średniookresowymi (korzyści gospodarcze i społeczne). **Punkt odniesienia dla modelu stanowią zidentyfikowane długookresowe wyzwania rozwojowe:**

- zagrożenie trwałą marginalizacją społeczno-gospodarczą,
- zmiany demograficzne (w tym zdrowie publiczne),
- wpływ działalności człowieka na środowisko naturalne,
- postęp technologiczny, cyfryzacja,
- konieczność wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich,
- sytuacja społeczno-gospodarcza związana z pandemią Covid-19 oraz wojną na Ukrainie,
- wysoką inflacją,
- planami inwestycyjnymi dt. przejścia granicznego w Dorohusku.

Dla partnerstw samorządowych z obszarów funkcjonalnych zagrożonych trwałą marginalizacją społeczno-gospodarczą będą specjalne środki wspomagające rozwój. Skorzystanie z tego źródła wymaga

²³ Obecnie – do momentu wejścia w życie nowelizowanej ustawy o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw – obowiązuje długookresowa strategia rozwoju kraju oraz koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju jako bazy dla sporządzania innych krajowych dokumentów strategicznych i strategii wojewódzkich. Zgodnie z przepisem przejściowym nowelizowanej ustawy (art. 24 ust. 2), strategie rozwoju województw, dla których przed dniem wejścia w życie ustawy rozpoczęto proces konsultacji, są przygotowywane na podstawie dotychczasowych przepisów. Po przyjęciu stają się strategiami rozwoju w rozumieniu nowych przepisów. Niektóre województwa zamierzają przygotować swoją strategię zgodnie z zakresem zaproponowanym w nowelizacji.

współpracy pomiędzy samorządami, wspólnego przygotowania strategii rozwoju obszaru funkcjonalnego i wyboru przedsięwzięć z punktu widzenia rozwoju całego obszaru, a nie pojedynczej gminy. Nowe podejście zakłada opieranie strategii rozwoju na zidentyfikowanych lokalnych przewagach, a nie na prostym finansowaniu wszystkich potrzeb.

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Gminy Dorohusk jest integralną częścią strategii rozwoju i odnosi się do jej całej treści²⁴. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej prezentuje pożądane kierunki rozwoju przestrzennego określonego terytorium/obszaru w danym horyzoncie czasowym. Przedstawia on zmiany, jakie powinny zaistnieć w przestrzeni, by zrealizować wyznaczone cele strategiczne oraz osiągnąć efekty tych celów.

Głównymi celami kształtowanego modelu struktury są:

1. Zapewnienie warunków do efektywnego działania podmiotów gospodarczych, głównie przez rozbudowę systemów infrastruktury technicznej i społecznej,
2. Utrzymanie prawidłowej struktury użytkowania terenów, tj. zachowanie właściwych proporcji między różnymi rodzajami tego użytkowania, zarówno w skali lokalnej, jak i ponadlokalnej,
3. Alokacja funkcji społeczno-gospodarczych i poszczególnych inwestycji z uwzględnieniem z jednej strony interesów podmiotów gospodarczych, a z drugiej – nadrzędnych interesów społecznych,
4. Kontrola wykorzystania przestrzeni pod kątem jej efektywności, przy przestrzeganiu warunków racjonalnej eksploatacji zasobów naturalnych i antropogenicznych oraz zachowania walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Model jest efektem zintegrowanego procesu planistycznego (na bazie diagnozy terytorialnej uwzględniającej możliwie najszerszy zakres zagadnień), którego częścią jest ocena oddziaływania terytorialnego oraz proces nowoczesnych i efektywnych konsultacji społecznych. Model pokazuje kierunek i ewentualny efekt planowanych przekształceń, koncentruje się na ochronie środowiska naturalnego oraz wzmocnieniu wartości ważnych dla zrównoważonego rozwoju w długim czasie (przestrzeń, środowisko). Model definiuje interes publiczny i pozwala na zachowanie ciągłości oraz spójności procesów gospodarczych, społecznych i przestrzennych w dynamicznie zmieniającej się sytuacji.

Model rozwoju funkcjonalno-przestrzenny Gminy Dorohusk jest zrównoważonym modelem rozwoju obejmującym w sposób spójny i komplementarny wszystkie strefy tzn.

1. Strefę społeczną,
2. Strefę gospodarczą,

²⁴ Polityka przestrzenna jest rozumiana jako celowe oddziaływanie władz publicznych na rozmieszczenie wszelakich funkcji i przestrzenne różnicowanie dynamiki ich rozwoju oraz na użytkowanie i zagospodarowanie terenów przez wszystkie osoby prawne i fizyczne. Formułowanie polityki przestrzennej polega na określeniu celów, sposobów i środków jej prowadzenia a jej realizacja przebiega przez stanowienie i stosowanie prawa oraz podejmowanie działań gospodarczych, w tym zwłaszcza inwestycyjnych, w różnych dziedzinach. Polityka przestrzenna formułowana i realizowana jest w układzie wielopodmiotowym i wieloszczeblowym. Ustala rozmieszczenie i koordynuje w czasie i przestrzeni działania rozwojowe (głównie materialne) na objętym planowaniem terytorium, pozwalając na uzyskanie efektu synergii tych działań i zachowania wymagających ochrony istniejących cech terytorium. Model powinien pokazywać skoncentrowane powiązania funkcjonalne w zakresie: urbanizacji, sektora kreatywnego, nauki, badań, edukacji, transportu, kultury, współpracy jst, aktywności obywatelskiej itp.

3. Strefę funkcjonalno-przestrzenną,
4. Strefę techniczną,
5. Strefę ochrony środowiska.

W określeniu zadań i celów planowania przestrzennego Gminy Dorohusk konieczne będzie zastosowanie zasad zrównoważonego, zintegrowanego, długofalowego i trwałego rozwoju. Filary zrównoważonego rozwoju będą tożsame z celami zrównoważonego i zintegrowanego planowania przestrzennego. Model funkcjonalno-przestrzenny Gminy Dorohusk jest podstawą do sformułowania ustaleń, zaleceń (rekomendacji) i zasad polityki przestrzennej związanych ze zidentyfikowanymi w diagnozie gminy Dorohusk rodzajami obszarów:

- o zasięgu oddziaływania wielu funkcji (albo aktywności i ich powiązań): przemysłowo-usługowej, rolniczej i turystycznej,
- funkcjonalno-przestrzennych (społeczno-gospodarczych),
- strategicznej interwencji (przejście graniczne w Dorohusku, ochrona obszarów cennych przyrodniczo, zmiana funkcji terenów zagrożonych degradacją), aby móc rozwiązywać zdefiniowane tam problemy lub wzmacniać potencjały.

Osiągnięcie efektu rozwojowego warunkowane jest integralnym ujęciem społecznych, ekonomicznych, przyrodniczych, ekologicznych i funkcjonalno-przestrzennych aspektów rozwoju. W ten sposób **strategia przygotowywane w formule zawierającej model struktury funkcjonalno-przestrzennej mają szansę stać się narzędziem realnej koordynacji działań rozwojowych.**

Model funkcjonalno-przestrzenny w strategii rozwoju gminy służy określeniu kluczowych dla rozwoju JST obszarów, zdefiniowaniu ich funkcji i zależności między obszarami o różnych funkcjach. Na tym poziomie zarządzania ważne i możliwe staje się precyzyjne lokalizowanie różnych funkcji przestrzeni odpowiadające celom strategii rozwoju. Komponent przestrzenny wskazuje, gdzie dokładnie funkcje mogą być realizowane. Istotne jest przy tym zachowanie odpowiednich proporcji pomiędzy poszczególnymi funkcjami, zgodnie z uwarunkowaniami i potrzebami.

Model określa również szczegółowe zasady zagospodarowania zidentyfikowanych obszarów, precyzuje ustalenia wiążące związane z warunkami rozwoju przestrzennego gminy. Sformułowane zasady zagospodarowania wyrażone w aktach prawa miejscowego, dzięki swojej powszechności obowiązywania, mają szansę kształtować ład przestrzenny danej JST lub grupy JST. Model uwzględnia zasady i ustalenia modeli na poziomie kraju i województwa, wyznaczone w odnośnych strategiach OSI oraz rezerwy terenu potrzebne na realizację inwestycji krajowych i wojewódzkich.

REKOMENDACJE Z PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJ. LUBELSKIEGO.

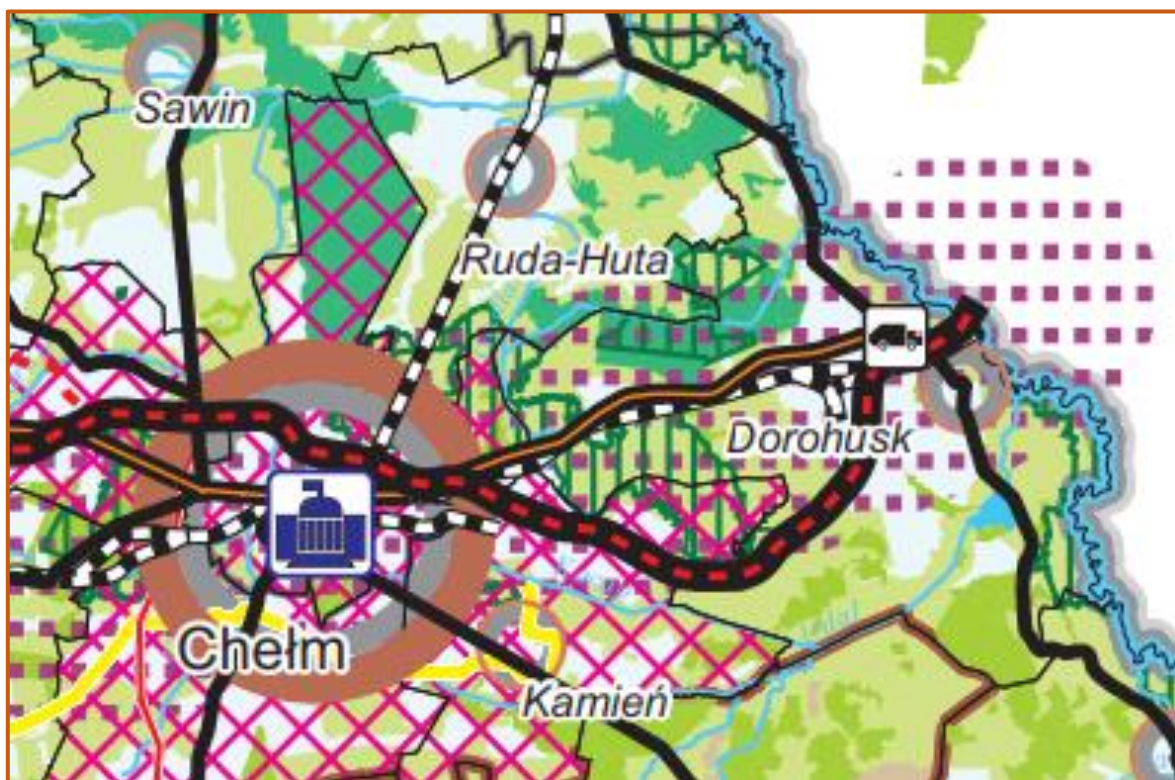
1. Budowa, rozbudowa i przebudowa dróg publicznych, dróg rowerowych oraz obiektów i urządzeń łączności publicznej: S12 gr. województwa – Puławy – Kurów – Lublin – Piaski – Dorohusk – gr. państwa. Założeniem sieci bazowej jest przekształcenie i wzbogacenie połączenia wschód – zachód, usunięcie „wąskich gardeł”, modernizacja infrastruktury i usprawnienie transgranicznej działalności przewozowej na potrzeby pasażerów i przedsiębiorstw.
2. Zadania inwestycyjne umieszczone w Planie rozwoju sieci dróg wojewódzkich Województwa Lubelskiego na lata 2012-2020 (Rozbudowa drogi nr 816 Terespol – Kodeń – Sławatycze – Włodawa – Dorohusk – Horodło – Zosin od km 133+350 do km 162+616).
3. Budowa, rozbudowa i przebudowa linii kolejowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą. Modernizacja linii kolejowych: nr 7/C28 na odcinku Lublin – Chełm – Dorohusk z dostosowaniem do prędkości 101-120 km/h.
4. Odbudowa koryt i zabezpieczenie brzegów rzek: wykonanie opaski brzegowej w km 460-461 w m. Dorohusk, (lista 1, poz. 431); zabezpieczenie lewego brzegu rzeki Bug w miejscowości Dorohusk.
5. Rezerваты przyrody: Brzeźno, Roskosz (krajobrazy Pagórów Chełmskich i Obniżenia Dubienki - masywne wyniosłości zbudowane ze skał wapiennych na przemian z podmokłymi zagłębieniami, w których można spotkać różne typy torfowisk niskich, w tym torfowiska węglanowe, w części funkcja buforowa dla Chełmskiego).
6. Nadbużański Obszar Chroniony rekomendowany do oceny możliwości i celowości objęcia formą ochrony przyrody w ramach audytu krajobrazowego województwa: odcinek Bugu o naturalnym charakterze, o wysokich walorach krajobrazowych, korytarz ekologiczny o znaczeniu międzynarodowym.
7. Tereny zamknięte w resorcie obrony narodowej. Tereny zamknięte, na których usytuowane są linie kolejowe: 0005-Dorohusk.
8. Modernizacja infrastruktury i usprawnienie transgranicznej działalności przewozowej na potrzeby pasażerów i przedsiębiorstw: terminale kolejowo – drogowe: Dorohusk/Okopy.
9. Uzupelnieniem sieci bazowej TEN-T jest sieć kompleksowa TEN-T, którą w woj. lubelskim tworzą odcinki dróg krajowych nr 12/S12, 17/S17, 19/S19 niewchodzące w skład sieci bazowej, linia kolejowa nr 7 Warszawa – Lublin – Dorohusk oraz linia kolejowa nr 12 Skierniewice – Łuków

(pasażerska). Do sieci kompleksowej TEN-T włączono terminale kolejowo-drogowe: Małaszewicze/Terespol i Dorohusk/Okopy.

10. Województwo lubelskie należy do regionów o najniższych wskaźnikach w kraju pod względem gęstości sieci kolejowej. Ograniczanie ilości obsługiwanych połączeń pasażerskich oraz zmniejszenie długości całkowitej eksploatowanych linii kolejowych w województwie przekłada się na obniżenie zarówno zewnętrznej, jak i wewnętrznej dostępności komunikacyjnej regionu. Największe znaczenie posiadają linie: obsługująca ruch międzynarodowy linia nr E20 Berlin – Warszawa – Mińsk – Moskwa, nr 7 Warszawa – Lublin – Dorohusk – gr. państwa oraz regionalna linia nr 65 Hrubieszów Gr. – Sławków LHS (tzw. Linia Hutnicza Szerokotorowa).
11. Położenie województwa na międzynarodowych szlakach transportowych zostanie zdyskontowane poprzez rozwój sieci multimodalnych i centrów logistycznych położonych na kierunkach: Biała Podlaska – Terespol, Zawadówka – Chełm – Dorohusk oraz wzdłuż LHS Szczepieszyn – Zamość – Hrubieszów. W ich sąsiedztwie powstaną strefy inwestycyjne o najwyższej atrakcyjności. Sprzyjające warunki dla utworzenia terminali transportu intermodalnego lub regionalnych centrów logistycznych na bazie istniejącej infrastruktury przeładunkowej istnieją również w: szerokotorowej linii kolejowej nr 63 Dorohusk – Zawadówka Naftobaza, zwanej paliwową, która może być wykorzystywana do przewozów w relacjach kraje WNP – Polska, bez konieczności pokonywania problemu różnicy rozstawu torów.
12. Przy głównych trasach drogowych i kolejowych oraz w rejonach przejść granicznych rozwijać się będzie infrastruktura przeładunkowa. Sieć ośrodków logistycznych obejmować będzie: Lublin, Świdnik, Dorohusk, Chełm, Puławy, Hrubieszów i Hrebenne, a także: Dęblin, Lubartów, Międzyrzec Podlaski i Łuków. Uwzględniając istniejące i planowane elementy infrastruktury transportowej, przeładunkowej i magazynowej PZPWL określa sieć ośrodków logistycznych w województwie, wskazanych do rozwoju infrastruktury logistycznej, obejmującą: międzynarodowe węzły intermodalne stanowiące platformy multimodalne sieci TEN-T: Małaszewicze/Terespol (oparte o sieć terminali Centrum Logistycznego Małaszewicze), Dorohusk/Okopy, Lublin/Świdnik.
13. Uwzględniając natężenie i charakter ruchu komunikacyjnego na istniejących przejściach, przejścia graniczne dla dalekosiężnego ruchu towarowo-osobowego: Dorohusk – Jagodin – drogowo i kolejowe w ruchu osobowym i towarowym.
14. Integracji województwa z sąsiednimi regionami, a także wzmocnieniu powiązań transeuropejskich zarówno na kierunku wschód – zachód, jak i północ – południe służą działania w zakresie rozwoju infrastruktury drogowo i kolejowej w głównych korytarzach transportowych. Osie podstawowych powiązań wyznaczają relacje: Piotrków Trybunalski – Radom – Puławy – Lublin – Chełm – Dorohusk – Kijów.

15. Do ochrony planistycznej wskazuje się następujące zlewnie: zlewnia Gdolanki – Kamień, Dorohusk, Chełm, Ruda-Huta; zlewnia Kanału Świerżowskiego – Kamień, Dorohusk, Ruda-Huta.
16. Główne strefy przedsiębiorczości: tereny inwestycyjne dla lokalizacji branż przemysłu i usług uwarunkowanych sąsiedztwem infrastruktury transportowej i logistycznej w obszarze: gmin - Chełm, Rejowiec, Dorohusk, Włodawa, Zamość, Szchebrzeszyn, Terespol, Zalesie, Niemce, Piaski, Żyrzyn, Puławy, Lubartów, Lubycza Królewska (w Lubyczy Królewskiej i w sąsiedztwie przejścia granicznego w Hrebennem).
17. Budowa obiektów stawowych: powiat chełmski – gmina Dorohusk (Stawy Dorohusk), gmina Chełm (Staw w m. Żółtańce).
18. Za kluczowe zamierzenia inwestycyjne (obok zadań określonych w wykazie inwestycji celu publicznego) wpływające na poprawę funkcjonowania układu podstawowych powiązań elektroenergetycznych na obszarze województwa lubelskiego uznaje się: budowę linii 110 kV: Chełm – Dorohusk, Wojsławice – Dorohusk.
19. Jako główne węzły (ośrodki) przeladunku, magazynowania i dystrybucji paliw płynnych uznaje się Małaszewicze (Wólka Dobryńska), Dorohusk (Brzeźno) oraz Zawadówkę. Wskazuje się potrzebę zapewnienia im terenowych możliwości rozwoju.
20. Ze względu na szczególnie niski wskaźnik zwodociągowania jako priorytetowe w zakresie budowy i rozbudowy zbiorowych systemów zaopatrzenia w wodę wskazuje się gminy, w których odsetek korzystających z sieci nie przekracza 50%: Dorohusk.
21. Zgodnie z Planem Gospodarki Odpadami dla Województwa Lubelskiego, a także wydanymi decyzjami w sprawie zamknięcia składowisk odpadów przyjmuje się funkcjonowanie 9 regionów gospodarowania odpadami komunalnymi opartych docelowo o istniejące, realizowane i planowane instalacje przetwarzania i składowania odpadów, w obszarze których docelowo zlokalizowane są: Region Chełm instalacje w ramach RIPOK – Srebrzyszcze (gm. Chełm), instalacje przewidziane do zastępczej obsługi składowiska – Świerże (gm. Dorohusk).
22. W odniesieniu do doliny Bugu wskazuje się: utrzymanie i rozbudowa odcinków wałów, budowę pompowni, budowę polderów w gminach: Dubienka, m. Włodawa, Terespol, Kodeń, Wola Uhruska, Dorohusk.

MAPA NR. 3. STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA. KIERUNKI ROZWOJU PRZESTRZENNEGO.²⁵

inne ośrodki koncentracji aktywności społeczno - gospodarczej

ośrodki lokalizacji zakładów przemysłowych /
ośrodki stanowiące ogniwa obsługi transportu /
ośrodki posiadające zorganizowane tereny
dla rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej

powiązania transportowe

planowana autostrada

drogi ekspresowe
istniejące/planowane

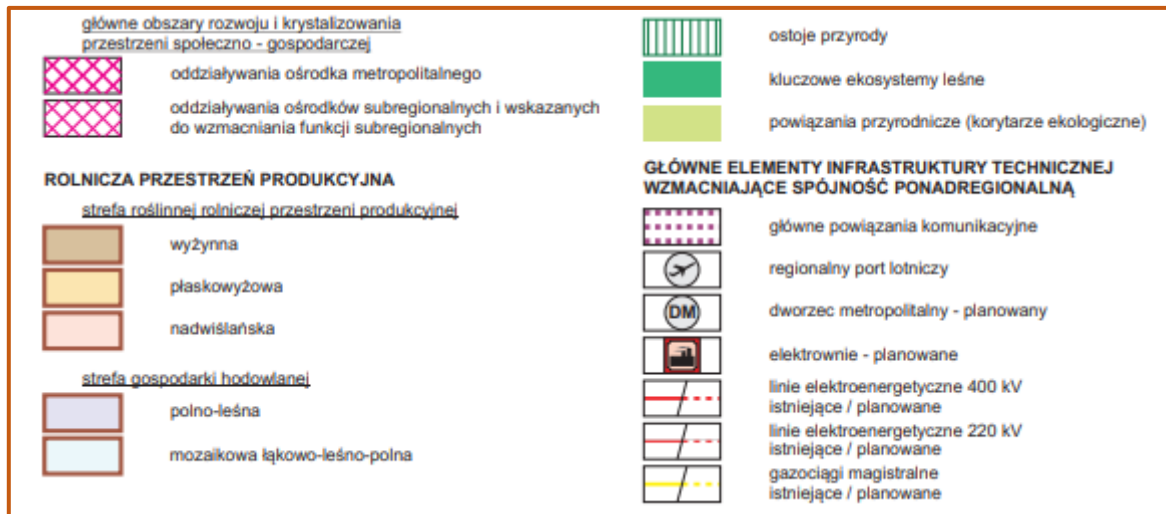
drogi krajowe

drogi wojewódzkie

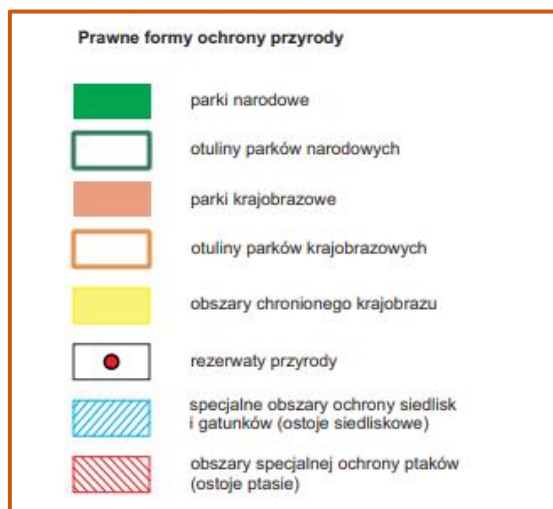
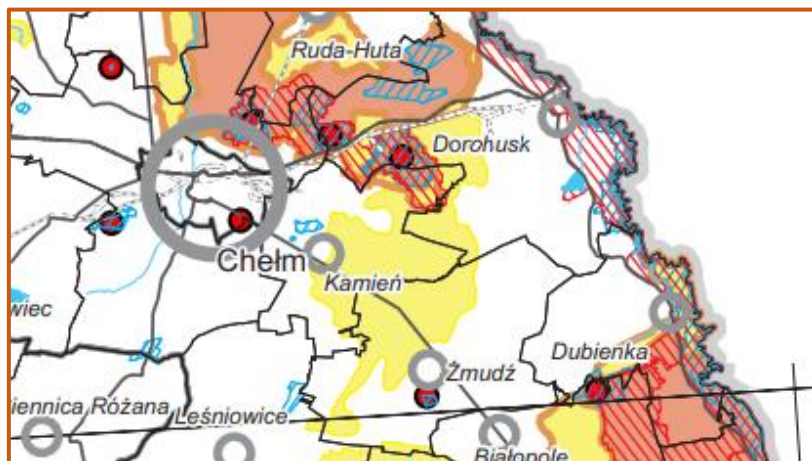
pozostałe drogi istotne dla powiązań regionalnych

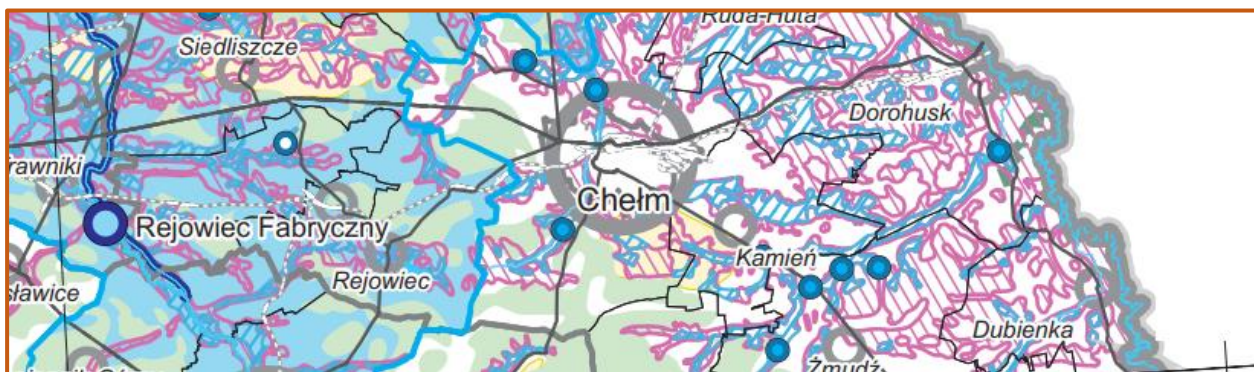
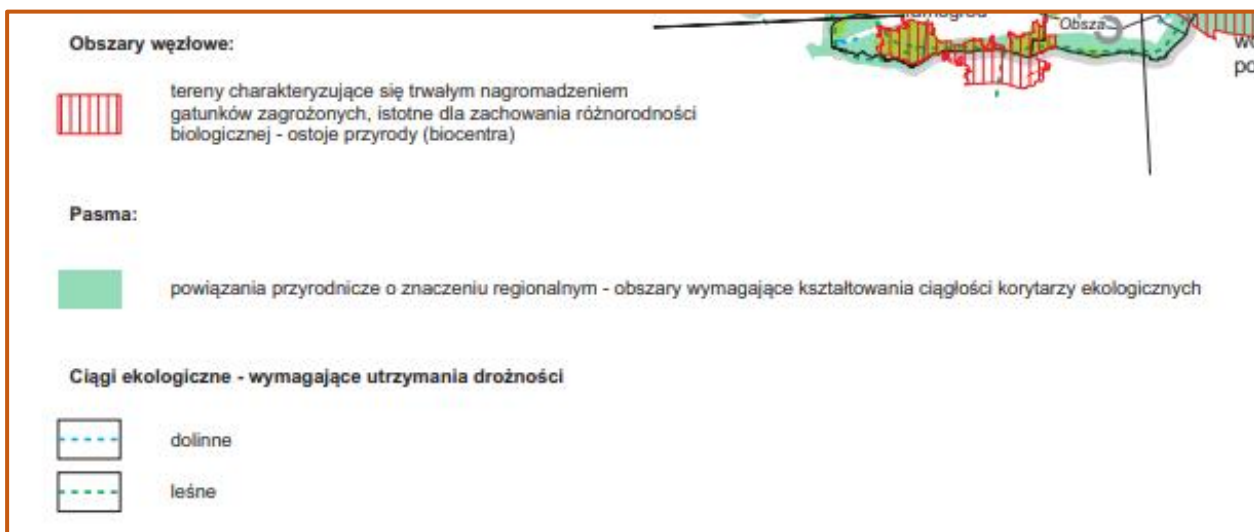
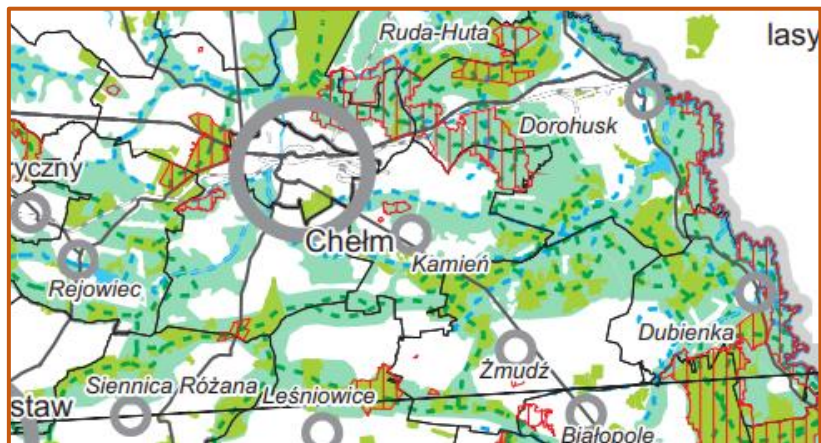
linie kolejowe

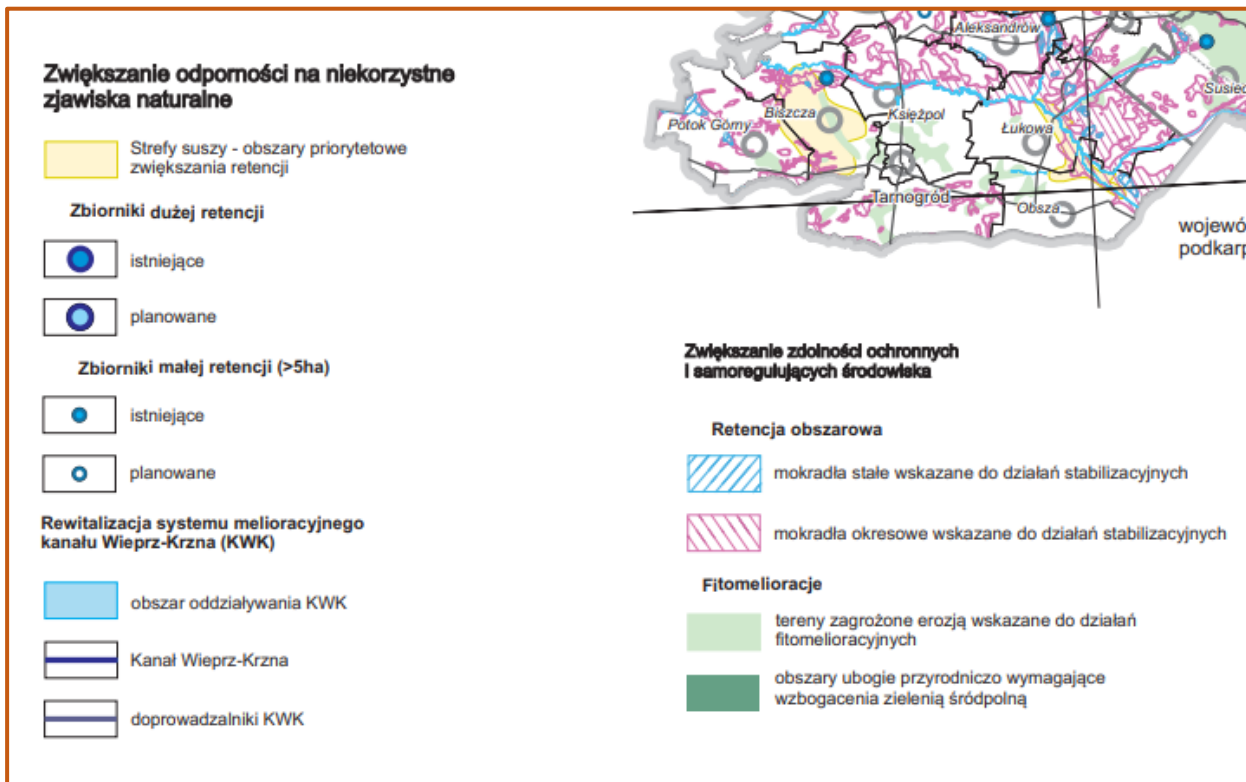
²⁵ Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego.

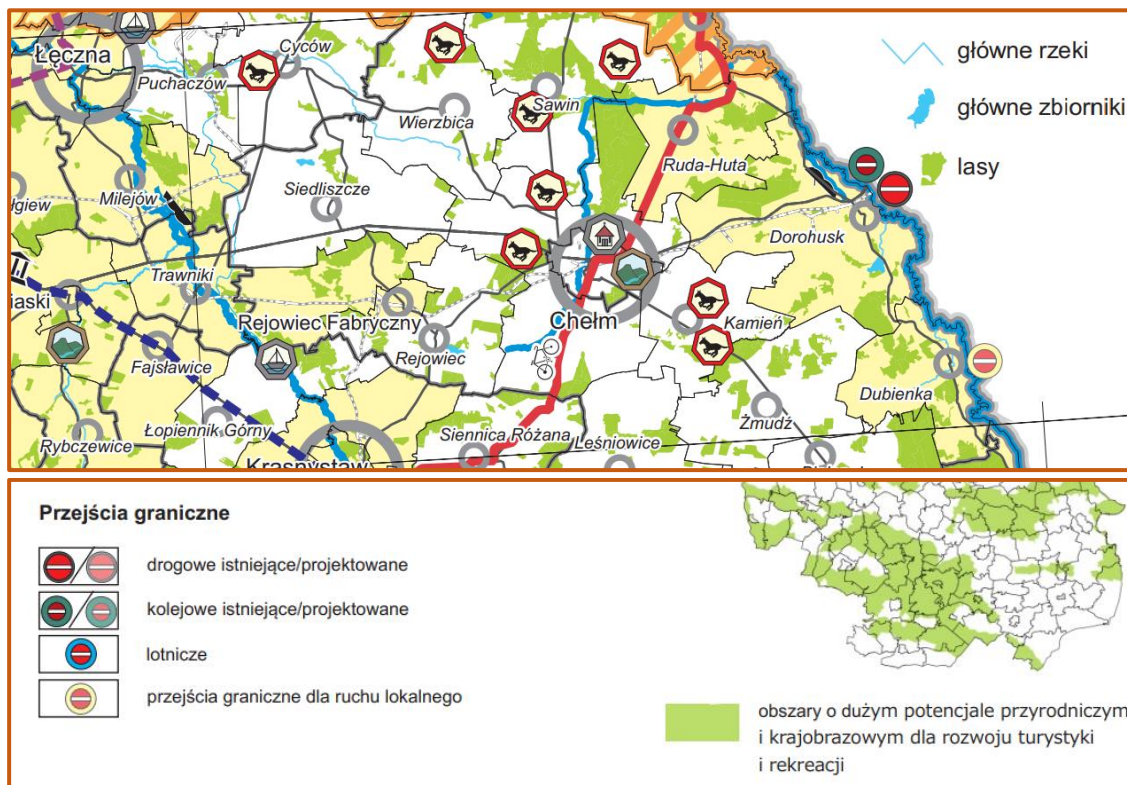
MAPA NR. 4. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE.
GŁÓWNE ELEMENTY SYSTEMU OBSZARÓW CHRONIONYCH.

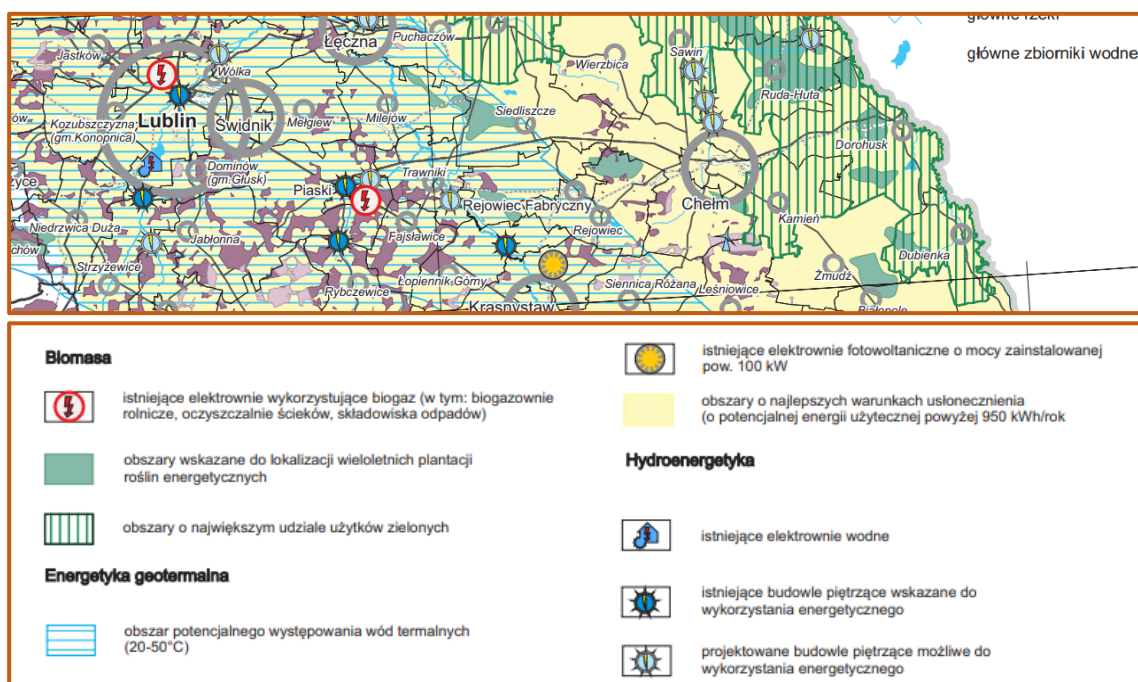

MAPA NR. 5. GOSPODARKA. TURYSTYKA.

MAPA NR. 6. ENERGETYKA. ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII.

MODEL STRUKTURY FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEJ - CHARAKTERYSTYKA OBSZARÓW I KIERUNKI INTERWENCJI.

W perspektywie 2023-2033 Gmina Dorohusk skupi się na systematycznej i trwałej poprawie warunków życia mieszkańców oraz tworzeniu warunków poprawy konkurencyjności podmiotów gospodarczych. Polaryzującą rolę dla rozwoju społeczno-gospodarczego odgrywa przejście graniczne w Dorohusku, które wraz ze strefą gospodarczą w Brzeźnie, stanowi istotny wyróżnik gminy na tle powiatu i regionu. Wdrażając zrównoważone i zintegrowane planowanie przestrzenne regulujące ład przestrzenny, Gmina Dorohusk zwracać będzie uwagę na wielofunkcyjne zagospodarowanie terenu, na którym wyodrębnione będą tereny inwestycyjne (na których rozwijać może się przetwórstwo rolno spożywcze i przemysł spożywczy itp.), ale równocześnie zaplanuje w sposób komplementarny całą przestrzeń wiejską (pod produkcję rolną, atrakcje turystyczne, rozwój turystyki wiejskiej oraz usługi ekosystemowe i gospodarkę senioralną).

Ważnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego gminy jest przygraniczne położenie i przejście graniczne z Ukrainą wraz z drogą międzynarodową nr S 12 Chełm-Dorohusk i linią kolejową. Gmina powinna wykorzystać swoją kluczową przewagę rozwojową w stosunku do wielu innych JST tj. posiadanie na swoim terenie zarówno drogi S 12, drogi wojewódzkiej oraz linii kolejowej nr 7 Warszawa Wschodnia – Dorohusk (Kolej Nadwiślańska, Droga Żelazna Nadwiślańska) – linia kolejowa o długości 267,471 km, łącząca Warszawę z Dorohuskiem i linii kolejowej nr 63 – szerokotorowa linia kolejowa

łącząca przejście graniczne Dorohusk – Jagodin z boczną szlakową Naftobaza. Położenie przy przejściu granicznym pretenduje gminę do rozwoju gospodarczego opartego na inwestycjach typu: terminale przeładunkowe, zakłady przetwórcze, ośrodki szkoleniowe, turystyka oparta na walorach kulturowych i przyrodniczych.

ATRYBUTY ROZWOJOWE.

- Model zrównoważonego rozwoju,
- Współpraca samorząd – biznes – nauka – mieszkańcy,
- Endogeniczne potencjały Gminy Dorohusk,
- Przygraniczne położenie. Przejście graniczne Polska-Ukraina w Dorohusku,
- Unikalne walory przyrodnicze, tereny cenne przyrodniczo,
- Gospodarka, rozwój przedsiębiorstw,
- Rolnictwo,
- Cyfryzacja,
- Turystyka – kontynuacja inicjatywy „Malowniczy Wschód”,
- Warunki dla rozwoju energetyki odnawialnej,
- Ochrona środowiska naturalnego,
- Surowce mineralne,
- Uwarunkowania mieszkaniowe,
- Kultura i sport,
- Edukacja,
- Kapitał społeczny, aktywność organizacji pozarządowych,
- Bezpieczeństwo,
- Pomoc społeczna,
- Komfort życia mieszkańców,
- Największe atuty gminy według mieszkańców.

WYZWANIA ROZWOJOWE.

- Zagrożenie ubóstwem i wykluczeniem społecznym,
- Mega trendy,
- Infrastruktura drogowo-kolejowa: krajowa, wojewódzka, powiatowa, przygraniczna, gminna,
- Demografia. Proces wyludniania się,
- Rynek pracy i poziom przedsiębiorczości,
- Przetwórstwo rolno-spożywcze,
- Infrastruktura turystyczna,
- Zagospodarowanie przestrzenne,
- Ochrona zdrowia,
- Koszty oświaty,
- Wpływy do budżetu,
- Niewykorzystywanie walorów przyrodniczych,

- Dostęp do zasobów,
- Infrastruktura i oferta kulturalna, rekreacyjno-sportowa,
- Infrastruktura drogowa i techniczna,
- Zagrożenie trwałą marginalizacją społeczno-gospodarczą,
- Problemy społeczne,
- Odnowa zabytków. Rewitalizacja,
- Priorytety rozwojowe wskazane przez mieszkańców.

KLUCZOWE ZASADY KSZTAŁTOWANIA ROZWOJU STREFY SPOŁECZNEJ

1. Wśród wiodących kierunków działań Władz Gminy na najbliższe lata W celu **zwiększenia szans edukacyjnych najmłodszych mieszkańców** zaplanowano szereg przedsięwzięć podnoszących poziom świadczonych usług edukacyjnych. Celem podejmowanych działań będzie poprawa dostępności do edukacji od początkowych etapów kształcenia. Realizowane będą działania zmierzające do modernizacji i unowocześnienia infrastruktury, w szczególności w celu realizacji wysokiej jakości kształcenia, dostępnego dla wszystkich uczniów. Działania obejmą w szczególności rozwój opieki żłobkowej. Zakres interwencji obejmie inwestycje w infrastrukturę edukacji przedszkolnej i bazy szkolnej na potrzeby prowadzenia działalności edukacyjnej (m.in. wsparcie procesu rozwoju kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych niezbędnych na rynku pracy oraz umożliwi proces doskonalenia indywidualnego podejścia do pracy z uczniem wykazującym specjalne potrzeby edukacyjne) wraz z zapleczem socjalnym tj. zapewnieniem niezbędnego wyposażenia gwarantującego wysoką jakość kształcenia w tym przystosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Wdrożone zostaną również rozwiązania pozwalające na realizację zadań edukacyjnych w systemie on-line oraz podniesienie standardu technologicznego systemu zdalnego nauczania, poprzez rozwój niezbędnej infrastruktury (umożliwiającej m.in. skuteczne wykorzystywanie dostępu do szybkiego szerokopasmowego Internetu).
2. Pierwszeństwo w zakresie wdrażania przedsięwzięć będą miały **inwestycje mające na celu poprawę komfortu zamieszkiwania na obszarze gminy jednocześnie zwiększające atrakcyjność osadniczą, stabilność demograficzną i wpływające na ochronę środowiska naturalnego**. Kluczową kwestią w tym zakresie jest stworzenie możliwości osadnictwa dla młodych nieposiadających wystarczających zasobów finansowych mieszkańców poprzez budowę mieszkań na wynajem w ramach Społecznej Inicjatywy Mieszkaniowej.
3. **Każdy mieszkaniec otrzyma szansę na rozwój, dostęp do edukacji, służby zdrowia, opieki społecznej, infrastruktury komunalnej itd. Polityka społeczna gminy będzie prowadzona tak, aby obywatele Gminy czuli się bezpiecznie oraz mieli dostęp do atrakcyjnych miejsc pracy, a także usług świadczonych przez administrację**. Niezbędne jest w tym obszarze wsparcie państwa w stworzeniu warunków, które umożliwią młodzieży z terenów gminy konkurowanie z rówieśnikami z miast. To wspólna sprawa wszystkich gmin z powiatu chełmskiego, dlatego

powinno stać się istotnym elementem strategii ponadlokalnego rozwoju. Państwo powinno wspierać finansowo wiejskie szkoły i przeznaczyć więcej środków na zajęcia dodatkowe rozszerzające wiadomości i umiejętności.

4. **Mieszkańcy Gminy potrzebują do rozwoju szybkiego, szerokopasmowego Internetu oraz WiFi.**
5. **Rozwój nowoczesnego i innowacyjnego rolnictwa, jego restrukturyzacja i unowocześnienie porównywalne z poziomem analogicznych gospodarstw w Unii Europejskiej wymaga podjęcia różnorodnych na poziomie regionu, powiatu i gminy działań na rzecz ustawicznej edukacji rolników.** Nieustanne podnoszenie kwalifikacji wpłynie bezpośrednio na zwiększenie efektywności transferu wiedzy do praktyki. Wszelkie plany gminy z tym związane powinny być nakierowane przede wszystkim na organizację szkoleń zawodowych, mających poprawić efektywność zarządzania gospodarstwem, podnieść opłacalność i jakość produkcji rolniczej, wskazywać możliwości zbytu produktów rolnych. Aby sprostać tym wyzwaniom, na terenie gminy i powiatu należy zorganizować konkretną ofertę edukacyjną w formie: kursów, seminariów, wystaw, targów rolniczych, pokazów, wyjazdów studyjnych do gospodarstw w krajach Unii Europejskiej, staży specjalistycznych oraz praktyk zawodowych w dobrze prowadzonych gospodarstwach w kraju i za granicą.
6. **Mieszkańcy Gminy Dorohusk powinni mieć ułatwiony dostęp do nauki języków obcych, aby realnie otworzyć przed gospodarzami i producentami rynki eksportowania żywności.**
7. Droga do dobrobytu w gminach wiejskich wiedzie przez budowanie kapitału społecznego, czyli wzrostu poziomu zaufania w społeczeństwie. Dlatego **Gmina Dorohusk podejmie działania w celu minimalizowania rozwarstwienia społecznego, tworząc sprzyjające warunki do rozwoju kapitału społecznego.** Poziom kapitału społecznego mierzy się przede wszystkim aktywnością społeczną. W Gminie organizuje się coraz więcej imprez lokalnych, a ich oferta jest coraz ciekawsza. Należy wspierać klimat aktywności społecznej poprzez upraszczanie procedur związanych z założeniem stowarzyszeń, fundacji. Konieczne wydaje się, aby państwo i agendy ARiMR poręczały kredyty lub prefinansowany rozwój wszelkich form działalności pozarządowej, zwłaszcza gdy realizowane są projekty ze środków unijnych.
8. **Dla obsługi podmiotów odpowiedzialnych za ruch granicznych, odprawę celną, logistykę, potrzebne są w gminie inwestycje zarówno infrastrukturalne, ale niemniej istotne są te, które poprawią komfort życia w gminie oraz rozwój wielofunkcyjny we współpracy z innymi gminami m.in. utworzenie komplementarnej oferty usług zdrowotnych, edukacyjnych, turystycznych, noclegowych, gastronomicznych.**
9. **Kluczowe znaczenie ma również przeciwdziałanie negatywnym trendom w obszarze włączenia i integracji społecznej.** Jednym z elementów wpływających na to jest rozwój usług świadczonych na poziomie społeczności lokalnych opartych na formach zdeinstytucjonalizowanych. Zaplanowano działania zmierzające do wzmocnienia potencjału instytucji systemu pomocy i integracji społecznej m.in. poprzez adaptację i zakup wyposażenia infrastruktury niezbędnej do świadczenia środowiskowych form wsparcia w miejscu zamieszkania, wsparcie infrastruktury wykorzystywanej w ramach najmu socjalnego. Komplementarnie realizowane będą działania w zakresie rozwoju usług opiekuńczych świadczonych w społeczności lokalnej, w formach dziennych i/lub całonocnych, usług asystenckich wspierających aktywność społeczną, edukacyjną lub zawodową osób z niepełnosprawnościami, tworzenia warunków i usług

w zakresie opieki osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu w miejscu zamieszkania, wsparcia opiekunów osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, wsparcie w zakresie tworzenia i funkcjonowania mieszkań chronionych oraz wspomaganych, w tym wsparcie kadry tych mieszkań, działania wspierające proces deinstytucjonalizacji usług społecznych, w tym szkolenie kadr na potrzeby świadczenia usług w społeczności lokalnej, wsparcia dla tworzenia lub funkcjonowania placówek świadczących usługi społeczne w społeczności lokalnej i ich usług, w tym centrów usług społecznych, rozwoju usług dla rodzin wychowujących dzieci, w tym przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze.

10. **Szansą rozwoju kapitału społecznego i ożywienia gospodarki**, którą powinna wykorzystać gmina **jest tworzenie wiosek tematycznych** (kompleksowy projekt mający na celu ożywienie gospodarki wiejskiej poprzez integrację lokalnej społeczności wokół zagadnień związanych z określonym produktem, usługą lub kulturą danego regionu) oraz organizowanie gospodarstw tematycznych (w tym gospodarstwa opiekuńcze). Obszar działań w tym kierunku powinien rozwijać na terenie gminy różne podmioty ekonomii społecznej i solidarnej. Konkurencyjność powstających podmiotów przyspieszy rozwój innowacji, komercjalizacji wiedzy i podniesie poziom zaangażowania społecznego.
11. **Ważnym kierunkiem działań będzie ochrona materialnych i niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz wspieranie działań na rzecz ochrony i kształtowania zasobów wodnych, a także wspieranie działań na rzecz ochrony powietrza i ochrona wartości przyrodniczych i krajobrazowych.** Dlatego warto poszukiwać wsparcia dla inicjatyw ponadlokalnych wpływających na pobudzenie rozwoju gospodarczego, tworzenie lokalnych systemów dystrybucji energii, informatyzację i udostępnianie zasobów i danych publicznych, w szczególności ułatwiających inwestowanie oraz prowadzenie działalności gospodarczej:
  - Integrowanie działań wymagających współpracy wielopoziomowej oraz międzyinstytucjonalnej,
  - Promowanie innowacyjnych rozwiązań sprzyjających podnoszeniu efektywności działań administracji publicznej.²⁶

KLUCZOWE ZASADY KSZTAŁTOWANIA ROZWOJU STREFY GOSPODARCZEJ

1. Mając na względzie fakt, iż niezwykle istotnym elementem niniejszej Strategii jest **konieczność realizacji przedsięwzięć wpływających na rozwój sfery gospodarczej wyznaczono w modelu funkcjonalno-przestrzennym strefy rozwoju działalności gospodarczej (uzbrojenia terenów inwestycyjnych) na terenie gminy.**
2. **Gmina Dorohusk jest gminą przygraniczną. Kluczowym kierunkiem rozwoju jest wykorzystanie istniejących atutów gminy.** Wschodnia granica powiatu chełmskiego jest jednocześnie granicą polsko-ukraińską, a tym samym ponad 50 km zewnętrzną granicą Unii Europejskiej.

²⁶ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.

W miejscowości gminie Dorohusk zlokalizowane są graniczne przejścia: drogowe oraz kolejowe z Ukrainą. **Warunkuje to przebieg przez teren powiatu chełmskiego szlaku tranzytowego o znaczeniu międzynarodowym (Berlin – Warszawa – Kijów), łączący Europę Zachodnią z Ukrainą. Przejście graniczne Dorohusk-Jagodzin czynne jest przez całą dobę. Do przejścia granicznego dochodzą polska droga krajowa nr 12 (w przyszłości droga ekspresowa S12) i ukraińska droga magistralna M07.**

3. **Rozbudowa przejścia granicznego w Dorohusku wraz z infrastrukturą towarzyszącą (terminalami przeładunkowymi, infrastrukturą drogową, kolejową, parkingową) stanowi priorytet rozwoju Gminy Dorohusk.** Dzięki tym inwestycjom gmina może stanowić nowoczesne centrum wymiany handlowej oraz usług (edukacyjnych, medycznych, kulturalnych, turystycznych). Istotne jest zwiększenie przepustowości, wprowadzenie ruchu pieszych. **Wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz realizacji inwestycji sprzyjających pogłębianiu kontaktów międzyregionalnych, w tym w zakresie infrastruktury granicznej** (budowa i rozbudowa przejść granicznych oraz dostosowanie ich do obsługi ruchu turystycznego) oraz poprawiającej dostępność do przejść granicznych (drogi, linie kolejowe, parkingi buforowe, infrastruktura turystyczna).
4. **Wspieranie działań na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej.**
5. **Ważne jest odpowiednie balansowanie rozwoju innowacyjnymi rozwiązaniami i tworzenie warunków do rozwoju wielofunkcyjnego. Rozwój rolnictwa, przetwórstwa rolno-spożywczego oraz przemysłu spożywczego** tj. aktywizacja gospodarcza, zwłaszcza w zakresie utrzymania zanikającej funkcji rolniczej, przyczyni się do przywrócenia zanikających form możliwości miejscowego zatrudnienia oraz kształtowania i rozbudowania więzi społecznych mieszkańców. Istotne będzie w tej metodologii m. in. scalanie gruntów i rozwój zrzeszeń producentów oraz przetwórców. **W gospodarce opartej na wiedzy, rolnictwo musi być mocno wsparte przez różnego rodzaju działania m. in. B+R.**
6. **Umiejętne połączenie w modelu rozwoju Gminy różnych kompetencji** (analogicznie jak w przypadku gmin, z którymi graniczy i powinna współpracować) **będzie ważne dla produkcji i przetwarzania surowców rolnych, wsparcia srebrnej gospodarki, turystyki i agroturystyki oraz zabezpieczy stabilny rozwój Gminy.** Usługi powinny spełniać oczekiwania społeczności gminy oraz turystów i przedsiębiorców, gospodarzy.
7. **Należy pamiętać, że mieszkańcy Gminy mogą korzystać z infrastruktury społecznej w Mieście Chełm m. in. z przedszkoli i zespołu szkół, z domu kultury, basenu, boisk i ośrodków zdrowia oraz Powiatowego Szpitala.**
8. **Budowanie społecznych form działania przez samorząd lokalny we współpracy z organizacjami pozarządowymi (Rada Seniorów, Młodzieżowa Rada Gminy, Fundacje, Stowarzyszenia) powinny inspirować wyższy poziom integracji i znajdować odzwierciedlenie w efektywności realizacji celów przewidzianych w Strategii.**
9. **Należy się również skupić na budowie i zwiększaniu stopnia wykorzystywania odnawialnych źródeł energii co obniży koszty prowadzenia działalności gospodarczej i produkcji rolniczej.**

10. Podejmując ponadlokalną współpracę z innymi JST, Gmina będzie sięgać po zróżnicowane źródła finansowania poszczególnych działań. Komplementarność oferowanych produktów i usług w oparciu o endogeniczne potencjały umożliwi gminie długofalowy oraz zrównoważony rozwój.

KLUCZOWE ZASADY KSZTAŁTOWANIA ROZWOJU STREFY FUNKCJONALNO- PRZESTRZENNEJ I TECHNICZNEJ

1. **Kontynuowana będzie realizacja zadań zakresie zrównoważonej gospodarki wodno-ściekowej.** Istnieje potrzeba budowy przydomowych oczyszczalni ścieków (na terenach osadnictwa rozproszonego, gdzie budowa sieci kanalizacji sanitarnej jest niemożliwa ze względów technicznych lub nieuzasadniona ekonomicznie) i modernizacji sieci wodociągowej, co przyczyni się do zmniejszenia ładunków zanieczyszczeń przenikających do wód i poprawy dostępu ludności do wody pitnej dobrej jakości, niezawodności systemów zaopatrzenia w wodę, w tym ograniczenie strat w dostawach wody i zmniejszenie ryzyka wystąpienia awarii, a także promowanie projektów służących optymalizacji i racjonalizacji zużycia wody.
2. Ważnym zadaniem jest również **wdrożenie w sektorze publicznym rozwiązań cyfrowych, zapewniających wysoki poziom jakości i dostępności e-usług skierowanych do obywateli i przedsiębiorstw.** Realizacja przedmiotowych działań przyczyni się do zwiększenia zakresu danych dostępnych w postaci cyfrowej oraz usprawnienia procesów w administracji publicznej. Rezultatem interwencji będzie usprawnienie realizacji procedur administracyjnych, zwiększenie podaży, jakości i dostępności e-usług publicznych o wysokim poziomie dojrzałości, szczególnie w obszarach kluczowych dla mieszkańców i przedsiębiorców, a także łatwiejszy i szerszy dostęp do zasobów, w tym danych i informacji gromadzonych w sektorze publicznym.
3. **Dostępność komunikacyjna stanowi kluczowy czynnik dla atrakcyjności osadniczej, rynku pracy, turystycznej czy gospodarczej.** W związku z tym zaplanowano szereg inwestycji mających na celu znaczną poprawę infrastruktury drogowej (budowy, remonty i modernizacje dróg, chodników i tras rowerowych). Zaplanowano, iż obszary podejmowania interwencji w zakresie rozwoju infrastruktury drogowej obejmą teren całej gminy.
4. **Dostępność terenów inwestycyjny (stworzenie warunków do rozwoju gospodarczego).**
5. Kolejną z niezwykle istotnych kwestii mających ogromny wpływ na możliwość regionu jest **rozbudowa infrastruktury wpływającej na podniesienie atrakcyjności turystycznej obszaru.** W ramach wiodących kierunków działań przewidziano szereg przedsięwzięć mających na celu zwiększenie konkurencyjności turystycznej gminy (współpraca z innymi gminami – Ponadlokalna Strategia Rozwoju, kontynuacja inicjatywy „Malowniczy Wschód”, założenie wiosek tematycznych, budowa wież widokowych, etno muzeów). Bogactwo **zasobów turystycznych** gminy stwarza możliwość rozwoju funkcji turystycznej jako istotnego czynnika aktywizacji obszaru i źródła dochodu mieszkańców. Zasoby kultury są ważnym czynnikiem

tworzenia postaw kreatywnych w społeczeństwie, istotnie wpływają m.in. na zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i osiedleńczej gminy, determinują rozwój turystyki, tworzą rynek pracy, wpływają na rozwój przemysłów kultury i kreatywnych, stanowiąc ważny czynnik wzrostu gospodarczego oraz są płaszczyzną do włączenia społecznego. Jednym z czynników ograniczających wykorzystanie ww. atutów gminy jest niewystarczający stan infrastruktury związanej z kulturą i turystyką. Usługi turystyczne koncentrują się przede wszystkim na obszarach o unikatowych zasobach przyrodniczych i kulturowych. Dlatego też wśród głównych kierunków interwencji znajduje się ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego. Z podnoszeniem atrakcyjności turystycznej obszaru nierozdzielnie związana jest poprawa stanu zabytków i potencjału szlaków kulturowych, rozwój produktów i oferty turystycznej regionu oraz budowanie pozytywnego wizerunku gminy jako obszaru atrakcyjnego turystycznie. Zaplanowane działania przyczynią się również do zwiększenia dostępności obiektów kultury. Kolejny obszar interwencji obejmuje umiejętnie **zarządzanie walorami środowiskowymi gminy, które winno łączyć wieloaspektowe działania mające na celu zachowanie i ochronę walorów środowiskowych z gospodarczym ich wykorzystaniem**. Zaplanowano działania polegające na tworzeniu nowych i rozbudowie istniejących miejsc atrakcji turystycznych, modernizacja szlaków turystycznych i wyposażenie ich w niezbędną infrastrukturę (w tym z zakresu przystosowania obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami), dotyczące nowych produktów w dziedzinie turystyki wykorzystujące walory historyczne, kulturowe i przyrodnicze obszaru.

6. **Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu.**
7. **Wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne** – pakietowanie i sieciowanie, rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (np. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe),
8. **Organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej** (np. caravaning, turystyka motocyklowa). Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.).
9. Podkreślenia wymaga również fakt, iż panująca pandemia COVID – 19 ujawniła potrzebę wsparcia instytucji kultury w zakresie stworzenia nowych sposobów upowszechniania dóbr kultury i uczestnictwa w kulturze w sytuacjach kryzysowych, ograniczających sposób świadczenia usług przez instytucje kultury. **W ramach działań planuje się m.in. modernizację świetlic wiejskich, prace konserwatorskie i prace rewitalizacyjne dotyczące zabytków i ich otoczenia**, poprawa dostępności i zwiększenie oferty kulturalnej przyczyniającej się do aktywnego udziału w kulturze, zakup, modernizacja wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, przedsięwzięcia z zakresu ochrony dziedzictwa niematerialnego, dotyczące nowych produktów w dziedzinie kultury, rewaloryzacja i zachowanie zabytkowych ogrodów i parków, działania związane z imprezami kulturalnymi, takimi jak wystawy i festiwale oraz kampanie

promocyjne, zapewnienie niezbędnych warunków funkcjonowania instytucji i twórców kultury w sieci.

KLUCZOWE ZASADY KSZTAŁTOWANIA ROZWOJU STREFY OCHRONY ŚRODOWISKA NATURALNEGO

1. Kluczowym elementem polityki lokalnej będzie realizacja działań związane z dostosowaniem do zmian klimatu i podejmowaniem działań zapobiegawczych, mających na celu łagodzenie skutków występowania zagrożeń naturalnych, w tym ekstremalnych zjawisk pogodowych. Dla minimalizowania przyczyn i skutków najczęściej obserwowanych zjawisk, takich jak podtopienia czy susze istnieje potrzeba wsparcia służącej temu infrastruktury. Dlatego też niezbędne są działania ukierunkowane na zabezpieczenie rzeki Bug.
2. W celu minimalizacji negatywnych skutków zdrowotnych dla mieszkańców gminy kontynuowane będzie wsparcie usuwania i unieszkodliwiania wyrobów zawierających azbest.
3. Mając na względzie kwestię poprawy jakości środowiska naturalnego, co ma bezpośrednie przełożenie na komfort życia mieszkańców, podjęte zostaną działania w zakresie wprowadzenia zasad gospodarki niskoemisyjnej i wpływające na zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska naturalnego, adaptację do zmian klimatu oraz ograniczenie skutków zagrożeń środowiska. Celem działań będzie podniesienie poziomu ochrony przed skutkami zmian klimatu i zagrożeń naturalnych. Dlatego też niezwykle istotną kwestią jest podjęcie działań zwiększających efektywność energetyczną w budynkach użyteczności publicznej oraz sektorze mieszkalnym poprzez termomodernizacje. Dla zmniejszenia zapotrzebowania na energię, potrzebny jest kompleksowy zakres działań modernizacyjnych, zarówno w odniesieniu do budynków, urządzeń technicznych lub instalacji i procesów technologicznych (np. w zakresie ogrzewania, wentylacji, chłodzenia, przygotowania ciepłej wody i oświetlenia energooszczędnego), w połączeniu z wymianą systemów ogrzewania na systemy niskoemisyjne.
4. Ważnym elementem na rzecz ochrony środowiska będzie zwiększenie wykorzystania OZE we wszystkich sektorach (publicznym, mieszkalnym i przedsiębiorstwach). Zmniejszenie zapotrzebowania na energię produkowaną w tradycyjny sposób oraz zwiększenie wykorzystania OZE pozwoli zredukować emisję gazów cieplarnianych i poprawi jakości powietrza. Wobec tego w ramach Strategii zaplanowano przedsięwzięcia polegające na: instalacji urządzeń OZE, systemów zarządzania energią oraz promowaniem energooszczędności, kompleksowej modernizacji energetycznej budynków mieszkalnych, budowy/rozbudowy/przebudowy energooszczędnego oświetlenia ulicznego, wymiana wysokoemisyjnych źródeł ciepła (zakres przedsięwzięć obejmuje teren całej gminy).
5. Rosnące potrzeby energetyczne gospodarki warunkują wzrost znaczenia producentów energii rozproszonej z OZE oraz wspólnot energetycznych takich jak np. klastry energii czy spółdzielnie energetyczne. Podjęte działania przyczynią się do zwiększenia wykorzystania odnawialnych

źródeł energii w miksie energetycznym kraju oraz pozwolą w efektywny sposób wykorzystać atuty położenia gminy (duży stopień nasłonecznienia). Podejmowane interwencje przyczynią się do osiągnięcia celów wyznaczonych na 2030 r. jak i pomogą w uzyskaniu neutralności klimatycznej do 2050 r.

6. **Wspieranie działań na rzecz ochrony i kształtowania zasobów wodnych**, w tym racjonalizacji wielkości poboru wody, rozwój i modernizacja oczyszczalni ścieków, zwiększanie małej retencji i renaturyzacji rzek.
7. **Ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności** poprzez opracowanie planów ochrony oraz planów zadań ochronnych dla obszarów objętych prawną formą ochrony przyrody. Aktualizacja lokalnych dokumentów planistycznych w zakresie uwzględnienia działań i warunków zagospodarowania wynikających z planów ochrony i planów zadań ochronnych.

OPIS MODELOWYCH STREF ZAGOSPODAROWANIA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNEGO GMINY.

STREFA ROZWOJU ROLNICTWA.

Charakterystyka: Gminę charakteryzuje występowanie rozdrobnionych gospodarstw rolnych charakterystycznych dla całego województwa, są to gospodarstwa małe i średnie. Gmina Dorohusk jest typową gminą rolniczą. Tradycyjna produkcja rolna, rolnictwo ekologiczne (owoce, warzywa, zboża), uprawa ziół i roślin leczniczych, szkółkarstwo drzew owocowych, krzewów i roślin ozdobnych. Obejmuje grunty orne, łąki, pastwiska, sady zlokalizowane na terenie całej gminy.

Lokalizacja: cała gmina.

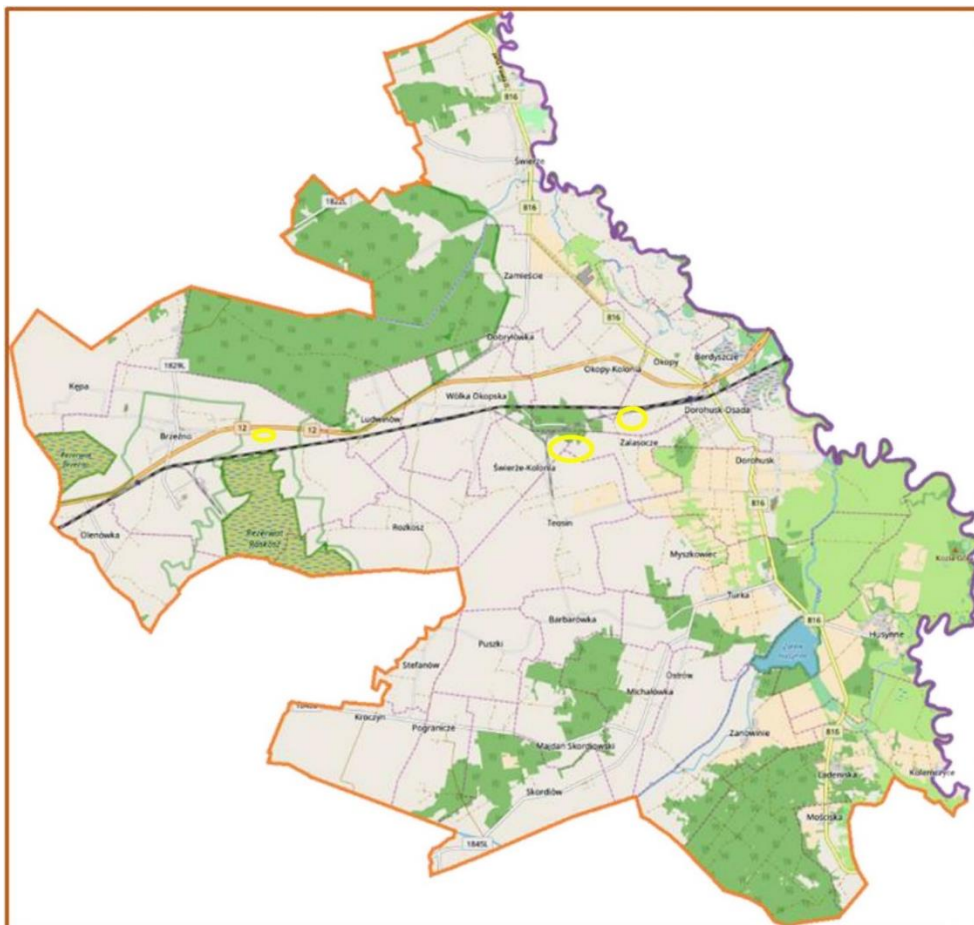
Uwarunkowania: Dostęp do dobrej jakości dróg dojazdowych do gruntów rolnych i możliwość wywozu płodów w różnych warunkach atmosferycznych. Optymalne wykorzystanie jakości danej gleby, ochrona przed degradacją jakości gleb, ochrona przyrodnicza, wzrost wiedzy rolników i ich świadomości dotyczącej zrównoważonego rozwoju. Dywersyfikacja produkcji rolnej. Zachowanie rolniczego/wiejskiego charakteru gminy. Dostęp do punktów skupu, przechowalni i przetwórstwa.

wzdłuż obecnych ciągów komunikacyjnych, minimalizowanie negatywnych skutków chaotycznej organizacji przestrzeni dla ludzi, infrastruktury i środowiska, łatwy dostęp dla pracowników.

MAPA NR 8. STREFA TERENÓW INWESTYCYJNYCH.

Legenda

 Obszar tereny inwestycyjne.

STREFA ROZWOJU TURYSTYKI I OCHRONY WALORÓW PRZYRODNICZO-KRAJOBRAZOWYCH.

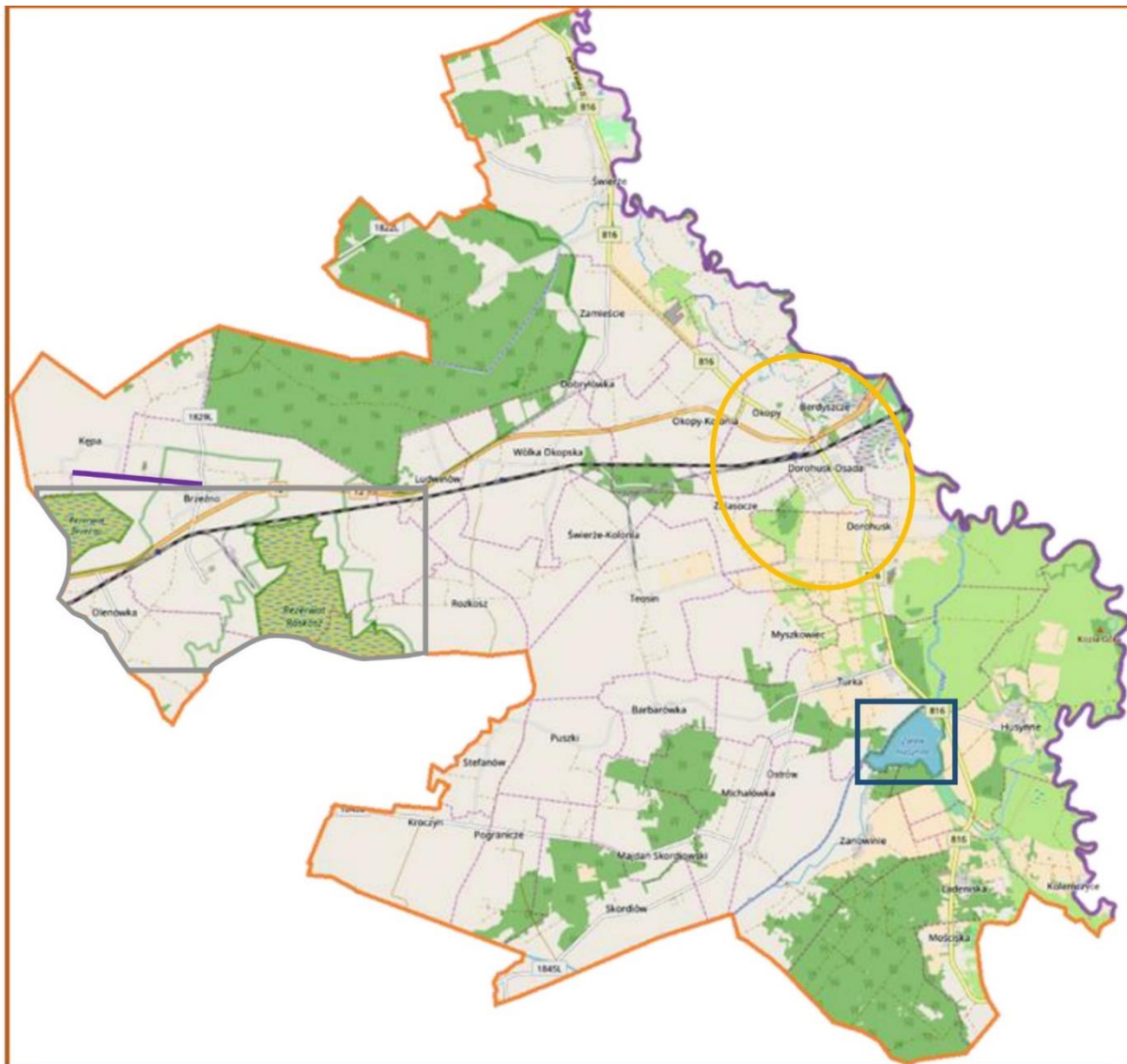
Charakterystyka:

Zbiornik wodny w Husynnym.

Lokalizacja: Husynne.

Przybliżona powierzchnia: 32,769 ha.

MAPA NR. 9. STREFA ROZWOJU TURYSTYKI I OCHRONY WALORÓW PRZYRODNICZO-KRAJOBRAZOWYCH.

Legenda

- Zalew Husyenne
- Teren pod agroturystykę (obszar całej gminy)
- Teren rekreacyjny w dolinie Bugu
- ścieżka dydaktyczna „Motylowe łąki”
- niebieski szlak pieszy PTTK „Szlak Bagien i Moczarów”

Tereny pod agroturystykę w miejscowościach gminy Dorohusk.

Lokalizacja: gmina Dorohusk.

Teren rekreacyjny w dolinie rzeki Bug.

Lokalizacja: Dorohusk, Okopy.

Ścieżki edukacyjne.

Lokalizacja: Na teren rezerwatu „Brzeźno” prowadzi ścieżka dydaktyczna „Motylowe łąki” przez Ośrodek przebiega niebieski szlak pieszy PTTK „Szlak Bagien i Moczarów”.

Trasy piesze, konne i rowerowe.

Lokalizacja: droga krajowa, wojewódzka, drogi powiatowe i gminne na terenie Gminy Dorohusk.

Uwarunkowania: Zapewnienie dostępu z drogi krajowej, wojewódzkiej oraz dróg gminnych i powiatowych, stworzenie infrastruktury sprzyjającej rozwojowi danych działalności. Stworzenie warunków do powstawania nowych podmiotów świadczących niniejsze usługi, sieciowanie podmiotów działających w tej branży. Zwiększenie dostępności terenów zielonych, zorganizowanie ruchu na obszarach chronionych, pełne wykorzystanie potencjału przyrodniczego do stworzenia atrakcyjnej oferty aktywnego spędzania czasu wolnego (sport, rekreacja, wypoczynek, turystyka), a tym samym tworzenie warunków do rozwoju działalności gospodarczej. Poprawa jakości zamieszkania oraz atrakcyjności osadniczej. dopełnienie opisu charakterystyki: obszary atrakcyjne pod względem przyrodniczym i krajobrazowym, pełniące głównie rolę rekreacyjno-społeczną i turystyczną.

STREFA BUDOWNICTWA MIESZKANIOWEGO.

Charakterystyka: budownictwo jednorodzinne i zagrodowe.

Lokalizacja: wzdłuż głównych ulic sołectw gminy.

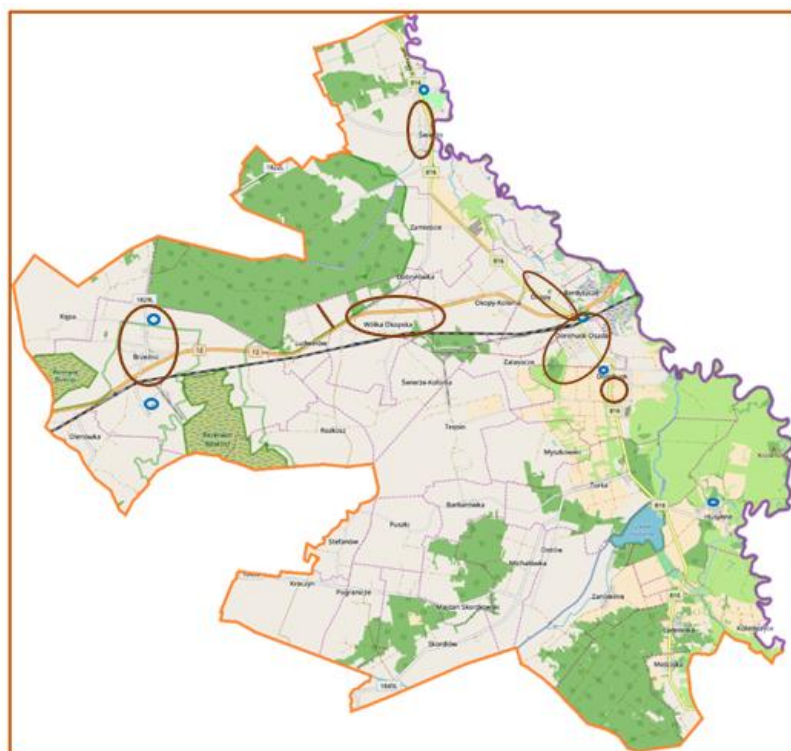
Charakterystyka: budownictwo jednorodzinne, połączone z funkcją usługową.

Lokalizacja: Dorohusk.

Uwarunkowania: dostęp do infrastruktury drogowej krajowej wojewódzkiej, gminnej i powiatowej, sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, elektryfikacji, sieci internetowej. Podnoszenie jakości życia i zamieszkania, kształtowanie, porządkowanie i uzupełnianie struktury

przestrzennej. Pozostałości tradycyjnego budownictwa mieszkaniowego sprzed 1945 r., są coraz mniej liczne i objęte gminną ewidencją zabytków. Formy zabudowy tradycyjnej drewnianej z XIX i początku XX w. pozostały głównie w Świerżach i Dorohusku.

MAPA NR. 10. STREFA BUDOWNICTWA MIESZKANIOWEGO.

Legenda:

- Budynki wielorodzinne
- Budynki jednorodzinne

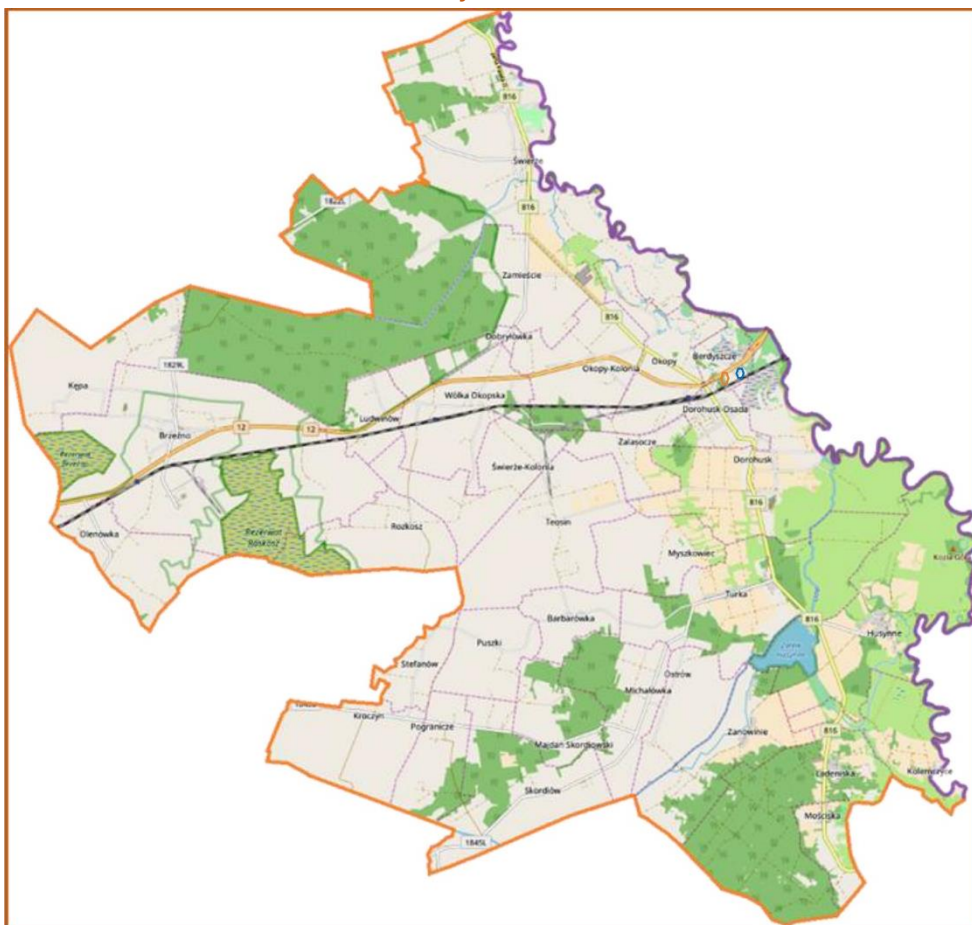
STREFA EKONOMII SPOŁECZNEJ, DLA SENIORÓW I OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH.

Charakterystyka: Zadania z zakresu pomocy społecznej realizuje Ośrodek Pomocy Społecznej w Dorohusku. Niski poziom zamożności mieszkańców gminy, wysoki udział bezrobocia bez prawa do zasiłku powoduje wzrost obciążeń ekonomicznych ludności w wieku produkcyjnym pociąga za sobą intensyfikację działań systemu świadczeń społecznych. Ośrodek wsparcia dziennego posiada 25 miejsc statutowych.

Lokalizacja: Dorohusk-Osada.

Uwarunkowania: Dostosowanie obiektów do potrzeb osób niepełnosprawnych, dostęp do infrastruktury drogowej krajowej, wojewódzkiej, remont pomieszczeń.

MAPA Nr. 11. STREFA EKONOMII SPOŁECZNEJ, DLA SENIORÓW I OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH.

Legenda:

- Ośrodek Pomocy Społecznej w Dorohusku
- Środowiskowy Dom Samopomocy „Cytrynka” w Dorohusku

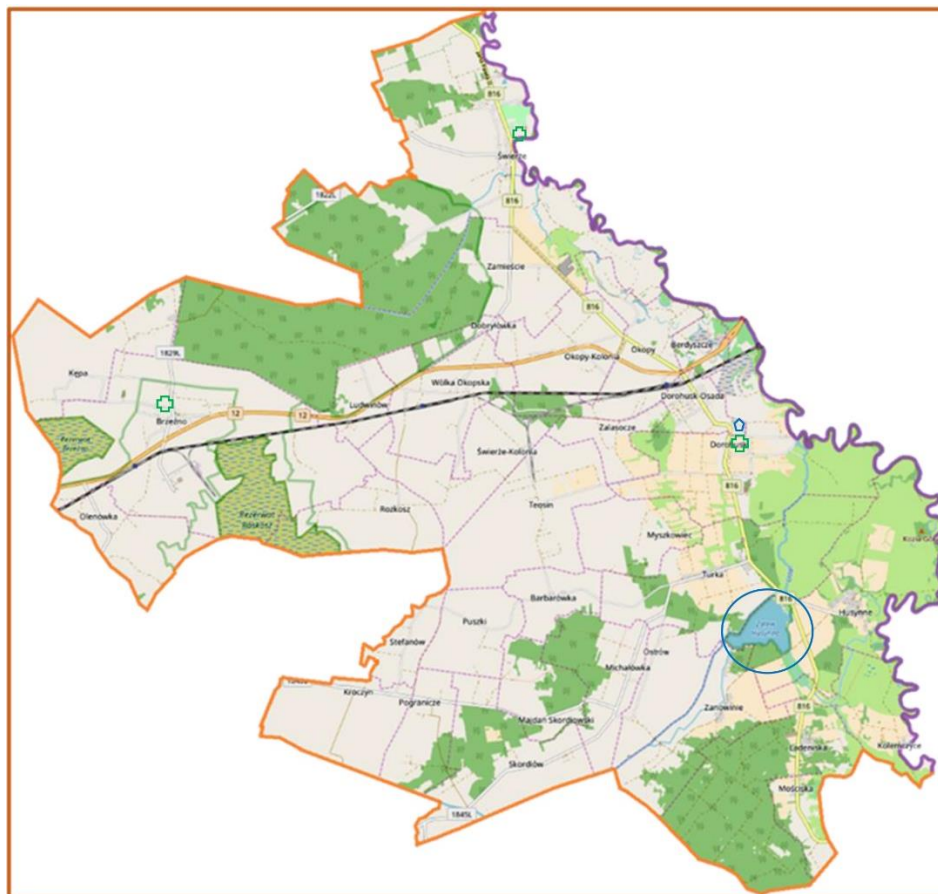
STREFA DZIEDZICTWA KULTURY.

Charakterystyka: Układ urbanistyczny Dorohuska, Kościół rzymskokatolicki w Dorohusku, Świerżach i Brzeźnie, Izba Regionalna w Dorohusku, Pałac Suchodolskich w Dorohusku, w którym mieści się Gminny Ośrodek Kultury i Turystyki w Dorohusku oraz Gminna Biblioteka Publiczna w Dorohusku, Zalew w Husynnym.

Lokalizacja: Dorohusk-Osada, Brzeźno, Świerże, Husynne.

Charakterystyka: Rozwój ośrodków, Pałac Suchodolskich jest po remoncie, obiekty sakralne wymagają remontu, promocja.

MAPA NR. 12. STREFA DZIEDZICTWA KULTURY.

Legenda:

- Kościół rzymskokatolicki w Dorohusku, Świerżach i Brzeźnie
- Pałac Suchodolskich w Dorohusku, w którym mieści się Izba Regionalna w Dorohusku, Gminny Ośrodek Kultury i Turystyki w Dorohusku oraz Gminna Biblioteka Publiczna w Dorohusku
- Zalew Husynne

STREFA ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO.

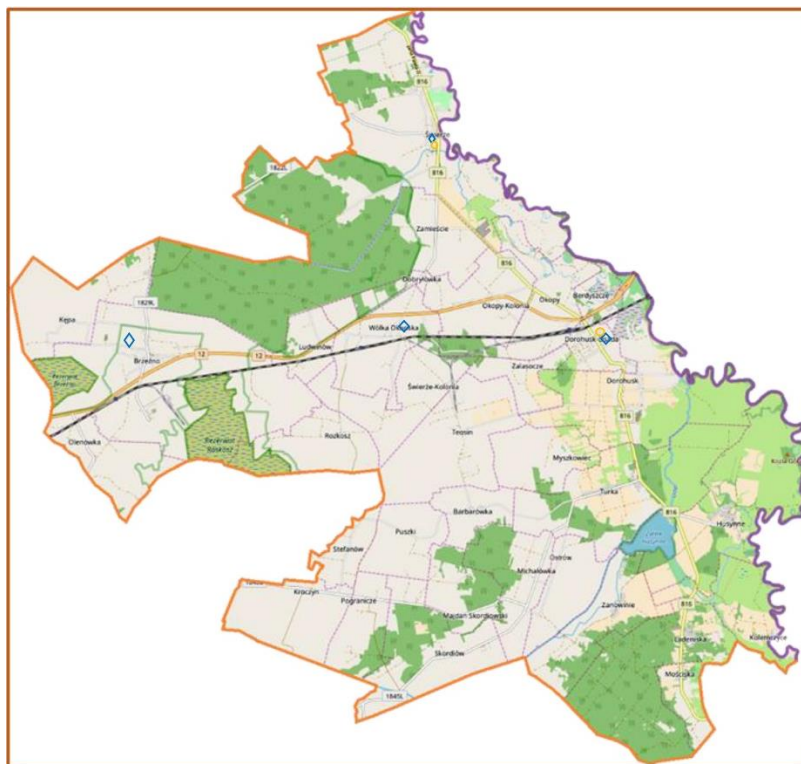
Charakterystyka: Place zabaw znajdują się przy szkołach w Brzeźnie, Dorohusku i Świerżach oraz przy Wiejskim Ośrodku Kultury w Wólce Okopskiej. Siłownie plenerowe znajdują się w Parku w miejscowości Dorohusk- Osada i Świerżach.

Lokalizacja: Dorohusk-Osada, Brzeźno, Świerże, Wólka Okopska.

Uwarunkowania: Rozwój tych obiektów, aby tętniły życiem, zachęcenie mieszkańców do korzystania z nich, tworzenie kół zainteresowań, pikniki rodzinne, integracja. Zapewnienie odpowiedniej infrastruktury do pełnego korzystania z obiektów turystycznych, zarówno pod względem rozrywkowym jak i edukacyjnym. Zachowanie, ochrona i zrównoważone wykorzystanie systemu przyrodniczego. Zwiększenie ilości i dostępności terenów atrakcyjnych turystycznie, przeciwdziałanie degradacji

środowiska przyrodniczego dla zapewnienia harmonijnego rozwoju życia mieszkańców gminy i funkcjonowania turystów, maksymalne wykorzystanie potencjału turystycznego do realizacji programów z zakresu rekreacji i wypoczynku. Zwiększenie atrakcyjności gminy pod względem turystycznym i inwestycyjnym.

MAPA NR. 13. STREFA ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO.

Legenda:

- ◆ Placówki zabaw znajdują się przy szkołach w Brzeźnie, Dorohusku i Świerżach oraz przy Wiejskim Ośrodku Kultury w Wólce Okopskiej
- Siłownie plenerowe znajdują się w Parku w miejscowości Dorohusk-Osada i Świerżach

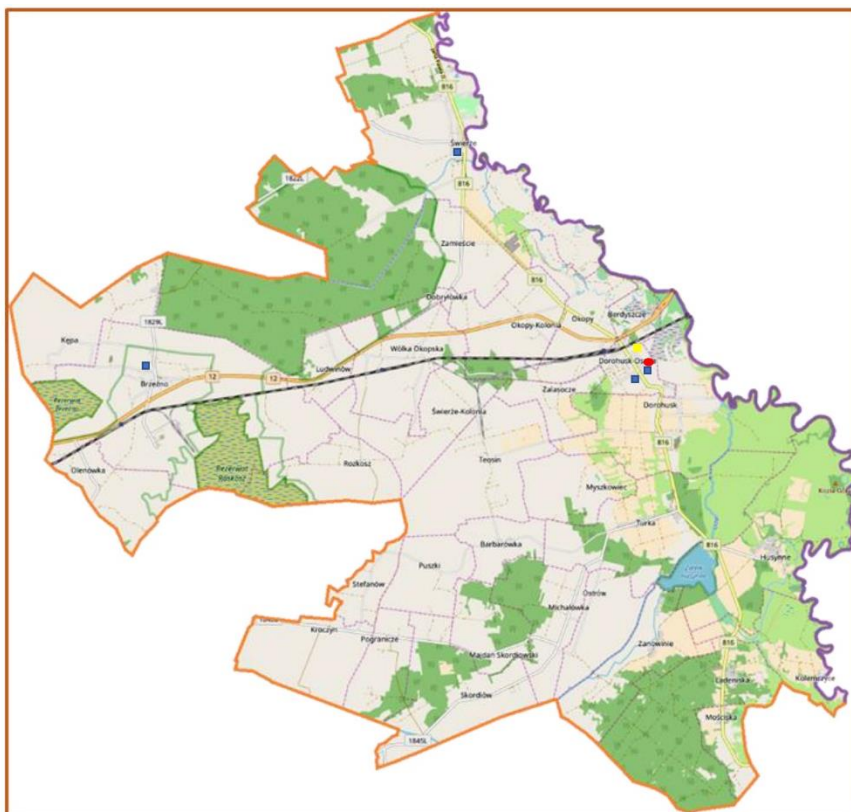
STREFA EDUKACJI I SPORTU.

Charakterystyka: Zespół Szkolno-Przedszkolny w Dorohusku, Szkoła Podstawowa w Świerżach i Brzeźnie, boisko pełnowymiarowe do piłki nożnej - GKS „Granica” Dorohusk oraz treningowe, boisko „Orlik”, hala widowiskowo-sportowa i siłownia przy ZSP w Dorohusku, Specjalny Ośrodek Szkolno – Wychowawczy w Dorohusku.

Lokalizacja: Dorohusk-Osada, Brzeźno, Świerże.

MAPA NR. 14. STREFA EDUKACJI I SPORTU.

Legenda:

- Zespół Szkolno-Przedszkolny w Dorohusku, Szkoła Podstawowa w Świerzach i Brzeźnie, hala widowiskowo-sportowa i siłownia przy ZSP w Dorohusku.
- Boisko pełnowymiarowe do piłki nożnej - GKS „Granica” Dorohusk oraz treningowe boisko „Orlik”.
- Specjalny Ośrodek Szkolono – Wychowawczy w Dorohusku

Uwarunkowania: Stworzenie zajęć zachęcających mieszkańców do korzystania z boisk sportowych, tworzenie kół sportowych, zajęć sportowych, zdrowa rywalizacja. Zapewnienie dostępności z dróg publicznych, parkingi przy obiektach. Dostępność obiektów dla wszystkich mieszkańców. Wzmocnienie potrzeby dbania o zdrowy styl życia, kształtowanie nawyków spędzania czasu na świeżym powietrzu, wzrost poziomu zdrowia mieszkańców gminy oraz integracji społecznej. Wzrost konkurencyjności sportowej i społecznej względem innych gmin oraz atrakcyjności osiedleńczej oraz inwestycyjnej gminy. Zapewnienie bezpiecznej infrastruktury do przeprowadzania zajęć, modernizacja oraz dostosowywanie do zmieniających się technologii. Zapewnienie dostępu mieszkańcom gminy do wysokiego poziomu edukacji, stworzenie konkurencyjnych i atrakcyjnych warunków do nauki, zwiększenie subwencji przyznawanych gminie.

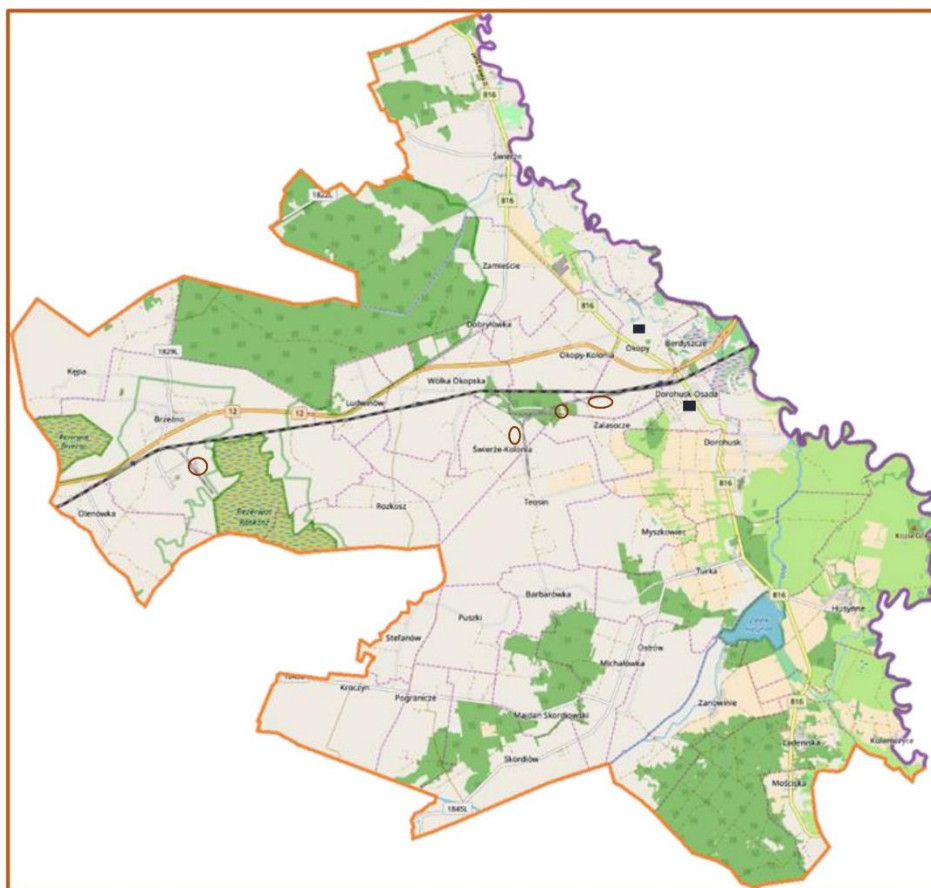
STREFA HANDLU.

Charakterystyka: terminale przeładunkowe, sklep Biedronka i Stokrotka.

Lokalizacja: Okopy, Brzeźno, Dorohusk.

Uwarunkowania: Uzbrojenie terenów inwestycyjnych, ukierunkowanie na profil działalności, stworzenie takiej strefy handlu codziennego (targowiska).

MAPA NR. 15. STREFA HANDLU.

Legenda:

○ Terminale przeładunkowe

■ Sklep Biedronka w miejscowości Okopy, Stokrotka w Dorohusku - Osadzie

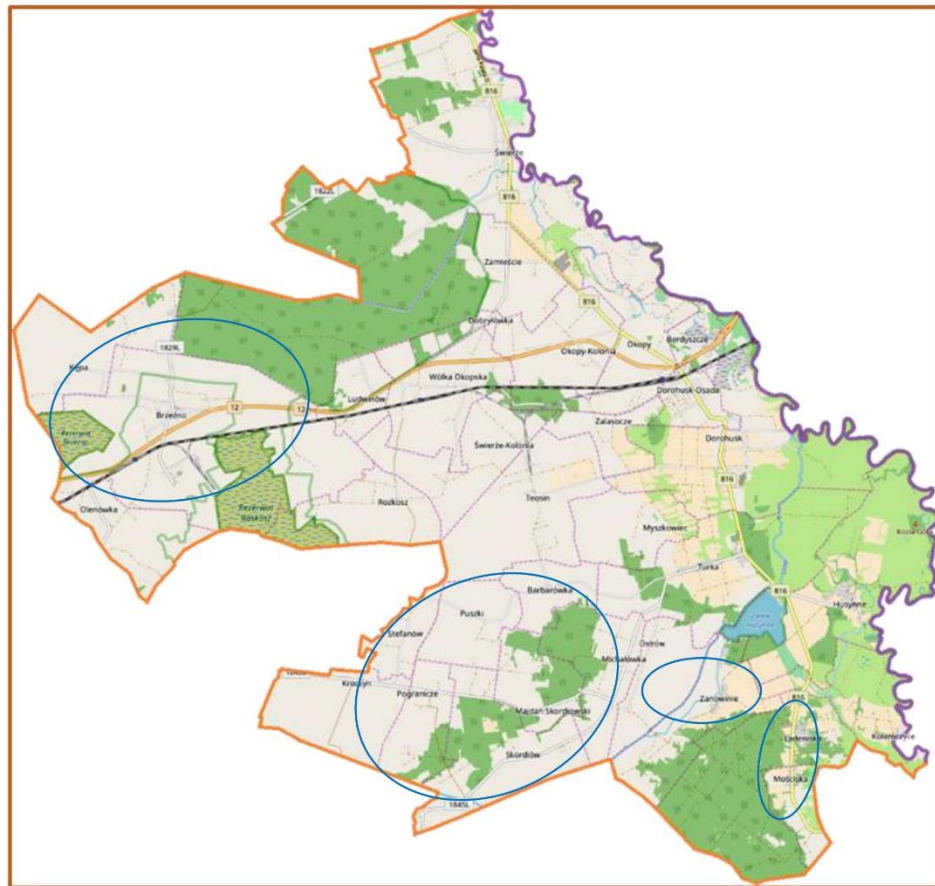
STREFA INFRASTRUKTURY.

Charakterystyka: Budowa, przebudowa dróg gminnych, powiatowych, wojewódzkich rozbudowa sieci wodociągowej oraz budowa sieci kanalizacyjnej i oczyszczalni ścieków, budowa sieci gazowej i internetowej. Stan istniejącej infrastruktury drogowej jest zadowalający, wymaga jednak modernizacji. Rozbudowy sieci wodociągowej i rozbudowy wymaga sieć kanalizacji

sanitarnej (lub przydomowych oczyszczalni ścieków) oraz sieć internetowa. Modernizacja, przebudowa Oczyszczalni Ścieków w Dorohusku.

Lokalizacja: cała gmina.

MAPA NR. 16. STREFA INFRASTRUKTURY.

Legenda:

- Budowa, przebudowa dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich (obszar całej gminy)
- Rozbudowa sieci wodociągowej oraz budowa sieci kanalizacyjnej
- Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków (obszar całej gminy)
- Budowa sieci gazowej i internetowej (obszar całej gminy)

Uwarunkowania: Zapewnienie dostępu do sieci wodociągowej kanalizacyjnej (lub przydomowych oczyszczalni ścieków) oraz sieci internetowej przez każdego mieszkańca gminy, poprawa jakości życia, zwiększenie atrakcyjności gospodarczej i inwestycyjnej gminy. Ochrona środowiska, minimalizowanie negatywnych skutków dla ludzi i infrastruktury.

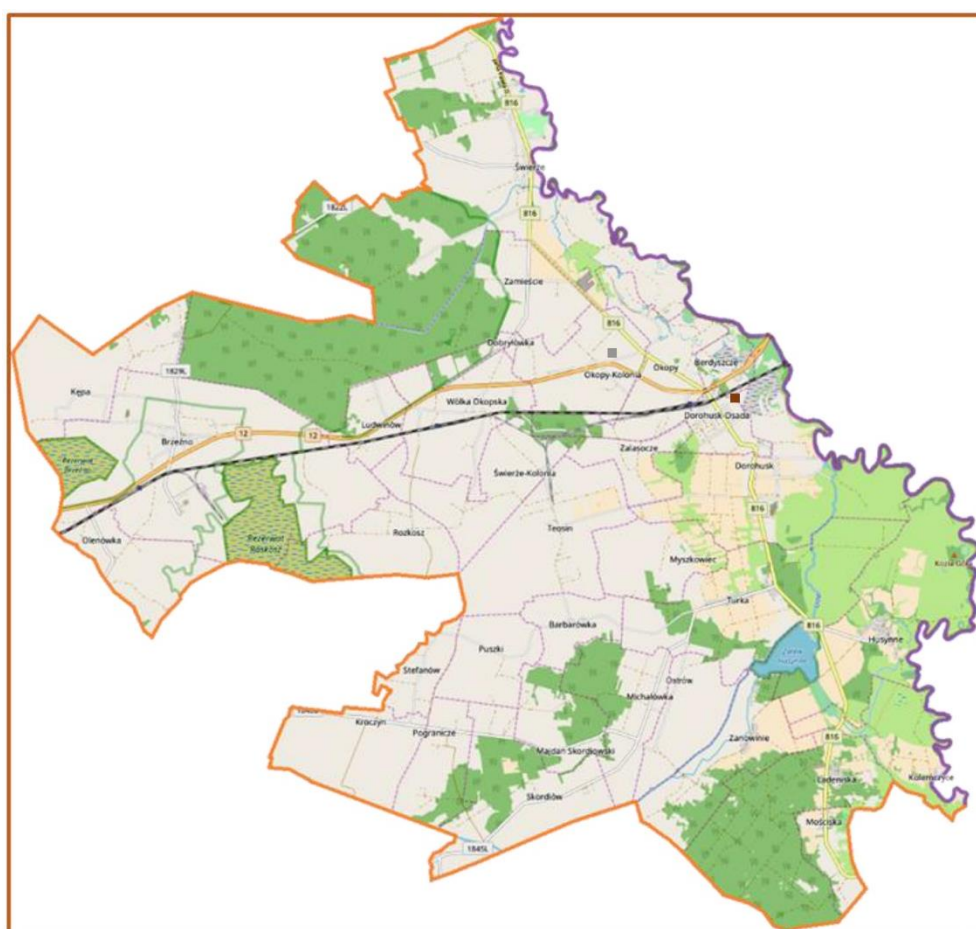
STREFA OCHRONY ŚRODOWISKA NATURALNEGO.

Charakterystyka: Modernizacja i przebudowa oczyszczalni ścieków, budowa farmy fotowoltaicznej, modernizacja punktu selektywnej zbiórki odpadów.

Lokalizacja: Dorohusk-Osada, cała gmina, Okopy Kolonia.

Uwarunkowania: Rejon gminy Dorohusk jest jednym z kilku obszarów we wschodniej Polsce, w których usłonecznienie (czas, podczas którego na powierzchnię ziemi padają promienie słoneczne) jest najdłuższy dla wielolecia (1971-2000).

MAPA NR. 17. STREFA OCHRONY ŚRODOWISKA NATURALNEGO.

Legenda:

- Modernizacja i przebudowa oczyszczalni ścieków
- Budowa farm fotowoltaicznych
- Modernizacja punktu selektywnej zbiórki odpadów

STREFA ZBIORNIKÓW WODNYCH.

Charakterystyka: Zbiornik wodny w Husynnym.

Lokalizacja: Husynne.

Uwarunkowania: Wykorzystanie potencjału zbiornika wodnego w Husynne. Stworzenie bazy noclegowej, gastronomicznej i turystycznej.

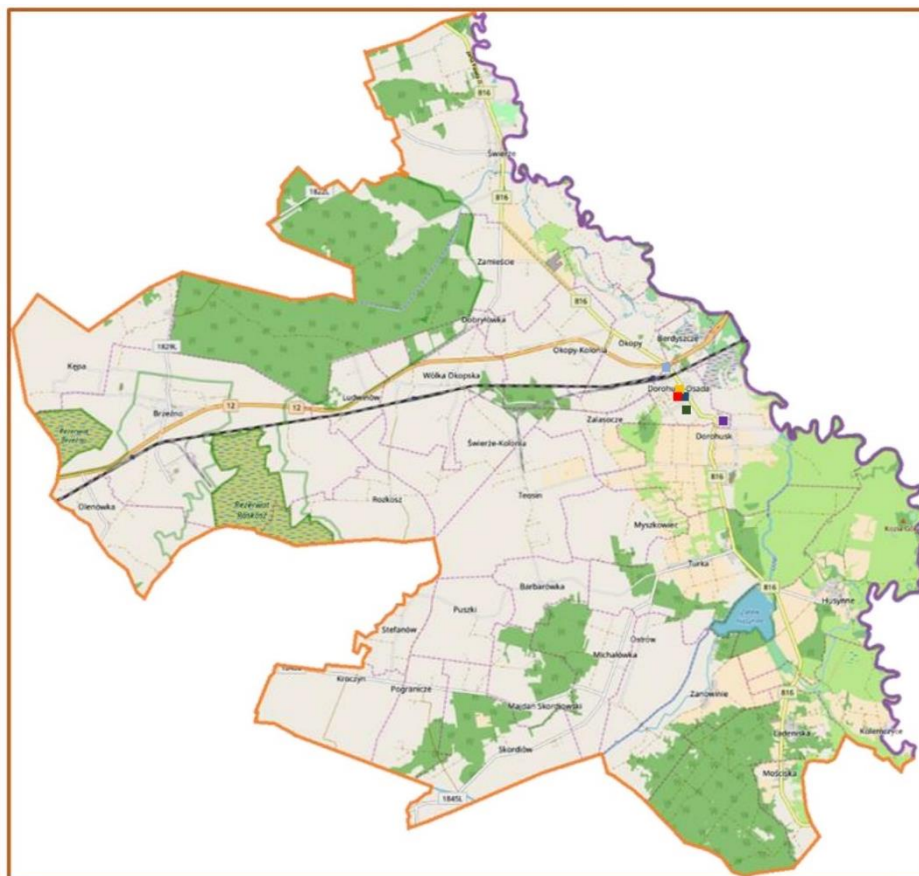
STREFA USŁUG PUBLICZNYCH.

Charakterystyka: Centrum gminy tworzą Dorohusk i Dorohusk-Osada, znajduje się tam: Urząd Gminy, Urząd Stanu Cywilnego, Ośrodek Pomocy Społecznej, Bank Spółdzielczy, Poczta Polska, NZOZ, biblioteka, dom kultury. Instytucje zlokalizowane są w niedużej odległości od siebie, położone przy drodze publicznej, dobry dostęp do parkingów. Stan techniczny niektórych z nich wymaga modernizacji (budynek Ośrodka Pomocy Społecznej planowany w 2023 r.).

Lokalizacja: Dorohusk, Dorohusk-Osada.

Uwarunkowania: Dostęp z drogi krajowej, wojewódzkiej, dostosowanie przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych, zapewnienie wysokiego poziomu obsługi interesantów poprzez odpowiedni poziom infrastruktury technicznej. Budowanie roli miejscowości/gminy jako lokalnego lidera usług i handlu. Porządkowanie i uzupełnianie struktury przestrzennej. Zwiększanie potencjału gospodarczego, w tym wzmacnianie istniejących funkcji usługowych komercyjnych. Podnoszenie jakości życia mieszkańców poprzez zapewnienie dostępu do usług. Promocja dziedzictwa kulturowego.

MAPA NR. 18. STREFA USŁUG PUBLICZNYCH.

Legenda:

- Urząd Gminy Dorohusk i Urząd Stanu Cywilnego
- Ośrodek Pomocy Społecznej
- Bank Spółdzielczy
- Poczta Polska
- NZOZ
- Biblioteka i Dom kultury

STREFA PLANOWANYCH TERENÓW INWESTYCYJNYCH.

TEREN INWESTYCYJNY W BRZEŹNIE POŁOŻONY PRZY DROGI KRAJOWEJ NR 12 ORAZ PRZY TORACH KOLEJOWYCH - symbole działek z MPZP - 4U

Powierzchnia: ok. 8 ha,

Własność: Gmina Dorohusk oraz prywatne grunty.

- Plan nie określa możliwości podziału,
- Istnieje możliwość powiększenia terenu poprzez zakup działki sąsiedniej,
- Rodzaj działki: łąki, pola uprawne, pastwiska, nieużytki, grunty zadrzewione,
- Przeznaczenie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego pod usługi nieuciążliwe, obsługa podróżnych,
- Teren posiada dostęp bezpośredni do drogi krajowej nr 12,
- Drogę dojazdową do terenu stanowi droga krajowa nr 12,
- Teren znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie linii kolejowej,
- Odległość od najbliższego międzynarodowego portu lotniczego Świdnik: ok. 80 km,
- Odległość do najbliższego centrum miasta: Chełm (61 588 mieszkańców według danych GUS z 30 czerwca 2020 r.), 15 km do centrum miasta, dojazd ok. 20 min,
- Najbliższe miasto wojewódzkie: Lublin,
- Elektryczność: na terenie linia SN,
- Gaz na terenie: nie ma linii,
- Teren ma dostęp do wodociągów,
- Teren nie ma dostępu do kanalizacji,
- Brak opłaty dodatkowej związanej z przygotowaniem do działalności produkcyjnej,
- Brak ryzyka wystąpienia zalań lub obsunięć terenu,
- Istniejące ograniczenia ekologiczne w pobliżu terenu: Chełmski Obszar Chronionego Krajobrazu, Otulina Chełmskiego Parku Krajobrazowego,
- Brak budynków i zabudowań na terenie,
- Maksymalna wysokość zabudowy: brak ograniczenia,
- Maksymalna powierzchnia zabudowy w stosunku do powierzchni działki brak ograniczeń;
- Biznes w bezpośrednim sąsiedztwie: nie ma.

TEREN INWESTYCYJNY W ZALASOCZU POŁOŻONY NA POŁUDNIU OD DROGI KRAJOWEJ ORAZ TORÓW KOLEJOWYCH

- symbole działek z MPZP - 1.P ÷ 5.P, 1.P/KK ÷ 4.P/KK, 3.KK. R ÷ 4.KK. R

Powierzchnia: ok. 25 ha,

Własność: Gmina Dorohusk oraz prywatne grunty,

- Istnieje możliwość podziału terenu,
- Istnieje możliwość powiększenia terenu poprzez zakup działki sąsiedniej,
- Rodzaj działki: łąki, pola uprawne,
- Przeznaczenie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego: produkcja, składy, magazyny, obsługa komunikacji kolejowej i drogowej, związana z przetadunkiem, składowaniem, magazynowaniem, bocznice kolejowe z rampą,
- Teren nie ma bezpośredniego dostępu do drogi krajowej,
- Teren nie ma bezpośredniego dostępu do drogi wojewódzkiej,

- Teren nie ma bezpośredniego dostępu do drogi powiatowej,
- Do terenu jest droga dojazdowa gminna,
- Odległość: 2 km do drogi krajowej S 12,
- Odległość: 0,3 km do linii kolejowej,
- Odległość od najbliższego międzynarodowego portu lotniczego Świdnik: ok. 90 km,
- Odległość do najbliższego centrum miasta Chełm (61 588 mieszkańców według danych GUS z 30 czerwca 2020 r.), to 25 km do centrum miasta, dojazd ok. 30 min,
- Najbliższe miasto wojewódzkie: Lublin,
- Elektryczność,
- Gaz na terenie: nie ma gazyfikacji,
- Woda na terenie: nie ma, istniejąca sieć w odległości ok. 600 m,
- Kanalizacja na terenie: nie ma istniejąca sieć w odległości ok. 1,6 km,
- Brak opłaty dodatkowej związanej z przygotowaniem do działalności produkcyjnej,
- Brak ryzyka wystąpienia zalań lub obsunięć terenu,
- Brak istniejących ograniczeń ekologicznych,
- Brak budynków i zabudowań na terenie,
- Maksymalna wysokość zabudowy to nie więcej niż 2 kondygnacje naziemne plus poddasze użytkowe i nie wyższa niż 14 m,
- Maksymalna powierzchnia zabudowy to 65 % powierzchni działki,
- Występowanie zadrzewienia i zakrzaczenia,
- Biznes w bezpośrednim sąsiedztwie: nie ma.

TEREN INWESTYCYJNY W OKOPACH POŁOŻONY

NA POŁUDNIU OD DROGI KRAJOWEJ ORAZ PRZY TORACH KOLEJOWYCH - symbole działek z MPZP - 1.P, 1.P/U ÷ 5.P/U, 1.KK ÷ 2.KK

Powierzchnia: ok. 22 ha,

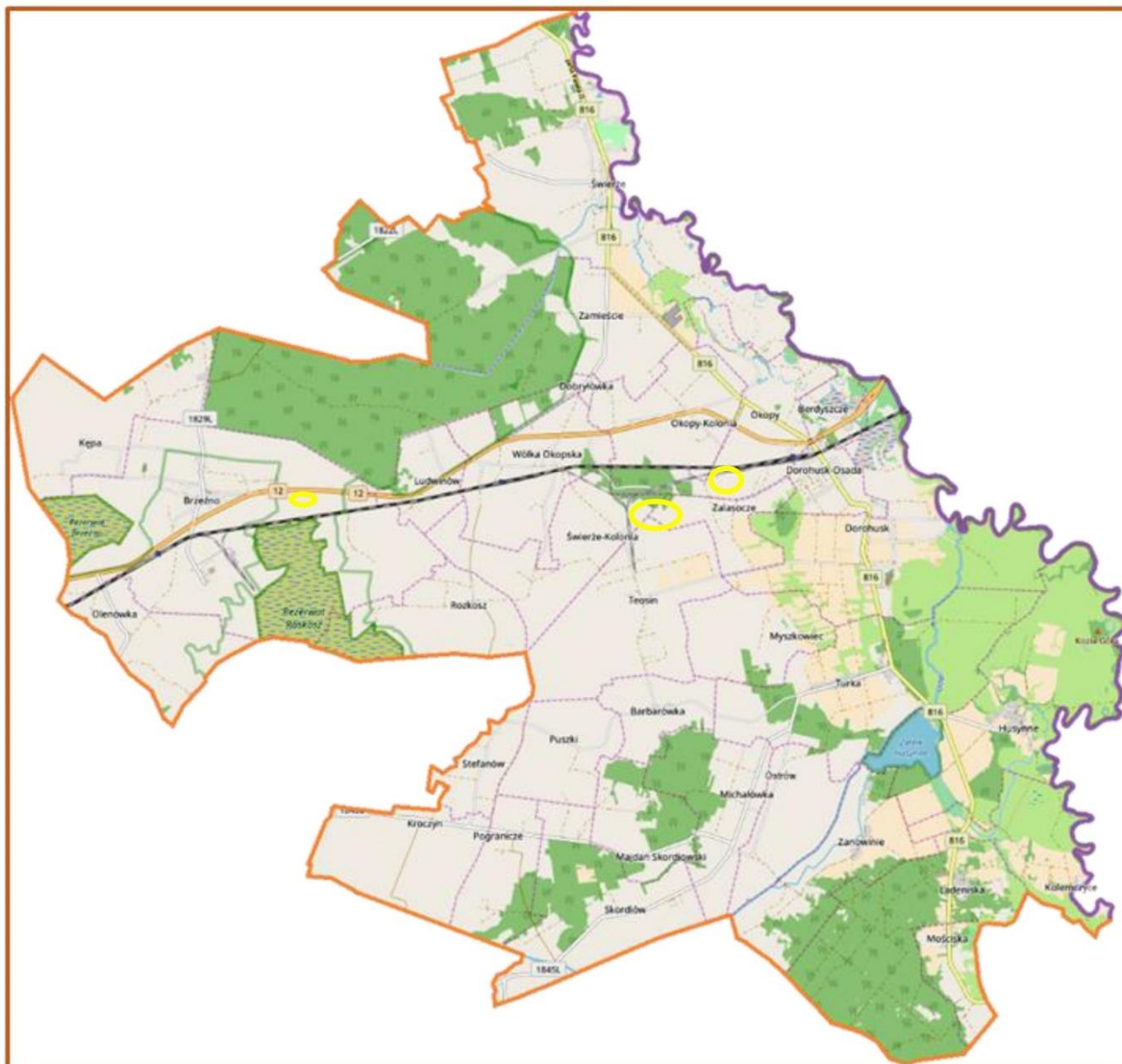
Własność: Gmina Dorohusk oraz prywatne grunty,

- Istnieje możliwość podziału,
- Istnieje możliwość powiększenia terenu poprzez zakup działki sąsiedniej,
- Rodzaj działki: łąki, pola uprawne, pastwiska, nieużytki,
- Przeznaczenie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego: produkcja, składy, magazyny, usługi, rzemiosło, aktywność gospodarcza, bocznicę kolejową z rampą, obsługa komunikacji kolejowej i drogowej, związana z przeładunkiem, składowaniem, magazynowaniem,
- Teren nie ma bezpośredniego dostępu do drogi krajowej,
- Teren nie ma bezpośredniego dostępu do drogi wojewódzkiej,
- Teren nie ma bezpośredniego dostępu do drogi powiatowej,
- Istnieje droga dojazdowa do terenu gminna,

- Odległość 1 km do drogi krajowej nr 12,
- Teren znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie linii kolejowej,

MAPA NR. 19. STREFA PLANOWANYCH TERENÓW INWESTYCYJNYCH.

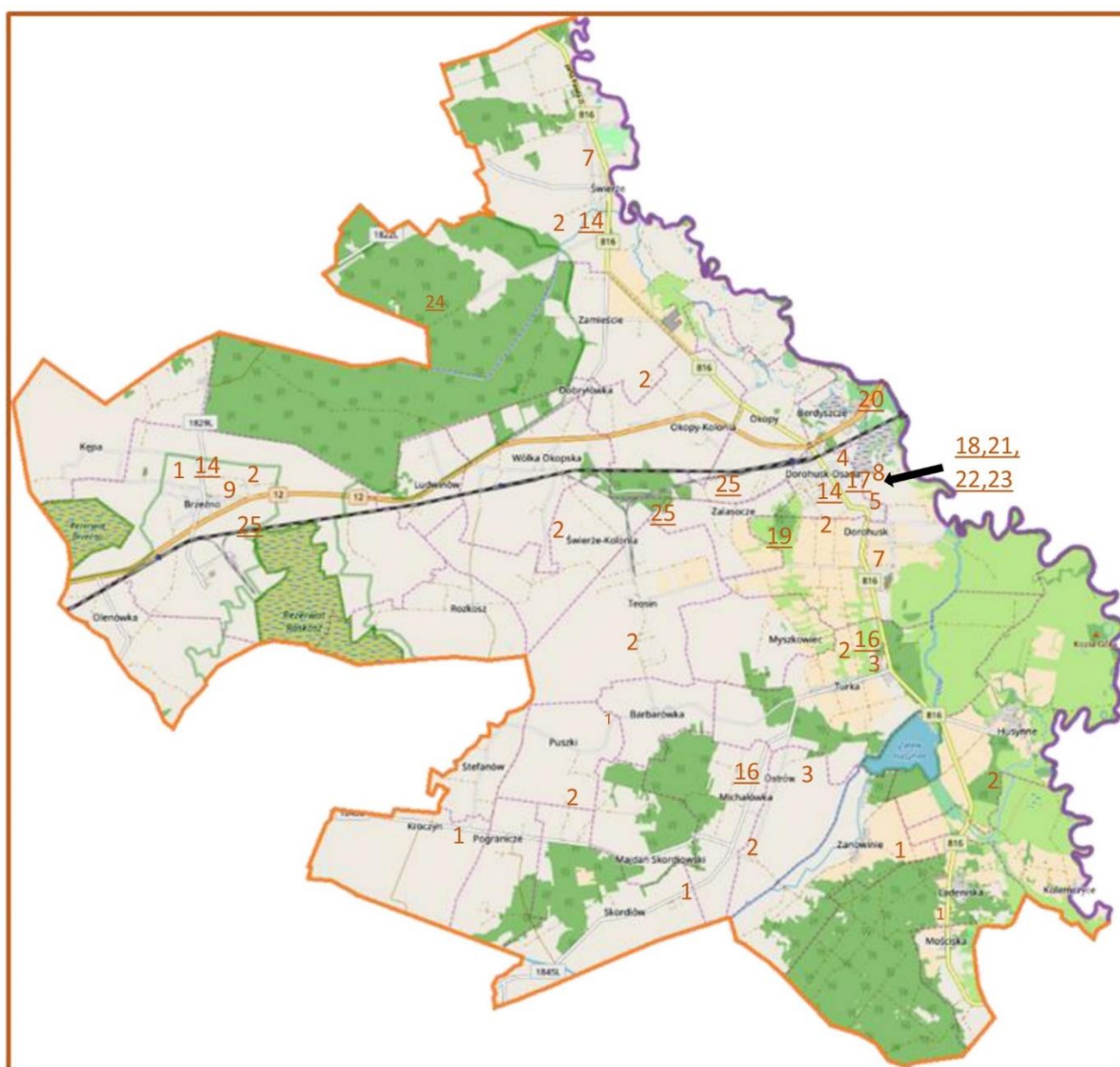
Legenda:

Strefa terenów inwestycyjnych

- Odległość od najbliższego międzynarodowego portu lotniczego Świdnik ok. 90 km,
- Odległość do najbliższego centrum miasta Chełm (61 588 mieszkańców według danych GUS z 30 czerwca 2020 r.), to 25 km do centrum miasta, dojazd ok. 30 min,
- Najbliższe miasto wojewódzkie: Lublin,
- Elektryczność na terenie linia SN,
- Gaz na terenie: nie ma gazyfikacji,

- Woda na terenie jest w bezpośrednim sąsiedztwie,
- Nie ma kanalizacji na terenie, istniejąca sieć w odległości ok 500 m,
- Brak opłaty dodatkowej związanej z przygotowaniem do działalności produkcyjnej,
- Brak ryzyka wystąpienia zalań lub obsunięć terenu,
- Brak istniejących ograniczeń ekologicznych,
- Brak budynków i zabudowań na terenie,
- Maksymalna wysokość zabudowy to nie więcej niż 2 kondygnacje naziemne plus poddasze użytkowe i nie wyższa niż 14 m,
- Maksymalna powierzchnia zabudowy to 70 % powierzchni działki,
- Występowanie zadrzewienia i zakrzaczenia,
- Biznes w bezpośrednim sąsiedztwie: nie ma.

MAPA NR. 20. PLANOWANE INWESTYCJE W LATACH 2023-2033.

Legenda

1. Rozbudowa sieci wodociągowej na terenie gminy Dorohusk w miejscowości Brzeźno, Barbarówka, Pogranicze, Puszki i Skordiów, Kępa, Kroczyń, Ladeniska, Mościska, Majdan Skordziowski i Zanowinie.
2. Poprawa stanu dróg gminnych i powiatowych przebiegających przez teren gminy Dorohusk, w następujących miejscowościach: Barbarówka, Berdyszcze, Brzeźno, Dobryłówka, Dorohusk, Dorohusk Osada, Husynne, Kępa, Kolemczyce, Kroczyń, Ladeniska, Ludwinów, Majdan Skordziowski, Michałówka, Mościska, Myszkowiec, Olenówka, Okopy, Okopy Kolonia, Ostrów, Pogranicze, Puszki, Rozkosz, Skordiów, Stefanów, Świerże, Świerże Kolonia, Teosin, Turka, Wólka Okopska, Zalasocze, Zanowinie, Zamieście.
3. Przebudowa / termomodernizacja świetlic wiejskich wraz z infrastrukturą towarzyszącą.
4. Przebudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków w Dorohusku.
5. Zagospodarowanie terenu wokół Pałacu Suchodolskich w Dorohusku.
6. Budowa i wymiana oświetlenia ulicznego na terenie miejscowości z gminy Dorohusk.
7. Budowa ścieżki rowerowej – droga Dorohusk – Świerże oraz Dorohusk – zalew Husynne – Dubienka.
8. Budowa skateparku w Dorohusku.
9. Utworzenie centrum opiekuńczo-mieszkalnego lub innej formy wsparcia całodobowego dla osób starszych i niepełnosprawnych.
10. Gazyfikacja gminy Dorohusk. – cała gmina.
11. Zaprojektowanie i oznaczenie szlaków, pieszych, ścieżek edukacyjnych, szlaków turystycznych na terenie gminy.
12. Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków dla mieszkańców – cała gmina.
13. Zielona energia dla mieszkańców (kolektory słoneczne, pompy ciepła, kotły na biomasę lub zagazowujące drewno, fotowoltaika) – cała gmina.
14. Zielona energia w budynkach użyteczności publicznej (wymiana oświetlenia na energooszczędne, montaż paneli fotowoltaicznych, pomp ciepła).
15. Budowa farm fotowoltaicznych – cała gmina.
16. Utworzenie wioski tematycznej na terenie gminy Dorohusk.
17. Budowa placu targowego.
18. Budowa obiektu z zapleczem sportowo – hotelarskim.
19. Utworzenie żłobka na terenie gminy Dorohusk.
20. Budowa buforowego parkingu dla samochodów ciężarowych.
21. Budowa placu do nauki jazdy na rowerze.
22. Budowa bieżni do skoku w dal.
23. Budowa boiska do piłki plażowej i do piłki nożnej plażowej w Dorohusku – Osadzie (przy boisku).
24. Rewitalizacja Parku Podworskiego w Świerżach.
25. Utworzenie terenów inwestycyjnych na terenie Gminy Dorohusk z wykorzystaniem infrastruktury kolejowej i drogowej (firmy logistyczne, przeładunkowe, wolnocłowe Obszary Celne, obiekty magazynowe, składowe, silosy, zbiorniki).

Strategia Rozwoju Gminy Dorohusk 2023-2033 nie wyznacza ram dla późniejszej realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko wymienionych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 10 września 2019 r. w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko (Dz.U. 2019 poz. 1839) oraz na obszary Natura 2000. Działania określone w Strategii będą realizowane

wyłącznie na terenie obszaru położonego w granicach jednej gminy, tj. w granicach Gminy Dorohusk. Strategia stanowi jedynie koncepcję działań, a ich skonkretyzowanie nastąpi stosowanie do etapu ich przygotowania, opracowania oraz wdrożenia.

Zaplanowane działania mają na celu ożywienie społeczno-gospodarcze i ich realizacja nie spowoduje negatywnego wpływu na komponenty środowiska. Strategia uwzględnia zasady zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego.

Zadania będą realizowane z najwyższą ostrożnością i poszanowaniem środowiska naturalnego, z uwzględnieniem właściwych przepisów prawnych, konsultacji, opinii i analiz wpływu lokalizacji oraz wpływu funkcjonowania inwestycji na zdrowie i życie ludzi oraz środowisko naturalne.

Przyjęte kierunki, cele oraz zaplanowane do realizacji działania w Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk 2023-2023 określono, biorąc pod uwagę założenia obowiązujących dokumentów strategicznych wyższego rzędu, tj.

- Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju,
- Strategia Europa 2030,
- Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko,
- Dobra jakość życia z uwzględnieniem ograniczeń naszej planety: siódmy program działań w zakresie środowiska (2014-2020),
- Pakiety klimatyczno-energetyczne do 2020 i 2030 r.,
- Biała Księga UE: Adaptacja do zmian klimatu: europejskie ramy działania,
- Unijna strategia ochrony różnorodności biologicznej,
- Dokumenty europejskie i krajowe związane z polityką niskoemisyjną,
- Polityka ekologiczna państwa 2030,
- Polityka Energetyczne Polski do 2030,
- Program ochrony i zrównoważone użytkowania różnorodności biologicznej,
- Krajowy Plan Gospodarki Odpadami,
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030,
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030,
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030,
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego do 2030,

W dziedzinie ochrony środowiska misją Gminy jest zaspokajanie potrzeb mieszkańców, tworzenie dogodnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości i powstawania nowych miejsc pracy, zapewnienie bezpiecznej i wysokiej jakości infrastruktury technicznej i społecznej w gminie oraz dbanie o swoje walory przyrodnicze i kulturowe. Realizacja działań strategicznych będzie uwzględniać zasady zrównoważonego rozwoju, który definiuje się jako rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje integrowanie działań mających na celu wzrost gospodarczy oraz działań społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej i trwałości podstawowych procesów przyrodniczych w celu zagwarantowania

możliwości zaspokajania potrzeb społeczności lub obywateli, zarówno współczesnego, jak i przyszłych pokoleń. Przedmiotowy dokument wskazuje cele i kierunki działań w sferze społeczno-gospodarczej, technicznej oraz przestrzenno-funkcjonalnej, a także w sferze ochrony środowiska. Wskazane działania ściśle korelują z założeniami zrównoważonego rozwoju w aspekcie ochrony środowiska oraz wypełniają zobowiązania w stosunku do regulacji prawnych Unii Europejskiej. Ponadto założeniem strategicznym Gminy jest zrównoważony i harmonijny rozwój ładu przestrzennego Gminy.

Charakter planowanych działań, rodzaj i skala oddziaływań na środowisko oraz cechy obszaru objętego spodziewanym oddziaływaniem powodują, że realizacja zadań proponowanych w Strategii nie powoduje znaczącego negatywnego oddziaływania na środowisko:

- prawdopodobieństwo wystąpienia, czas trwania, zasięg, częstotliwość i odwracalność oddziaływań – prawdopodobieństwo występowania oddziaływań wydaje się być niewielkie. Realizacja zadań wskazanych w dokumencie będzie rozłożona w czasie i przestrzeni. Oddziaływanie będzie miało charakter krótkoterminowy, a uciążliwości mogą wynikać jedynie z prowadzonych robót, np. hałas spowodowany czasowym wykorzystaniem sprzętu czy maszyn w fazie inwestycyjnej. Po zakończeniu inwestycji wystąpi oddziaływanie wtórne: poprawa ładu przestrzennego oraz ogólnej estetyki obszaru Gminy.
- prawdopodobieństwo wystąpienia oddziaływań skumulowanych lub transgranicznych – nie przewiduje się możliwości wystąpienia skumulowanego oddziaływania na środowisko w trakcie realizacji, jak i eksploatacji zrealizowanych inwestycji, a także oddziaływań transgranicznych przedsięwzięć ujętych w Strategii.
- prawdopodobieństwo wystąpienia ryzyka dla zdrowia ludzi lub zagrożenia dla środowiska – nie przewiduje się możliwości wystąpienia ryzyka dla zdrowia ludzi lub zagrożenia dla środowiska. Aby zapewnić jak najmniejszą ingerencję zaplanowanych inwestycji w środowisko przyrodnicze, w trakcie realizacji prac będą przestrzegane obowiązujące normy i przepisy w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego oraz przepisy BHP, a także zapewniona zostanie ochrona dla osób oraz własności publicznej poprzez unikanie uciążliwości, skażenia środowiska i hałasu. Inwestycje nie będą miały zatem negatywnego wpływu na środowisko oraz zdrowie ludzi, zarówno w fazie realizacji, jak i eksploatacji.

Należy zaznaczyć, że Gmina Dorohusk przed przystąpieniem do realizacji zadań inwestycyjnych, każdorazowo wystąpi o uzyskanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach, w przypadkach, w których będzie to konieczne. Planowane działania nie będą wywierały negatywnego wpływu na obszary chronione:

- **PLH 060032-Poleska Dolina Bugu.** Obszar położony jest w dolinie rzeki Bug, przepływającej przez Polesie Zachodnie, w rejonie miejscowości Skryhiczyn na południu, Husynne, Hniszów, Stulno oraz Dołhobrody i Jabłeczna w części północnej. Wyznacza granicę państwową pomiędzy Polską i Ukrainą. W ostoi znalazła się lewobrzeżna część doliny. Obszar składa się z 6 części obejmujących najcenniejsze przyrodniczo i wybitnie atrakcyjne krajoznawczo odcinki doliny środkowego Bugu. Rzeka ma tu charakter naturalny, z licznymi meandrami i starorzeczami, rozległymi kompleksami wielogatunkowych, ekstensywnie użytkowanych łąk, wśród których znajdują się łagodne, piaszczyste wzniesienia z murawami ciepłolubnymi, a w obniżeniach

terenu - płaty łągów i zarośli wierzbowo-topolowych. Lokalnie, na niewielkich powierzchniach występują bardzo interesujące łąki kalcyfilne ze związku *Calthion*. **Dolina Bugu jest jedną z niewielu zachowanych w stanie nie zmienionym dolin dużych rzek europejskich.** Poleski odcinek obejmuje najcenniejsze zespoły ekstensywnie użytkowanych łąk, z licznymi starorzeczami. Zidentyfikowano tu łącznie 7 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG, które zajmują 70% obszaru. Obszar obejmuje także biotopy wielu gatunków owadów, płazów i drobnych ssaków, występujących tu w bogatych populacjach. Ogółem stwierdzono tu 14 gatunków z Załącznika II Dyrektywy Rady 92/43/EWG, w tym 7 gatunków motyli. Obszar ma też bogatą ornitofaunę. Cała dolina Bugu jest uważana za korytarz ekologiczny o randze europejskiej.

- PLH060023 Torfowiska Chełmskie.** Obszar o powierzchni 2124,2 ha obejmuje kompleks trzech torfowisk niskich typu węglanowego, unikatowych w skali Europy rozległych obszarów torfowisk węglanowych z charakterystycznymi zbiorowiskami roślinnymi oraz bogatą florą roślin naczyniowych z wieloma gatunkami rzadkimi. Torfowiska powstały w wyniku akumulacji materiału organicznego i mineralnego w zagłębieniach terenu, które są efektem działalności krasu powierzchniowego. Torfowiska zasilane są wyłącznie przez opady i wody spływające z otaczających wzniesień. Największy udział w procesach torfotwórczych miała tu kłoc wiechowata, gatunek roślin należący do rodziny ciborowatych, która pokrywa ok. 50% powierzchni torfowisk, tworząc tu największe w kraju obszary zwarte występowania. Drugim istotnym elementem krajobrazu torfowisk są suche wysepki i półwyspy z płytko zalegającymi pokładami kredy. Są to śródtorfowiskowe wyniosłości terenu zwane "grądzikami", porośnięte albo leśnymi zbiorowiskami, jak świetlista dąbrowa (prawdopodobnie pierwotnymi dla tego siedliska), albo antropogenicznymi murawami kserotermicznymi. W bezpośrednim sąsiedztwie torfowisk znajdują się stanowiska interesujących gatunków roślin. Większość torfowisk pocięta jest kanałami odwadniającymi, związanymi z siecią oczek wodnych. Siedliska: twardowodne oligo- i mezotroficzne zbiorniki wodne z podwodnymi łąkami ramienic *Charetea*, starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nympheion*, *Potamion*, murawy kserotermiczne z istotnymi stanowiskami storczyków, zmiennowilgotne łąki trzęślicowe, torfowiska nakredowe, górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk, ciepłolubne dąbrowy. Gatunki: płazy i gady: kumak nizinny; bezkręgowce: zalotka większa, przeplatka maturalna, modraszek telejus, czerwończyk nieparek, modraszek nausitous, przeplatka aurinia, szlaczkoń szafraniec, czerwończyk fioletek; rośliny: starodub łąkowy, jęczyczka syberyjska.
- PLH060102 Las Żaliński.** Ostoja położona jest na wysokości 174–178 m n.p.m. Obejmuje 2 enklawy w Lasach Żalińskich (lasy zajmują 63% powierzchni obszaru) wraz z przylegającymi terenami łąkowymi (10% powierzchni) i torfowiskami niskimi (27% powierzchni) z niewielkimi zbiornikami wodnymi pochodzenia krasowego. W obszarze występują 4 gatunki motyli ważnych dla ochrony przyrody Europy. Ostoja jest drugim pod względem liczebności w woj. lubelskim miejscem występowania przeplatki maturalnej oraz jednym z trzech w kraju, stanowiskiem fiołka bagiennego (ponad 2000 osobników). Obszar wyróżnia się również liczebnością kumaka – płaza z załącznika II Dyrektywy Siedliskowej. W ostoi stwierdzono występowanie 4 typów siedlisk z Zał. I Dyr. Siedliskowej i 20 gatunków zwierząt z Zał. II Dyr.

siedliskowej i z Zał. I Dyr. Ptasiej. Do najpoważniejszych zagrożeń dla przyrody obszaru należą: obniżanie poziomu wód gruntowych (dla kumaka i fiołka bagiennego); zalesianie lub sukcesja naturalna na łąkach i pastwiskach (dla motyli).

- PLB060002 – Chełmskie Torfowiska Węglanowe.** Obszar obejmuje kompleks 5 torfowisk niskich typu węglanowego leżących na pograniczu Nizin Poleskich i Wyżyny Lubelskiej. Torfowiska powstały w wyniku akumulacji materiału organicznego i mineralnego w zagłębieniach terenu, tzw. wertebach, będących efektem procesów krasowych. Torfowiska zasilane są wyłącznie przez opady i wody spływające z otaczających wzniesień. Największy udział w procesach torfotwórczych miała tu kłoc wiewcowa *Cladium mariscus*, która pokrywa ok. 50% powierzchni torfowisk. Drugim istotnym elementem krajobrazu torfowisk są suche wysepki i półwyspy z płytko zalegającymi pokładami kredy, tworzące śródtorfowiskowe wyniosłości terenu zwane "grądzikami", porośnięte albo leśnymi zbiorowiskami, jak dąbrowa świetlista (prawdopodobnie pierwotnymi dla tego siedliska) albo antropogenicznymi murawami kserotermicznymi. W bezpośrednim sąsiedztwie torfowisk znajdują się stanowiska interesujących gatunków roślin, jak np. pełnik europejski *Trollius europaeus*, starodub łąkowy *Ostericum palustre*, krzyżownica gorzkawa *Polygala amarella*. Większość torfowisk pocięta jest kanałami odwadniającymi, związanymi z siecią oczek wodnych. Występuje co najmniej 21 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 10 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Jest to jedna z najważniejszych ostoi wodniczki *Acrocephalus paludicola* w Polsce (7%-8% krajowej populacji). W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej (C3 i C6) następujących gatunków ptaków: błotniak łąkowy, błotniak stawowy, dubelt (PCK), podrózniczek (PCK), sowa błotna (PCK) wodniczka (PCK), krwawodziób, kszyc, kulik wielki (PCK), rycyk. Stosunkowo licznie (C7) gniazduje czajka i rybitwa białoskrzydła. Na obszarze występują unikalne w skali kraju zbiorowiska roślinne.
- PLB 060003-Dolina Środkowego Bugu.** Obszar stanowi odcinek doliny Bugu między okolicą miejscowości Gołębie, gdzie rzeka, płynąca przez terytorium Ukrainy staje się rzeką graniczną, a Terespołem. Na całym tym odcinku rzeka ma naturalny charakter, z licznymi meandrami i starorzeczami. Koryto jest głęboko wcięte, skarpy osiągają kilka metrów wysokości. Dolina rzeki zajęta jest przez łąki, miejscami niewielkie płąty zdegradowanych lasów nadrzecznych, kępy zarośli wierzbowych i pola uprawne. Występują tu co najmniej 22 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 9 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej (C3 i C6) następujących gatunków ptaków: błotniak łąkowy, bocian biały, derkacz, dzięcioł białoszy (PCK), rybitwa Białowąsa (PCK), rybitwa czarna, zimorodek, brodziec piskliwy, krwawodziób, rybitwa białoskrzydła (PCK), rycyk; w stosunkowo wysokim zagęszczeniu występują: bąk (PCK), błotniak stawowy, podrózniczek (PCK) i jarzębatka (C7); występuje >5% krajowej populacji lęgowej brzegówki (C3). Bogata flora roślin naczyniowych, w tym wiele gatunków rzadkich i zagrożonych w Polsce.

INSTRUMENTY WSPIERANIA ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W GMINIE DOROHUSK DO 2033²⁷:

Zarządzanie strategiczne uznaje się jako konieczną formę działania w nurcie szybko zachodzących przeobrażeń w sferze społecznej, ekologicznej, gospodarczej i przestrzennej. Jest to działanie niezwykle istotne zwłaszcza w warunkach rozwijającej się gospodarki rynkowej. Stąd też współcześnie, biorąc pod uwagę orientację jednostek terytorialnych wobec rynku, wyróżnia się nie tylko orientację marketingową, lecz także orientację strategiczną.

Marketing jest racjonalną reakcją na przemiany zachodzące na rynku. Działania marketingowe prowadzone są, w różnym jednak zakresie w wielu dziedzinach sfery publicznej oraz prywatnej i obejmują swym zasięgiem mniej czy też bardziej rozległą przestrzeń. Zintegrowany zespół instrumentów i działań marketingowych mający na celu wzrost zdolności konkurencyjnej wyodrębnionej, zagospodarowanej przestrzeni określany jest w literaturze jako place marketing (marketing miejsca lub marketing przestrzeni). Wobec intensywnej konkurencji między jednostkami terytorialnymi, istotnym elementem marketingowej strategii rozwoju gminy Dorohusk jest kreowanie jej pozytywnego wizerunku. Związane z tym działania określane są jako *Corporate Identity* oraz *Corporate Design*.

Przedsięwzięcia marketingowe podejmowane przez administrację samorządową w gminie Dorohusk, jako gminie przygranicznej dotyczyć będą wielu dziedzin, a w szczególności:

- **lokalnego rozwoju gospodarczego** – promowanie walorów atrakcyjnych lokalizacji dla prowadzenia działalności gospodarczej poprzez aktywne uczestnictwo przedstawicieli gminy na targach i kongresach dla inwestorów, prowadzenie szerokiej kampanii informacyjnej, itp.;
- **usług komunalnych** – działania marketingowe w tej dziedzinie związane są ze świadczeniem usług przez administrację gminy na rzecz mieszkańców (kultura, sport, organizacja czasu wolnego, oferta dla dzieci i młodzieży, itp.); celem tych działań jest wzrost atrakcyjności gminy poprzez tworzenie odpowiednio wysokiego poziomu warunków bytu ludności;
- **marketingu urbanistycznego** – czyli rynkowo zorientowanej metody zarządzania przestrzenią, uwzględniającej m.in. fakt konieczności stałego konkurowania jednostek terytorialnych; w praktyce działania te związane są m.in. z wieloaspektową rewitalizacją.

W praktyce działań promocyjnych podejmowanych przez administrację samorządową gminy Dorohusk wyróżniono trzy strategiczne obszary, a mianowicie:

- **Proturystyczna i rekreacyjna promocja walorów gminy** we współpracy z partnerami inicjatywy „Malowniczy Wschód”. Walory te mają zróżnicowany i atrakcyjny zakres, choć wciąż nie są odpowiednio wykorzystywane,

²⁷ Michał Flieger, *Proces budowy przewagi konkurencyjnej w gminie o profilu turystycznym*, Edukacja Ekonomistów i Menedżerów, 3 (41) 2016.

- **Wewnętrzna promocja** – uświadamianie mieszkańcom gminy Dorohusk walorów ich „lokalnej ojczyzny”. Rolą administracji samorządowej w tym zakresie jest inicjowanie i wspieranie działań oraz współpraca z lokalnymi instytucjami i organizacjami społecznymi (stowarzyszeniami, fundacjami, spółdzielniami, w fazie ich planowania i realizacji,
- **Ukierunkowane na promocję rozwoju przedsiębiorczości.** Działania prowadzone w tym zakresie w gminie przyniosły już wymierne efekty, choćby w postaci powstania i dynamicznego rozwoju wielu firm. Jednak działania te wymagają pogłębienia w postaci:
  - **Tworzenie klimatu sprzyjającego przedsiębiorczości oraz specyficzne formy wspierania przedsiębiorczości,** a zwłaszcza spotkania i dyskusje okresowe z przedsiębiorcami na temat kierunków rozwoju gminy i efektywności realizacji strategii rozwoju gospodarczego,
  - **Współpraca gminy z innymi instytucjami i organizacjami wspierającymi przedsiębiorczość na poziomie regionu,**
  - **Organizacja szkoleń podnoszących kwalifikacje oraz ułatwiających prowadzenie działalności gospodarczej, finansowanie ośrodków doradczych dla firm, współpracę gminy z placówkami badawczymi, tworzenie inkubatorów, agencji rozwoju lokalnego oraz ośrodków doradczo-szkoleniowych,**
  - **Gospodarowanie mieniem gminy,** a zwłaszcza sprzedaż lub dzierżawa majątku gminnego, strategię zarządzania mieniem gminy, użytkowanie wieczyste, nabywanie, scalanie, zbrojenie i podział gruntów, politykę czynszową najmu, dzierżawy oraz użyczenia, wnoszenie mienia do spółek, formy prywatyzacji w gminie, plan zagospodarowania przestrzennego, bazy danych dotyczących nieruchomości oraz zasady zbywania, nabywania, zamiany i obciążania nieruchomości,

Cz. V.

STREFA SPECJALNEJ INTERWENCJI

określona w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego

Zgodnie z zasadą koncentracji terytorialnej, na poziomie krajowym zostały zdefiniowane Obszary Strategicznej Interwencji (OSI): obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, Polska Wschodnia, Śląsk. Zgodnie z założeniami polityki rozwoju opisanymi w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030, określone na poziomie krajowym Obszary Strategicznej Interwencji mogą liczyć na specjalne wsparcie w ramach krajowych Programów Operacyjnych. Obszary te zostały zidentyfikowane w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, a w przypadku OSI Polska Wschodnia oznacza to kontynuację programu makroregionalnego opracowanego dla pięciu województwom, w tym, województwa lubelskiego.

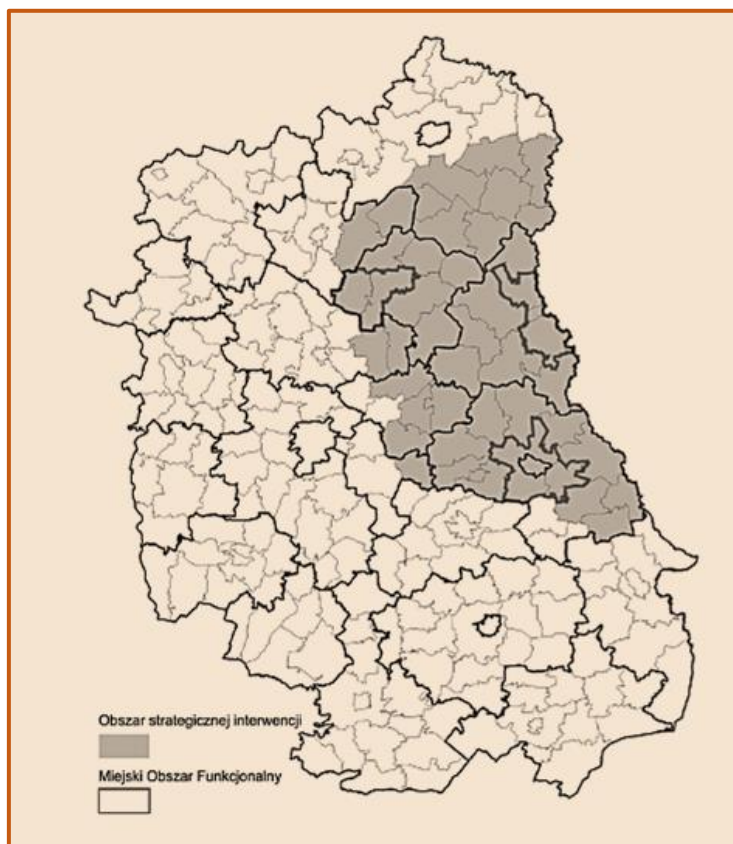
Przyjęta polityka rozwoju państwa jest korzystna dla gminy Dorohusk, która z powodu sytuacji społeczno-gospodarczej należy do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. Tego typu gminy wspierane będą obligatoryjnie z poziomu kraju i regionu za pomocą specjalnie dedykowanych instrumentów. Ważnym elementem skorzystania z tej pomocy będzie współpraca z innymi gminami zagrożonymi również trwałą marginalizacją i opracowanie oraz wdrożenie *Ponadlokalnej Strategii Rozwoju*. Obok wymienionych OSI, w ramach działań służących odnowie wsi, planowane jest również wsparcie obszarów zdegradowanych, wymagających rewitalizacji lub przywrócenia funkcji społeczno-gospodarczych. Obszary wskazane do integrowania i koncentrowania działań na rzecz rozwijania powiązań funkcjonalnych w układach ponadlokalnych stanowią podstawę ukierunkowania wsparcia regionalnego w ramach obszarów strategicznej interwencji (OSI).

Gmina Dorohusk znajduje się na OSI POLESIE w ramach wdrażania **Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030 (SRWL 2030)**. Przyjmując model zrównoważonego rozwoju, w tym policentryczny rozwój sieci osadniczej, w SRWL 2030 wskazuje się Obszary Strategicznej Interwencji obejmujące: obszary współpracy w strefach silnego oddziaływania miast (MOF), strefy funkcjonalne, charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i celami rozwojowymi.

Zasięg OSI POLESIE:

- **MOF:** Chełma, Parczewa i Włodawy,
- **31 gmin należących do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją,** tj. Białopole, Dębowa Kłoda, **Dorohusk**, Dubienka, Hanna, Hańsk, Jabłoń, Kodeń, Komarówka Podlaska, Łomazy, Milanów, Piszczac, Podedwórze, Rejowiec, Rejowiec Fabryczny, Rossosz, Ruda-Huta, Sawin, Siedliszcze, Sławatycze, Sosnowica, Sosnówka, Stary Brus, Tuczna, Uścimów, Wierzbica, Wisznice, Wołyń, Wola Uhruska, Wiryki, Żmudź.
- **8 gmin nienależących do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją** tj. Cyców, Ludwin, Milejów, Ostrów Lubelski, Puchaczów, Rejowiec Fabryczny (miasto), Urszulin, Trawniki.

MAPA NR. 21. OBSZARU STRATEGICZNEJ INTERWENCJI POLESIE.

PRIORYTET ROZWOJU OSI POLESIE został definiowany przez dominujące na tym terenie zasoby przyrodnicze. Rozwój tego obszaru ma być **ukierunkowany na społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego oraz terenów nadbużańskich.**

Kierunki interwencji/ tematyczne obszary wsparcia OSI Polesie w kontekście realizacji celów SRWL:

1.1. Poprawa konkurencyjności gospodarstw rolnych.

- Poprawa warunków wodnych, w tym retencjonowanie, melioracje i nawodnienia, ochrona i lepsze wykorzystanie wód.
  - Przedsięwzięcia flagowe: Rewitalizacja Systemu Kanału Wieprz–Krzna.
- Rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej oraz ważnego czynnika poprawy ekonomicznej gospodarstw rolnych.

2.1. Zrównoważony rozwój systemów infrastruktury technicznej.

- Poprawa regionalnych i międzyregionalnych powiązań komunikacyjnych z uwzględnieniem szkieletowego układu dróg ekspresowych (S19, S17 i S12) oraz planowanej autostrady A2, w tym budowa obwodnic miast.

Przedsięwzięcia flagowe:

- Realizacja drogi ekspresowej S12, w tym budowa obwodnicy Chełma,
- Przebudowa i rozbudowa dróg wojewódzkich nr: DW812, DW816, DW820, DW838 (w tym rozbudowa mostu na Rzece Wieprz), DW843, DW844,
- Modernizacja linii kolejowej nr 7 relacji Warszawa –Lublin–Dorohusk,
- Rewitalizacja linii kolejowej nr 81 (Chełm–Włodawa) wraz z poprawą dostępności transportu kolejowego w m. Włodawa,
- Budowa linii kolejowej nr 631,
- Budowa linii kolejowej nr 54,
- Przebudowa kolejowego przejścia granicznego Dorohusk–Jagodzin,
- Przebudowa dworców kolejowych w Chełmie i Trawnikach,
- Budowa dworca kolejowego w m. Kanie (gm. Rejowiec Fabryczny).

2.4. Ochrona walorów środowiska.

- Wspieranie działań na rzecz ochrony i kształtowania zasobów wodnych, w tym racjonalizacji wielkości poboru wody, rozwój i modernizacja oczyszczalni ścieków, zwiększanie małej retencji i renaturyzacji rzek.
- Ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności.

Przedsięwzięcia flagowe:

- Opracowanie planów ochrony oraz planów zadań ochronnych dla obszarów objętych prawną formą ochrony przyrody.
- Aktualizacja lokalnych dokumentów planistycznych w zakresie uwzględnienia działań i warunków zagospodarowania wynikających z planów ochrony i planów zadań ochronnych.

3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu.

- Wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie,

- Rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne (np. kuchnię, wydarzenia historyczne, tradycje, materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, walory środowiskowe, wydarzenia związane z przejawami współczesnej twórczości artystycznej, wydarzenia sportowe),
- Organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej (np. caravanning, turystyka motocyklowa),
- Rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki (np. kajakową, rowerową, nordic walking, konną, kulturową, historyczną, przyrodniczą, kulinarną itp.).

Przedsięwzięcia flagowe:

- Organizacja szlaku Architektury Drewnianej Województwa Lubelskiego.
- Promocja oraz rozwój bazy i infrastruktury turystycznej Szlaku Jagiellońskiego.

3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu.

- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych.
- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych.

4.4. Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej.

- Wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz realizacji inwestycji sprzyjających pogłębianiu kontaktów międzyregionalnych, w tym w zakresie infrastruktury granicznej (budowa i rozbudowa przejść granicznych oraz dostosowanie ich do obsługi ruchu turystycznego) oraz poprawiającej dostępność do przejść granicznych (drogi, linie kolejowe, parkingi buforowe, infrastruktura turystyczna).

Przedsięwzięcia flagowe:

- Wspieranie rozbudowy istniejącej oraz budowy nowej infrastruktury poprawiającej dostępność do przejść granicznych (drogi, linie kolejowe, parkingi buforowe, infrastruktura turystyczna).

4.4. Wzmocnienie współpracy transgranicznej i międzyregionalnej.

- Wspieranie działań na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej.

Cz. VI.

STREFA SPECJALNEJ INTERWENCJI GMINY

**wynikająca z diagnozy oraz opracowań dt. planowania
rewitalizacji gminy.**

Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. ma na celu wprowadzenie ram formalnoprawnych przygotowania i prowadzenia procesów kompleksowej rewitalizacji obszarów zdegradowanych. Ustanawia przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków do prowadzenia rewitalizacji, a także jej prowadzenie w zakresie właściwości gminy, jako jej zadania własne. Reguluje zawartość i tryb powstawania gminnego programu rewitalizacji oraz proponuje katalog zachęt dla gmin i innych interesariuszy procesów rewitalizacji. W zasadach ogólnych wprowadza zasadę współuczestnictwa dla większego uspołecznienia działań rewitalizacyjnych. Umożliwia również wprowadzenie *Specjalnej Strefy Rewitalizacji* i ustanowienie na jej obszarze szeregu rozwiązań prawnych wspomagających przeprowadzenie tego procesu. Ustawa przewiduje szereg zmian w ustawach odrębnych, w tym wprowadzenie dodatkowego instrumentu planowania przestrzennego dla obszarów zdegradowanych – miejscowego planu rewitalizacji (specjalnej formy miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego). Wszystkie te rozwiązania mają na celu ułatwienie prowadzenia rewitalizacji w gminach.

W myśl art.9.1. ustawy obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym, można wyznaczyć jako obszar zdegradowany w przypadku występowania na nim ponadto co najmniej jednego z następujących negatywnych zjawisk:

- gospodarczych,
- środowiskowych,
- przestrzenno-funkcjonalnych,
- technicznych.

Obszar rewitalizacji nie może być większy niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic (Art.10.2). Niezamieszkałe tereny przemysłowe, w tym tereny powojenne albo pokolejowe, na których występują negatywne zjawiska, o których mowa w art.9 ust.1 pkt. 1–4, mogą wejść w skład obszaru rewitalizacji wyłącznie w przypadku, gdy działania możliwe do przeprowadzenia na tych terenach przyczynią się do przeciwdziałania negatywnym zjawiskom społecznym (Art.10.3). Program rewitalizacji zostaje inicjowany, opracowany i uchwalony przez radę gminy i jest wieloletnim programem działań w sferze społecznej oraz gospodarczej, przestrzenno- funkcjonalnej, technicznej lub środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju. Stanowi narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji.

Program rewitalizacji zawiera co najmniej:

- opis powiązań programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi gminy,
- diagnozę czynników i zjawisk kryzysowych oraz skalę i charakter potrzeb rewitalizacyjnych,

- zasięgi przestrzenne obszarów rewitalizacji, tj. określenie, w oparciu o inne dokumenty strategiczne gminy lub diagnozę i identyfikację potrzeb rewitalizacyjnych, terytoriów najbardziej wymagających wsparcia,
- wizję stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji (planowany efekt rewitalizacji),
- cele rewitalizacji oraz kierunki działań mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk,
- listę planowanych, podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z ich opisami,
- charakterystykę pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych realizujących kierunki działań, mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk powodujących sytuację kryzysową,
- mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji,
- ramy finansowe odnoszące się do przedsięwzięć, o których mowa wcześniej, z odpowiednimi wielkościami środków finansowych z różnych źródeł,
- mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów i grup aktywnych na terenie gminy w proces rewitalizacji,
- system wdrażania programu rewitalizacji,
- system monitoringu i oceny skuteczności działań oraz system wprowadzania modyfikacji w odpowiedzi na zmiany zachodzące w otoczeniu programu.

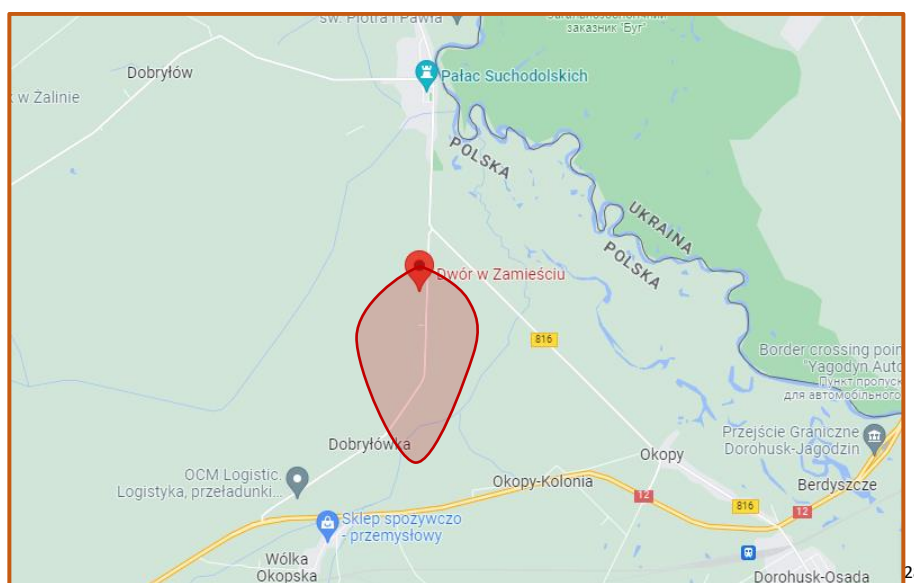
Wobec powyższych zapisów ustawy Gmina Dorohusk w latach 2023-2033 może podjąć działania ograniczające postępującą marginalizację społeczno-gospodarczą poprzez opracowanie i wdrożenie *Gminnego Programu Rewitalizacji*.

W Województwie Lubelskim występuje najwięcej w kraju, bo aż 140 gmin (z łącznej liczby 213 gmin) zagrożonych trwałą marginalizacją (66 % łącznej liczby gmin w województwie). Obszary te dotyczą problemy związane z nieefektywną gospodarką i słabo funkcjonującym rynkiem pracy oraz problemy demograficzne, dotyczące spadku liczby ludności i starzenia się społeczeństwa.

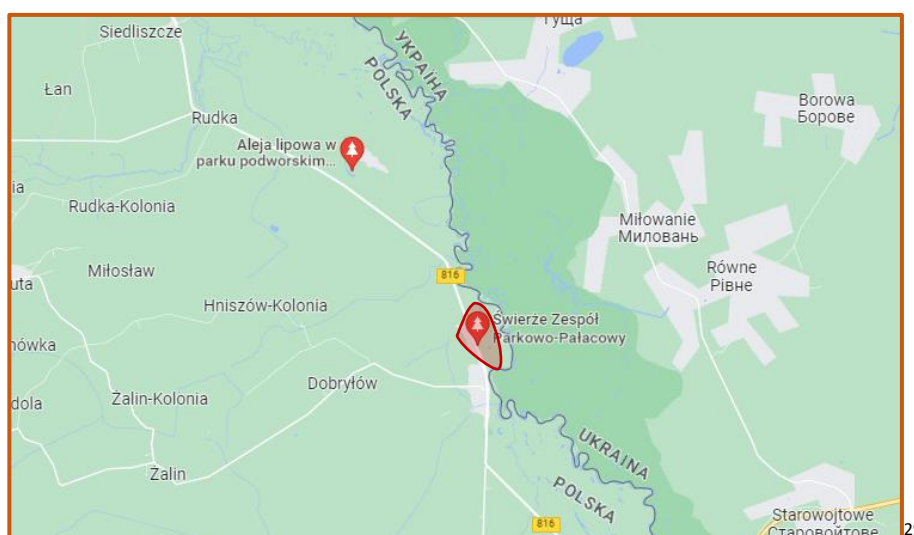
Gmina Dorohusk jest obszarem zagrożonym trwałą marginalizacją, dlatego będzie wspierana obligatoryjnie z poziomu kraju i regionu za pomocą specjalnie dedykowanych instrumentów. Obszar ten został uwzględniony w strategii rozwoju Województwa Lubelskiego, co związane jest z potrzebą określenia zakresu wsparcia z poziomu regionalnego. Projektowany przez rząd Program dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją społeczno-gospodarczą zakłada, że interwencja będzie kierowana m.in. na likwidowanie barier rozwojowych, poprawę atrakcyjności inwestycyjnej, rozwój lokalnej przedsiębiorczości, aktywizację lokalnych zasobów ludzkich, pobudzanie lokalnych inicjatyw gospodarczych czy społecznych, a także poprawę dostępu mieszkańców do podstawowych usług publicznych. W ramach Programu preferowane będzie wsparcie pakietu zintegrowanych, powiązanych ze sobą projektów, wynikających ze strategii ponadlokalnej lub realizowanych na ich podstawie planów działań, przygotowanych przez grupę JST współpracujących ze sobą i z interesariuszami.

Terenem objętym rewitalizacją według danych zebranych w procesie diagnozy powinien być objęty obszar, na którym znajduje się zespół dworsko-parkowy w Zamieściu. Kiedyś mieścił się tutaj ośrodek zdrowia, obecnie budynek nie jest użytkowany. Właścicielem obiektu jest Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego. Obiekt nadaje się pod zagospodarowanie w celu przygotowania do pełnienia funkcji kulturalno-edukacyjnych. Drugim obszarem jest teren, na którym znajduje się park podworski w Świerżach.

MAPA NR. 22. POTENCJALNEGO ZORIENTOWANIA OBSZARU REWITALIZACJI.

MAPA NR. 23. POTENCJALNEGO ZORIENTOWANIA OBSZARU REWITALIZACJI.

²⁸ Źródło: <https://www.google.com/maps/place/Dw%C3%B3r+w+Zamie%C5%9Bciu/>

²⁹ Jw.

Do dnia 31 grudnia 2023 r. dopuszcza się realizację przedsięwzięć wynikających z programu zawierającego działania służące wyprowadzeniu obszaru zdegradowanego ze stanu kryzysowego, przyjmowanego uchwałą rady gminy, bez uchwalania gminnego programu rewitalizacji (Art.52.1). Jeżeli program, o którym mowa w ust.1, uchwalony przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, zawiera co najmniej opis procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów gminy oraz diagnozę pozwalającą na wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, na jego podstawie może zostać opracowany i uchwalony gminny program rewitalizacji (Art.52.2).

W przypadku, o którym mowa w ust.2, rada gminy, na wniosek wójta, przed przystąpieniem do sporządzania gminnego programu rewitalizacji, podejmuje uchwałę w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, na podstawie diagnozy pozwalającej na wyznaczenie tych obszarów zawartej w programie, o którym mowa w ust.1. (Art.52.3.)

Po przyjęciu uchwały w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji na podstawie ust.3, wójt, burmistrz albo prezydent miasta kolejno:

- opracowuje na podstawie programu, o którym mowa w ust.1, projekt gminnego programu rewitalizacji,
- przeprowadza konsultacje społeczne projektu gminnego programu rewitalizacji,
- wprowadza zmiany wynikające z konsultacji społecznych oraz przedstawia radzie gminy do uchwalenia projekt gminnego programu rewitalizacji (Art.52.4.).

Proces rewitalizacji powinien być równoległe połączony z rozwojem wielofunkcyjnym gminy Dorohusk, w tym we współpracy z samorządami z Polski i Ukrainy. Program Interreg NEXT Polska – Ukraina 2021-2027 to kontynuacja programu Polska – Białoruś – Ukraina 2014-2020. Dzięki polsko-ukraińskim projektom będzie:

- wspierać odbudowę Ukrainy po zakończeniu rosyjskiej agresji,
- kontynuować współpracę w kwestii ochrony środowiska, adaptacji do zmian klimatu, dostępu do wody oraz ochrony przyrody,
- poprawić dostęp do opieki zdrowotnej,
- wspierać wykorzystanie walorów turystycznych pogranicza polsko-ukraińskiego w zrównoważony sposób,
- rozwijać współpracę administracji i społeczności na różnych poziomach,
- usprawnić działanie i ochronę polsko-ukraińskiej granicy.

Wszystkie projekty muszą być realizowane przez przynajmniej jednego partnera z Polski oraz jednego z Ukrainy. Instytucją zarządzającą programem jest Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej RP. Natomiast rolę instytucji krajowej pełni Sekretariat Gabinetu Ministrów Ukrainy. Wspólny sekretariat mieści się w Warszawie, w Centrum Projektów Europejskich.

Obszar programu obejmuje w Polsce województwa: podkarpackie, lubelskie, podlaskie oraz część mazowieckiego (miasta: Siedlce, Ostrołęka; powiaty: garwoliński, przasnyski, ostrołęcki, makowski, wyszkowski, ostrowski, węgrowski, sokołowski, siedlecki i łosicki), w Ukrainie obwody: wołyński, lwowski, zakarpacki, rówieński, tarnopolski i iwanofrankiowski.

Budżet programu wynosi 170,38 mln euro z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR). Program może sfinansować maksymalnie 90% wartości projektu.

Priorytety i cele szczegółowe:

Priorytet 1: Środowisko.

- Cel szczegółowy 2.4: wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego,
- Cel szczegółowy 2.5: Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej,
- Cel szczegółowy 2.7: Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia.

Priorytet 2: Zdrowie.

- Cel szczegółowy 4.5: zapewnianie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wspieranie odporności systemów opieki zdrowotnej, w tym podstawowej opieki zdrowotnej, oraz wspieranie przechodzenia od opieki instytucjonalnej do opieki rodzinnej i środowiskowej.

Priorytet 3: Turystyka.

- Cel szczegółowy 4.6: wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

Priorytet 4: Współpraca.

- Cel szczegółowy 6.2: zwiększanie sprawności administracji publicznej w drodze wspierania współpracy prawnej i administracyjnej oraz współpracy między obywatelami, podmiotami społeczeństwa obywatelskiego i instytucjami, w szczególności w celu wyeliminowania przeszkód prawnych i innych przeszkód w regionach przygranicznych.
- Cel szczegółowy 6.3: Budowanie wzajemnego zaufania, w szczególności poprzez wspieranie działań ułatwiających kontakty międzyludzkie.

Priorytet 5: Granice.

- Cel szczegółowy 7.4: Inne działania na rzecz bezpieczniejszej i lepiej chronionej Europy.

Cz. VII.

SYSTEM EWALUACJI I MONITOROWANIA.

Projekt *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* podlegał ewaluacji trafności, przewidywanej skuteczności i efektywności realizacji (z uwzględnieniem wpływu terytorialnego skutków planowanych), powstawał w sposób partycypacyjny, z uwzględnieniem dobrych praktyk, dlatego nie było konieczne prowadzenie ewaluacji jako całkowicie osobnego, dublującego wcześniejsze działania. Elementy ewaluacji *ex ante* obecne były w procedurze tworzenia *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, a zmiany, jakie były zgłaszane w procesie konsultacji do dokumentu strategii w wyniku przeprowadzenia ewaluacji, zostały ostatecznie uwzględnione w niniejszym opracowaniu.

Opracowując *Strategię Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, porównywano alternatywne scenariusze rozwoju (realizacji przy wykorzystaniu planowanych środków z UE) oraz możliwości realizacji poszczególnych działań bez tego wsparcia. W celu zabezpieczenia kierunków rozwoju gminy, założono różne ścieżki dojścia do celu/różne sposoby realizacji, poprzez wprowadzenie wielofunkcyjnego rozwoju oraz różnych mechanizmów finansowania inwestycji, w tym również w partnerstwie publiczno-prywatnym, w kooperacji z organizacjami pozarządowymi, we współpracy z innymi samorządami, rządem. W trakcie ewaluacji *ex ante* zastosowano badania jakościowe, realizowane podczas wywiadów z kierownictwem gminy oraz potencjalnymi beneficjentami działań. W trakcie procesu konsultacji społecznych przeprowadzono warsztaty z udziałem mieszkańców, kierowników poszczególnych komórek urzędu i jednostek gminnych, którego celem była weryfikacja i aktualizacja przyjętych celów, działań, rozwojowych oraz założeń systemu realizacji strategii, w szczególności w zakresie systemu monitoringu i wyznaczonych wskaźników śródkresowych i docelowych.

Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033 zbudowana jest w modelu logicznym tłumaczącym ciąg przyczynowo-skutkowy między problemem, planowanymi działaniami a oczekiwanymi efektami (tzw. ewaluacja oparta na teorii). Działania prowadzone na rzecz ewaluacji dostarczyły praktycznych wniosków i rekomendacji, które służą udoskonaleniu bieżącej lub przyszłej interwencji. *Ewaluacja ex ante* jest próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy działania planowane w ramach strategii przyniosą zakładane efekty przy użyciu dedykowanych im instrumentów i zasobów. Jej rolą jest dostarczenie oceny trafności tych założeń, ich spójności i planowanego sposobu realizacji strategii. Ocena ta ma posłużyć poprawie jakości planowanej do uruchomienia interwencji. Rekomendacje dotyczące systemu monitoringu wdrażania *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* tzn. poprawy adekwatności mierników i rzetelnego gromadzenia danych, umożliwią kontrolowanie całego procesu nadzorowania wdrażania poszczególnych działań. Monitorowanie działań i ich efektów w tym w wymiarze przestrzennym oraz propozycje wskaźników ich osiągnięcia jest potrzebne, ponieważ pokazuje metodę osiągnięcia rezultatów zapisanych w wizji i celach. Podejmowane działania mają budować lokalną przewagę konkurencyjną gminy oraz przynieść pozytywne rozwiązania w perspektywie kolejnych lat rozwoju.

Zarządzanie portfelem projektów będzie metodą wspomagającą wdrażanie *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*. Stosowanie tej metody bądź jej elementów najczęściej wiąże się z projektami współfinansowanymi przez środki Unii Europejskiej. Rzadko spotyka się stosowanie tego podejścia do wszystkich projektów realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego. Zarządzanie portfelem projektów doskonale wpisuje się w metody implementacji strategii, ponieważ

jest łącznikiem między planowaniem strategicznym a poziomem zarządzania projektami, które są narzędziami realizacji strategii. Ta metoda pozwala na wybór właściwych projektów zgodnych ze strategią, z uwagi na przyjęte kryteria ich oceny oraz określenie potrzebnych zasobów do realizacji tych programów i projektów. Ponieważ kryteria doboru i oceny projektów nie są z góry narzucone, ale mogą zostać określone przez daną jednostkę, więc metoda zarządzania portfelem projektów może być z powodzeniem stosowana nie tylko w organizacjach biznesowych, ale również w jednostkach publicznych. Zarządzanie portfelem projektów w kontekście wdrażania *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* rozpocznie się od budowy portfela projektów przy okazji budżetu gminy, na kolejny rok budżetowy. Portfel będzie zawierał taki zestaw projektów, które w największym stopniu pozwolą osiągnąć postawione cele.

Celem monitorowania działań z zakresu realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* jest postawienie prawidłowej diagnozy stanu rozwoju gminy w roku 2033, w oparciu o dane wewnątrz gminne, oraz uzyskanie rzeczowej informacji zwrotnej na temat efektów działań podejmowanych w latach 2023-2033, które w swojej złożoności są adresatami i miejscem krzyżowania się działań różnych polityk: krajowej, regionalnej, wiejskiej oraz obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. Wnioski z monitoringu realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* powinny być bazą dla tworzenia kolejnych, długookresowych strategii, sygnalizować pojawiające się trudności oraz być źródłem wiedzy na temat zachodzących i projektowanych zmian dla społeczności lokalnej.

Skuteczne i efektywne zarządzanie gminą staje się niezbędnym elementem rozwoju gospodarczego regionów. Efektywne zarządzanie jest możliwe tylko wtedy, kiedy posiadamy informacje o organizacji i jej otoczeniu. Stąd też zachodzi potrzeba tworzenia niepowtarzalnych systemów informacyjnych, które są wynikiem unikatowych procesów zachodzących zarówno w przeszłości, jak i w chwili obecnej oraz zgodnych z obowiązującymi przepisami prawnymi. Prawidłowo działający system informacyjny jednostki samorządu terytorialnego jest narzędziem służącym podejmowaniu właściwych decyzji, a zatem ma wpływ na sprawność zarządzania taką organizacją. System informacyjny można określić jako „specyficzny układ nerwowy organizacji, który łączy w jedną całość elementy systemu zarządzania”. Stwierdzenie to podkreśla priorytetową funkcję systemu informacyjnego, to znaczy wsparcie dla sprawnego procesu zarządzania w organizacji. System informacyjny jest elementem systemu zarządzania i dzięki niemu możliwa jest realizacja procesu zarządzania. Głównym sposobem na przełożenie strategii na działania operacyjne jest transformacja strategii w odpowiedni zestaw projektów i programów, wskaźników. Etapem budowy systemu monitorowania realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* jest integracja danych z różnych istniejących systemów i zasobów oraz ich ciągłe dostosowanie do potrzeb lokalnych – zwłaszcza w zakresie skali/poziomu zbierania wiarygodnych danych. Monitorowanie realizacji *Strategii* będzie odbywać się w połączeniu z istniejącymi instytucjami i narzędziami opisującymi oraz monitorującymi politykę rozwoju.

Wysoką efektywność realizacji działań zapisanych w *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* oraz zapewniania jej obiektywnej i pełnej informacji (*evidence based policy*), zapewnią instytucje wspomagające procesy monitorowania wprowadzone przez politykę regionalną (*Regionalne Obserwatoria Terytorialne i Krajowe Obserwatorium Terytorialne*) i ewaluacji (*Krajowa Jednostka Ewaluacji oraz regionalne jednostki ewaluacyjne*). Instytucje te tworzą system współpracy i zapewniają przepływ informacji między najważniejszymi podmiotami publicznymi biorącymi udział w planowaniu

oraz realizacji polityki rozwoju w celu monitorowania i oceny całości interwencji publicznej mającej wpływ terytorialny, w tym na rozwój obszarów wiejskich.

Z uwagi na istnienie w zasobach instytucji publicznych, ale poza statystyką publiczną, różnych źródeł informacji, zbiorów danych, wskaźników, rejestrów danych przestrzennych, w tym zwłaszcza danych istotnych dla gmin i obszarów wiejskich (gromadzonych na różnych poziomach i w różnych skalach przestrzennych), kluczowym zadaniem w procesie budowy systemu monitorowania realizacji *Strategii* jest stałe dążenie do systematyzowania, porządkowania i łączenia lub koordynowania tych zasobów oraz nadanie im *inter* operacyjnego charakteru³⁰. Na potrzeby systemu monitorowania realizacji *Strategii* konieczne jest rozwijanie systemu pozyskiwania informacji z różnych źródeł (szczególnie publicznych) i współpraca z m.in. Głównym Urzędem Statystycznym, Głównym Urzędem Geodezji i Kartografii.³¹ Uzupełnieniem systemu monitorowania realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, przydatnym na poziomie lokalnym są dodatkowe narzędzia zwiększające wiedzę o gminie oraz obszarach wiejskich i umożliwiające podejmowanie optymalnych decyzji co do sposobów rozwoju to m. in. *Lokalny Wskaźnik Rozwoju Społecznego (Local Human Development Index – LHDI)*, pokazujący nierówności w rozwoju terytorialnym na szczeblu powiatów. Wskaźnik, bazując na trzech podstawowych zmiennych dotyczących: zdrowia, edukacji i zamożności obywateli, może stanowić pomoc dla władz samorządowych w ustalaniu priorytetów działania w kontekście obecnych i przyszłych problemów społecznych. Badanie LHDI jest przygotowywane cyklicznie, jednak nie częściej niż raz na dwa lata ze względu na charakter składowych wskaźnika – zdrowie, edukację i inwestycje – które dają efekty dopiero po dłuższym czasie.³²

W ramach zarządzania projektami rozwojowymi ujętymi w *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* całościowa ewaluacja działań prowadzona będzie w układzie standardowym i składa się z trzech faz:

- ***Ewaluacja ex ante***, na koniec każdego roku kalendarzowego – koncentrująca się na ocenie strategii lub jej znaczącej aktualizacji według kryterium trafności i odpowiedniości oraz kryterium wewnętrznej spójności i zgodności programowej.
- ***Ewaluacja mid-term***, w trakcie realizacji strategii – przeprowadzana w układzie kadencyjnym w ostatnim roku każdej kolejnej kadencji samorządu, koncentrująca się na ocenie czy i na ile przyjęta strategia jest faktycznie realizowana oraz jakie są jej efekty krótko- i średnioterminowe, według kryterium skuteczności działań, a także efektywności, koordynacji i zgodności działań z zasadami i założeniami ustalonymi w dokumencie strategii.
- ***Ewaluacja ex post***, po zakończeniu realizacji strategii – w zakresie podobnym do ewaluacji *mid-term*, poszerzonym o ocenę (przewidywanych) efektów długoterminowych związanych z osiągnięciem założonej wizji, misji oraz celów strategicznych, operacyjnych oraz działań.³³

³⁰ Jw.

³¹ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.

³² http://www.euroreg.uw.edu.pl/dane/web_euroreg_publications_files/2859/raport_undp-2012_www.pdf

³³ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.

Ocena wszystkich działań zawartych w *Strategii* zostanie dokonana przez Zespół ds. opracowania i wdrożenia *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* przy współudziale wszystkich grup docelowych oraz w oparciu o opracowanie ewaluacji *ex-post*, czyli na zakończenie obowiązywania dokumentu. Będzie brała pod uwagę pięć następujących kryteriów ewaluacyjnych:

- **Skuteczność** (ang. *effectiveness*) – kryterium pozwalające ocenić, w jakim stopniu osiągnięte zostały cele dokumentu zdefiniowane na etapie planowania.
- **Efektywność** (ang. *efficiency*) – kryterium pozwalające ocenić poziom „ekonomiczności” zrealizowanych projektów, czyli stosunek poniesionych nakładów do uzyskanych efektów.
- **Użyteczność** (ang. *utility*) – kryterium pozwalające ocenić do jakiego stopnia oddziaływanie *Strategii* odpowiada zdiagnozowanym problemom.
- **Trafność** (ang. *relevance*) – kryterium pozwalające ocenić do jakiego stopnia zdefiniowane cele strategiczne i priorytety odpowiadają na potrzeby interesariuszy obszaru funkcjonalnego.
- **Trwałość** (ang. *sustainability*) – kryterium pozwalające ocenić na ile można się spodziewać, że pozytywne zmiany wywołane oddziaływaniem *Strategii* będą nadal widoczne po zakończeniu jej realizacji.³⁴

Podstawą monitorowania realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* będzie zestaw wskaźników obrazujących oczekiwane rezultaty realizacji strategii na poziomie działań, które wynikają z misji, wizji, celu strategicznego i celów operacyjnych:

Lp.	WSKAŹNIK	Opisowa prognozowana wartość pośrednia wskaźnika w roku 2027	Opisowa prognozowana wartość docelowa wskaźnika w roku 2033	2025	2027	2030	2033
1.	Współczynnik aktywności zawodowej – liczba osób pracujących w podmiotach publicznych i prywatnych na terenie gminy	Zwiększenie co dwa lata	Zbliżenie do poziomu średniej krajowej najlepszych gmin	%	%	%	%

³⁴ Wskaźniki odpowiadają wskaźnikom określonym w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030.

2.	Liczba mieszkańców ogółem	Zwiększenie co dwa lata	Zbliżenie do poziomu średniej krajowej najlepszych gmin	%	%	%	%
3.	Liczba mieszkańców w wieku produkcyjnym	Zwiększenie co dwa lata	Zbliżenie do poziomu średniej krajowej najlepszych gmin	%	%	%	%
4.	Liczba nowych meldunków	Zwiększenie % co dwa lata	Zbliżenie do poziomu średniej krajowej najlepszych gmin	%	%	%	%
5.	Udział nakładów inwestycyjnych sektora prywatnego w inwestycjach na terenie Gminy ogółem	Zbliżenie poziomu do wybranych poziomów bogatszych JST w regionie	Zbliżenie poziomu do wybranych poziomów bogatszych JST w regionie	%	%	%	%
6.	Liczba bezrobotnych w stosunku do liczby osób w wieku produkcyjnym	Zmniejszanie poziomu	Zmniejszanie poziomu	osób, %	osób, %	osób, %	osób, %
7.	Udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie ludności ogółem	Utrzymanie trendu spadkowego	Utrzymanie trendu spadkowego	osób, %	osób, %	osób, %	osób, %
8.	Udział powierzchni objętej obowiązującymi planami zintegrowanego zagospodarowania przestrzennego w powierzchni całkowitej Gminy ogółem	Utrzymanie trendu wzrostu	Utrzymanie trendu wzrostu	%	%	%	%
9.	Udział zrewitalizowanej powierzchni	Zwiększenie powierzchni	Zwiększenie Powierzchni	%	%	%	%

	powierzchni objętej planami rewitalizacji w powierzchni całkowitej Gminy ogółem						
10.	Udział powierzchni objętej wspólnymi z innymi JST planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni całkowitej Gminy	Zwiększenie powierzchni	Zwiększenie powierzchni	%	%	%	%
N11.	Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów na eksport w przychodach netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów	Wypracowanie trendu wzrostu	Utrzymanie trendu wzrostu	%	%	%	%
12.	Nakłady inwestycyjne (w cenach bieżących) na 1 mieszkańca	Wypracowanie trendu wzrostu i zbliżenie poziomu regionu i do poziomu średniej krajowej	utrzymanie trendu wzrostu i zbliżenie poziomu regionu i do poziomu średniej krajowej	zł	Zł	zł	zł
13.	Odsetek osób dorosłych uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu (w wieku 25–64 lata)	odwrócenie trendu spadkowego i zbliżenie wartości wskaźnika do poziomu 7,7 – 10,0% i zbliżenie do poziomu średniej krajowej	odwrócenie trendu spadkowego i zbliżenie wartości wskaźnika do poziomu 7,7 – 10,0% i zbliżenie do poziomu średniej krajowej	%	%	%	%

14.	Wskaźnik trwałości działalności przedsiębiorstw – trzy lata od założenia działalności gospodarczej (osoba fizyczna)	wypracowanie trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	%	%	%	%
15.	Wydatki majątkowe Gminy na 1 mieszkańca	wypracowanie trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	zł	zł	zł	zł
16.	Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem budżety gminy	utrzymanie trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	%	%	%	%
17.	Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców	utrzymanie trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
18.	Odsetek osób w wieku 16-74 lata korzystających z Internetu w kontaktach prywatnych z administracją publiczną w celach prywatnych w ciągu ostatnich 12 miesięcy	utrzymanie trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu średniej krajowej	utrzymanie trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu średniej krajowej	%	%	%	%
19.	Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami	utrzymanie trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu średniej krajowej	utrzymanie trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu średniej krajowej	szt.	szt.	szt.	szt.
20.	Liczba przedsiębiorstw otrzymujących dotacje ze środków z UE	utrzymanie trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.

		zbliżenie poziomu do poziomu średniej krajowej	zbliżenie poziomu do poziomu średniej krajowej				
21.	Liczba gospodarstw otrzymujących dotacje z programów dla obszarów wiejskich	utrzymanie trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu średniej krajowej	utrzymanie trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu średniej krajowej	szt.	szt.	szt.	szt.
22.	Liczba stacji doładowania samochodów elektrycznych i wodorowych	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
23.	Liczba parkingów/ławek dla rowerzystów	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
24.	Liczba jednostek służb ratowniczych wyposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
25.	Długość sieci kanalizacji sanitarnej	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	km	km	km	km
	Liczba przydomowych Oczyszczalni ścieków			szt.	szt.	szt.	szt.
26.	Łączna powierzchnia uzbrojonych terenów inwestycyjnych	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	ha	Ha	ha	ha
27.	Całkowita długość nowych dróg należących do Gminy	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	km	km	km	km

28.	Całkowita długość zmodernizowanych lub przebudowanych dróg należących do gminy	budowa trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu liderów obszarów wiejskich	utrzymanie trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu liderów obszarów wiejskich	km	km	km	km
29.	Liczba miejsc parkingowych	Budowa trendu wzrostu	Utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
30.	Liczba miejsc noclegowych	budowa trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu liderów obszarów wiejskich	utrzymanie trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu liderów obszarów wiejskich	szt.	szt.	szt.	szt.
31.	Całkowita długość nowych ścieżek rowerowych/ szlaków rowerowych należących do Gminy	budowa trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu liderów obszarów wiejskich	utrzymanie trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu liderów obszarów wiejskich	km	km	km	km
32.	Liczba obiektów kulturalnych/zabytków (zmodernizowanych/ zrewitalizowanych, nowych)	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
33.	Liczba obiektów sportowych	budowa	utrzymanie	szt.	szt.	szt.	szt.

	(zmodernizowanych/ nowych)	trendu wzrostu	trendu wzrostu				
34.	Liczba osób korzystająca z infrastruktury w zakresie opieki nad dziećmi lub infrastruktury edukacyjnej (żłobek, przedszkole)	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	os.	os.	os.	os.
35.	Liczba osób korzystająca z infrastruktury w zakresie opieki senioralnej lub infrastruktury rehabilitacyjnej (osoby)	budowa trendu wzrostu	budowa trendu wzrostu	os.	os.	os.	os.
36.	Liczba nowych atrakcji turystycznych	budowa trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu liderów obszarów wiejskich	utrzymanie trendu wzrostu zbliżenie poziomu do poziomu liderów obszarów wiejskich	szt.	szt.	szt.	szt.
37.	Liczba miejsc kulturalnych	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt. /os.	szt. /os.	szt. /os.	szt. /os.
38.	Liczba punktów gastronomicznych	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
39.	Liczba nowych, zainstalowanych instalacji OZE w domach jednorodzinnych (kolektory słoneczne)	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.

	w obiektach publicznych						
40.	Liczba obiektów poddanych termomodernizacji	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
41.	Liczba przetwórców rolno-spożywczych	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
42.	Liczba projektów ponadlokalnych, Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych z innymi JST	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt. /zł	szt. /zł	szt. /zł	szt. /zł
43.	Liczba projektów inwestycyjnych dofinansowanych z UE zrealizowanych przez gminę	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt. /zł	szt. /zł	szt. /zł	szt. /zł.
44.	Liczba turystów korzystających ze zbiorników wodnych	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
45.	Liczba wydarzeń kulturalnych, sportowych	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
46.	Liczba nowych obiektów edukacyjno-rekreacyjno-turystycznych.	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
47.	Liczba wiosek tematycznych	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
48.	Liczba gospodarstw agroturystycznych	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.

49.	Liczba obiektów do handlu „od pola do stołu	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.
50.	Liczba mieszkań socjalnych	budowa trendu wzrostu	utrzymanie trendu wzrostu	szt.	szt.	szt.	szt.

Po zakończeniu realizacji ostatnich projektów, realizowanych w ramach *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, wskazane jest przygotowanie ewaluacji ex-post, czyli końcowego raportu z realizacji całego planu rozwoju wraz z analizą finansową i wykonalnością rzeczową przedsięwzięć, w której przedstawione zostaną wyniki realizacji, uzyskane za pomocą zbadania relacji przyczynowo-skutkowych między podjętą interwencją i jej efektami (wskaźniki produktu i rezultatu), a także wywołanymi procesami (wskaźniki oddziaływania).

W oparciu o wnioski wynikające z ewaluacji, wskazuje się potrzebę sporządzenia prognozy dalszego rozwoju obszaru, w której należy wskazać główne zagrożenia i możliwe przeszkody dla kontynuacji zainicjowanych przemian. Bardzo cenne dla władz gminy, będą wskazówki oraz rekomendacje dotyczące dalszych działań, które przyczynią się do utrwalenia rezultatów, osiągniętych poprzez realizację Strategii.

Po zakończeniu procesu wdrażania Strategii wskazane jest ponowne przeprowadzenie audytu w celu zbadania zmian, jakie nastąpiły od momentu podjęcia działań, aby możliwe było uchwycenie zmian, które nastąpiły w wyniku interwencji, sytuacja obszaru musi zostać odniesiona do sytuacji panującej na terenie całej gminy. Na efekty podjętych działań nierzadko trzeba będzie jeszcze długo poczekać, zwłaszcza jeśli chodzi o płaszczyznę społeczną. Efekty działań w płaszczyźnie przestrzennej są widoczne natychmiast, natomiast procesy społeczne wykazują się dużą inercją i zachodzą znacznie wolniej, co nie oznacza, że działania realizowane w tej sferze nie mają przełożenia na rzeczywistość. Przeprowadzony audyt pozwoli na aktualizację listy planowanych zadań do realizacji na terenie obszaru gminy i jeśli będzie to konieczne, podjęcie kolejnych działań.

Cz. VIII

SYSTEM REALIZACJI STRATEGII.

W proces wdrażania *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* powinno zostać zaangażowane szerokie grono partnerów i interesariuszy (w dokumencie założono równoprawny udział interesariuszy publicznych, prywatnych i społecznych w tym procesie). W procesie wdrażania *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, należy priorytetowo potraktować przedsięwzięcia wpisane w poszczególne cele rozwojowe spójne z działaniami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030, Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego oraz Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030. Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033 ma formułę otwartą, co oznacza, że w przypadku zmiany zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych uwarunkowań społecznych oraz gospodarczych, w tym wykreowania nowych projektów – możliwa będzie jej śródkresowa aktualizacja.

Należy podjąć działania zmierzające do upowszechnienia zapisów strategii:

1. Poinformowanie o zakończeniu prac nad opracowaniem strategii,
2. Objasnienie dalszych etapów procesu zintegrowanego planowania rozwoju w gminie – realizacja zapisów strategii, zaproszenie do współpracy, tworzenie partnerstw,
3. Prezentację lokalnego potencjału społecznego, gospodarczego, środowiskowego, przestrzennego gminy, priorytetów i kierunków rozwoju w najbliższych latach (obszary strategiczne i cele strategiczne i operacyjne, kierunki interwencji),
4. Objasnienie roli funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w finansowaniu rozwoju lokalnego i sposobu ich pozyskiwania poprzez przygotowanie projektów wynikających ze strategii,
5. Zachęcenie do współrealizacji z jednostkami samorządowymi *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, a także jej stałego monitorowania i aktualizacji, zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami i nowymi wyzwaniami.

W celu upowszechnienia treści strategii rekomenduje się przeprowadzić proponowane działania:

1. Zorganizowanie spotkania informacyjnego poświęconego ustaleniom strategii oraz inaugurującego proces jej obowiązywania – skierowanego głównych adresatów strategii oraz przedstawicieli otoczenia gminy,
2. Opracowanie krótkiego materiału (broszury informacyjnej) przybliżającego treść *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*,
3. Umieszczenie *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* do pobrania w wersji elektronicznej na stronie internetowej gminy i w Biuletynie Informacji Publicznej (BIP),
4. Przekazanie pełnej i/lub skróconej wersji strategii wskazanym interesariuszom lokalnym i ponadlokalnym,
5. Udzielanie przez władze samorządowe gminy wywiadów dla prasy lokalnej i regionalnej na temat zakończenia prac nad *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* oraz rozpoczęcia procesu jej wdrażania i poszukiwania partnerów.

W dokumentach planistycznych Gmina Dorohusk powinna skoncentrować się na:

1. Kształtowaniu ładu przestrzennego – aktualizacji Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego – uwzględniając nowe tereny inwestycyjne, tereny pod produkcję rolną,

mieszkalnictwo jednorodzinne, infrastrukturę techniczną, usługi i handel, turystykę, rekreację, obszary lecznicze, OZE.

2. Na poprawie funkcjonowania administracji publicznej i współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej. W szczególności dotyczy to wzmocnienia powiązań wiejsko-wiejskich i wiejsko-miejskich tj. opracowania Ponadlokalnej Strategii Rozwoju wspólnie z innymi JST m.in. w zakresie poprawy jakości świadczenia usług publicznych, przywrócenia usług transportu publicznego, rozwoju kapitału ekologicznego, zintegrowanych inwestycji, współpracy ze społeczeństwem.
3. Na projektowaniu Planów Operacyjnych Działań Kluczowych – wynikających z opracowanej *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*.
4. Na opracowaniu *Gminnego Programu Rewitalizacji* – zgodnie z wytycznymi nowych programów finansujących działania związane z rewitalizacją społeczno-gospodarczą.
5. Na opracowaniu *Ponadlokalnej Strategii Marki Turystycznej* wspólnie z innymi JST.
6. Opracowaniu *Planu Promocji Gospodarczej* we współpracy z partnerami publicznymi: JST, organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami.
7. Na opracowaniu *Ponadlokalnej Strategii Rozwoju* dla gmin zagrożonych marginalizacją we współpracy z partnerami publicznymi: JST, organizacjami pozarządowymi, Uczelniami, szkołami, przedsiębiorcami.
8. Na aktualizacji posiadanych dokumentów programowych i planistycznych dotyczących ochrony środowiska naturalnego i ochrony zabytków.

Zdecydowana większość działań realizujących cel strategiczny i cele operacyjne oraz kierunki rozwoju *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, wpłynąć będzie pozytywnie na rozwój obszarów wiejskich, są to m.in. zacieśnianie współpracy pomiędzy gminą oraz sąsiadującymi z nią JST, a także Miastem Chełm i pozostałymi gminami powiatu chełmskiego, co zwiększy dynamikę rozwoju gospodarki lokalnej i regionalnej, m.in. dzięki łączeniu zasobów i współfinansowaniu usług. Tego typu rozwiązania wpłyną na obniżenie kosztów stałych funkcjonowania mniej zaludnionych, czy też peryferyjnych obszarów gminy. Rodzaj, zakres i wymiar interwencji dedykowanej w poszczególnych przypadkach zależeć będzie bezpośrednio od potrzeb i potencjałów terytorialnych.

System realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* służyć będzie wdrożeniu celów postawionych w planowaniu strategicznym do roku 2033. Realizacja kompleksowej interwencji publicznej wiąże się ze sprawnie funkcjonującymi podmiotami publicznymi na różnych poziomach zarządzania – określeniem ich zadań, wzajemnych relacji czy odpowiedzialności związanych z zarządzaniem rozwojem.

Zasadnicze elementy systemu realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*:

- podmioty zaangażowane w realizację,
- mechanizmy służące określeniu podejmowanych przez samorząd przedsięwzięć ukierunkowanych na osiągnięcie wspólnych celów wyznaczonych w stosunku do określonego terytorium, sposobu finansowania, realizacji oraz koordynacji,
- instrumenty realizacji – dokumenty programowe (programy operacyjne – krajowe i regionalne), programy rozwoju, w tym programy wieloletnie oraz projekty strategiczne oraz polityki publiczne,

- formy wsparcia finansowego, pomoc zwrotna i bezzwrotna,
- źródła finansowania.

Otoczenie instytucjonalne *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* stanowią podmioty, których rola i zadania umożliwiają efektywną realizację polityki rozwoju lokalnego. Główne zadania i odpowiedzialność podmiotów w procesie programowania, realizacji, finansowania oraz oceny efektów *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* wynika z przepisów ustawowych oraz ich ewentualnych zmian.

Procesy rozwoju lokalnego tj. projektowania i wdrożenia *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* są uwarunkowane przede wszystkim działaniami Samorządu Gminy. Podstawowym zadaniem gminy jest realizowanie lokalnych, określonych ustawowo spraw publicznych. Zadaniem własnym gminy jest zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty. Oprócz zadań własnych gmina wykonuje zadania zlecone z zakresu administracji rządowej. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 określa większą odpowiedzialność samorządu gminnego i samorządu powiatowego za rozwój gospodarczy oraz społeczny. W związku z powyższym Samorząd Gminy oraz samorząd powiatowy: uczestniczy w wyznaczaniu kierunków rozwoju regionalnego poprzez udział odpowiednio w konsultacjach KSRR (w roku 2019) oraz w pracach nad strategią rozwoju województwa (w roku 2020) i dokumentach programowych, a także w ocenie efektów polityki regionalnej prowadzonej przez rząd i samorząd województwa, zapewnia spójność rozwoju gminy i powiatu z celami strategicznymi określonymi na poziomie regionalnym poprzez odpowiednie dokumenty strategiczne określone ustawowo, uczestniczy w procesie przygotowywania i realizacji kontraktu programowego oraz kontraktu sektorowego, stymuluje i wspiera inicjatywy służące rozwojowi regionalnemu na szczeblu lokalnym poprzez współpracę z sąsiednimi gminami lub powiatami tworzącymi obszary powiązane funkcjonalnie oraz poprzez udział w przedsięwzięciach, które mają znaczenie ponadlokalne, w ramach porozumienia terytorialnego, wdraża własne projekty rozwoju lokalnego zgodne z priorytetami określonymi na poziomie regionalnym, animuje i wspiera współpracę między partnerami społeczno-gospodarczymi, stowarzyszeniami i organizacjami pozarządowymi, podmiotami prywatnymi w zakresie działań opartych o kapitał społeczny (np. usługi o charakterze publicznym).

Partnerzy działający mają realny wpływ na rzecz realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* oraz związane z tym procesy współpracy, partycypacji oraz komunikacji między poszczególnymi instytucjami publicznymi, partnerskimi samorządami, jak i ich relacje z innymi partnerami działającymi na rzecz rozwoju lokalnego. W sieć współpracy na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym powinny być zaangażowane podmioty o różnym statusie tj.

- przedstawiciele partnerów społecznych i gospodarczych,
- przedstawiciele stowarzyszeń i organizacji pozarządowych,
- przedstawiciele szkół podstawowych (oraz zaproszonych do współpracy: szkół średnich, środowiska akademickiego),
- podmioty prywatne (przedsiębiorcy, grupy producenckie, spółdzielnie itp.)

Udział przedstawicieli, na zasadzie partnerstwa, w realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* dotyczy wszystkich etapów: od procesu planowania i programowania, poprzez zarządzanie

oraz realizację, po monitorowanie i ocenę. Takie podejście pomaga zagwarantować, by działania rozwojowe były dostosowane do krajowych, regionalnych oraz lokalnych potrzeb oraz priorytetów.

Wzmacnianie współpracy w ramach realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* musi odbywać się w oparciu o dialog społeczny, partycypację mieszkańców w zarządzaniu gminą oraz w ścisłej współpracy z nauką i biznesem. Udział społeczeństwa w wielopoziomowym zarządzaniu pozwoli na lepsze dopasowanie działań samorządu do rzeczywistych potrzeb mieszkańców i innych użytkowników Gminy, a zaangażowanie przedsiębiorców jest konieczne z uwagi na to, że to oni właśnie w największym stopniu przyczyniają się do wzrostu i rozwoju gospodarczego. Biznes staje się również istotnym uczestnikiem działań rozwojowych dzięki uczestnictwu w partnerstwie publiczno-prywatnym.

Dodatkowo zaangażowanie przedstawicieli partnerów społecznych, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców zapewni niezbędne wsparcie dla realizowanych działań. Rozwijanie partnerstwa i partycypacji w działaniach na rzecz realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* stanowi istotny element opracowanej strategii, wyrażający się w tworzeniu budżetu gminy i funduszu sołeckiego.

Do katalogu zadań partnerów działających na rzecz *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* zalicza się:

1. Współuczestniczenie w wyznaczaniu celów i kierunków rozwoju lokalnego poprzez udział w konsultacjach dokumentów strategicznych i programów tworzonych na poziomie regionalnym i lokalnym,
2. Udział w procesie realizacji (monitorowanie, ewaluacja) stopnia realizacji celów polityki rozwoju, tj. uczestniczenie w działaniach monitorujących na szczeblu lokalnym,
3. Przejmowanie części zadań wdrożeniowych na poziomie lokalnym na podstawie porozumienia lub umowy z samorządem województwa i Samorządem Gminy oraz wdrażanie przedsięwzięć w formule współpracy z podmiotami publicznymi (samorząd województwa, powiatu, gminy).

PLAN WDRAŻANIA STRATEGII ROZWOJU GMINY DOROHUSK NA LATA 2023-2033

1. Wdrażanie *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* w wąskim znaczeniu stanowić będzie czynności zarządcze, skierowane na konkretyzację działań (uzgodnienie partnerów, lokalizacji, budżetu, harmonogramu realizacji), dlatego fundamentalną sprawą będzie powołanie Koordynatora ds. wdrożenia i monitorowania *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* i Zespołu ds. wdrożenia *Strategii Rozwoju Gminy*, który będzie odpowiedzialny przed Wójtem i Radą Gminy za poszczególne etapy całego procesu. Oznacza to przejmowanie przez koordynatora czynności organizatorsko-koordynacyjnych oraz motywacyjnych w stosunku do mieszkańców, rolników, przetwórców, przedsiębiorców, naukowców, studentów, inwestorów i pracowników Urzędu oraz jednostek mu podległych, a także współpracę z gminami oraz organizacjami w terenie.

2. Na etapie *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, powinny powstać strategiczne programy funkcjonalne i operacyjne, w których nastąpi praktyczna konkretyzacja działań i zamierzeń zapisanych w Strategii, w celu ich realizacji w wyodrębnionych obszarach: organizacyjnym, marketingowym, inwestycyjnym, produkcyjnym, zasobów ludzkich, finansowym.
3. Wymienione w *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* potencjalne źródła finansowania poszczególnych działań będą musiały zostać zweryfikowane, po zatwierdzeniu przez Województwo Lubelskie oraz Ministerstwo Funduszy Europejskich i Rozwoju Regionalnego poszczególnych programów wsparcia w perspektywie do 2033 oraz dopracowane z partnerami (m.in. innymi gminami, przedsiębiorstwami, rolnikami, przetwórcami, NGO), którzy podejmą się realizacji zaproponowanych w *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* działań.
4. Samorząd Gminy nadzorujący wdrażanie *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* powinien wypracować odpowiedni system wspierający zarządzanie procesem realizacji Strategii (uchwały, programy, procedury, regulaminy, zasady, zarządzenia itp.) oraz systemy informacyjne i kontrolne oraz dostosować kulturę organizacyjną – model zarządzania wielopoziomowego (zrównoważonego, spójnego, partycypacyjnego) do wyzwań i tempa realizacji poszczególnych działań.
5. Działania wymagające interwencji ze strony Państwa i Samorządu Województwa Lubelskiego takie jak inwestycje przemysłowe, infrastrukturalne, B+R oraz rewitalizacja społeczno-gospodarcza powinny być procedowane na zasadzie pierwszeństwa i wsparte lobbingsiem oddolnym, aby realnie móc wdrożyć zamierzenia zapisane w *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*.
6. Wszyscy Radni, kierownicy działów, dyrektorzy placówek, menedżerowie podejmujący decyzje dotyczące wdrażania *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* powinni bardzo dokładnie zapoznać się z całością opracowania.
7. *Strategię Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* trzeba rewidować regularnie, aby przekonać się, czy jest ona nadal aktualna i odpowiednia do zmieniających się warunków raz na 2 lata.
8. Struktura organizacyjna (partnerstwo, konsorcjum, spółdzielnia, stowarzyszenie, spółka) partnerów działań na etapie wdrożenia *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* powinna być dopasowana do potrzeb (odpowiednie delegowanie uprawnień i odpowiedzialności związanych z wdrożeniem strategii).
9. Na etapie przystąpienia do realizacji konkretnych działań zapisanych w *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* należy zaplanować i zatwierdzić budżety poszczególnych działań z partnerami, aby móc je następnie kontrolować i rozliczyć.
10. Wdrażanie *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* jest procesem złożonym, na który wpływać będą różne czynniki: uprawnienia decyzyjne, motywacja, przepływ informacji, struktura organizacyjna. Do efektywnej implementacji niezbędne jest też, aby Samorząd Gminy wytworzył dobry klimat poparcia wdrażanych działań we współpracy z Koordynatorem ds. wdrożenia i monitorowania Strategii Rozwoju Gminy, Zespół ds. wdrożenia Strategii Rozwoju

Gminy oraz instytucjami i organizacjami, które będą partnerem w realizacji poszczególnych działań.

Układ instytucjonalny wdrażania Strategii stanowić będą:

1. Samorząd Gminy Dorohusk (Wójt, Z-ca wójta, Rada Gminy, Sołtysi),
2. Koordynator ds. wdrożenia i monitorowania *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* i Zespół ds. wdrożenia Strategii Rozwoju Gminy,
3. Zespół koordynatorów lokalnych, którego skład utworzą przedstawiciele: gminy, NGO, organizacji kultury i klubów sportowych, przedstawiciele rolników, producentów i przedsiębiorców, IOB.
4. Kluczową rolę w układzie instytucjonalnym wdrażania Strategii pełnić będzie Przewodniczący Rady Gminy i Wójt Gminy, podejmujący decyzję w sprawie przyjęcia działań oraz w sprawie programów wynikających ze *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*.
5. Radzie Gminy będą prezentowane raz na dwa lata sprawozdania z monitoringu i oceny realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* oraz informacje o przygotowywanych aktualizacjach oraz opracowywaniu nowych rozwiązań.
6. Na Koordynatorze ds. wdrożenia i monitorowania *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* i Zespole ds. wdrożenia Strategii Rozwoju Gminy spoczywa odpowiedzialność za wykonanie decyzji Rady Gminy i Wójta w sprawie przyjęcia oraz realizacji poszczególnych działań opracowanych w *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*.
7. Koordynator oraz Zespół odpowiedzialny będą za projekty zintegrowane z gminami partnerskimi:
  - a. zaplanowanie oraz przygotowanie dokumentacji związanej z projektami (szczegółowa specyfikacja dokumentacji, a także jej merytoryczna weryfikacja oraz odbiór),
  - b. przeprowadzenie procedur przetargowych (realizacja zamówień publicznych, w tym przygotowanie specyfikacji istotnych warunków zamówienia),
  - c. rozliczenie finansowe i nadzór finansowy (akceptacja dokumentów finansowych, sporządzanie wniosków o płatność, realizacja płatności),
  - d. promocję i konsultacje społeczne,
  - e. zarządzaniem projektami tj. przepływem informacji pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego. W razie potrzeby będą kontaktować się z organami zarządzającymi jednostkami samorządu terytorialnego.
8. Mając na uwadze zasady partycypacji społecznej i zrównoważonego rozwoju istotne jest powołanie przez Wójta gremium wspomagającego uruchamianie społecznego i obywatelskiego kapitału (zaangażowanie społeczne) w realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*.
9. Elementem układu instytucjonalnego wdrażania koncepcji powinno stać się ustanowienie Rady Programowej Rozwoju Gminy Dorohusk (skupiającej przedstawicieli różnych środowisk i profesji oraz zaproszonych do współpracy ekspertów), której zadaniem byłoby:
  - a. udzielanie opinii o realizacji strategicznych założeń rozwojowych i wdrażania poszczególnych działań,

- b. formułowanie diagnoz stanu Gminy oraz inicjowanie aktualizacji Strategii i programów realizujących ją,
  - c. organizowanie udziału społeczności Gminy, w tym środowisk gospodarczych, rolniczych, naukowych w realizacji zadań strategicznego rozwoju. Rada ta powołana powinna być przez Wójta i skupić przedstawicieli instytucji samorządowych oraz administracyjnych oraz środowisk naukowych, zawodowych, gospodarczych oraz społecznych.
10. Do podstawowych elementów systemu planowania – narzędzi wdrażania *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* należeć będą:
- a. Opracowania operacyjne (plany realizacji) i ujęte w nich działania, programy zaimplementowane ze *Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do roku 2030*,
  - b. Opracowanie *Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego*,
  - c. Opracowanie *Gminnego Programu Rewitalizacji*,
  - d. Opracowanie *Strategii Ponadlokalnej* z innymi JST,
  - e. Opracowanie *Planu Promocji Gminy*,
  - f. Programy operacyjne (wypracowane przez partnerów poszczególnych działań),
  - g. Programy operacyjne krajowe i regionalne, program pomocy ze strony rządu, środki finansowe samorządów, środki publiczne, kapitał prywatny, instrumenty pożyczkowe i kredytowe, Fundusze Norweskie, WFOŚiGW. Programy, projekty, inicjatywy realizowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Lubelskiego i instytucje, podmioty, które nadzoruje oraz programy, projekty, strategie realizowane przez: ARiMR, KOWR, KSOW, LODR, LPNT, PPNT, LGD, LGR, LIR, RIG, uczelnie, instytuty oraz IOB i instytucje pozarządowe – jako elementy przyczyniające się do realizacji celów strategicznych i operacyjnych *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*.
  - h. Każde działanie wymienione w strategii zostanie opracowane przed wdrożeniem przez: Zespół ds. wdrożenia *Strategii Rozwoju Gminy* jako projekt składający się z następujących elementów: nazwa projektu, obszar objęty projektem, cele i priorytety, konkretne działania (zadania), harmonogram realizacji, łączne nakłady finansowe, nakłady finansowe w układzie rocznym, źródła finansowania, wskaźniki monitoringu i ewaluacji, sposób sprawozdawania oraz podmiot koordynujący i/lub realizujący program.
11. Monitorowanie i ocena realizacji koncepcji będzie powierzone Zespołowi ds. wdrożenia *Strategii Rozwoju Gminy*, ponieważ ma służyć analizie zmian dotyczących wybranych wskaźników ilościowych i jakościowych. Jej celem będzie zapewnienie informacji na temat skuteczności i efektywności działań podejmowanych na rzecz realizacji *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* oraz umożliwienie modyfikacji programów i działań w przypadku występowania rozbieżności pomiędzy celami założonymi, a osiąganymi efektami. Monitorowanie realizacji koncepcji odbywać się będzie na pięciu płaszczyznach: celów strategicznych, celów operacyjnych i działań. Propozycje wskaźników dotyczących programów i działań zostaną nałożone na działania w każdym z dokumentów strategicznych, do których te działania będą się odnosić.

Realizacja zapisów *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* nie spowoduje znaczącego oddziaływania na środowisko. Strategia jest dokumentem ogólnym określającym preferowane kierunki rozwoju gminy i planowane kierunki inwestycji. Natomiast niniejszy dokument nie wskazuje skali i zakresu oraz planu konkretnych inwestycji, a także nie zawiera opracowanego budżetu. Gmina zakłada, że realizację celów i działań zawartych w *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* zapewnią dokumenty wdrożeniowe (projekty operacyjne), które będą stanowić lub stanowią obecnie odrębne opracowania. **Na etapie operacyjnym powstaną konkretne rozwiązania i zadania służące ich realizacji. Wskazane w projekcie Strategii działania nie wyznaczają uszczegółowionych ram dla realizacji przedsięwzięć mogących powodować prawdopodobieństwo wystąpienia zagrożenia dla środowiska i ryzyka dla zdrowia ludzi.** Zgodnie z założeniami przyjętymi w projekcie dokumentu gospodarka Gminy prowadzona jest i będzie zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju tj. korzystania z zasobów naturalnych z myślą o przyszłych pokoleniach. W zakresie wspierania zrównoważonego rozwoju oraz wdrażania prawa wspólnotowego w dziedzinie ochrony środowiska, realizacja zapisów niniejszej Strategii wspierać będzie efektywność podejmowanych interwencji w ramach dokumentów wyższego szczebla. Misja, wizja, cel strategiczny, kierunki rozwoju, cele operacyjne i działania zawarte w *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* są spójne z dokumentami wyższego szczebla. Zachowano spójność *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* z dokumentami:

- Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju,
- Strategia Europa 2020,
- Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko,
- Dobra jakość życia z uwzględnieniem ograniczeń naszej planety: siódmy program działań w zakresie środowiska (2014-2020),
- Pakiety klimatyczno-energetyczne do 2020 i 2030 r.,
- Biała Księga UE: Adaptacja do zmian klimatu: europejskie ramy działania,
- Unijna strategia ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r.,
- Dokumenty europejskie i krajowe związane z polityką niskoemisyjną,
- Polityka ekologiczna państwa 2030,
- Polityka Energetyczne Polski do 2030,
- Program ochrony i zrównoważone użytkowania różnorodności biologicznej,
- Krajowy Plan Gospodarki Odpadami,
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030,
- Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030”, przedłożoną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (SZRWRiR 2030),
- Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030,
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego do 2030,
- Program ochrony środowiska województwa lubelskiego na lata 2020 – 2023 z perspektywą do roku 2027.

Cz. IX.

RAMY I ŹRÓDŁA FINANSOWANIA.

W perspektywie do roku 2030-2033 w ramach programów operacyjnych, współfinansowanych ze środków UE, kontynuowane będą dotychczasowe europejskie mechanizmy wdrażania polityki spójności: Zintegrowane Inwestycje Terytorialne są przejawem wymiaru terytorialnego polityki spójności (ZIT), Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS), a także inne mechanizmy współpracy wypracowane na poziomie regionalnym i krajowym. Należy podkreślić, że dla zapewnienia stabilnych perspektyw rozwojowych

Gminy Dorohusk konieczne jest podjęcie działań zmierzających do wzmocnienia bazy dochodowej samorządu lokalnego, a w szczególności zwiększenia, zróżnicowania źródeł dochodów oraz zaangażowania środków prywatnych do finansowania przedsięwzięć rozwojowych (partnerstwo publiczno-prywatne).

Konieczna jest dalsza aktywna działalność sprzyjająca napływowi bezpośrednich inwestycji krajowych i zagranicznych do Gminy Dorohusk oraz powiatu chełmskiego.

ŹRÓDŁA FINANSOWANIA ROZWOJU GMINY DOROHUSK DO 2033 – POZA BUDŻETEM WŁASNYM GMINY.

KRAJOWE PROGRAMY OPERACYJNE

Krajowe Programy Operacyjne będą uwzględniały cele polityki regionalnej i zostaną ukierunkowane na:

- innowacje, inteligentny wzrost - wsparcie wszystkich etapów tworzenia innowacji,
- rynek pracy i adaptacyjność, włączenie społeczne i walkę z ubóstwem, edukację,
- dobre rządzenie,
- poprawę jakości powietrza, niską energochłonność, czystą energię, ograniczenie ekstremalnych skutków zmian klimatu, czystą wodę, ochronę przed powodzią i suszą, różnorodność biologiczną i ochronę przyrody oraz gospodarkę o obiegu zamkniętym,
- bezpieczeństwo energetyczne,
- dostępność transeuropejską i międzyregionalną,
- spójność terytorialną.

Program Ministerstwa Funduszy Europejskich i Rozwoju Regionalnego – Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją.

Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją tj. Gmina Dorohusk wymaga priorytetowej interwencji z poziomu krajowego kierowanej na poziom subregionalny, ze względu na kumulację negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych, otrzyma: dopasowane instrumenty wsparcia na krajowym i regionalnym poziomie zarządzania rozwojem: *Program ponadregionalny 2020+*, obowiązkowe wsparcie w ramach krajowych i regionalnych programów operacyjnych inne obszary koncentracji działań polityki regionalnej na poziomie

subregionalnym mogą być zidentyfikowane w strategiach rozwoju województw. Dla tych kategorii OSI ukierunkowane wsparcie będzie: zaprogramowane z poziomu regionalnego możliwe jako uzupełniająca interwencja z poziomu krajowego w ramach kontraktu programowego i kontraktów sektorowych oraz porozumień terytorialnych.

POLSKI FUNDUSZ ROZWOJU

Polski Fundusz Rozwoju (PFR) to grupa instytucji finansowych i doradczych dla przedsiębiorców, samorządów i osób prywatnych. Oferta PFR obejmuje pakiety usług finansowych i pozafinansowych, skonstruowane pod konkretną potrzebę co umożliwi tworzenie kompletnego rynku pozyskiwania kapitału i instrumentów wzrostu na każdym etapie rozwoju danego przedsięwzięcia. Grupa PFR oferując instrumenty służące rozwojowi samorządów (głównie finansowanie infrastruktury, partnerstwo publiczno-prywatne, kredyty na rozwój edukacji), czy przedsiębiorstw (głównie kapitał na rozwój, gwarancje bankowe czy doradztwo i finansowanie eksportu) inwestuje w zrównoważony rozwój społeczny i wzrost gospodarczy kraju oraz służy wypełnianiu luki rynkowej w finansowaniu na zasadach komercyjnych oraz współpracy przy przygotowaniu i dystrybucji programów w obszarach, w których te luki w rynku występują. Realizuje m.in. programy: Gwarancje *De Minimis* dla małych i średnich przedsiębiorstw, Start in Poland, Program Budowy Kapitału, Program Mieszkań na Wynajem, Narodowy Program Mieszkaniowy w zakresie budowy mieszkań na wynajem o umiarkowanych czynszach (w tym z opcją dojścia do własności) na zasadach rynkowych w ramach pakietu „Mieszkanie+”. W ofercie dla samorządów i sektora publicznego znajdują się: Finanse na wzrost, Płynność finansowa, Finansowanie infrastruktury, Finansowanie mieszkalnictwa i Obsługa Inwestora.

MECHANIZMY ZINTEGROWANEGO PODEJŚCIA

Głównymi mechanizmami, które wzmacniają zintegrowane podejście do rozwoju oraz współpracę na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym w perspektywie 2021-2022 (2030) są:

- kontrakt programowy
- kontrakt sektorowy
- porozumienie terytorialne.

Porozumienie terytorialne jest mechanizmem polegającym na urzeczywistnieniu planowania i realizowania procesów rozwojowych, podejmowanych/inicjowanych z poziomu lokalnego. Mechanizm ten powinien służyć rozwojowi współpracy samorządów, na obszarach, gdzie zostały zidentyfikowane istotne dla rozwoju, więcej niż jednej JST (gminy/powiatu), potencjały społeczne/gospodarcze lub problemy, które ograniczają uruchomienie i wykorzystanie potencjałów. **Porozumienie terytorialne** może być wykorzystywane do określenia zakresu i sposobu realizacji wybranych przedsięwzięć, stanowiących zadanie własne danej gminy/powiatu i istotnych dla sąsiadujących JST lub JST wyższego szczebla, kluczowych dla rozwoju obszaru objętego porozumieniem, a jednocześnie istotnych dla rozwoju ponadlokalnego. Celem porozumienia terytorialnego jest wsparcie JST szczebla lokalnego (samorządy gminne/samorządy powiatowe) przez inne samorządy gminne, samorządy powiatowe,

samorząd województwa lub rząd – w realizacji zadań własnych, które mają znaczenie ponadlokalne. Wsparcie w ramach porozumienia terytorialnego może mieć – w zależności od potrzeb i zakresu zaangażowania stron rodzaj:

- animacyjny – wówczas strony porozumienia angażują się w dane zadanie bez przepływów finansowych między nimi,
- integrujący – identyfikujący wiele działań z różnych dziedzin istotnych dla rozwoju danego obszaru, podejmowanych przez strony porozumienia lub podmioty z nimi w jakikolwiek sposób powiązane,
- finansowy – strony porozumienia określają zakres i zasady partycypacji w finansowaniu przedsięwzięcia stanowiącego zadanie własne dla jednej ze stron porozumienia.

Ze strony samorządowej w porozumieniu terytorialnym mogą uczestniczyć – JST wyższych lub niższych szczebli. Nie ma ograniczeń, co do liczby stron porozumienia terytorialnego. Warunkiem udziału samorządu województwa w porozumieniu terytorialnym o charakterze finansowym, między JST (gminy/powiaty) a ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego i innym ministrem właściwym, jest partycypacja finansowa województwa w realizacji przedsięwzięć przewidzianych do realizacji. Wiodącą w porozumieniu terytorialnym jest co do zasady JST, dla której przedsięwzięcia objęte porozumieniem stanowią zadanie własne. Tym samym, jeśli porozumienie terytorialne dotyczy kilku przedsięwzięć stanowiących zadania różnych JST, zlokalizowanych na danym obszarze, może być kilka wiodących stron – każda w zakresie postanowień porozumienia odnoszących się do danego zadania.

Przy konstruowaniu zakresu porozumienia terytorialnego niezbędne jest uwzględnienie ustaleń lokalnych dokumentów strategicznych oraz zachowanie zgodności ze *Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego*. Samorząd województwa dba o spójność porozumienia terytorialnego z celami rozwoju województwa. Tam, gdzie stroną będzie minister właściwy ds. rozwoju regionalnego i inny minister właściwy, przed zawarciem porozumienia terytorialnego, strona rządowa zasięga opinii samorządu województwa na temat zgodności zakresu porozumienia ze *Strategią Rozwoju Województwa Lubelskiego*.

FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA LUBELSKIEGO

Istotnym instrumentem terytorialnym będą Fundusze Europejskie dla Lubelskiego. Program tworzony jest dla każdego regionu z uwzględnieniem sytuacji społeczno-gospodarczej, planów rozwoju, potrzeb danego obszaru oraz zgodnie z zasadami realizacji wymiaru terytorialnego polityki spójności opracowanymi przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego i jest zgodny z zapisami *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030*. Podstawą realizacji programu będzie zawarcie kontraktu programowego pomiędzy ministrem ds. rozwoju regionalnego i zarządem województwa.

W Fundusze dla Lubelskiego wsparcie obligatoryjnie otrzymają znajdujące się na terytorium danego województwa OSI wskazane w KSRR, tj. obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Dodatkowo samorządy województw będą mogły wskazać inne obszary strategicznej interwencji zidentyfikowane na poziomie

regionalnym. Wsparcie w RPO dla OSI wskazanych w KSRR powinno być komplementarne do wsparcia zaprojektowanego na poziomie krajowym. Wysokość środków na realizację Fundusze dla Lubelskiego będzie wynikała z ustalonego przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego algorytmu podziału środków oraz z indywidualnych negocjacji w ramach kontraktu programowego.

PROGRAMY WSPÓŁPRACY TERYTORIALNEJ INTERREG

Podstawowym celem programów współpracy terytorialnej Interreg będzie pogłębianie integracji, poprzez otwieranie społeczeństw na różnice kulturowe oraz budowanie wzajemnego zaufania, a także współpracę instytucjonalną. W transgranicznym wymiarze współpraca terytorialna, w tym na zewnętrznych lądowych granicach UE, będzie służyć łączeniu potencjałów i tworzeniu synergii pomiędzy istniejącymi i powstającymi potencjałami obszarów przygranicznych, dla których bazę wzrostu stanowią będą inwestycje krajowe i regionalne. Dotyczy to zarówno potencjałów miejskich (ośrodków wzrostu), centrów lokalnych czy regionalnych, jak i potencjałów dotychczas rozproszonych, na obszarach poza centrami (obszary wiejskie, leśne itp.). Działania w ramach tych programów powinny redukować bariery w funkcjonowaniu obszarów przygranicznych i w konsekwencji zmniejszać stopień peryferyzacji pogranicza. W ponadnarodowym wymiarze współpraca terytorialna będzie m.in. pomagać w koordynacji działań zwiększających integrację przestrzenną i funkcjonalną europejskich regionów.

PROGRAMY ROZWOJU I INNE INSTRUMENTY FINANSOWANE ZE ŚRODKÓW KRAJOWYCH

Wobec perspektywy ograniczenia środków UE na politykę spójności będzie rosła rola i znaczenie programów rozwoju oraz programów wieloletnich finansowanych ze źródeł krajowych. Projekty strategiczne istotne dla realizacji celów KSRR: *Racjonalny system finansowania JST, Narodowy Program Mieszkaniowy, Pakt dla obszarów wiejskich, SMUP, System Koordynacji KIS i RIS, Kompetencje w społeczeństwie informacyjnym, Dostępność Plus czy Centralny Port Komunikacyjny*. W KSRR proponowane są też nowe inicjatywy. Dotyczą one w szczególności zwiększenia zachęt do tworzenia oddolnie innowacyjnych, eksperymentalnych rozwiązań: Akcelerator Projektów Pilotażowych, Innowacyjne partnerstwa terytorialne.

PARTNERSTWO PUBLICZNO-PRYWATNE

Partnerstwo publiczno-prywatne w szerokim rozumieniu w zdefiniowanym w aktach prawa UE oraz dokumentach instytucji UE, definiowane jest jako partnerstwo sektora publicznego i prywatnego mające na celu realizację przedsięwzięć lub świadczenie usług, tradycyjnie dostarczanych przez sektor publiczny. Współpraca ta opiera się na założeniu, iż każda ze stron jest w stanie wywiązać się z własnych, powierzonych jej zadań sprawniej niż druga strona. Strony w ten sposób uzupełniają się, zajmując się w ramach partnerstwa właśnie tą częścią wspólnego zadania, którą wykonują najlepiej. Dzięki podziałowi zadań, odpowiedzialności i ryzyka w ramach PPP osiąga się najbardziej efektywny

ekonomicznie sposób tworzenia infrastruktury i dostarczania usług publicznych. Każda ze stron czerpie przy tym ze współpracy własne korzyści – proporcjonalne do swego zaangażowania. Wobec powyższego, wśród kluczowych elementów współpracy w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego wymienić należy: współpracę sektora publicznego z sektorem prywatnym; umowny charakter (w ramach stosunku cywilnoprawnego); charakter celowy: realizacja przedsięwzięć (budowa infrastruktury, dostarczanie usług) tradycyjnie wykonywanych przez stronę publiczną; optymalny podział zadań; podział ryzyk; obustronną korzyść. Polityka Rządu w zakresie rozwoju partnerstwa publiczno-prywatnego „Polityka PPP” jest pierwszą rządową kompleksową wizją rozwoju partnerstwa publiczno-prywatnego w Polsce. Jej głównym celem jest zwiększenie skali i efektywności inwestycji realizowanych w formule PPP. Ustawa z 19 grudnia 2008 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym określa zasady współpracy podmiotu publicznego i partnera prywatnego w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego, którego przedmiotem jest wspólna realizacja przedsięwzięcia oparta na podziale zadań i ryzyk pomiędzy podmiotem publicznym i partnerem prywatnym).³⁵

KRAJOWY PLAN ODBUDOWY

KPO jest dokumentem programowym określającym cele związane z odbudową i tworzeniem odporności społeczno-gospodarczej Polski po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19 oraz służące ich realizacji reformy strukturalne i inwestycje. Dokument stanowi podstawę ubiegania się o wsparcie z europejskiego Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (Recovery and Resilience Facility – RRF). Horyzont czasowy realizacji dokumentu zamyka się z końcem sierpnia 2026 r. Zgodnie z artykułem 4 przywołanego Rozporządzenia realizacja KPO służy promowaniu spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej poprzez zwiększenie odporności, gotowości na wypadek sytuacji kryzysowych, zdolności dostosowawczych i potencjału wzrostu gospodarczego, łagodzeniu społecznych i gospodarczych skutków kryzysu, w szczególności dla kobiet (realizując w ten sposób cele Europejskiego Filara Praw Socjalnych), wspieraniu zielonej transformacji, przyczynianiu się do realizacji unijnych celów w zakresie klimatu oraz transformacji cyfrowej. W ten sposób interwencje realizowane w KPO wspierają cele UE w zakresie wzrostu konwergencji społeczno-gospodarczej, odbudowy i promowania zrównoważonego wzrostu gospodarczego i integracji gospodarek UE, a także tworzenia wysokiej jakości miejsc pracy oraz strategicznej autonomii Unii i otwartej gospodarki, generującej europejską wartość dodaną. Zgodnie z artykułem 3 Rozporządzenia KPO koncentruje swoje działania na sześciu europejskich filarach odpowiedzi na kryzys i budowy odporności: 1) zielona transformacja, 2) transformacja cyfrowa, 3) inteligentny i trwały wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu, 4) spójność społeczna i terytorialna, 5) opieka zdrowotna oraz odporność gospodarcza, społeczna i instytucjonalna, 6) polityki na rzecz następnego pokolenia, takie jak edukacja i umiejętności. Interwencje KPO uzupełniają i rozszerzają podejmowane dotychczas przez polski rząd oraz samorzady działania doraźne i antyrecesyjne na rzecz sektorów i przedsiębiorców. Od początku 2020 r. w Polsce, jak i w innych krajach, wdrażane są szybkie, doraźne rozwiązania, których celem jest ochrona obywateli, gospodarki i całego systemu życia publicznego przed skutkami pandemii COVID-19. Zainicjowane przez rząd finansowe pakiety interwencyjne (kolejne odsłony Tarczy Antykryzysowej, Tarcze Finansowe Polskiego

³⁵ <http://ippp.pl/strona/partnerstwo-publiczno-prywatne-ppp>

Funduszu Rozwoju, Tarcza Branżowa oraz pomoc udzielana przez Bank Gospodarstwa Krajowego i Agencję Rozwoju Przemysłu) o łącznej, planowanej wartości ponad 312 mld zł oraz działania legislacyjne stały się instrumentarium szybkiej oraz bezpośredniej odpowiedzi Państwa i zapewnienia pomocy dla poszkodowanych przedsiębiorców oraz sektorów (w tym w szczególności sektora zdrowia) w celu przeciwdziałania ekonomicznym i społecznym skutkom pandemii, związanymi przede wszystkim z wprowadzaniem lockdownami. W tych działaniach swój udział miały też środki z Unii Europejskiej – w ramach realizowanych programów operacyjnych polityki spójności na lata 2014-2020 przeznaczono dotychczas (dane na dzień 26.02.2021) na działania niwelujące skutki pandemii środki w wysokości ok. 15 mld zł (z krajowych programów operacyjnych – 8,5 mld zł, z RPO ok. 6,5 mld zł) – to tzw. Funduszowy Pakiet Antywirusowy uzupełniający przygotowaną przez rząd Tarczę Antykryzysową³⁶.

PROGRAM FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA ROZWOJU SPOŁECZNEGO

Celem Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego będzie między innymi poprawa sytuacji zawodowej i społecznej osób z niepełnosprawnościami. Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej planuje przeznaczyć dużą część środków na pomoc tym osobom w wejściu na rynek pracy i utrzymaniu zatrudnienia. Zostanie też stworzony nowy system orzekania o niepełnosprawności, a także nowoczesne instrumenty w zakresie wsparcia rodzin z osobą z niepełnosprawnościami. Dofinansowanie z FERS trafi także na zwiększenie dostępności opieki żłobkowej by wspierać polskie rodziny. W kontekście poprawy aktywności zawodowej rodziców wsparcie z FERS będzie przyczyniać się również do zwiększenia dostępności miejsc opieki nad dziećmi do lat 3. FERS będzie koncentrował się także na jakości edukacji, w tym kształcenia zawodowego i szkolnictwa wyższego. W obszarze zdrowia, podobnie jak w obecnej perspektywie finansowej, priorytetem będzie przejście od opieki instytucjonalnej do opieki lokalnej. Fundusze unijne w ramach FERS wesprą także osoby starsze potrzebujące opieki oraz dzieci i młodzież z zaburzeniami psychicznymi. Celem programu będzie też również rozwój dialogu społecznego i obywatelskiego. Program kierowany jest przede wszystkim do samorządów, administracji rządowej, organizacji pozarządowych, przedsiębiorców, partnerów społecznych, uczelni, szkół, placówek opieki zdrowotnej, osób z niepełnosprawnościami oraz ich rodzin, a także rodziców dzieci do 3 lat.

POZOSTAŁE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

- Środki budżetu państwa w ramach programów rozwoju lub poprzez inne instrumenty będące w gestii poszczególnych ministrów lub wojewodów. Ponadto budżet państwa może zapewnić środki na współfinansowanie dla projektów realizowanych ze źródeł zagranicznych.
- Środków budżetów JST poprzez zapewnienie wymaganego współfinansowania dla projektów realizowanych ze źródeł zagranicznych oraz finansowania wkładu własnego w ramach

³⁶ <https://www.gov.pl/web/planobudowy>

programów rozwoju lub innych instrumentów finansowanych z budżetu państwa lub innych środków publicznych wdrażanych z poziomu krajowego.

W zależności od wyników negocjacji z Komisją Europejską oraz późniejszych rozstrzygnięć na forum krajowym w zakresie ukierunkowania środków polityki spójności, odpowiednia kwota środków zostanie przeznaczona na realizację programów operacyjnych mających oddziaływanie regionalne. Wszystkie wskazane źródła powinny tworzyć efektywny i spójny system finansowania polityki rozwoju regionalnego i lokalnego. Budowa efektywnego systemu finansowania inwestycji rozwojowych przez samorząd Gminy Dorohusk będzie wymagała w perspektywie do 2033 stosowania różnych form wsparcia adekwatnych do specyfiki realizowanych przedsięwzięć, oczekiwanych rezultatów z ich realizacji, a także statusu podmiotów, które są odpowiedzialne za realizację tych przedsięwzięć korzystających przy tym ze wsparcia ze środków publicznych, środków z UE.

W ramach krajowego, jak i regionalnego systemu finansowania inwestycji wspierających rozwój społeczno-gospodarczy wyróżniać będzie się w latach 2022-2027 (2030) zarówno formy wsparcia bezzwrotnego, jak i zwrotnego. Do instrumentów finansowania bezzwrotnego zalicza się wsparcie w formie dotacji i subwencji czy finansowanie z krajowych funduszy celowych np. pochodzących ze środków NFOŚiGW. Natomiast wsparcie zwrotne stanowią przede wszystkim kredyty i pożyczki (udzielane na zasadach rynkowych oraz preferencyjnych), poręczenia i gwarancje, finansowanie typu *venture capital*, *seedcapital*, jak również pomoc zwrotna. Pomoc zwrotną jako jedną z możliwych form wsparcia wprowadzono w ustawie z dnia 7 lipca 2017 r. o zmianie ustawy o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie finansowej 2014–2020 oraz niektórych innych ustaw. Stanowi ona relatywnie nową formę wsparcia, łączącą w sobie elementy wsparcia dotacyjnego oraz podlegającego zwrotowi, przy czym proporcja między obiema formami może ulegać zmianie w trakcie realizacji danej inwestycji jak również w fazie operacyjnej, kiedy osiągnane są rezultaty danego przedsięwzięcia.³⁷ Zaletą instrumentów finansowania zwrotnego jest m.in. zwiększenie odpowiedzialności podmiotu odpowiedzialnego za realizację inwestycji w zakresie podejmowanych działań i ich skutków. W celu poprawy działania systemu finansowania inwestycji prorozwojowych ze środków publicznych sukcesywnie zwiększany będzie udział wsparcia w formie zwrotnej.³⁸ Finansowanie bezzwrotne, w tym w formie dotacji i subwencji będzie kierowane w szczególności na przedsięwzięcia niegenerujące dochodów, o niskiej stopie zwrotu z inwestycji lub też bardzo długim okresie zwrotu, jednocześnie wpisujące się w podstawowe zadania państwa lub właściwych samorządów. Dotyczyć to będzie również przedsięwzięć obciążonych dużym ryzykiem, które bez zaangażowania środków publicznych nie miałyby szansy na realizację.³⁹ Formułą realizacji inwestycji promowaną przez rząd wśród JST jest PPP. Służy ono przede wszystkim podwyższeniu efektywności wydatków publicznych dzięki wykorzystaniu know-how partnerów prywatnych i niezależnej kontroli założeń projektowych przez zaangażowane w proces instytucje finansowe. Przygotowanie wybranych projektów PPP rząd wspiera poprzez zapewnienie kompleksowego doradztwa o charakterze prawnym, finansowym i technicznym.⁴⁰ Ponieważ realizacja

³⁷ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.

³⁸ Jw.

³⁹ Jw.

⁴⁰ Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

przedsięwzięć rozwojowych *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033* musi odbywać się przy zachowaniu stabilności makroekonomicznej, w szczególności stabilności sektora finansów Samorządu Gminy Dorohusk, **należy mieć na uwadze konieczność prowadzenia polityki budżetowej uwzględniającej ograniczenia związane z obowiązującymi regułami fiskalnymi, w tym z dążenie do osiągnięcia i utrzymania średniookresowego celu budżetowego (opracowywanego w *Wieloletnich Prognozach Finansowych*)**. Dlatego też, niezależnie od konieczności zwiększenia zaangażowania kapitału prywatnego w realizację celów rozwojowych *Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023-2033*, konieczne jest utrzymanie – w warunkach ograniczonego napływu środków polityki spójności – „przestrzeni fiskalnej” niezbędnej do realizacji zamierzeń **Strategii**. Podstawowym uwarunkowaniem „przestrzeni fiskalnej” będzie stabilizująca reguła wydatkowa, a w pewnym stopniu również niektóre dodatkowe działania po stronie dochodowej.⁴¹ **Postanowienia SOR wskazują, że po 2020 r. ciężar finansowania inwestycji rozwojowych będzie przenoszony w większym stopniu na środki krajowe (zarówno publiczne, jak i prywatne). Znaczenie środków UE będzie relatywnie mniejsze, choć nadal istotne.**

Zadania sektora publicznego, które dotychczas realizowane były w znacznym stopniu przy współfinansowaniu z UE, będą w większym stopniu finansowane w oparciu o krajowe środki publiczne. Środki te pochodzą będą z budżetu centralnego oraz z budżetów samorządowych, które nabiorą większego znaczenia w finansowaniu wysiłku rozwojowego. Powodem tego są zmiany w wieloletnim budżecie UE na lata 2021–2027.⁴² Wskazuje to na konieczność efektywnego stymulowania inwestycji sektora prywatnego (ze środków krajowych oraz zagranicznych) oraz dalszego podnoszenia efektywności wydatków rozwojowych sektora publicznego. Wykorzystanie środków UE należy skoncentrować na projektach o najwyższej wartości dodanej i pozytywnych efektach.⁴³ Oceniając warunki prowadzenia polityki gospodarczej (w tym przede wszystkim polityki inwestycyjnej) w nadchodzących latach, zakłada się, że działania wdrażane w ramach SOR przyniosą pozytywne impulsy w postaci mobilizowania kapitału prywatnego (krajowego i zagranicznego). Doprowadzą one do zwiększenia jego aktywności inwestycyjnej. Kapitał prywatny będzie więc odgrywał kluczową rolę w osiągnięciu planowanej stopy inwestycji w gospodarce. Wymaga, to jednakże działań realizowanych przez sektor publiczny (zarówno inwestycyjnych, jak i regulacyjnych) w zakresie poprawy „warunków brzegowych” determinujących ekonomiczną racjonalność i rentowność działalności podmiotów sektora prywatnego. Budżet *Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030* oparty został m.in. na założeniach *Wieloletniego Planu Finansowego Państwa (WPF)* na lata 2019-2022 przyjętego uchwałą nr 31 Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 2019 r., gdzie wydatki dotyczące sektora rolnego i rybackiego zostały w największym stopniu opisane w ramach poszczególnych zadań funkcji. Działania określone w *SZRWRiR 2030* będą finansowane również ze środków publicznych w ramach innych niż 21 funkcji budżetu zadaniowego państwa.⁴⁴

⁴¹ Jw.

⁴² Jw.

⁴³ Jw.

⁴⁴ Uchwała NR 123 RADY MINISTRÓW z dnia 15 października 2019 r. w sprawie przyjęcia „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030”.

Cz. X.

HARMONOGRAM

**USPOŁECZNIENIA PROCESU POWSTAWANIA
STRATEGII ROZWOJU GMINY.**

Lp.	Zadanie	Ramowy termin
1.	Opracowanie diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej oraz wniosków z diagnozy na potrzeby Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 - 2033.	Do 31 grudnia 2022r.
2.	Wypracowanie założeń programowych Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 - 2033.	Do 5 miesięcy od podjęcia uchwały
3.	Wypracowanie założeń funkcjonalno-przestrzennych oraz wypracowanie założeń wdrożeniowych Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 - 2033.	Do 5 miesięcy od podjęcia uchwały
4.	Opracowanie projektu Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033 zgodnego z przepisami, standardem i spójnego z wytycznymi dokumentów nadrzędnych.	Do 6 miesięcy od podjęcia uchwały
5.	Ogłoszenie konsultacji projektu Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033	Do 2 tygodni od opracowania projektu Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033
6.	Przeprowadzenie konsultacji.	Termin nie krótszy niż 35 dni od dnia ogłoszenia na stronie internetowej informacji o konsultacjach
7.	Przygotowanie sprawozdania z przebiegu i wyników konsultacji oraz jego publikacja.	W terminie 30 dni od upływu terminu zgłaszania uwag w ramach konsultacji
8.	Przekazanie projektu Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033 do zarządu województwa, właściwego dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie i sąsiednich gmin w celu wydania opinii.	Do 2 tygodni od opracowania projektu Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033
9.	Zaopiniowanie projektu Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033 przez zarząd województwa i dyrektora regionalnego zarządu gospodarki wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie.	W terminie 30 dni od dnia otrzymania projektu Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033
10.	Przygotowanie projektu Strategii Rozwoju Gminy Dorohusk na lata 2023 – 2033 po uwzględnieniu ewentualnych zmian wynikających z przeprowadzonych	Do 3 tygodni od opublikowania sprawozdania z konsultacji i uzyskania

SPIS MAP

MAPA NR. 1. POŁOŻENIE GMINY DOROHUSK./s. 9

MAPA NR. 2. GMINA DOROHUSK. /s. 35

MAPA NR. 3. STRUKTURA FUNKCJONALNO-PRZESTRZENNA. KIERUNKI ROZWOJU PRZESTRZENNEGO. /s. 178

MAPA NR. 4. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE. GŁÓWNE ELEMENTY SYSTEMU OBSZARÓW CHRONIONYCH. /s. 179

MAPA NR. 5. GOSPODARKA. TURYSTYKA. /s. 181

MAPA NR. 6. ENERGETYKA. ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII. /s. 182

MAPA NR 7. STREFA ROZWOJU ROLNICTWA. /s. 192

MAPA NR 8. STREFA TERENÓW INWESTYCYJNYCH. /s. 193

MAPA NR. 9. STREFA ROZWOJU TURYSTYKI I OCHRONY WALORÓW PRZYRODNICZO-KRAJOBRAZOWYCH. /s. 194

MAPA NR. 10. STREFA BUDOWNICTWA MIESZKANIOWEGO. /s. 196

MAPA Nr. 11. STREFA EKONOMII SPOŁECZNEJ, DLA SENIORÓW I OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH. /s. 197

MAPA NR. 12. STREFA DZIEDZICTWA KULTURY. /s. 198

MAPA NR. 13. STREFA ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO. /s. 199

MAPA NR. 14. STREFA EDUKACJI I SPORTU. /s. 200

MAPA NR. 15. STREFA HANDLU. /s. 201

MAPA NR. 16. STREFA INFRASTRUKTURY. /s. 202

MAPA NR. 17. STREFA OCHRONY ŚRODOWISKA NATURALNEGO. /s. 203

MAPA NR. 18. STREFA USŁUG PUBLICZNYCH. /s. 205

MAPA NR. 19. STREFA PLANOWANYCH TERENÓW INWESTYCYJNYCH. /s. 208

MAPA NR. 20. PLANOWANE INWESTYCJE W LATACH 2023-2033. /s. 209

MAPA NR. 21. OBSZARU STRATEGICZNEJ INTERWENCJI POLESIE. /s. 219

MAPA NR. 22. POTENCJALNEGO ZORIENTOWANIA OBSZARU REWITALIZACJI. /s. 226

MAPA NR. 23. POTENCJALNEGO ZORIENTOWANIA OBSZARU REWITALIZACJI. /s. 226